

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

TAŞELİ YÖRESİ GEÇİŞ DÖNEMLERİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

ONUR ALP KAYABAŞI

Tez Danışmanı

PROF. DR. İBRAHİM DİLEK

Ankara–2013

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

TAŞELİ YÖRESİ GEÇİŞ DÖNEMLERİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

ONUR ALP KAYABAŞI

Tez Danışmanı

PROF. DR. İBRAHİM DİLEK

Ankara–2013

ONAY

Onur Alp KAYABAŞI tarafından hazırlanan "Taşeli Yöresi Geçiş Dönemleri" başlıklı bu çalışma 21.08.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim/ Halk Edebiyatı Bilim/dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

Prof. Dr. İsa ÖZKAN

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Prof. Dr. İbrahim DİLEK

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Prof. Dr. Ali YAKICI

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Doç. Dr. F. Akten BURAN

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Doç. Dr. Mete TAŞLIOVA

TÜRKÇE ÖZET

KAYABAŞI, Onur Alp, Taşeli Yöresi Geçiş Dönemleri, Doktora Tezi, Ankara-2013

Halk kültürü, bireyin toplum içerisindeki yaşantısında, düzeni ve uyumu sağlar. Halk kültürünün oluşmasında, bireyin içinde yaşadığı toplumun tarihi, sosyal yapısı, kültürel olayları ve gelişen teknoloji etkili olur. Bireyin yaşantısında çeşitli dönemler vardır. Doğum, evlenme ve ölüm dönemleri, halk kültüründe geçiş dönemleri olarak anılır. Geçiş dönemlerinde birey, çeşitli ritüellerle yeni yaşantısına hazırlanır.

Bu çalışmada insan hayatının önemli safhalarından olan ve geçiş dönemleri olarak adlandırılan doğum, evlenme ve ölümle ilgili Taşeli Yöresindeki ritüeller ele alınmış; yörede görülen ritüellerde eski Türk inanışlarının izleri aranmış ve Türk topluluklarında uygulanan ritüellerle karşılaştırması yapılmıştır.

Taşeli yöresinde, doğum öncesinden başlayan bu ritüellerle, çocuğun sağlıklı doğması, doğduktan sonra da yaşamını sağlıklı sürdürülmesi amaçlanır. Çocuk doğduktan sonraki kırk güne çok önem verilir. Anne ve çocuğun korunmasız olduğuna inanılan bu kırk gün içinde, onları kötü etkilerden korumak için, birtakım önlemler alınır. Evlenme döneminde uygulanan adet ve inanmalarla, bireyin yeni başlayan yaşantısında mutlu olması, kötülüklerden korunması amaçlanır. Eski Türklerden günümüze kadar gelen inanmalarla, aileye yeni katılan bireyi kutsamak için, dinsel-büyüsel pratikler uygulanır. Öte dünyada sürdürüleceğine inanılan ebedi hayatın başlangıcı olan ölüm döneminde uygulanan ritüellerde amaç, ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, orada mutlu olmasını sağlamak, geride kalanların da ruhsal durumlarını düzeltmektir. İslami uygulamaların yoğun olarak uygulandığı bu dönemde, yeni bir ölümün olmaması, ölenin geride kalanları rahatsız etmemesi için dinsel, büyüsel pratikler uygulanır.

Tezimizin sonuç bölümünde genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Taşeli yöresini oluşturan toplumun, diğer Türk topluluklarıyla aynı kültür kaynağından beslendiği görölmüştür.

Anahtar Sözcükler: Taşeli Yöresi, Geçiş Dönemi, İnanış, Türk Toplulukları, Türk Kültürü

İNGİLİZCE ÖZET

KAYABAŞI, Onur Alp, Taşeli Region Transition Periods, PhD Thesis, Ankara 2013

Folk culture assures harmony and order in person's social life. History of the society, social structure, cultural events and technology developments effects the creation of folk culture. There are various events in person's life. Birth, marriage and death periods are named as Transition Periods in folk culture. An individual is prepared to his new life with various rituals in transition periods.

This study handles rituals in Taşeli Region related to birth, marriage and death referred as transition periods which are important stages of human life. Also, the traces of the old beliefs of Turks are searched in the rituals of the region. Finally, these rituals are compared to the other rituals that takes places of different Turk communities.

The purpose of the rituals starting before birth in Taşeli region is birth of a healthy child and maintain her health through her life. The forty days after birth is considered very important. It is believed that mother and child is unprotected during these forty days. Because of that some precautions are taken to protect the mother and child from ill effects. With the application of some customs and traditions during marriage period it is intended to protect individual from evil and to be happy during his/her new life. Some sacred magical practices coming from the old Turk beliefs are applied to bless the new member joining the family. The purpose of the rituals performing through death period which believed the beginning of eternal life after death is to ease the dead's passing to other world, to make him/her happy there and to improve the state of mind of the persons left behind. In this period in which Islamic practices are applied extensively some sacred magical practices are applied to prevent who left behind from the disturbance of the dead and new deaths.

An overall evaluation is given at the epilogue of the thesis. It is appeared that the community creating the Taşeli region are fed from the same cultural source like the other Turk communities.

Key Words: Taşeli Region, Transition Period, Beliefs, Turk Communities, Turk Culture.

ÖNSÖZ

Bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin tümüne kültür denilmektedir. Kültür, kişiler sayesinde çevreye yansır, aktarılır. Bu aktarım halkın kültürünü oluşturur. Kişiler ve kurumlar yoluyla beslenerek toplumda yaratılan bu kültürün yöresel ve bölgesel farklılıkları olması doğaldır.

Bireylerin yaratılış farklılıkları, toplumun gelenek, görenek ve beklentileri değişik insan tiplerini ortaya çıkarır. Bu değişik insan tiplerinin davranışları da kültürü ve kültürü oluşturan öğeleri besleyerek toplumun değişimini ve gelişimini sağlar. Değişen bu kültür değerlerinin takibi ve incelenmesi halk kültürü açısından önem arz etmektedir.

Halk kültürü öğeleri insanı geçmişine bağlar ve geleceğini şekillendirmesini sağlar. Böylelikle birbiriyle etkileşim halinde, belirli kuralları bulunan ve uyum içerisinde topluluklar oluşur. Halk kültürü ürünlerimiz, Türk toplum hayatının ifadesi, duygu ve düşünce birliğinin temel göstergesidir. Milli kültür; bölgesel olmaktan çıkarak yurt genelinde benimsenmiş ortak değerleri, yaşama biçimleri ve buna bağlı unsurları içine alır. Bu unsurlar; doğum, evlenme ölüm olaylarından oluşan geçiş dönemlerinin ve bu dönemleri bünyesinde barındıran anonim halk edebiyatının temeline dayanır.

Geçiş dönemleri, insanoğlunun dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren hayatı boyunca yaşadığı değişikliklerin topluma ve çevreye tanıtılması, kabul ettirilmesi ve bireyin bu değişikliğin farkında olması amacıyla oluşturulmuş sosyal inanışların bütünüdür. 20. yüzyılın başlarından itibaren bu alanda bilimsel olarak yapılan çalışmalar, bu inanışların hayatın önemli basamakları olan doğum, evlenme ve ölüm etrafında toplandığını göstermektedir. Bu geçiş basamakları arasında doğumun, çocuğun yakınlarını ve çevresini sevindirdiğini; evlenmenin mutluluğu ve hüznü ayı anda getirdiğini; ölümün ise hem bireyi hem çevresindekileri üzdüğünü ve bu hisleri dile getirmek için de sözlü kültür ürünlerinin gerçekleştiğini görmekteyiz.

Hayatın geçiş dönemleri olan doğum-evlenme-ölüm her toplum için geçerli, sürekliğini ve canlılığını koruyan; hem yöresel hem de evrensel olgulardır. Her ‘geçiş’ âdet ve pratikleriyle baş döndürücü bir zenginliği sunduğu için zevkli; fakat her ‘geçiş’ sayısız inanışı güncele uygulayarak bünyesinde barındırdığı için, derlenmesi, tasnif edilmesi, senteze varılması açısından da bir o kadar zordur.

Yaptığımız alışma ile Taşeli Yöresinde, yaşayan halk kültürü ögelerini olduğu gibi kayıt altına alıp yok olmasını engellemeyi ve gelecek kuşaklara bu kültür birikimini aktarmayı amaçlıyoruz. Çalışmamızda yazılı ve sözlü kaynaklardan faydalandık. Kaynak kişi sayısını fazla tutarak yöre kültürü hakkında doğru tespitlerde bulunmayı amaçladık. Toplamış olduğumuz bilgileri Türk boyları içerisinde de değerlendirerek, birbiriyle ortak yanlarını ve farklılıklarını ortaya koymaya çalıştık. Böylece Türk kültürüne bu açıdan da bir katkıda bulunduğumuzu umuyoruz.

Çalışma, n Söz, Giriş dışında üç Bölüm, Sonuç, Kaynakça, Kaynak şahışlar ve Fotoğraflardan meydana gelmektedir. Giriş bölümünde tezin kavramsal erevesi, araştırma konumuzla ilgili kavramlar üzerinde durulmuştur. I. Bölüm’de doğum ve doğum etrafında gerçekleşen inanışlar üzerinde durduk. II. Bölüm’de ise evlenme ve onun etrafında uygulanan inanışlara yer verdik. III. Bölüm’de ise ölüm etrafındaki inanç ve pratiklere yer verdik. Bütün bu inanışlar esnasında icra edilen türler için ise ayrı bir başlık açmak yerine icra edilen türleri ekler bölümünde vermeyi uygun gördük. Böylece inanışı ifade ederken inanışın geneli ile ilgili bir de fotoğraf vermiş olduk. Her bölümün içinde Taşeli bölgesi dışında kalan ulaşabildiğimiz Türk boylarının inanışları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Zaman zaman benzerlik ve farklılıkları bir araya koyarak kıyaslama yapmayı da sağlamış olduk.

Sonuç kısmında ise, derlenen ürünlerin bir dökümü yapılmış; bilgi, gözlem ve tecrübelere dayanılarak bir karara varılmıştır. Sonuç kısmından

hemen sonra “Kaynakça” bölümünde yazar soyadları esas alınarak alfabetik sıraya göre bir liste yapılmıştır.

Kaynak kişiler bölümünde şahıs adları esas alınarak alfabetik sıralama yapılmıştır. Fotoğraflar bölümünde, görüştüğümüz kaynak kişilerden resminin yayınlanmasına izin verenlerin fotoğraflarına ve bölgeyi tanıtıcı, görselliği sağlayıcı fotoğraflara yer verilmiştir.

Bu çalışma sırasında, bana zengin kültürlerini sunan ve araştırmanın oluşmasına yardımcı olan kaynak kişilere, çalışmanın gerçekleşmesinde bilgisi, engin tecrübesi ile bize ufuk açan Prof. Dr. Dursun YILDIRIM’a, araştırma konusunda düşüncelerimizi ifade ettiğimiz, olumlu eleştirileri ile destek olan Prof. Dr. İsa ÖZKAN’a, ve çalışmalarım boyunca desteklerini esirgemeyen, teşvik eden, karşılaştığım zorluklarda yol gösteren değerli hocam, tez danışmanım *gölgeli kaba ağaç* Prof. Dr. İbrahim DİLEK’e saygılarımı sunarken, onların bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da Türk dünyasına ve ilme verdikleri ve verecekleri hizmetler için teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Çektiği sıkıntılara rağmen yüzünü bir kere bile düşürmeyen, çalışmam boyunca bütün yükü omuzlayan, *Umay* gibi eşime teşekkür ederim. Çalışmamızın Türk dünyasına ve alana katkı sağlaması için, kendisinden daha çok tezimle vakit geçirdiğim için oğlum Kayrahan’ın ileride beni anlaması umuduyla, çalışmamı onlara ithaf ediyorum.

Onur Alp KAYABAŞI
Aksaray, 2013

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET	i
İNGİLİZCE ÖZET	iii
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1
1.1. TAŞELİ YÖRESİ	3
1.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	5
1.2.1. Araştırmanın Alanı, Konusu Ve Önemi	5
1.2.2. Araştırmanın Sınırları	6
1.2.3. Araştırmanın Amaç Ve Önemi.....	7
1.2.4. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri	8
1.2.5. Karşılaşılan Problemler	10
I. BÖLÜM: DOĞUMLA İLGİLİ RİTÜELLER.....	12
2.1. DOĞUM ÖNCESİ İNANIŞLAR.....	14
2.1.1. Çocuk Sahibi Olabilmek	14
2.1.2. Aşerme	24
2.1.3. Çocuğun Cinsiyetiyle ve Sağlıklı Olmasıyla İlgili İnanışlar	27
2.2. DOĞUM SIRASI İNANIŞLARI	33
2.2.1. Doğumun Kolay Olması ve Çocuğun Yaşamalarıyla İlgili İnanışlar	33
2.2.2. Eş (plasenta) ve Göbek İle İlgili İnanışlar.....	40
2.3. DOĞUM SONRASI İNANIŞLAR	45
2.3.1. Çocuğun Tuzlanması ve Yıkılması.....	48
2.3.2. Çocuğun Doğumunu Kutlama	50
2.3.3. Lohusalık, Lohusanın Kaçınması Gerekenler ve Anne Sütü.....	53
2.3.4. Beşik Deleni (Beşik Töreni)	56
2.3.5. Albasması (Albastı) ve Kırk Basması	61
2.3.6. Kırklama (Kırk Banyosu).....	68
2.3.7. Ad Verme.....	73
2.3.8. Diş Bulguru (Diş Göllesi/ Diş Hediği)	81
2.3.9. Zayıf Kalan (Aydaş Olma), Nazarla ve Yürüyemeyen Çocuklarla İlgili İnanışlar.....	84
2.3.10. Sünnet Töreni	90
II. BÖLÜM: EVLENMEYLE İLGİLİ RİTÜELLER.....	95

3.1. EVLENME ÖNCESİ RİTÜELLER.....	98
3.1.1. Evlenilmesi Yasak Olan Kişiler	98
3.1.2. Evlenme Biçimleri	100
3.1.2.1. Beşik Kertmesi	101
3.1.2.2. Akraba Evliliği.....	103
3.1.2.3. Berdel	105
3.1.2.4. Kız Kaçırma	106
3.1.2.5. Çok Eşlilik ve Lavirat	108
3.1.3. Evlilik Çağı\ Yaşı ve Evlilik İsteğinin Belirtilmesi.....	111
3.1.4. Eş Seçimi\ Kız Arama.....	114
3.1.5. Görücü Gitme /Dünür Gitme, Kız İsteme ve Söz Kesimi.....	118
3.1.6. Nişan Töreni ve Nişanlılık Dönemi	128
3.2. EVLENME SIRASINDA RİTÜELLER	133
3.2.1. Tören Zamanı ve Süresi	135
3.2.2. Çeyiz Hazırlama ve Düğün İçin Yapılan Diğer Hazırlıklar.....	137
3.2.3. Evlilik Törenine Davet (Okuntu, Düğünü Okuma)	143
3.2.4. Törenin Başlaması.....	146
3.2.4.1. Odun Eleme (Odun Toplama/Oduna Gitme, Yüğrük Odunu)	146
3.2.4.2. Bayrak Dikimi	147
3.2.4.3. Kına Gecesi.....	149
3.2.4.5. Gelin Alma ve Gelin İndirme	154
3.2.5. Nikâh.....	162
3.2.6. İlk Gece (Gerdek)	165
3.3. EVLENME SONRASI RİTÜELLER	169
3.3.1. Duvak Günü.....	170
3.3.2. Kız ve Oğlan Taraflarının Düğünden Sonra İlk Görüşmesi	174
III. BÖLÜM: ÖLÜM İLE İLGİLİ RİTÜELLER	178
4.1. ÖLÜM ÖNCESİ	180
4.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler ve Bunlardan Kaçınmalar.....	181
4.2. ÖLÜM SIRASI.....	201
4.3. ÖLÜM SONRASI	206
4.3.1. Ölümden Hemen Sonra Yapılan İnanışlar.....	207
4.3.2. Ölümün Duyurulması.....	215
4.3.3. Defne Hazırlık Ritüelleri.....	219
4.3.3.1. Ölünenin Yıkanması	219
4.3.3.2. Ölünenin Keflenmesi, Giydirilmesi.....	226
4.3.3.3. Ölünenin Tabuta Yerleştirilmesi ve Taşınması	232
4.3.3.4. Cenaze Töreni.....	239
4.3.4. Ölünenin Defnedilmesi (Toprağa Verme / Yataklama)	245

4.3.4.1. Mezar ve Mezarlıklar	258
4.3.5. Ölü­nün Defnedilmesinden Sonra Cenaze Evinde Yapılan Ritüeller	267
4.3.5.1. Başsağı­lığı/Taziye	267
4.3.5.2. Yemek/ Ölü Aşı	270
4.3.5.3. Ölü­nün Gömülmesi Sonrası Zamana Bağlı Ritüeller	272
4.3.6. Yas Tutma	280
SONUÇ.....	288
KAYNAKÇA.....	294
KAYNAK KİŞİLER.....	311
FOTOĞRAFLAR.....	350

KISALTMALAR*

age.	Adı geçen eser
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
AÜ	Erzurum Atatürk Üniversitesi
bk.	Bakınız
C	Cilt
çev.	Çeviren
ÇÜ	Çukurova Üniversitesi
HÜ	Hacettepe Üniversitesi
hızl.	Hazırlayan
KB.	Kültür Bakanlığı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
S	Sayı
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	Türk Dil Kurumu
TKAE	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
vb.	Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	Ve devamı, vs diğerleri
vs.	Vesaire

* Kısaltmalar dizini hazırlanırken Türk Dil Kurumu yazım klavuzu esas alınmıştır.

Yay.

Yayını, yayınları

YLT

Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞ

Kültür, insanların biyolojik katılmalarının ötesindeki ihtiyaçlar, doyumlar, doyumsuzlukların şekillendirdiği ve insanların öğrenme yoluyla kazandığı, edindiği, inşa ettiği maddî ve manevî birikimi, değerleri, yönelimleri, duygu ve düşünce dünyaları, sosyal davranışları, teknolojileri ve sanatlarının tamamını ifade eden ve doğaya (nature) eklenmiş yaratmalar, donatmalar bütünüdür (Çobanoğlu, 1999:2).

Halk kültürü adına yapılan bilimsel çalışmalar, toplumların benliğinin, ortak değerlerinin, düşüncelerinin, gelenek-göreneklerinin vb. tespit edilip yazıya geçirilmesi ve dolayısıyla dünyaya tanıtılmasında büyük bir rol oynamaktadır.

Toplum hayatında önem taşıyan kişinin bulunduğu durumdan bir başka duruma geçiş için eşik kabul edilen dönemler vardır. Geçiş dönemi, kişinin mensubu olduğu sosyal çevrede köklü bir değişim esasına dayanarak eski durumundan kopuşunu ve yeni bir yaşamsal sürecin başlangıcındaki *eşiği* ifade eder. Bu dönem itibariyle değerlendirildiğinde kişi, ne tam anlamıyla eski konumuna sahiptir ne de yeni dünyasına tam olarak adapte olmuştur. *Arnold Van Gennep tarafından ortaya konulduğu zamandan beri yaklaşık yüz yıldır antropologların ve halkbilimcilerin temel çalışma sahalarından biri olarak görünen geçiş törenleri, bireye; tanımlanmış belirgin bir durumdan bir başkasına geçişte yardımcı olmak* (Çobanoğlu, 1999: 160), *onu kutlamak, bu yeni durumu belirtmek ve eşikteki kişiyi yalnız bırakmamak* (Örnek, 2000: 131) amacıyla tatbik edilen inanışları ele almaktadır.

İnsanın yaşamı boyunca karşılaştacağı başlıca üç önemli "geçiş dönemi" vardır: *Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu "geçiş"leri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu "geçiş" dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır* (Örnek, 1995: 131).

Geçiş dönemlerinde düzenlenen törenlerdeki dikkati çeken bir başka özellik de hemen her törende, törene gelen misafirlere töreni düzenleyenlerin yemek hazırlanıp sunmasıdır. Nitekim Türkler, İslâmiyet öncesi dönemden beri yaşamlarındaki her türlü değişikliği (dinî, ritüelistik, özel, toplumsal, resmî, eğitimsel, meslekî vb.), geçiş törenlerini yemekli tören ya ziyafetlerle kutlamayı gelenek hâline getirmişlerdir (Özdemir, 2005: 185)

Taşeli Bölgesinin geçiş dönemlerini incelerken öne çıkan uygulamalar üzerinde durulmuştur. Bu uygulamalara, genel hatlarıyla bakıldığında, sadece Taşeli Bölgesi halkına özgü olmadığı; Türk kültürünün genelinde var olduğu, bunların ancak kültürel bütünün bir parçasını oluşturduğu bir gerçektir. Dolayısıyla, sözü edilen parçanın da bütünün özelliklerini taşıması doğaldır. Acıpayamlı'nın da değindiği üzere, *pratikler kalıp olarak kabilevî, millî olabilmesinin yanında işlevsel açıdan da dünya ölçüsünde benzerlik gösterebilir* (Özdemir, 1961: 140).

1.1. TAŞELİ YÖRESİ

Araştırma sahası olan Taşeli Yöresi, Akdeniz Bölgesi'nin orta kesiminde yer alır. Taşeli Yöresi, Orta Toroslar' da Alanya'nın doğusundan başlayarak kıyıda Gazipaşa, Anamur, Bozyazı, Aydınçık ve Silifke 'nin batı kesimleri ile iç kesimlerde Gülnar, Mut ve Ermenek'i kapsayan ve arazi yapısı çok kayalık ve engebeli olan bir bölgedir. Araştırma sahasında tipik Akdeniz iklimi görülmektedir. İklimin genel karakteri kışları ılık ve yağışlı, yazları sıcak ve kuraktır.

Anamur; Anadolu'nun Akdeniz'de en güney uzantısı olan Anamur, doğuda Bozyazı İlçesi, batıda Antalya iline bağlı Gazipaşa ilçesi, kuzeyde Karaman iline bağlı Ermenek ilçesi, güneyde Akdeniz ile çevrili olup, 1241 km² yüzölçümüne sahiptir. Akdeniz ve subtropikal bitki ve meyvelerinin yetiştirilebildiği mikroklima özelliğine sahip, doğal güzelliklerle dolu, yaylalar, ormanlar, mağaralar ve su kaynakları açısından zengin bir ilçedir (Kayabaşı, 2008).

Silifke; doğusunda Erdemli, batısında Gülnar ve Mut ilçeleri, kuzeyinde Karaman ili, güneyinde Akdeniz ile çevrili bir ilçedir. Toros dağlarının eteğinde, Göksu nehrinin iki yakasında kurulmuş bulunan Silifke; Güneydoğu Anadolu, Doğu ve Batı Akdeniz ile iç ve Batı Anadolu'yu birbirine bağlayan devlet karayolu ağının kavşak noktasında olup, il merkezi Mersin'e 80 km mesafededir. Kıyı kesiminde tipik Akdeniz iklimi hakimdir. Yazlar kurak ve sıcak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Ova ve kıyıdan itibaren kuzeye doğru yer alan dalgalı arazi kuşağındaki makiliklerde defne, zakkum, menengiç, murt, harnup gibi tipik Akdeniz bitkileri vardır. Silifke ilçesi %89'u dağlık, %11 'i ovalık olmak üzere 2943 km² yüzölçümüne sahiptir (silifke.gov.tr).

Mut; Akdeniz Bölgesi'nde, Mersin İli'nin on ilçesinden birisi olan ilçemiz, ilin kuzey batısında, Mersin'e 165 km uzaklıkta, Mersin-Karaman karayolu üzerinde kurulmuştur. Mut, kuzeyinden Karaman ili, doğusundan Silifke, batısından Ermenek ve güneyinden Gülnar ilçe topraklarıyla çevrilidir. Mut, 2860 km²'lik yüzölçümü ile ilin alanca üçüncü büyük ilçesidir. Denizden yüksekliği 300 metredir. Toros Dağları eteğinde kurulan ve Mersin'in denize kıyısı olmayan ilçelerinden biridir.

Gülnar; İlçe topraklarını, doğuda Silifke, batıda Bozyazı, kuzeyde Mut, kuzeybatıda Karaman iline bağlı Ermenek, güneyinde Aydınçık ilçesi ve Akdeniz ile komşudur. İlçe Merkezinin denizden yüksekliği 950 metredir.

Ermenek; önceden Konya'ya bağlı iken 1989 yılında Karaman'a bağlanmış, doğusunda Mut, Güneyinde Gülnar-Anamur, Batısında Alanya, Kuzeyinde Hadim-Bozkır, Karaman ile sınırları vardır. Akdeniz iklimi ile İç Anadolu karasal iklimi arasında bir geçiş bölgesidir. Denizden yüksekliği 1250-1300 m. olup çevresi oldukça yüksek dağ ve tepelerle çevrilidir. Ekilebilir toprakları azdır. Orman ve su bakımından zengin sayılır, Küçükbaş hayvancılık ve meyvecilik ile günlük hayata yönelik el sanatları, özel ve resmi sektörün işlettiği Linyit madenlerine bağlı, işletmeler ve taşımacılık halkın geçim kaynağıdır.

Bozyazı; bulunduğu konum itibariyle, Torosların eteklerinde Akdeniz kıyısında, doğusunda Aydınçık, batısında Anamur, Kuzeyinde Gülnar ve Ermenek ilçeleri, Güneyinde ise Akdeniz sahil şeridi yer almaktadır. Yüz ölçümü 566 Km² olup, deniz seviyesinde rakım 0, en yüksek noktasında ise rakım 1760 metredir. Yaklaşık 25 km sahil şeridinde sahiptir.

1.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.2.1. Araştırmanın Alanı, Konusu Ve Önemi

Bu çalışmada Taşeli Bölgesi'nin geçiş dönemi (doğum, evlenme, ölüm) ile ilgili inanışları üzerinde durulacaktır. Yaptığımız incelemede geçiş dönemi tanımının pek çok kaynakta yapıldığını ve bu tanımların genellikle ortak olduğunu gördük.

Araştırmamızda Taşeli Bölgesi sınırları içinde geçiş dönemi inanışları ile ilgili yapılmış çalışmalar, kaynak kişilerle yapılan görüşmeler ile Türk toplulukları ile ilgili yapılan çalışmalara ulaşmaya çalıştık. Söz konusu çalışmalardaki geçiş dönemi ile ilgili inanışları karşılaştırarak inceledik. Araştırmaya başlamadan önce geçiş dönemleri üzerine yapılan çalışmalarla ilgili bir literatür taraması yaptık. Yaptığımız bu taramada bu tür çalışmaların yer yer folklor ürünleri çatısı altında kısaca değinilerek yapıldığını gördük. Fakat Taşeli Bölgesi'nin tamamıyla ilgili detaylı ve müstakil bir çalışma yapılmadığını tespit ettik. Bu sebeple geçiş dönemleri konusunda Taşeli bölgesiyle beraber Türk topluluklarını da değerlendiren bir çalışma yapmayı amaç edindik. Hazırladığımız tez, hem Taşeli bölgesinden, hem de Türk dünyasından örnekleri de bünyesinde barındırdığı için bilimsel ve akademik bir öneme sahiptir.

Araştırmanın esas konusunu oluşturan Taşeli Bölgesi Geçiş Dönemleri'ne (doğum, düğün, ölüm) geçmeden önce Taşeli Bölgesi'nin tarihi, coğrafi konumu, ekonomik durumu üzerinde durulacaktır.

Araştırmanın alanını; Taşeli Bölgesi'nin içinde yer alan Mersin iline bağlı Anamur, Bozyazı, Silifke, Mut, Gülnar ve Karaman iline bağlı Ermenek, ilçelerini

kapsamaktadır. İlçe merkezlerinin ve merkez köylerinin tamamına ulaşmaya çalıştık. Ancak ilçelerin köylerinin tamamına gitme imkânı bulamadık. Ancak ilçe sınırları içerisinde, ziyaret yeri ve türbe gibi toplumun kutsal kabul ettiği yerler ile araştırma için örnek seçtiğimiz köylere, farklı zamanlarda malzeme toplamak amacıyla tekrar tekrar gidilmiştir. Bu köylere birkaç defa gitmekten amacımız, farklı sosyal değerleri yerinde gözleyip incelemek ve doğru kaynak kişiye ulaşmaktır.

Taşeli bölgesindeki geçiş dönemi âdet ve inanışlarının tespit ve tahlili yapılırken dolaylı olarak Türk dünyasında hazırlanmış âdet ve inanışlarla ilgili çalışmalarla mukayese edilmiş, hatta gerektiğinde eski Türklere kadar gidilmiş ve eski Türk inanç sistemindeki benzerlikler ve uzantılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bütün bunlarda asıl amaç başta bölgede yaşayan Yörükler, tahtacılar olmak üzere çeşitli Türk boyları arasında ortak (benzer ve farklı) yönleri ortaya koymakla Türk dünyasının inanç ve kültür birliğini gözler önüne sermektir.

1.2.2. Araştırmanın Sınırları

1. Çalışmamızda konu ile ilgili bilgiler kaynak kitaplardan derlendikten sonra gözlem ve görüşmelerimiz Taşeli Bölgesinde yer alan Anamur, Bozyazı, Ermenek, Gülnar, Mut, Silifke ilçelerinde yapılmıştır.

2. Bu araştırma kişisel gözlemlerimize dayanarak elde ettiğimiz bilgiler, bu alanda önceden yapılmış çalışmalar, kendisiyle görüşülen kişilerin verdikleri bilgilerle ve Türk toplulukları arasındaki yerini yazılı kaynaklardan belirleme ile sınırlıdır. Elde ettiğimiz bu bilgilerle genellemelere gidilmiştir.

3. Taşeli Bölgesi'nin tarihi, sosyo-kültürel yapısı, coğrafi konumu vb. kurumsal bilgiler ilgili literatürden toplanan kaynaklarla sınırlıdır.

4. Araştırma için gidilen köylerin sayısı elli, derleme çalışması için görüşülen kişi sayısı iki yüz yetmiş dört kişidir. Ancak kaynak kişilerden alınan bilgilerin işlenmesi sürecinde, konu hakkında bir öncekinden daha detaylı bilgi aldığımız kaynak kişiler ilgili bölümde verilmiştir, bu durumda tezde faydalanılan kaynak kişi sayısı yüz yetmiş sekiz kişidir.

1.2.3. Araştırmanın Amaç Ve Önemi

Bugün Türkiye’de bir üst kültür, alt kültür tartışması yapılmaktadır. Elbette coğrafi faktörlere bağlı olarak bazı mahalli alışkanlıklar olacağı gibi, Türkiye’nin her yerinde geçerliliğini koruyan kültürel değerlerinde bulanacağı muhakkaktır. Yaptığımız bu bölgesel çalışmayla bir bütünün parçasını ortaya koymaya çalıştık.

Hedefimiz; folklor ürünlerinin yavaş yavaş kaybolduğu bu süreçte, yitirdiğimiz değerlerin mukayesesini yaparak içinde yaşadığımız toplumun çözümlenmesine yardımcı olmak, henüz kayda geçmemiş, Türk halk kültürünün unutulmuş ya da unutmaya yüz tutmuş geleneklerini tespit etmektir. Ancak bu şekilde bugün yaşatılamayan bazı geleneklerin de yazılı hale getirilmesi, folklor araştırmacılarına kaynaklık edecektir.

Taşeli Yöresinde yaşayan halkın bizzat ürettiği sözlü kültürün yazılı hale gelmesini sağlamak, kuşaktan kuşağa aktararak kalıcılığını sağladığı; doğum evlenme ve ölüm dönemlerin çevresinde kümelenen âdetlerin, geleneklerin, törenlerin derlenmesi, tahlil edilmesi ve bir senteze varmaya çalışılması araştırmamızın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda bir diğer

hedefimiz de kültürün kaybolmasını önlemek ve kültürün bütünleştirici yönünü öne çıkarmaktır.

1.2.4. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Her geçiş döneminin kendine özgü tören ve âdetleri vardır. Bu pratiklerden yola çıkılarak o toplumun değer yargıları, kültürel birikimi ve zihin dünyası hakkında fikir edinilebilir.

Çalışmada her yaş ve cinsiyet için geçerli olan doğum, evlenme ve ölüm dönemleri etrafında gelişen inanışlar ele alınmıştır. Toplumun bütün kesimlerini alakadar eden söz konusu inanışlar, bu sebeple diğerlerinden daha fazla önemsenmekte ve bunun tabii bir neticesi olarak çok daha zengin bir malzeme niteliği göstermektedirler.

Çalışmada öncelikle arşiv ve kütüphane kaynakları için klasik veri toplama ve fiş oluşturma metodu kullanılmıştır. Öncelikle kütüphaneler taranarak konumuza ilişkin bilgiler toplanmış, sonrada çalışmamıza konu olan kurumların arşivleri taranmıştır.

Çalışmamız esnasında genel olarak malzemeyi derlemede kullanılan gözlem ve görüşme (mülakat) metotlarını tercih ettik. *Gözlem metodu, alan araştırmacısının dıştan içeriye bakmak ve durumu olduğu gibi tarif etmek suretiyle doğrudan doğruya gözlem yoluyla malzeme elde etmekte kullandığı metottur* (Çobanoğlu, 1999: 56). *Görüşme metodu ise, folklor derleyicilerinin en çok kullandığı alan araştırması tekniği olup derleyici, kaynak kişinin bildiği, yaptığı, yapmış olduğu şeyleri, bunların sebeplerini öğrenir. Derleyici bu yolla kaynak*

kişinin iç dünyasını, kültürünü ve buna dair bilgisini öğrenir. Ayrıca mülakat derleyiciye halk kültürü malzemesinin orijinalini verir (Çobanoğlu, 1999: 63).

Sözlü ve görsel kaynaklar için ise yerinde görüşmeler ve gözlem tekniği kullanılmıştır. Derleme tekniklerinden birisi olan gözlem metodunda doğal ortamın akışına müdahil olmamakla beraber, ortamın doğal bir üyesi gibi davranılarak toplanan veriler daha sonra yazıya aktarılmıştır. Ancak görüşme metodunda, sorularımıza cevap aradığımız ve doğru yönlendirme yapmamız gerektiği için konuşmayı yönlendirici konumda olduk.

Görüşmeler genellikle kaynak kişilerle birebir yapılmıştır. Kaynak kişilerin yaşadıkları bölgeyi iyi tanıdıklarına ve yaşlı, bilgili olmalarına dikkat edilmiştir. Ayrıca bilimsel bir yöntem olan gözlem yapılırken samimi ve sıcak bir sohbet çerçevesinde soru-cevap yolu ile bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Zaman zaman görülen, dinlenen ve duyulan bilgiler anında not edilmiştir. Cenaze töreni, düğün, sünnet, nişan, el öpmesi, mevlit, söz kesimi gibi şöenlere katılarak yapılan uygulamaları yerinde izleme fırsatı elde edilmiştir. Yine bölge insanı ile kahvelerde, muhtarlıkta, yayla evlerinde, bahçelerde yapılan sohbetlerde bilgi toplanmıştır. Önemli görülen yerlerin fotoğrafları çekilmiştir. Bilgilerin toplanması sırasında şahıslarla mümkün olduğu kadar sık sık beraber olunmaya çalışılmış verilen cevaplar doğrultusunda değerlendirme yapılmaya gereken dikkat gösterilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili çalışmalarda yazılan bilgiler şahıslara sorularak doğrulama yoluna gidilmiş ve yazılmıştır. Yukarıda belirtilen metotlarla derlenen bütün bilgiler ayrı ayrı dosyalarda toplanmıştır. Daha sonra toplanan bu dokümanların hepsi bir plan dâhilinde ortak ve farklı yönleri ele alınarak bir bütünlük oluşturacak şekilde düzenlenmiştir.

1.2.5. Karşılaşılan Problemler

Her bilimsel çalışmada olduğu gibi biz de tezimizi hazırlarken doğal olarak birtakım zorluklarla karşılaştık. Bu zorluklar aşağıdaki paragraflarda özetlenebilir:

Taşeli Bölgesinin dağlık olması ve yollarının virajlı olması nedeni ile derleme aşamasında zorluklar yaşadık. Ayrıca köylere ulaşım da bazı zorluklarla karşılaşılmıştır. Bunların en başında taşıt sorunu gelmektedir. Köylerin yerleşim olarak dağınık ve yollarının kötü olması nedeniyle arabaların buraya çıkmakta zorlanması karşılaşılan sorunlardır. Bu sorunlardan; hususi otomobilimi, bu yollarda daha rahat giden farklı bir araçla değiştirerek kurtulmaya çalıştım.

Bilindiği gibi saha çalışmasının gerçekleştirilmesinde derlemecinin en çok zorlandığı konuların başında, araştırmasına kaynaklık edecek verileri toplarken doğru bölgenin tespiti, doğru tespit edilmiş bölge içerisinde sağlam ve güvenilir kaynak kişinin belirlenmesi, doğru kaynak kişinin belirlenmesinden sonra da kaynak kişiyle doğru bir iletişim kurabilme meseleleri gelir. Saha araştırmalarında malzemenin derlenmesinde kaynak kişiler, yukarıda zikredilen nedenlerden dolayı önemli bir rol üstlenmektedir. Kaynak kişilere ulaşmak da her yerleşim biriminde tanıdık insanlar gerektirir. Bu kaynak kişilerde aranan asli özellikler ise; bölgeyi ve bölge kültürünü yakından tanımaları, o kültürün içerisinde uzun yıllar yaşamış olmaları ve sahip oldukları kültür birikimlerini karşı tarafa aktarabilme becerisine sahip olmalarıdır.

Araştırmamızda, gideceğimiz köyler ve köylerdeki kaynak kişilerin tespiti bu açıdan oldukça zor olmuştur. Çünkü kaynak kişi olarak belirlenen kişinin çoğu zaman yapılan akademik çalışmaya bir katkı sunmaktan ziyade kendi geçmiş

yaşantılarını anlatan konuşma heveslisi kişiler çıkması, bizi zor durumda bırakmıştır.

Gerek ilçe merkezlerinde gerekse köylerde bölgenin yabancıısı olmamızdan dolayı halkın örf, adet ve inançlarını anlatmaktan kısmen de olsa kaçındıklarını gördük. Özellikle erkek olmamdan dolayı doğum ve çocukla ilgili bölümlerde bu zorluğu daha da çok hissettik. Bu noktada eşimin de desteğinden faydalandım.

Ses kayıtlarının dinlenmesi, dağınık olan bilgilerin toplanıp düzenli bir yazı haline getirilmesi de çalışmamızın uzunca bir dönemini oluşturdu. Ancak bütün bu zorluklara ve olumsuzluklara rağmen gezmiş olduğumuz köylerde yaşayan insanların göstermiş olduğu dostane tavır ve sıcakkanlılık sonucunda çalışmamızı sonulandırabildik. Bizlerden yardımını esirgemeyen herkese teşekkürü bir borç biliriz.

I. BÖLÜM: DOĞUMLA İLGİLİ RİTÜELLER

Doğum, insanoğlunun olduğu kadar bu dünya üzerinde yaşayan her canlının varlığını devam ettirebilmesi için gerekli olan bir olaydır. Doğum, her zaman iyiliklerin habercisi, güzelliklerin müjdecisidir. Bitkilerin doğumu bereketin, hasadın işareti; hayvanların doğumu sürünün çoğalması, zenginliğin, ferahlığın; insanoğlunun doğumu mutluluğun, bereketin, soyun devamının, işaretidir. Çocuk sahibi olan bireyler toplum arasında aile olarak değerlendirilmeye başlarlar. Anne ve babanın toplum karşısındaki değeri artar.

Dilimizde *tevellüt*, *velâdet* kelimeleriyle de karşılanabilen doğum; bir canlının yeryüzüne gelmesi olarakta açıklanmaktadır. Bunun yanında doğum bir hayattan başka bir duruma geçiş olarak da sözlüklerde yerini almıştır (^{Türkçe Sözlük}, 1998: 391). İnsanoğlunun hayatının başlangıcı olan doğum, insanlar için de çok önemli bulunmuştur. Bu önem doğumla ilgili uygulamalara da yansımıştır. İncelenen kaynaklarda; bu doğumla ilgili ritüellerin genel itibarıyla; çocuğun olması, cinsiyeti ve sağlıklı olarak dünyaya gelebilmesiyle ilgili olduğu görülmüştür. Doğumun gerçekleşmesinde büyük fedakârlıklar gösteren anne, Türk kültüründe hak ettiği yeri almıştır. Annenin sağlığı ile ilgili uygulamalar buna örnek gösterilebilir. Hayat doğum ile başlar ve bu başlangıç, inanışlara dayalı, yüzlerce âdetin uygulandığı dönemdir. Dünyaya gelen her çocuk, sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu sopu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların sayısını artırmaktadır; sayı artışıysa gücün, dayanışmanın artması demektir. Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler, nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve

dayanıklı hissetmektedirler. Yaygın olan, “çocuk, ailede ocağı tütürür” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır (Örnek, 2000:131). En önemli geçiş olan doğumla birlikte, birey yaşanan hayata katılır ve çocuğun doğumuyla ilgili törenler, gelenekler, tabular geçiş dönemi içindedir (Yeşil, 2012:53).

Ülkemizde bebek bekleyen kadına ‘gebe, hamile, yüklü, gövdeli, ağır ayak, iki canlı, çocuğu var’ gibi isimler verilmektedir (Acıpayamlı, 1974:25). Taşeli yöresinde de, çocuğu olacak kadına ‘yüklü, gebe, hamile, iki canlı, ağır ayak, üzerli’ denilmektedir. Türk halk hikâyelerinin önemli bir motifi olan doğum motifi tahkiye esasına dayanan eserlerin büyük çoğunluğunda bulunmakta, çoğu zaman da giriş epizotunda yer almaktadır (Cemiloğlu, 1999:104-107). Her ne kadar tahkiye esasına dayanan eserlerde doğum motifi bulunmaktaysa da çocuğu olmayanlara herhangi özel bir adlandırma yapılmamaktadır.

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde çocuğun olmayan kadın ve erkeklere çeşitli isimler verilmektedir.

Kırgızlarda çocuğu olmayan kadın ve erkeklere çeşitli isim ve lakaplar verilmektedir. Genelde çocuğu olmayan kadına “*töröböğön* ayal (doğurmayan kadın), *sogonçoğu* kanabagan ayal, *tuubas* (kısır)” lakapları verilirken, erkeklere, “*tuyaksız, uruksuz, balası çok kubaş*” (çocuksuz, zürriyetsiz) denilmektedir. *Beytuyak* tabiri ise hem erkek hem kadın için kullanılmaktadır (Jumabayev, 2006:21). Kırgızlarda çocuğu olmayan kadın ve erkekler bu şekilde adlandırılırken Taşeli yöresinde de çocuğu olmayan kadınlara *kısır, soy tutmaz*; erkeklere de *tohumusuz, dölsüz*, gibi isimler verilmektedir.

Doğum da bir “geçiş” olduğuna göre, inançlar ve gelenekler, gebe kadını daha doğum öncesinden, hattâ çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak

birtakım âdetlere uymaya, bu âdetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır. Böylece doğum, annenin gebe kalma isteğinden başlayarak, yüzlerce âdedin, inancın, dinsel ve büyüsel sözlü yüzlerce işlemin hücumuna uğrayarak âdeta onlar tarafından yönetilmektedir (Örnek, 2000: 132).

İnsanoğlunun doğumunu diğer canlılardan ayıran, doğumun öncesinde, doğum sırasında ve doğumdan sonra görülen bir takım gelenekler ve inançlardır. Bu gelenekler ve inançlar halk bilimi açısından birçok folklorik malzemeyi içerisinde barındırmaktadır. Taşeli yöresinde mevcut olan bu gelenekler ve inançlar; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç başlık altında ele alınarak incelenmiştir.

2.1. DOĞUM ÖNCESİ İNANIŞLAR

2.1.1. Çocuk Sahibi Olabilmek

Yeni evli çiftlerden toplumun ve akrabalarının beklentisi biran önce çocuk sahibi olmalarıdır. Gelinin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi analık zevkini tatması ve soyun devamı için, çocuk sahibi olması gerekir. Kısır kadın, özellikle toplumun geleneksel kesimlerinde horlanır, ezilir ve aşağılanır. Oğlu, kızı olmayanlar geçmişten beri süre gelen “kusurlu”, “eksik insan” yakıştırmalarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Çocuğu olmayan bireyler toplum içerisinde Allah tarafından lanetlenmiş insan olarak görülürler. Bu durum Dede Korkut Hikâyeleri’nden, Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu’nda şu şekilde anlatılmıştır: *“Hanım hey! Bir gün Kamgan oğlu Han Bayındır yerinden doğrulmuştu. Şâmi günlüğü yeryüzüne diktirmişti. Ala sayvanı gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halı seccadeler döşenmişti. Hanlar hanı yılda bir kez*

toy edip Oğuz beylerini konuklardı. Gine toy edip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırmıştı. Bir yere ağ otak, bir yere kızıl otak, bir yere kara otak kurdurmuştu. Kimin ki oğlu, kızı yok kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnısından önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın, gitsin, demişti. Oğlı olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun; oğlu, kızı olmayanı Ulu Tanrı hor görmüştür, bizde hor görürüz, belli bilsin, demişti". Bu nedenle kadın, gebe kalmak, çocuk doğurabilmek için birtakım çarelere ve yollara başvurur (Örnek, 2000:132; Gökyay, 1976:1).

Çocuğu olmayan kişiler toplum içerisinde hoş karşılanmadığı için çeşitli ritüellerle çocuk sahibi olma yoluna gidilmektedir. Bu ritüeller; olağanüstü güçlerden yararlanmalar, büyülük işlemler ile akılcı-gerçekçi 'ilaç' ve 'onarım' tipinde işlemler olmak üzere iki bölüme ayrılabilir (Boratav, 1994:144). Bu ritüeller dünyanın bütün topyumlarında olduğu gibi Türk boylarının tamamında çeşitli şekillerde mevcuttur:

Kırgız Türkleri'nde; çocuğun olmaması kadınlar için oldukça önemli bir eksiklik olarak görülür. Hatta toplum tarafından bu durumdaki kadınlar kınanmaktadır. Beşik toyu, düğün gibi törenlere katılmalarına müsaade edilmez. Bu durumdaki kadınlar; kutsal sular ile banyo yapar, türbelere gider, şaman ve Umay Ene'den yardım isteyerek sığınma eksenli olarak çocuk sahibi olamaya çalışırlar (Polat, 2005:64-73).

Tatar Türklerinin, inancına göre de bir aile çocuk sahibi olamıyorsa, bu ailenin yaşadığı evin kapı kenarlarını değiştirmek gerekmektedir. Çocuğu olmayan bir kadına, çocuğu çok olan bir kadının yastığında uyumak, bu kadının giysilerini giymek, onun yediği tabaktan yemek, tan ağarmadan doğuya bakarak dilekte bulunmak, bir bebeğin kurutulmuş göbeğinin çalkalandığı suyu içmek de etkili olur denilmektedir. Çocuğu olmayan kadın, eteğine yulaf koyup yeni yavrulayan atı beslerse yakında hamile kalacağına inanılır. Bununla birlikte at

yanında dolaşan kadının çocuğunun oğlan çocuk olacağını düşünürler. Ayrıca, çocukları olmayan insanlar, tan zamanında çok çocuklu birinin mezarının etrafında üç kez dönerlerse, yakında çocuk sahibi olacağına inanılır (Zaripova Çetin, 2009: 62). Tatar Türkleri eğer erkek çocuk istiyorlarsa farklı bir uygulama olarak hamile kadının bazen de gelinle güveyin yastık altına eyer veya yular koyarlar ve şu metni okurlar:

<i>Sinen yatkan dren</i>	Senin yattığın yer
<i>Katlam-katlam,</i>	Tabaka tabakadır,
<i>Malay surâtenâ</i>	Erkek suratına
<i>Kaplan, kaplan,</i>	Kapan, kapan,
<i>Ak kanatlı atka</i>	Ak kanatlı ata
<i>Atlan, atlan...</i>	Bin, bin... (age.: 63).

Azerbaycan Türklerinde, çocuk istedikleri halde çocukları olmayan aileler, çocuk için adak adarlar böylece çocuklarının olacağına inanırlar. Adaklarında eğer bir kızım olsun Seyyid ile evlendireceğim gibi vaatlerde bulunurlar. Sonra çocukları olduğunda seyide hediyeler vererek onun helallliğini almaları gerekir aksi takdirde Seyyid razı olmaz ise çocuk başkası ile evlenemez (Yoloğlu, 1999:79).

Yakut (Saha) Türkleri'nde çocuk sahibi olabilmek için "Ayıısııt" adına törenler yapılır. Yakut (Saha) Türklerinde bereket kültürünün temel figürü olan Ayıısııt son derece önemlidir. Kendi başına yaşayan bir hanımefendidir. Yeryüzüne indiğinde, onun yeri ev sahiplerinin yatağının üstündedir. Kolıma bölgesinde, Ayıısııt'ın renkli bez parçalarından figürleri yapılır; kızlar, döl alabilmek için, bunları kendi yataklarının üzerine sererler. Ayıısııt'tan çocuk, özellikle de erkek çocuk isterler. Şaman gelip de Ayıısııt için tören yapacağı gün, evi iyice temizler, sabah erkenden den her şeyi düzenler, tanrıçayı sevinç ve neşe içinde karşılayabilmeleri için herkesi kutsar. Şaman tören için dokuz bakire

kız ve dokuz bakir genç erkek seçer; erkekleri sağ tarafında, kızları ise sol tarafında yan yana (nar nar) dizer, daha sonra davulunu alarak dans eder ve ilahi söyler. Seçtiği kişiler de el ele tutuşarak, yerlerinde ritme uygun biçimde sallanır ve ilahi güftesine uygun biçimde koro halinde “Ayhal! Ayhal! Uruy! Uruy!” diye seslenirler. Tören sırasında şaman Ayısıt’a akraba olan tüm tanrıların adlarını teker teker anar ve saygılarını ifade eder. Dans ederek gökyüzüne yaklaşır ama kötü ve kindar Şamanları oraya almazlar: “Ayısıt’ın uşakları - kızlar ve delikanlılar - onları gümüşten kırbaçlarıyla kovalarlar.” Sadece “beyaz şamanları” bu törenleri yapmaya cesaret edebilirler. Şamanın ekibinde bulunan ama bekâretini kaybetmiş kişiler de gökyüzüne ulaşamaz, yoldaki oohlarda (mola yerlerinde) kalırlar (Seroşevsky, 2007:254-255).

Tuvalarda ailede çocuk olmuyorsa şaman veya lamaya başvurulurdu. Şaman özel “eerenler” – “çayaan çalamazı” hazırlardı. Bu “erenler”, şamana göre, ailede çocuğun doğmasına yardımcı olurdu. Birçok durumlarda “sug baji dagır” yaparlardı. Bunun için kadını pınar başına götürür, ağaca “çayaan çalamazı” bağlar ve çocuk doğması için dua ederlerdi (Yoloğlu, 1999:88).

Türkistan (Orta Asya)’dan o veya bu şekilde, Anadolu’ya göç ederek Anadolu’da çeşitli yerlere yerleşen Türkler, hemen her konuda olduğu gibi kısırlıkla ilgili inançlarının ve kısırlığı gidermeyle ilgili inançlarının büyük bir bölümünü de beraberlerinde getirmişler ve uygulamalarını sürdürmüşlerdir. Bu çareler, yollar ve işlemler ana çizgileri bakımından aynı olmakla beraber, Taşeli yöresinde farklı bir takım uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır.

Çocuğu olmayanlar Sarıveliler sınırları içerisinde yer alan bölge halkının “Yeşil Direk Mağarası”, yörüklerin “Dede Goyağı Mağarası” olarak adlandırdıkları Karasin Gediği bölgesinde bulunan mağaraya giderek keçi, koyun, horoz kesip dua ederek orada kalırlar. Mağaranın içindeki deliğe ellerini sokarlar. Kara is çıkarsa, çocuğun olmayacağına; temiz çıkarsa, çocuğunun

olacağına inanırlar. Aynı zamanda eti duvara yapıştırırlar, eğer duvara yapışırsa çocuk olacağına; yapışmazsa veya et ocağa atıldığında büzüşürse de çocuk olmayacağına kanaat getirirler (Ermenek, Anamur). Büyülü Dede mezarlığına, Nadire ocağına giderek, tavuk, horoz keser, orada yiyip içerek dua edip namaz kılar ve dileklerini söyler. Ayrıca Erenlere, Sarı Dede'ye gidilerek: "İşte geldim ocağına. Bir oğlan ver, şu gelinin kucağına." denilir. Çocuğu olmayan kadınlar, Kütüklü denen yerdeki Keveriş Dedesi'ne gider, oradaki ardıç ağacına çaput bağlayarak, iki rekât namaz kılar. Karamanoğlu Mehmet döneminde, mezar taşından alınan toz çocuğu olmayan kimsenin üzerine sürülmüştür. Hocalara gidilip Ümmü Süpyan* muskası yapılır (Anamur, Ermenek, Silifke, Gülnar, Bozyazı, Mut).

Çocuğu olmayanlar Bozyazı ilçesinde *İsteme Dede*'ye giderler. Burada kurban kesip uyurlar. Uyuduklarında kadın rüyasında bir işaret görür, genellikle bu bir hayvandır. Rüyasında gördüğü bu hayvan kertenkeleyse ve kertenkelenin vücudunda gezdiğini görürse çocuğu olur, çocuk sahibi olan aile yedi sene boyunca aralıksız kurban keser. Çocuğu olmayanlar ise Tekedüzü Dede'ye giderek kurban adarlar. Tekedüzü köyündeki Çakır Dede türbesine de her türlü adak için gidilir. Çakır Dede hayattayken de kendisine adak adandığı söylenmektedir (Bozyazı). Iğrak Ese Dedesi'ne de çocuğu olmayanlar giderler. Bu Dede Anamur'un Bokdurukmaz yaylasındaki Teniste köyünde bir mağaranın içindedir. Mağarada iki tane yan yana taş direk vardır. Direklerin kökü birdir, yukarıya doğru ikiye ayrılır. Bu iki direğin arasından geçilir. Günahı, suçu olanlar bu iki direğin arasından geçemediğine inanılır. Bu mağaraya çocuğu olmayanlar da gider. Adak adanır, kurban kesilir (Anamur, Bozyazı). çocuk sahibi olabilmek için Gülnar'ın Zeyne beldesindeki Zeynel Abidin türbesine gidilir. Buraya giden kadınlar yanlarında bir çocuk elbisesi ve yeşil bir örtü getirirler, bunları türbenin

* Kelime anlamı olarak çocuk annesi manasına gelir. Yörede, doğurganlık özelliği olmayan cinlerin sebep olduğu bir kadın hastalığı olarak görüldüğünden dolayı, çocuğu olmayan kadınları bu cinlerden korumak için yapılan uygulamadır.

üzerine bırakırlar (Gülнар). Çocuğun kırklama töreninden sonra çocuğu kucağına ilk alan kadının hamile kalacağına inanılır. Kadının kocasının pantolonunun arası sökülür ve kadın buradan üç defa geçirilir, bu işlemden sonra kadının hamile kalacağına inanılır (Bozyazı, Mut). Çocuğu olmayan kadın Çamdüzü mevkisinde bulunan çınarın kökünden çocuğu olması için geçirilir. Daz Tepe’de bulunan ziyarete gider, Karabörk ziyaretine gider kurban kesip dua ederler. Hasan Boğa mevkisinde çam ağaçlarına çaput bağlanır. Şıh Ömer türbesine gider orada dua edilerek, kurban kesilir (Gülнар).

Çocuğu olmayanlar Mut ilçesinde, Mağaras Dede’ye ya da Ali İhsan Dede’ye giderler dua edip, çaput bağlarlar ve kurban keserler. Solak Değirmen’e de gider çaput bağlar ve burada suya girer. Çocuğu olmayanlar Dede beleninde kurban keserler. Kadının üzerine bir çocuk tarafından su döktürülür. Ziyaret yerinde (dede, türbe vb.); kadının kuşağını ziyaretin edilen yerin üzerinden “al kuşağımı, ver uşağımı” diyerek geçirilir ve sonrasında kurban kesilir. Ardıç ağacı taşlanarak “ erkeği boşladım kıza başladım” veya “kızı boşladım erkeğe başladım” denilir (Mut).

Çocuğu olmayan kadınlar, Kükür köyünün Belensazak mahallesinde ki Yaren Dede türbesine götürülür, bu türbenin toprağına yalatılır. (Anamur) Kırtıl Dede’ye gidilerek dua edilir, adak adanır (Silifke) Çocuğu olmayan kadın delik taştan geçirilir. (Anamur, Mut, Silifke, Gülнар, Bozyazı).Hürü Kızları Tepesine gidilir ve orada çaput bağlanır ayrıca taştan beşik yapılır ve içerisine oyuncak bebek yatırılır. Say mahallesinde bulunan Garip Dede’ye, Sadık Dede’ye, Yalman Dede’ye giderek dua edip, adak adarlar (Silifke). Yörede bulunan türbe ve mezarlar dağların zirvelerinde veya tepelerin en yüksek kesiminde bulunmaktadır.

Eski Türklerden beri süregelen yaygın inançlardan birisi kutsal ruhlara tapınmak veya yaratıcıya tapınmaktır. Şamanist Türk topluluklarında çocukları

koruyan tanrıya yani Umay'a ve bunun benzeri tanrılara(Ana Maygıl, Ak Ene, Ayıısı) dua edilerek çocuğun olacağı inancı vardır (İnan:2000: 37). Divanü Lügati't-Türk'te yer alan: *"Umayka tapınsa ogul bolur"* (Atalay,1985:123) atasözü de bizlere İnan'ın görüşünün doğruluğunu göstermektedir. Çocuk sahibi olabilmek amacıyla kutsal mekânların ziyaret edilmesinin izlerini Türkistan (Orta Asya) Türklerinin inaniş ve uygulamalarında görmek mümkündür. Manas Destanı'nda Yakup Han, hatununun kısırlığından şikâyet ederek diyor ki: *"Bu Cırçı'yı alalı on dört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor."* (İnan,2000: 168). Kırgız ve Kazak Türklerinde çocuğu olmayan kadınlar sahrada bulunan tek ağacın altında ya da pınarın yanında geceleyip kurban kesmeleri (Ögel, 2002:330), türbelere ve ağaçlara bez bağlama Türklerdeki Şamanizm inancından kalma bir uygulamadır (İnan, 2000:207; İnan, 1998: 472). Yer-su kültüyle ve bilhassa dağ kültüyle yakından ilgili olduğunu gördüğümüz ruh ve yatır (türbe) inancı, Şamanizm'den İslamiyete geçilmesiyle birlikte nitelik değiştirmiştir. Fakat her iki hâlde de açıkça görülür ki, Türkler, başları sıkıştığında, dara düştüklerinde, tarlaları, hayvanları kuraklıktan kavrulduğunda, bu yerlere koşar, oradan niyazda dilekte bulunurlar. İslamiyet'ten sonra, bu yatırlar aracı vaziyetine gelmişlerdir (Eröz, 1977b: 368).

Dede Korkut Hikâyeleri'nin, Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda, Dirse Han'ın hatunu çocuklarının olması için Dirse Han'a tavsiyede bulunur: " Hey Dirse Han bana hışmetme! İncinip acı sözler söyleme! Yerinden doğrul kalk, ala çadırını yeryüzüne diktir. Attan aygır, dededen buğra, koyundan koç kırdır. İç-Oğuzun, Dış-Oğuzun beylerini üzerine yığınak et. Aç görsen doyur, yalıncağ görsen donat. Borçluyu borcundan kurtar. Tepe gibi et yığ, göl gibi kırmızı sağdır. Ulu toy eyle, hacet dile! Ola ki bir ağzı dualının berakatiyle Tanrı bize bir erdemli çocuk verir." der (Gökyay,1976: 4). Taşeli yöresinde de Olağanüstü güçler sayesinde çocuk sahibi olmaya yönelik ritüellere de rastlanmaktadır:

Çocuk sahibi olmak isteyenler atalar kültü bağlamında türbelere gitmektedirler. Ermiş kişilerin kerametlerinden birisi “Çocuksuz kişilere döl sağlayabilmedir” (Boratav, 1994:43). Dolayısıyla, türbelere adak adanması türbelerin “kudret membaı” olarak görülmesiyle açıklanabilir (Acıpayamlı, 1974:128). Çocuk sahibi olmak isteyen kadınların ziyaret yerlerine gitmeleri, kutsal olan gücün bu yerlerde tezahür ettiğinin kabul edilmesiyle de ilgilidir. Bunun yanı sıra buraların üzerlerine elbise vb. bırakma, çocuk için yatırın üstünden elbise alma, yatırın üzerindeki örtüden bir parça alma, buralardan alınan taşın kadının karnına sürülmesi, delikli taştan veya ağacın kökünden geçme uygulamaları kutsalla temasın ve onun sirayet edici niteliğiyle ilgili uygulamalardır (Günay, Güngör, Kuzgun vd.,1996: 104-106). Özellikle ilkel toplumlarda bazı kutsal taşların kısır kadınlara doğurganlık gücü verdiği inancı pek yaygındır. Bu kutsal kabul edilen taşla kısır kadının dokunması, yağ sürmesi şeklinde olmaktadır (Örnek, 2000a:101). Yakut (Saha) şamanlarının, ortasında delik bulunan ve dünyayı gösteren taşlar taşımaları da dikkate değer bir bilgidir (Ögel 1995: 252). Kutsalla temas edilerek onun sirayet edici özelliği sayesinde çocuğu olmayan kadın bu durumdan kurtulmakta aynı zamanda da bu ve benzeri durumlardan korunmaktadır. Ziyaret yerlerinde taşlarla yapılan şekiller de “benzer benzeri doğurur” (Selçuk, 2008: 203) ilkesine bağlı sihri uygulamalardır. Taşlar insanlara iktidar, dayanıklılık, süreklilik ifşa etmektedirler. Taşın kutsallığının ortaya çıkması en mükemmelinden bir varlık tezahürüdür; her şeyden önce taş vardır, her zaman kendi olarak kalmakta, değişmemekte ve insanı yok edilemez ve mutlak olmasıyla etkilemekte ve böylece ona benzetme ile varlığın yok edilmezliğini ve mutlaklığını ortaya koymaktadır (Eliade, 1991:133-134).

Çocuğu olmayan kadınların hastalıklardan, görünmeyen kötü güçlerin tesirlerinden korunmak için muska yazdırıp üzerlerinde taşımaları geleneği

tarihte pek çok toplum ve kültürde var olan bir uygulamadır. Türk topluluklarında, her türlü kötülüklerden korunmak için muska yazdırma geleneği yaygın bir gelenektir. Doğu Türkistan'da yapılan arkeolojik kazılar sonucunda Budist, Maniheist Türklere ait muskalar bulunmuştur. Bununla birlikte Budist Uygurlar, dinî kitaplarında yer alan büyüsel şekillerin muska şeklinde kadının üzerinde taşınması halinde onun kolay doğum yapacağına da inanmaktadır (Selçuk, 2008:201; İnan, 1976: 207-209). Genel olarak Türk dünyasında, özel olarak da Taşeli yöresinde Şaman, Budist ve Maniheist rahiplerin görevlerini, muska yazma ve büyü uygulama işlerinde usta hocaların aldığı görülmektedir. Kadının çocuğunun olmamasına sebep olan kötü ruhların yazılan muska aracılığıyla kovulması sonucunda kadının gebe kalacağına inanılmaktadır.

Yer-su ruhlarının en mühim mümessili dağdır. Şamanist Türklerde dağ kültü ile ilgili bir kült oluşmuştur. Hunların eski vatanı olan yeni Si-şan yahut Şan-di-şan sıra dağlarındaki Han-yadan dağı, Hunların Gök-Tanrı'ya kurban kestikleri dağdır. Dağ yüksekliği itibariyle Türkler tarafından, yeryüzünde Tanrı'ya en yakın noktalar olarak tasavvur edilmiştir. Dağın zirvesinde insan, kendini tanrıya daha yakın hisseder ve öyle olduğuna inanır. Çünkü Türkler, tanrıyı yukarıda tasavvur etmektedirler (Kalafat 1999: 33). Ayrıca çoğalma, sağlık ve kötü ruhlardan korunma dağ ruhları tarafından sağlanmaktadır (İnan, 1998: 416). Kutsalından ayrılmış insanoğlunun O'na tekrar kavuşabilmek için yapacağı eylemlerin mekânı dış dünyadan soyutlanmış ve bu dünyanın olumsuzluklarından arındırılmış olmalıdır. Bu alan eylemi gerçekleştirecek kişileri, içinde bulunduğu zamandan alıp ilksel zamana götürecektir. İlksel zamana ve mekâna dönüş eyleminin yapılacağı yer, herhangi bir mekân veya alan olabilir. Ancak günlük yaşam alanı içerisinde bulunan yerler, cennetten kovulan insanoğlunun bu kovulmaya neden olan benzer nitelikli hareketleri yapmaya devam ettiği bir mekân olduğundan, kutsal için yapılacak eylemlerin sosyal yaşam alanının dışında ve olumsuz niteliklerden arındırılmış olması

gerekmektedir. Bu noktada Türk kültüründe evin kutsal bir mekân olarak değerlendirildiği ve her evin bir iyesi olduğu ifade edilmişse de Gök Tanrı'ya dualar etmek, yakarıştta bulunmak veya belirli bir töreni icra etmek için ev dışındaki özel mekânlar tercih edilmektedir. Bu mekânlar kutsalın kendisini bir belirti olarak da olsa gösterdiği alanlardır. Türbeler, yatırlar ve benzer nitelikli diğer mekânlar işte bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Genellikle dağlarda, tepelerde veya yüksek yerlerde bulunan türbelerin bulundukları noktalar yeryüzü ile gökyüzünü birbirine bağlayan bir geçittir. Bir şekilde gökyüzüne değen ve Dünya'nın en yüksek noktasını belirleyen dağlarla ilişkili olarak onu çevreleyen ve bizim dünyamızı meydana getiren toprak parçası (bu sebeple türbeler de) da bu doğrultuda en yüksek ülke kabul edilmektedir. (Eliade, 1991:19-23). Yukarıda da bahsedildiği gibi çocuk sahibi olabilmek amacıyla kutsal mekânların ziyaret edilmesi inancı Şamanizme kadar uzanmakta, adak sunma ve ziyaret yerlerinde yapılan uygulamalarla ilgili inançlar İslami motiflerle günümüzde de varlıklarını devam ettirmektedir (Günay, Güngör, 2009: 102). İnsanlar da Tanrı'nın, varlığını hissettirdiği bu mekânlar aracılığıyla kutsala ulaşma çabası içerisinde girmekte, Tanrı'ya istek ve dileklerini buradan belirli sözler, ritüeller ve dualarla iletmeye çalışmaktadırlar. Bahsedilen tüm bu sebeplerle dağ kültürünün yatır, türbe ve mezarlarla özdeşleştiği açıkça görülmektedir.

Mağaraya kurban sunma Türklerde görülen atalar mağarası kültürünün kalıntılarıdır. Mağaralar dışil birer uzuvdur. Mağara motifi Türk türeyiş destanlarında da yine üreme aracı olarak karşımıza çıkmakta, onlara 'ana rahmi' fonksiyonu yüklenmekte ve onlara kurbanlar sunulmaktadır (Taş, 2002:108-109; Günay, Güngör, 2009:84; Bayat, 2007:32-38).

Türk inanış ve düşünüş sisteminde çocuk ile ağaç arasında çok sıkı bir bağ vardır. Kutsal ağaç; kutun, bereketin kaynağı olmanın yanında, yine Tanrı kutu anlamına gelen soyun devamı için çocuk sahibi olmada da önemli bir yere

sahiptir. Soyun devamının sağlanması için ağaca önem verilmesinde ağacın Tanrı kutunun kaynağı olması inancı ile çocuğun Tanrı kutu olarak nitelendirilmesi oldukça etkilidir. Ağaç; Türklerin ve dünyanın yaratılışında ana etken olarak görülmekte ve bu sebeple ‘hayat ağacı’ olarak nitelendirilmektedir (Ergun, 2004:270). Bu sebeple de insanlar Dede Korkut’un söylemiyle ‘*gölgeli-kaba*’ ağaçlardan medet ummaktadırlar.

Toplumda tıbbında, ritüeller ve inançlar kadar etkili olduğu inancı oluşmaya başladıktan sonra, çocuğu olmayanlar tıbbi uygulamalara yönelmiştir.

2.1.2. Aşerme

Hamile olan kadında, adet gecikmesi, baş dönmesi, mide bulantısı ve kusma gibi belirtiler ortaya çıkar. Bu durum üç aylık dönemden sonra geçer ve kadında aşerme dönemi başlar. Taşeli yöresinde gebelik sırasında kadın, ağır yük kaldırmaz, böğürtlen meyvesi yemez, güle dokunmaz veya gül reçeli yemez, kırmızı dut meyvesi yemez. Yatarken yan veya sırt üstü yatar, soğuk yerlere oturmaz, sarsıntı yaratacak taşıtlara binmez.

Gebe kadınların kimi yemeklerden tiksinişi, kimi yemekleri yemek için aşırı istek duyması; “Yerikleme“, “aşermek–aşarmak”; aş arzulamak, yemeği arzulamak anlamlarına gelmektedir (Aksoy, 1998:589; Kalafat, 2002:59). Aşerme dönemi, hamilelik sırasında yemek için kadının canının vakitli vakitsiz bir şey istemesidir. Halk arasında; aşerme, hamileliğin önemli bir belirtisi sayılır.

Deyimin aslı “aş yeme” olup, “yiyecek şeyden tiksiniş” demektir. “Beğenmemek, kötülemek” anlamlarındaki aş yemek giderek halk arasında anlam değiştirerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde kadının istediği

her şey verilmeye gayret edilir. Kimi zaman bu istekler çok münasebetsiz de olsa, yerine getirilmediğinde annede veya çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır (Boratav, 1994: 146).

Aşeren kadın, bulunması kolay olmayan yiyecekler istemektedir. Ona istediğini almanın çok sevap olduğuna inanılır. Aşeren kadının canı ne istiyor ise onun muhakkak bulunması gerekir. Bu istek tamamen beslenme ile ilgilidir. Bunlar, her zaman için çok kıymetli veya pahalı şeyler değildir. Çoğunlukla temini zor şeylerdir. Mesela az yapılan bir tatlı, yazın kış meyvesi, kışın ise yaz meyvesi istenilmesi gibi. Bu isteğin yerine getirilmesi gerektiğine aksi halde bebekte bir noksanlığın olacağına inanılır (Kalafat, 2000: 30).

Nahcivan'da da hamile kadının canının bir şey çekmesine *yerikleme* denir. Kadın yerikleme anında toprak bile yiyebilir (Kalafat, 1995:14-21). Aşerme inancı ve uygulaması Bişkek'teki Ahıska Türkleri arasında da yaşamaktadır (Kalafat, 1996:27). Aşeren kadın çekim halindedir, o anda rastladığı şeyi çeker şeklinde bir inanç vardır. Aşeren kadına; canının çektiği yiyecek verilmez ise doğacak çocukta bir araz olacağı inancı vardır. Ahıska Türklerinde; aşermeye veya yeriklemeye 'iştah' veya 'iştahlanmak-iştahı çekmek' denir. Gebe kadının canının çektiği şeyi kocası temin eder ve eşinin yemesini sağlar. Temin edememesi halinde doğacak bebeğin vücudunda bir noksanlık olabileceğine inanılır (Kalafat, 2002:186-208). Kumuklar'da *aşaran* (aşeren) kadının aş erdiği şey temin edilip yemesi sağlanmaz ise annenin vücudunda aşerilen şeyin leke şeklinde çıkacağına inanılır (Kalafat, 2002:104). Bu inanç Türkmeneli halkında da vardır. Bu bölgede aşermeye Aras Vadisi'nde ve Azerbaycan Türkleri'nde olduğu gibi "yeriklemek" denilir. Yerikleyen annenin canının çektiği şeylerin alınmaması halinde doğacak çocukta "yerikleme nişanı" olur. Canı üzüm çektiği halde yiyememiş annenin çocuğunda üzüm salkımı gibi lekenin oluşması bu şekilde izah edilir. Aşerme inancı, Erbil ve Makedonya Türkleri arasında da unutulmaya yüz tutmuş olsa da yaşayan bir inancımızdır (Kalafat, 2000: 161).

Suriye Türkmenleri'nde hamile kadın doğumdan evvel aşerince, canı yenilecek, içilecek bir şeyler çeker. Anne adayının arzuladığı şeyin temin edilmesi gerektiğine inanılır. Temin edilmemesi halinde doğumdan sonra çocuğun herhangi bir organında bir arıza veya vücudunda lekelerin olabileceğine inanılır (Kalafat, 1996: 26).

Kırgızların inanışlarına göre çocuğun sapa sağlam doğması için annesi hangi yemeğe aşerme olmuşsa ona bu yemeğin yedirilmesine bağlıdır. Dolayısıyla bu durumdaki kadının istediği şeyler hiçbir zorunluluğa bakılmaksızın bulunur. Çünkü Kırgızlarda inanışa göre "Aşerme" durumunda olan kadının istekleri yerine getirilmezse doğacak bebeğin bir yeri eksik, ayağı kolu sakat v.b. olabilir (Jumabayev, 2006:35).

Türk halklarının şiirlerinde kahraman insanların annelerinin kurt ve aslan gibi bazı hayvanların yüreğine aşermesi söz konusudur. Onu yedikten sonra tam yetişmiş kahraman çocuğun yetişmesi geleneksel bir inanıştır. Nitekim Manas destanında da Manas'ın annesi kaplanın yüreğine aşermiş ve isteği yerine getirildikten sonra Kahraman Manas dünyaya gelmiştir (Jumabayev, 2006:37). Kazak Türkleri arasında yaygın olarak anlatılan Kobılandı destanında da Kobılandı'nın annesinin ejderha-yılan başı ya da ödüne, aslan yüreğine yeriklediğini, kara taş çiğnediğini görmekteyiz. Bazı kaynaklarda; "aşerme" inancının Türk destanlarından; Manas, Dede Korkut, Tâhir ile Zöhre, Âsuman ile Zeycan, Kerem ile Aslı gibi aşk hikâyelerinde de yer aldığı ifade edilmektedir (Aça, 1997:78-81). Türk halk inançlarında aşermenin önemli bir yeri vardır. Taşeli yöresinde de bu ve buna benzer inanışlara rastlanmaktadır.

Aşerme sırasında kadının istediği yiyecek bulunmazsa çocuğun vücudunda kadının canının çektiği şeye benzeyen bir iz olacağı, meyve yedikten sonra elini karnına değerse çocuğun bedeninde yediği meyvenin izi olacağı,

tavşan eti yerse çocuğunun dudağının çatal olacağı gibi inanışlar vardır (Anamur, Silifke, Gülnar, Bozyazı, Mut).

2.1.3. Çocuğun Cinsiyetiyle ve Sağlıklı Olmasıyla İlgili İnanışlar

Günümüzde de geçmişte de gebe olduğunu anlayan kadın ve çevresindekiler, çocuğun erkek mi kız mı olduğunu öğrenmeye çalışırlar. Tıbbi yöntemlerle çocuğun cinsiyetinin tespit edilemediği dönemlerde, cinsiyetin anlaşılması için bir takım uygulamalar görülmektedir. Anne kamındaki çocuğun cinsiyeti; hamile kadının vücudunun şekli, canının çektiği yiyecekler, tavır ve davranışlarına bakılarak tayin edilmeye çalışılırdı (Altun, 2004:120).

Çocuğun cinsiyetini öğrenmek için ebe analara gidilir ya da tahminleri doğru çıkan yaşlı, tecrübeli bir kadına başvurulurdu. Hamilelik döneminde kadının sergilediği davranışlar taşıdığı çocuğun cinsiyetinin anlaşılmasında önemli bir ipucu olarak görülmektedir. Hamilelik döneminde kadın sinirliyse kızı, sakinse oğlu olacağı düşünülür. Anne adayı dışındaki unsurlar da gözlemlenerek çocuğun cinsiyeti belirlenmeye çalışılmıştır. Hamilelik döneminde kadın sancılandığı zaman dışarıda da tilki pavkırdı mı kız çocuk olacağına inanılır. Tilki ile kız çocuk arasındaki ilişki üzerinde Kaşgarlı Mahmut da durmuştur. Buna göre çocuk, dünyaya geldiğinde tilki ile kız, kurt ile de erkek çocuk kastedilmektedir. Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanın kellesi ütülendikten sonra açılır; kemiğin üstünde et varsa kimin niyetine bakılmışsa o kişinin kızı olur, et yoksa erkek çocuğu olacağına inanılır. Erkek çocuklar anne karnında on aydan gün alırlarken, kız çocuklar daha önce doğar (Doğaner, 2006:65-66; Kalafat, 1999:88).

Kırgızlarda erkek çocuğa “uul bala” kız çocuğuna ise “kız bala” denilmektedir. Çocuk sahibi olmak önemli olmakla birlikte erkek çocuğa daha da önem verilmektedir. Bununla ilgili olarak bir Kırgız atasözünde oğlu olamayanın

nesli yoktur (Uulu cektun muunu cok) denir (Jumabayev, 2006:37). Altay Türklerinde de erkek çocuğu *kerektü bala* (gerekli çocuk) , kız çocuğu ise *keregi cok bala* (gereksiz çocuk) olarak adlandırılır. Bebeğin cinsiyetinin erkek olması hemen hemen her bölgede istenmektedir, bunun sebebi soyun devam etmesi düşüncesidir.

Kırgız Türkleri'nde; evliliğin ilk günü, gelin yatağında erkek çocuk güreştirilmekte; kutsal yerlere gidilip dua edilmekte; molla ve bahşılara okutulmaktadır. Özellikle erkek çocuk sahibi olmak isteyen kişi, kardeşinin ya da çok yakın bir akrabasının çocuğunu alarak ona bakmakta, kendisinin de erkek çocuğu olması için dua etmektedir. Hep kız çocuğu oluyorsa oğul olması için son kız çocuğunun adını "Burul", "Uulkan", "Uulça" vb. koymaktadırlar. Böylece erkek çocuk sahibi olacaklarını düşünmektedirler. Kırgızlar, "*Allah ne verirse o olur*" demektedir; bununla birlikte, erkek çocuk sahibi olmak için halk arasında çeşitli uygulamalarda görülmektedir. Erkek çocuk sahibi olmak isteyen hamile kadın, kartalın ödünü içer, kurdun ciğerini yalar, kara tavuğun yumurtasının sarısını karnına sürer, karnını kağıt ile sarar (Polat, 2005:75). Yakutlar (Saha), Tanrıdan erkek çocuk isterlerken Ak Şaman'a başvururlar. Ak Şaman'da, Ayısı Hatun'a yahut ak at sürüleri sahibi olan Tanrıya dualar eder ve kansız bir kurban adarlar (İnan, 2000:167).

Cinsiyet tayini ile ilgili olarak Kırgız Türkleri'nde rastladığımız diğer bir inanış da şöyledir: Hamile kadının arkasına bir erkek gelip tuz serper. Eğer kadın başını veya kaşını kaşırsa erkek, burnunu kaşırsa kız olur derler. Zaman olarak yeni ayın başında (ay çizgi halindeyken), doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır. Çocuğun erkek ya da kız olduğunu anlamak için gerçekleştirilen bir pratik de şöyledir: Henüz yeni yürüyen çocuğu bir kişi önüne alıp gelinin yanına gelir, hamile kadını göstererek, "*Hadi bakalım yengen erkek mi doğuracak kız mı?, erkekse sağ, kız ise sol ayağını kaldır*" derler. Çocuk sağ ayağını kaldırırsa erkek, sol ayağını kaldırırsa kız doğacağına inanırlar (Polat,

2005: 77). Rüyada sarı gül gören Kumuk annesinin kızı ve düşünde kırmızı gül görenin ise oğlu olacağına inanılır. Avarlarda; henüz dünyaya gelmemiş çocuğun cinsiyetini tayin için Erem kadına gidilir. Erem kadın doğacak çocuğun cinsiyetini kendi yetenekleri ile tayin edebilir. Bunun dışında, hamile hanım sağma dayanarak dinlenir ise kızı olacağına inanılır (Kalafat, 2002:104-122).

Hamile bir kadının kızı mı oğlu mu olacağını anlamak için, Bayır-Bucak Türkmenlerinde; hamile kadının haberi olmadan başına bir miktar tuz konur, kadın ilk hareketinde elini başına götürür ise oğlunun, vücudunun herhangi bir yerine değdirirse kızının olacağına inanılır (Kalafat, 1996: 25). Güney Türkistan'da; hamile olan kadın habersizken başına bir nesne konur, bu nesne ön tarafa düşerse çocuğun erkek arka tarafa düşerse çocuğun kız olacağına inanılır. Türkmenistan'da; bebek dünyaya gelmeden, onun giysileri hazırlanmaya başlanır. Bu dönemde, bebek için biçilen gömleğin yaka kısmı yuvarlak olarak kesilir, buradan çıkan parça, evin eşığının altına konulur ve beklenir. Odaya eşikten giren ilk kişi erkek ise, bebeğin oğlan olacağına, bayan ise bebeğin kız olacağına inanılır (Kalafat, 2000: 8- 25).

Bulgaristan Türklerinde; erkek çocuğun emeceği anne sütü ağır, kızın emeceği anne sütü hafiftir inancı vardır. Hamileliğin son günlerine doğru, anne memesinden çıkarılan bir damla süt, bir kaşık veya yarım bardak suya bırakılır. Süt damlası, eğer suyun üstüne dağılırsa kız, suyun dibine çökerse erkek olacaktır (Tacemen, 1995: 197).

Kıbrıs Türklerinin de; minderin örtüsünün altına bıçak ve makas konur. Hamile bıçağın üzerine veya yakınına oturursa erkek, makasın üzerine veya yakınına oturursa kız çocuğu doğurur, iğne kağıda sarılarak hamileye uzatılır, hamile iğneyi uç tarafından tutarsa oğlu, delikli tarafından tutarsa kızı olur (Saraçoğlu 1987: 331). Irak Türkmenlerinde ise hamile kadının midesi çok bulanırsa, çocuğun kız olacağına inanılır. Hamile kadının karnı çok şişerse kız, az şişerse erkek olacaktır. Hamile kadının hamilelik süresinde karnı yuvarlak

olursa doğuracağı çocuğun cinsiyeti erkek, yassı ve geniş olursa kız olacaktır. Annenin karnı ve göbeği yukarı doğru ise erkek, aşağı doğru ise kız doğuracaktır. Hamile kadın yürüdüğünde ilk adımı sağ ayağıyla atarsa erkek, sol ayağıyla atarsa kız çocuk doğuracaktır. Hamile kadın gebelik döneminde güzelleşirse erkek, çirkinleşirse kız çocuğu olacaktır. Anne, çok konuşursa kız, az konuşursa erkek çocuğu olacağına inanılır. Hamile kadının vücudu beyazlaşırsa erkek, siyahlaşırsa kız doğuracağına inanılır. Hamilenin dişlerinin kenarı kızarırsa erkek, kararırsa kız doğuracağı gibi inanışlar bulunmaktadır (Murad, 2009:183-184).

Azeri Türklerinde; hamile kadın dalginken, *“elin neden öyle olmuş”* denir. Gelin elinin içine bakarsa erkek, dışına bakarsa kız çocuğunun olacağına inanılır (Kalafat, 2000:25- 40).

Çocuğun cinsiyetinin belirlenmesinde farklı bir uygulama olarak kadının vücudunda meydana gelen değişiklikler ve kadının yemek yeme alışkanlıklarındaki değişikliklerin de kullanıldığını görmekteyiz.

Kıbrıs Türklerinde; hamile olan kadının kalçaları büyürse, yüzü şişerse, karnı yuvarlaksa veya dudakları kalınlaşırsa kız; hamile olan kadının karnı sivriyse erkek çocuğu olur. Hamile gün geçtikçe güzelleşir veya yüzünde lekeler çıkarsa erkek çocuğu, çirkinleşirse kız çocuğu olur. Bu inanış Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi, Bulgaristan Türklerinde de görülür (Saraçoğlu, 1987: 331; Tacemen, 1995: 199).

Başkurt Türklerinde; üç aylık hamile kadının kalçaları genişler ise kız çocuğunun olacağına, anne adayının göbek kısmı sivri olur ise, erkek olacağına inanılır (Kalafat, 2002: 315). Bulgar Türklerindeki bir inanışa göre de anne adayının karnı sivri ise çocuğun erkek olacağına inanılır. Ayrıca doğumu 9-10 gün geçen kadının oğlan çocuk doğuracağı inancı vardır (Kalafat, 2002: 237).

Gebe kadının vücudunda meydana gelen değişikliklerin yanında yeme içme alışkanlıklarıyla ilgili olarak da çocuğun cinsiyetini belirlemeye yönelik bir

takım inanışlar vardır. Tatlıya, tuzluya, ekşiye, acıya düşkün olmasına göre, çocuğun kız veya erkek olacağı hakkında tahminler yapılmaktadır. Buna göre anne adayının canı tatlı çekerse erkek; ekşi çekerse kız çocuğu olacağına inanılır.

Taşeli yöresinde erkek çocuğa *ocak taşı*, kız çocuğuna *süpürge* denmektedir, bu söz yöre insanının çocuğun cinsiyeti konusundaki tercihlerini ince bir biçimde göstermektedir (Anamur, Gülnar, Bozyazı).

Bölgede, pamuğun ucundaki fitil yakılarak hamile kadının göbeğin etrafında dolaştırılır. Eğer ateş her tarafı yakarsa, göbeği de yakarsa kız olacağına, göbek orda kalırsa erkek çocuk olacağına inanılmaktadır. Çocuğun cinsiyetini anlamak için Tozmuğar'daki mağaraya gidilir, oradaki deliğe elini soktuklarında kirli çıkarsa erkek, temiz çıkarsa oğlan olur. İkiz çocuk doğması için de heybeye oturtulur (Ermenek).

Doğacak çocuğun cinsiyeti belirlenirken, annenin hamileliği esnasında yüzü çillenirse kız çocuğu, temiz ciltli olursa erkek çocuğu olur. Annenin karnının sağ tarafı şişkinse erkek çocuğu, sol tarafı şişkinse kız çocuğu olur. (Bozyazı, Anamur, Silifke, Gülnar)

Çocuğun cinsiyetini belirlemek için kelle ayırırlar, alt çene etli olursa kız çocuk, etsiz olursa erkek çocuk denilir. Hamile kadının elbisenin bir parçası, birinin başının üstüne koyulur. Kapıdan ilk giren erkekse çocuk erkek, kızsaa çocuk kız olur. Hamile kadından gizli döşegın altına makas ve bıçak koyulur. Kadın makasın üzerine oturursa kız, bıçağın üzerine oturursa erkek çocuk olur. Kadının karnı sivriyse erkek, yumruysa kız çocuğu; kadın ekşi yerse kız, tatlı yerse erkek çocuğu olacağı düşünülür. (Mut, Anamur, Silifke, Gülnar, Bozyazı)

Çocuğun cinsiyetinin belirlenmesinde çeşitli ritüeller olduğu gibi kadının rahat bir hamilelik geçirerek, çocuğun sağlıklı ve güzel olması için yapılan bir takım uygulamalara da rastlanmaktadır.

Hamilelik döneminde çocuğun uzun ömürlü olması için gebe kadının saç kesilmez. Saçın kesilmemesinin diğer bir nedeni olarak da ölen kadının uzun saçlarıyla avret yerlerinin kapatılması gösterilebilir. Bu yüzden de, saç kestirmek günah sayılırdı. Tüm bu nedenlerden dolayı “hamilelik döneminde saç kesilmez,” inancının daha yakın bir zamanda doğumla ilgili kaçınımlara eklendiği düşünülebilir. Hamile kadının kaçınması gereken davranışlardan biri de, karayılan olan yerden hemen uzaklaşmasıdır. Aksi hâlde, karayılanın tıbıkası sıçrar. Hamile kadın, hamilelik süresince dişi çürüse, ağrısı da çektiremezdi. Çektirirse çocuğa bir zarar vereceğine inanılırdı. Hamile kadın, çocuğu yaşamayan ya da düşük yapan kadınlarla yan yana getirilmemeye çalışılır. Aksi hâlde, çocuğu ölen kadınların tıbıkası sıçrar ve kendi çocuğu da yaşamaz, “tıbika sıçraması” olumsuz bir özelliğin hamile kadına geçmesi ve çocuğun durmayıp düşmesi anlamına gelmektedir. Üzerine tıbika sıçrayan kadının doğan çocuğu öldüğü gibi doğacak çocukları da ölür. Tıbikadan kurtulmak hiç de kolay değildir (Yeşil, 2012: 70; Doğaner, 2006:64).

Taşeli yöresinde de; gebe kadın ağır eşya kaldırmaz, sarsıntı yapabilecek durumlardan kaçınır. Yüklü kadının çocuğu düşmesin diye aynı isimde çocuk olan yedi evden kumaş parçaları toplanır, bu parçalarla elbise dikilir ve yüklü kadına giydirilir. Çocuğunu evveliyatında sürekli düşürenler, Kükür’de bulunan Soğuk Muğar önüne götürülür, burada bulunan sudan abdest aldırılır ve sudan içirilir. (Anamur) Çocuk yaşasın diye delik taştan geçirilir. Hamile kadın, gebeliğin son aylarında eşyle cinsi münasebette bulunmaz. Çocuğun uzun ömürlü olması için gebe kadının saç kesilmez. Gebe kadın, daha önce düşük yapmış veya çocuğu ölü doğan kadınla bir araya getirilmez. Bu inanış “tıbika sıçraması” inancıyla paralellik göstermektedir. Bununla birlikte çocuğun güzel olması için gebe kadın aya ve güzel bir çocuğa baktırılır, ayva yedirilirken; çirkin olmaması için ayı, maymun, yılan vb. hayvanlara baktırılmaz (Anamur, Silifke, Mut, Gülnar, Bozyazı).

2.2. DOĞUM SIRASI İNANIŞLARI

2.2.1. Doğumun Kolay Olması ve Çocuğun Yaşamasiyla İlgili İnanışlar

Doğumu kolaylaştırmayla ilgili inanışlar, tıbbi müdahalelerden başlayarak, doğaüstü güçleri merhamete getirmeye kadar uzanır. Eski Türklerden günümüze kadar gerek Şamanist Türklerde, gerekse Müslüman Türklerde annenin sağlıklı bir doğum yapması ve çocuğun dünyaya gelmesiyle ilgili çeşitli uygulamalar görülmektedir. Bunlar toplum içerisinde kabul gören ve pratiklerle gerçekliği kabul görmüş uygulamalardır. Doğumu kolaylaştırmayla ilgili inanışlar, kendilerine has gerçekliklere sahiptirler. Doğumun kolay olması için doğum esnasında tüfek atma uygulaması kötü ruhları korkutmak ve kaçırmak için yapılmaktadır. Çünkü Erlik ve ona hizmet eden kötü ruhlar tüfek sesinden korkmakta ve ondan kaçmaktadır (İnan, 1998: 421)

Altaylılarda bir kadının doğum saati yaklaşınca çadırın tam ortasında ateş yakılan yere direk yerleştirilerek ona bir urgan bağlarlar. Bu urganın bir ucu duvara bağlanıp lohusanın koltukları altında geçirilir. Kadın çok ızdırap çekmeye başlarsa albastı yahut alkarısı denilen kötü ruhun lohusaya musallat olduğuna hükmederler (Dilek, 1996: 51-54; İnan, 2000:168-169). Alkarısı veya albastıya dair Anadolu'da da muhtelif inançlar mevcuttur. Altay Türklerinde kadın doğuracağı zaman bütün akrabalar yurt adı verilen çadırın içinde toplanır, erkekler dışarıda kalır. Bu erkeklerin vazifesi, gebe kadının ağrısı başladığında korkunç bir gürültü kopararak yurdun etrafında koşmaya başlayarak tüfek patlatmaktır. Bu gürültü çocuk doğuncaya kadar devam eder ve bu sayede kötü ruhlar hem kadından hem de çocuğundan uzak tutulur (Radlof, 1976:226). Benzer bir şekilde Kırgızlar'da da doğum yapacak kadının sancıları çok fazla olursa albastı ya da al karısı denilen kötü ruhun lohusaya musallat olduğuna hükmedilir. Bu kötü ruhu korkutmak, kovmak için erkekler toplanır; al karısını

korkutup uzaklaştırmak için çeşitli sesler çıkarıp havaya ateş ederler (İnan, 2000:169).

Yakut (Sahalar) arasında görülen bir inanişaya göre de; kadının hamileliğinin sıkıntıya girmemesi için, Ayıısı'te bir hayvan adamak gelenektir. Bu hayvanı doğum esnasında kurban ederlerdi; zira Ayıısı'te tam da bu sırada lohusayı ziyaret eder. Çocuk ya da doğum yapan kadın ölecekse, Ayıısı'te gelmez, onun yerine cin gelir. Ayıısı'te sunulan kurbanın kellesini, kalbini, karaciğerini, dalağını ve içyağını haşlayarak, bu semavi misafirlerin yararlanmaları için masaya dizerler. Et ise ev halkına, ziyarete gelen komşulara, ebe kadına ve lohusaya ikram edilir. Doğumu gerçekleştiren ebe kadın hemen ateşin yanına gider, oraya bol miktarda yağ serperek: “Verdiğinden dolayı sana teşekkür ederiz Ayıısı'te, aynısını ileride de vermeni rica ederiz” şeklinde temennilerde bulunur (Seroşevsky, 2007:254-255) .

Yakutlar (Saha) doğumdan sonra Ayıısı'te dedikleri Umay için ateşe yağ dökerler (İnan, 2000, 168). Yakutlar (Saha), doğum hamisi Ayıısı'te çağırırken de ateşe yağ atıp “*Ey doğum tanrısı Ayıısı'te hatun, ye! Yolun açık olsun!*” derler. Fuzuli Bayat'a göre Umay adına ateşe atılan yağ, Umay'ın da diğer ecdad ruhları gibi ocakta barındığına işarettir. Fuzuli Bayat, L. P. Potapov'un, Umay-Bojestva isimli kitabından aktararak; kamın ateşe Umay Ana diyerek müracaat ettiğini ve Umay Ana'dan bereket, çocukların ve yaşlıların yaşamına hamilik etmesi için dua ettiğini belirtir. Altay Türklerinde de kam, Umay Ana'yı ateş ruhundan ayırt etmez (Bayat, 2007, 64-72).

Görüldüğü gibi Orta Asya'daki Türkler arasında doğumda ve ilgili törenlerde çok önemli rolü olan ebeler, ehemmiyetlerini korumakta, çocuk ve hamileler için çeşitli tılsımlar yapmaktadır. Bu yüzden de köylerdeki kadınlar hastalandığında doktor değil ebeler çağırılmaktadır (Bacon,1965:188). Kırgızlarda Doğum yaptıran kadın değişik isimlerle adlandırılmakla beraber genelde “Anaçı” denilir. Kuzeyde “Umay Ene” adı daha çok kullanılırken

Güneyde “Kindik Ene” tabiri kullanılmaktadır (Jumabayev, 2006:41).

Anadolu’da da ebe; en az anne kadar, bazen de anneden daha önemlidir. Halk arasında ‘ebe ana’ olarak nitelendirilen ebeler, halk tarafından doğum yaptırdıkları çocuk sayısı nispetinde kutsanırlar. Bu sebeple birçok ebe mezarı halk tarafından türbe haline getirilmiştir. Bunlar Türk halk Sufizminde de “Bibiler” olarak bilinir (Yuguşeva ve Kalafat, 2000:24).

Bulgaristan’da yaşayan Türkler arasında, bazı insanların doğum yapan kadının yanında bulunmalarını, doğru görmezler. Buna göre doğuran kadının yanında, erkek bulundurulmaz. Erkekten başka, doğuracak kadının yanında, “ağırlığı” olmasın, “ağırlığı” doğuran kadına çökmesin diye, başka bir hamile kadın da, bulundurulmaz. Bununla birlikte doğum anında evde huysuz, sıkı, cimri olan bir kadın bulundurulmaz. Bu özelliklerin, doğacak olan çocuğa aktarılmasından korkulur. Doğum zor olursa ihtiyarlar suya dua okurlar, böylece doğumun kolaylaşacağına inanılır (Tacemen, 1995:205; Karaoğlu, 2013:170).

Bayır-Bucak Türkmenlerinde, doğumda bulunan kadınlar doğumun kolay olması için dua eder, hayır temennide bulunur. Doğumun kolay olması için; doğumdan az önce, doğum yapacak kadının fakirlere sabun ile zeytinyağı sadaka etmesinin hayrına inanılır. Doğum sırasında; doğumun kolay olması ve çocuğun kötü ruhların şerrinden korunması için, evdeki yüklüğün üstüne bir bez serilir ve ateş üstüne bir parça yağ atılır. Aynı inanç Kazak Türkleri arasında da görülmektedir (Kalafat, 1999:78). Bu açıdan bakıldığında, eski Türk inancında da baksının Tanrıya yakarırken kutlu ateşten yardım aldığına inanılır ve baskı da ilahileri çoğu kez “alas, alas!” diye bitirmesi de ateş iyesiyle açıklanabilir. Bu inanış hâlâ Anadolu’da “alazlama, alaslama” şeklinde yaşamaktadır (Özönder, 1982:421).

Özbek Türklerinde; baba, çocuk dünyaya gelmek üzere iken, yani annesinden doğmaya başlayınca evden gönderilir, eşik, kapı ve kilitler açık bırakılır, ahırdaki hayvanlar bahçeye çıkarılır, çocuklar bir taraftan diğer tarafa koşuşturulur, eşiğin önüne at bağlanır, çaydanlıkta sütlü çay kaynatılır, madeni eşyalara vurularak tıkırtı yapılır, o odaya, lamba koyulur, yaşlı ebe doğuracak kadının yanında olur, baba evden dışarıya çıkarılır. Her bir işlemin anlamı vardır. Çaydanlıkta su fokur fokur kaynarsa, at kişnerse, çocuklar koşup bağrışırlarsa, kilitler açılırsa, çocuğun tez geleceğine inanılır. Annenin doğum esnasında eziyet çekmeyeceği inancı vardır. Babanın eşiğin dışına çıkarılması anneyi eziyetten kurtarırdı (Kalafat, 2000: 45). Doğum esnasında; Orta Asya Türkleri de, doğum olan evde, pencereleri, kapıları açarlar. Kadınların saçları, giysilerinin düğmeleri çözülür. Bağlı, kapalı bir şey kalmamasına, dikkat edilir. Sibirya'daki Sahalar evlerinde ne kadar kilit varsa, açarlar; bağlı ne varsa çözerler (Tacemen, 1995: 208).

Doğumun kolay olması kadar doğum sonrasında çocuğun yaşaması ile ilgili bir takım uygulamalarda görülmektedir. Yakutlar (Saha), aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Urenhalar, çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar. Müslüman Başkurlarda çocuk doğduktan sonra, ebe çocuğu eline alır, dışarı çıkar, birkaç ev gezdikten sonra babasının evine geri getirir. Ebe kadın, "Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?" der. Pazarlık başlar. Çocuğu ağırlığı kadar demir karşılığında satın alırlar. Çocuğa Demir yahut Salıpalı, Satılmış gibi bir ad verirler. Çocuğun yaşaması için Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Kurç (Çelik) gibi adları verildiği gibi kimi zaman kötü adlar da verilir. Böylece adı kötü olduğu için ölüm meleğinin gelmeyeceğine inanırlar. Kırgızlarda İtalmas, Çoçkabay (Domuzbay), Kabanbay (Yabani domuz) bu inanca göre verilmiş adlardır (İnan,2000: 174–175).

Altay Türklerinde; çocuğun ana rahmine düştüğü andan dünyaya geldiği ve 5-6 yaşına ulaştığı ana kadar "Umay-ana" tarafından korunduğu

düşünülmektedir. Çocuk doğduktan sonra beşiğe koyulur, beşikte ağlar ise o zaman Umay'ın onu yalnız bırakıp ayrıldığı düşünülür. Dağlık Altay Teleütlerinde çocuk altı aylık olduğu zaman çocuğun babası eve bir “kam” davet ederek, çocuğun korunması için Umay-anaya adanan buzağının kesildiği bir tören düzenler ve bu töreni de kam yönetir. Çocuğun beşiğine koruyucu muska asılır zaman zaman da “Umay”ı simgelediği için süt ve su saçılır. Kuzey Teleütlerinde de aynı ayin düzenlenir ve “paskan bala” adı verilen dönemdeki çocuğun, kötülüklerden korunması için şaman tarafından yönetilen tören düzenlenerek tanrıya kurban kesilir. Bundan sonra çocuğun ikizi artık “Umay” değil “Kut” olarak anılırdı (Potapov, 2012: 65-66).

Çuvaşlar; arasında çocukların yaşaması için *pokupki* adı verilen bir tören düzenlenir. Özellikle çocukları doğumdan sonra yaşamayan ailelerde bu tören mutlaka yapılmaktadır. İnanişâ göre doğumdan hemen sonra çocuk büyükanne veya akrabalardan birisi tarafından hızla bir bez parçasına sarılır ve sokağa çıkarılır. Bu sırada tören için hazırlanmış kişi çocuğu sokakta alır ve eve getirir. Eve geldiğinde ev sakinleri ile şu diyaloga girer: "Bebek buldum, satıyorum, alır mısınız? Size çocuk lazım mı? Ev sahiplerinin “Nereden buldun bu çocuğu?” sorusuna “Çöpte buldum.” veya “Pınarda buldum.” cevabını verir. Aile ‘*yumşı*’ adlı bu satıcıya hediyeler verdikten sonra çocuklarına sembolik biçimde *Şüppi* (çöpte bulunan) adını koyarlar (Arık, 2005a: 93).

Kırgız Türklerinde; çocukları doğup yaşamayan aileler ad konusunda çeşitli ritüelleri uygulamaktadırlar. Bunlardan biri de “satın alma” uygulamasıdır. Çocuk doğar doğmaz onu başka bir yerde oturan çok çocuklu başka bir aileye verirler. Çocuk orada anne babasını görmeden belli bir süre (ortalama yedi gün) kalır. Sonra çocuğun anne babası giderek çocuklarını o aileden belli bir miktar para karşılığında satın alırlar ve orada bir törenle Satılmış, Satıbaldı, kız ise Satkın (Jumabayev, 2006:45) isimleri verilir.

Türk Kültürü içerisinde, çocukların yaşaması için alınan bir başka tedbir de çocuklara kötü adlar vermektir. Bunun sebebi kötü adı olanlardan ölüm meleğinin nefret etmesi, bu yüzden de onlara yaklaşmayacağı düşüncesidir. Kırgızlarda çocuklara verilen İtalmas, Kabanbay (yabanî domuz) gibi adlar bu inanca göre verilmiştir (İnan, 2000: 174-175). Ayrıca Altay Türklerinde yine kötü ruhlardan bilhassa “Körmös”ten çocuğu korumak için ona İyt-Kulak, Camanuul, Tenek, Çıçkan gibi birtakım adlar takılır (Dilek, 1996: 51-54).

Hazara Türklerinde de erkek çocukları yaşamayan aileler, çocuklarına kötü bir şeyin ismini koyarlar. Böylece çocuklarının beğenilmemesi sağlanarak, kötü güçlerden, nazardan korumaya çalışırlar (Kalafat, 2002:7-13). Yakut (Saha) Türklerinde; küçük çocuklara şeytan dokunup zarar vermesin diye beşiğe ayının kurumuş pençesi asılır. Eğer çocuk buna rağmen korkuyor ise beşiğe dikenli ağacın dalı asılır (Vasilyev, Kirişcioğlu, Killi, 1996:84).

Genel olarak, Anadolu’da ve Taşeli yöresinde çocuğun yaşaması için yapılan işlemler Orta Asya’daki Türk toplumlarının yaptıkları uygulamalarla benzerlik göstermektedir. Doğumdan sonra çocuk sokağa, çok defa cami önüne bırakılır. Oradan birisi alır gider. Ana-baba onu yalancıktan satın alır. Böylece çocuk geçici olarak ana-baba değiştirmiş olur. Erkek ise adı Satılmış, kız ise Satı olur. Yatıra yapılmış adak sonucunda doğan çocuğa yaşaması için yatırım adı verilir. Çocuğun yaşaması için adların büyüklük işlevi olduğuna inanılır. Dursun, Durmuş, Durdu, Duran. Yaşar... gibi adlar yanında peygamber adları veya sıfatlarına bağlanan ya da tanrının adı ve sıfatlarına bağlanan Abdullah, Abdurrahman, Mehmet, Ahmet, Mahmut gibi adlar ile kadın-erkek Müslüman ulularının Ömer, Ali. Hamza, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zehra, Zeynep gibi, adları verilir (Boratav, 1994:89). Doğan çocukların yaşamaması bazen işlenen bir günaha, ihmal edilen bir ibadete bağlanır. Bulgar Dağı’nda yaşayan Ayaş aşiretinde dedelere kurban adanmadığı takdirde bazı belaların geleceğine, çocukların yaşamayacağına inanılır. Anadolu’nun güneyindeki Türkmenler

arasında, çocuğu yaşamayan kadınlar bir hocaya başvurarak at, it veya bir kurt derisine hamaylı yazdırabilirlerse, çocuklarının mutlaka yaşayacağına inanırlar. Bir de, çocuğunu yaşatmak isteyen analar bir saban demiri ile çocuğu terazide tartar ve çocuğu demire satar, böyle yapan anaların çocuklarının yaşacağına inanılır (Yalman Yalkın, 1977:61-197).

Koca, hamile kadını sırtına alır ve silkeler. Ebe kadın karnın üst kısmından “El benim elim değil Ayşe-Fatma anamızın eli” diyerek bastırır (Anamur, Bozyazı, Silifke, Gülnar, Mut, Ermenek).

Çocuğu sık düşen kadınlar, çocuklarının yaşaması için Karamuğar’da bir bağlantı yerine götürülmektedir. Kadın burada beline bir kuşak bağlayarak namaz kılar, Allah’ın niyetine horoz keser. Pilav pişirip yer. Aynı zamanda sık sık çocuğu düşenler, işten korunur, ağır kaldırmaz. Karnına acı sakız gibi bitkiler sarılır (Ermenek).

Çocuğu ölenler Bozyazı ilçesinde (kurtlar mevkisinde) Bağlama Dede’ye giderler burada kurban adarlar ya da Oğlan Dedesi’ne gidip burada kurban keserek, çaput bağlarlar (Bozyazı).

Çocuğu ölenler; çocuk ölmesin diye Durdu, Dursun vb. isimler koyar. Çocuğu sürekli ölen bir dahaki sefere, çocuğun yerini kurbanı alsın diye çocuğunun yerine kurban keser, Çocuk ölmesin diye buğday kepeği çocuğa sürülür. Çocuk ölümüne “tıbika (morarıp ölür)” denir. Çocuğu ‘hamaylı’dan geçirirler (Büyük bir kâğıdın ortası delinir bunun içinden çocuğu üç defa geçirirler) bu çocuğun ‘urasa’sı olur (Mut).

Hamile kadının saçı, çocuğun ömrü kısa olur inancı nedeniyle, kesilmez. Allaha dua edilerek, adak adanır (Anamur, Silifke, Gülnar).

Kurban kesilir. Evde kapalı kapılar açılır, kilitli olan nesnelerin kilitleri açılır (sandık, kilit vb.). Evde kötü huylu birisi bulundurulmaz. Ateşe tereyağı atılır (Anamur, Bozyazı, Silifke, Gülnar, Ermenek).

Hamile kadın; doğumu kolay olması için hamileyken yaptığı ilk ekmeği köpeğe verir. Doğum yaptırılan suya çiçek ıslanır, çiçek suda açılırsa doğum kolay olur. Doğum zor olursa silah atılır. Doğumu kolay yapmış birinin avucundan su içirilir (Anamur, Bozyazı, Silifke, Mut, Gülnar).

Doğum sancısı başladığında bal kaynarcası sıcak sıcak içirtilir sıcakla temasın, doğum yapan kadının damarlarını gevşettiği ve böylelikle doğumun kolay olmasını sağladığı düşünülür. Bal kaynarcasını içtiğinde çocuk doğmuyorsa imsak vakti cami kapısını açarlar, o zaman çocuk doğar. Eğer yine de doğmuyorsa nişanlı kızın eteği yırtılarak içirtilir. Yine de doğum olmuyorsa kolay doğum yapan birinin kuşağı sarılır (Ermenek).

2.2.2. Eş (plasenta) ve Göbek ile İgili İnanışlar

Plasenta, eş, son, etene, eten (Bekki, 2004: 58; Boratav, 1994:149) gibi adlar da verilen çocuğun eşi çocuktan bir parça hatta çocuğun kendisi olarak görülür (Örnek, 2000:143). Halk arasında 'çocuğun eşi' veya 'son' olarak bilenen, çocuğun embriyo devresini içerisinde geçirdiği kese (plasenta) doğumdan kısa bir süre sonra düşer. Bu kese, Divânü Lügâti't Türk'te 'umay' kelimesi karşılığı olarak verilmiştir. Çocuğun eşi, göbekten daha kutsal olmalı ki göbek gibi herkesin gelip geçebileceği yerlere değil tam tersine hiç kimsenin gelip geçmeyeceği yerlere gömülmektedir ve gömülen yerin toprağı ilerde çocuk hastalandığında, sadece çocuğun tedavisinde kullanılmaktadır. Bizce bu kesenin halk arasında kutsal olarak görülmesi yadırganacak bir durum değildir. Kültür genleri nasıl ki bugün neden yaptığımızı bilmediğimiz ancak yaptığımız birçok davranışı yaptırıyorsa, bu keseye de ayrı bir önem vermemize sebep olmuştur. Ancak bu sebep hakkında bir yorum yapacak olursak, Divânü Lugâti't Türk'te çocuğun eşine verilen 'umay' ismi bize yol gösterecektir. Umay, Şamanist Türklerde çocukları koruyan tanrıdır. Umay, her safhada çocukların

koruyucusu olduğuna göre ve çocuğun eşinin de embriyoyu annenin karnında koruyup, beslemesi ve çocuğun eşinin gömüldüğü yerin toprağının çocuk hastalandığında tedavi aracı olarak kullanılmasından dolayı, halk tarafından, çocuğun eşinin, “Umay” olarak görülmüş olması ve süreç içerisinde bu görüşün unutulmuş olması muhtemeldir.

Çocuk doğduktan sonra canlanmazsa, eşi sacda kavrulur çünkü çocuk ile eşi arasında nefes almayla ilgili bir ilişki olduğu inancı vardır. Çoğu zaman da eş kavrulup küçüldüğünde çocuk nefes alıp, canlanır. İkiz çocuklar da aynı eş içerisinde doğmuşlarsa birinin hayatında yaşanan olaylardan diğersinin de etkileneceğine inanılır (Doğaner, 2006: 71). Bazı yerlerde ise zar (torba) içinde doğan çocuklar ve zarın kendisi uğurlu sayılır (Boratav, 1994:158). Yakut (Saha) larda ‘son’ üç gün sonra kadınlar arasında yapılan bir törenle gömülür. Kazak ve Kırgızlarda da ‘son’, törenle gömülmektedir (İnan, 2000:38-39). Osmanlı devletinin son dönemlerinde, doğumu yaptıran ebe, ‘son’u elleriyle parçalar, bir toprak çömleğe koyar, bahçenin uygun bir yerinde açılan çukura gömerdi (Ansan, 1995:9).

Plasenta Türkiye’nin çeşitli yerlerinde kısırlık tedavisi için de kullanılmıştır. Harput’ta, kısırlığı gidermek için yeni doğmuş bir çocuğun plasentasından küçük bir parça kurutulur, çocuğu olmayan kadınlara gizli olarak yedirilir. İstanbul’da, yeni doğum yapmış bir kadının ‘son’u alınarak hemen hamama götürülür, çocuğu olmayan kadınların çocuğu olması için bunun üzerine oturtulurdu (Bekki, 2004:58).

Yaygın bir inanişaya göre, ‘son’un çocuk gibi canlı doğduğu, göbek bağı kesilince, çocukla bağlantısı kalmadığı için öldüğüdür. Ona ölmüş bir varlığa gösterilen saygının gösterilmesi gerektiğine inanılmakta, bu sebeple de ‘son’un kedi, köpek gibi hayvanların ulaşip yiyemeyeceği bir yere gömülmesi gerekmektedir (Boratav, 1994: 149-151). Eş gelişigüzel yere atılırsa, köpek, kedi

vs. yerse sonraki çocukların anne karnında durmayacağına inanılır (Doğaner, 2006:71).

Yeni doğan çocuğun, göbeği kesildikten sonra, geri kalan damar örgüsüne göbek bağı adı verilir (Türkçe Sözlük, 1998:555). Hem sondan, hem de çocuktan bir parça sayıldığı için; ‘son’ için gösterilen saygı aynı zamanda göbek bağı içinde gösterilmektedir. Anadolu’da ve diğer Türk boylarında, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, göbek bağı ve hayat arasında bir ilişki olması inancından dolayı göbek kutsal olarak görülmüştür. Çocuğun bir parçası olan göbek bağı ile çocuk daimî bir temas hâlinindedir. Bu açıdan göbeğin başına gelenlerin çocuğun başına da geleceğine inanılmaktadır (Acıpayamlı, 1974:124-125). Bu yüzden de çocuğu kötü gözden korumak için göbek bağıda bir beze sarılarak yatağının veya yastığının altına koyulur. Ayrıca evde saklanırsa, çocuğun büyüyünce evine bağlı kalacağına; sokağa atılırsa, gözü dışarıda olacağına, mektep duvarına gömülürse okumayı seveceğine inanılır. Kız çocuklarının göbeği çeyizi bol olsun diye, kurutulduktan sonra sandığa koyularak saklanır (Boratav, 1994:151-152). Kamizm’de (eski Türk inancında); dünyaya yeni gelmiş bebeğin göbek bağı kurutulur. Bu parça maske gibi bir beze dikilir. İçine kuru taneli besinler konulur. Bu maske evin temiz yerine konur. Kam buna bakarak sahibinin geleceğini tahmin edebilir. Taşeli yöresinde de çocuğun geleceğini tayin edeceği inancından hareketle, bebeğin göbeği; cami, okul, hastane vb. yerlerin bahçesine gömülür (Yuguşeva; Kalafat, 2000:24). Türk dünyasında ‘son’ ve göbek bağıyla ilgili çeşitli inanç ve ritüellere rastlanmaktadır.

Çuvaş Türklerinde, çocuğun kesilen göbek bağıyla ilgili inanış ve uygulamalar, genellikle çocuğun gelecekteki durumunu tespit etmeye veya çocuğun geleceğine yönelik yapılan temennileri içermektedir. Çocuğun kaderinin belirlenmesi olarak da düşünülebilecek bu uygulamalara bakıldığında; ebe, doğumdan sonra yeni doğanın göbek bağını “bıçak gibi keskin olsun” veya

“çalışkan olsun” diye dilekte bulunarak keser. Yine erkek çocukların göbekleri kesildikten sonra bir balta üzerine konulur. Kesilen göbek bağı bir torbaya dikilerek annenin sandığına veya kilere kaldırılır (Arık, 2005a:92). Kırgız Türklerinde de çocuk doğduktan sonra hemen yapılan işlemlerden biri göbek kesmedir. Bu işi yapan kadına ‘göbek ana’ anlamına gelen ‘Kindik Ene’ denir. Kindik ene besmele ile çocuğun göbeğini keser. Göbek kesme işleriyle uğraşan kadının; çok çocuk sahibi, uzman, yaşlı ve saygınlığı yüksek kadınlar arasından seçildiği görülmektedir. Bunun sebebi de kindik enenin, çocuğun ikinci annesi sayılması ve onun gelecekteki hayatında bütün törenlere özel misafir olarak çağırılmasıdır (Jumabayev, 2006:42).

Türkmenistan’da; kız çocuğunun göbeği sandık veya çuvalın içine saklanır. Böylece o kızın; evcil ve marifetli olacağına inanılır. Çuvaş Türklerinde olduğu gibi dünyaya yeni gelmiş çocuğun göbeğinin geleceğe dönük mesajlar verebileceğine inanılır. Bayır-Bucak Türkmenlerinde; çocuğun göbek bağı bazen sandığın dibine bazen de bir duvar (camii, okul vb.) kovuğuna koyularak saklanır. Ayrıca göbek bağı temiz bir toprağa da gömülür. Gömme işini yaşlı, umur görmüş, nefsine yenik düşmemiş birisi yapar (Kalafat, 2000:32-59).

Karakalpak Türklerinde; doğumda bebeğin göbeğini Kunduk Ana keser. Temiz, ayakaltı olmayan bir toprağa gömer. Göbeğin, meyveli bir ağaç altına veya su kenarına gömüldüğü de görülmektedir. Meyveli ağacın altına gömüldüğü takdirde, balanın, gelecekte çok çocuğu olacağına, su kenarına gömüldüğü takdirde ise, balanın gelecekte temiz bir hayat süreceğine inanılır. Ahıska Türklerinde ise çocuğun göbeği yaşadığı evin temeline gömülür. Bu sayede çocuğun evine bağlı ve uzun ömürlü olacağına inanılır (Kalafat 2002:60-201).

Kazak Türklerinde de çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir ve bu bıçak yıkanarak toprağa gömülür. Gömülme yeri olarak ‘On başağa’nın altı seçilir (evin sağ eşiğinin altı) sonra eşik yıkanır. Çocuğun göbeği kesildiği sırada annenin

kesilen yere bakmaması gerekir. Kesilen yer yedi gün sonra kurur ve düşer, bu parça atın yelesine takılır. Böylece çocuğun aygır gibi cesur ve atak olacağına inanılır. Çocuk kız ise, düşen parça kısırağın yelesine takılır. Bu suretle kızın sakın ve uysal olacağına inanılır (Kalafat, 2002:319).

Karaçay- Balkarlarda; çocuğun kesilen göbeği annesinin saçı ile bağlanır. Kuruyan göbek parçası küçük bir torbaya koyulur. Bebek beşiğe yatırıldığında göbek torbası da beşiğin başucuna asılarak bir ay bekletilir (Yıldız; 2000:157). Kuzey Sahalarda da göbek bağı kurutularak küçük ve süslü deriden yapılmış bir torbada saklanır. Bu torba içerisinde, annenin tüm çocuklarının göbek bağları bulunur. Bu göbek bağlarının, çocuklara ve anneye mutluluk getirdiği ve hastalıklardan koruduğu düşünülür. Anne bu torbayı törenlerde beline takarak, sol böğrünün altında taşır. Uzun yola çıkarken de, kendisini kötü ruhların getireceği belalardan korumak için, bu torbayı yanında götürür (Tacemen, 1995:221). Bu uygulamalar Türk kültüründeki Umay inanişinin yansımalarıdır.

Türk dünyasında 'son' ve göbek bağıyla ilgili olarak görülen uygulama ve inanişlerin benzerleri Taşeli yöresinde de görülmektedir.

Çocuğun eşi ahıra gömülür ve orada çürür (Ermenek). Çocuğun sonu yani eşi de ayak basmayan dağda bir yere gömülür (Bozyazı, Mut, Gülnar, Silifke, Anamur). Çocuğun eşine iğne batırılıp gömülür. İğne çocuğu hayatı boyunca karşılaşacağı kötülüklerden korur (Mut).

Anne ve çocuğun, ana karnında bağını sağlayan göbek bağı keskin bir bıçak, jilet veya makasla kesilir. Göbeği kesen kişi çocuğa ad verir ve bu ad çocuğun göbek adı olur. Göbek üç günde veya yedi günde düşer. Düşen göbek cami veya okul bahçesine gömülür. (Anamur, Silifke, Bozyazı, Gülnar, Ermenek) Göbek kordonu kesilirken kanı aşağı doğru akıtılıp, iyice sarılır. Göbek kordonunun hem anneden hem çocuktan tarafı sıkıca bağlanarak iki düğüm

atılır. Erkek çocuğun göbeğini camiye atılır, kızları de çıkırığa bağlanır (Ermenek).

Çocuğun göbeği ve son ayak basılmayan bir yere ağaç dibine veya mağaraya gömülür. (Bozyazı, Mut, Anamur) Çocuk erkekse, göbek sabanın kulpuna; kızs, göbek ala çuvalın kulpuna bağlanır (Mut).

Çocuğun cinsiyetine göre göbek bağıyla ilgili bir takım uygulamaların gerçekleştirildiği görülmektedir. Kesilen göbek erkek çocuğuna aitse dine düşkün olması için caminin; okuması için ise okulun bahçesine atılır. Çalışkan bir çiftçi olması için de sabanın kulpuna bağlanır. Temiz olması için suya ya da denize atılır. Kız çocuklarının göbeği ise yuvasına bağlı olması için evin alt katına gömülür. Günümüzde ise okuma yazma oranının artmasıyla birlikte, kız çocuklarının göbeğinin de okul, sağlık ocağı vb. yerlerin bahçesine gömülmeye başlandığı da görülmektedir. Göbeğin atıldığı yer ile çocuğun sonraki yaşantısı arasında bir bağ olduğu da düşünülür. Evde oturan çocuklara: “Göbeğini eve mi attılar?”, dışarıda çok gezenlere, eve çok az uğrayanlara ise: “Anası göbeğini dışarıya atmış”, derler. Çocuğun anneye olan düşkünlüğünün bir nedeni de göbek bağıdır. Çocuk anne karnındayken uzun bir süre göbek bağıyla annesine bağlıdır. Doğduktan sonra da bu bağ devam eder. Halk arasında birbirlerini çok seven, birbirlerinden hiç ayrılmayan kişiler için: “Göbeğiniz birbirine bağlı mı?”, “Göbek bağıyla mı bağlandınız?” veya “Göbeğiniz birlikte mi kesildi.” vb. deyimler kullanılır (Yeşil, 2012:79).

2.3. DOĞUM SONRASI İNANIŞLAR

Türk kültüründe çocuğa verilen önemi; doğum öncesi ve doğum sırasında anne ve çocuğuna yapılan uygulamalarda olduğu gibi doğum sonrası uygulamalarda da görmek mümkündür. Bu uygulamalar Türk kültürünün meydana getirdiği pratiklerdir. Türk kültüründe doğum sonrasında görülen

ritüeller, gelecekte annenin ve bebeğin sağlıklı mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesini temin etmek amacıyla yapılır.

Yakut (Saha) Türklerinde; Ayısıt ile ilgili yapılan ritüel bunlardan birisidir. Ayısıt'ın lohusanın evinde üç gün misafir olduğuna inanılır. Bu üç gün boyunca lohusanın doğumu yapmış olduğu yerde -döşeme üzerindeki saman yatağında- yatması gerekir. Üçüncü gün lohusa ayağa kaldırılır, yıkanır ve karyolaya yatırılır. Bu işlem esnasında evde erkek bulunmaması gerekir; bir ateş yakılır ve bu ateşin yanına sadece kadınlar toplanır, başlarına geleneksel şapkalarını takarlar ve daire biçiminde otururlar. Tören için gereken üç büyük kâse yağ önceden hazırlanır. Bu yağlardan birincisi Ayısıt için, ikincisi ebe kadın ve üçüncüsü de ziyaretçi kadınlar içindir. Kadınlar eritilmiş yağdan ve doğum için kesilmiş olan kurbanın etinden yerler, ateşe serperler ve ellerine yüzlerine sürerek, üç kere "ihhehhe! lhhehhe! lhhehhe!" diye bağırlar. Ritüeli gerçekleştiren kadınlar törenden artan etlerin bir kısmı yakıldıktan sonra evden ayrılırlar. Daha sonra ebe kadın lohusanın üç gün boyunca üzerinde yattığı samanları, törenden artan etleri ve doğumdan geriye kalanları bir müddet daha evde beklettikten sonra dışarıya çıkartarak yüksek bir ağacın dalları üzerine yerleştirir. Ayısıt'ın de bu törenden sonra evi terk edip, babası Cesegey Ai Tördö Uoroh Toyon'un elinden insan ruhunu alarak, onu yeryüzüne getirdiğine inanılır. Böylece "Ot, ağaç ve toprak ruhu olan kız ile delikanlı" (uol kıs suruksut, ot-mas iççite, sir iççite) diye adlandırılan semavi yazıcıların, yeni doğan çocuğun kaderini Ai-Toyon'un kitabına kaydettiğine inanılır (Seroşevsky, 2007:255) .

Altay Türklerinde doğumdan sonra çocuğun doğduğu eve gelen akrabalar ve diğer insanlar anne ve babaya "Bu çocuk gerekli mi? Gereksiz mi?" diye sorarlar. Anne ve baba, doğan çocuk kız ise gereksiz, erkek ise gerekli cevabını verirler. Çocuk için toy yapılmadan önce çocuğun göbeği kesilir. Düşen göbek "kulca" adı verilen bir küçük torbanın içine konularak çocuğun beşiğinin üstüne asılır. Kulcanın asıldığı iplerin bir yanına ak, diğer yanına gök renkli

kıyılar (bezler) bağlanır (Dilek, 1996: 51-54). Tatar Türklerinde ise doğum yapan kadının eşine, annesine ve kayınvalidesine mutlaka *söyençe* (müjde) verirler. Bu haberi getirene, genelde yumurta, para, kumaş veya yazma gibi hediyeler verilir (Zaripova Çetin, 2009: 69-70).

Üsküp'te ve Makedonya'nın birçok Türk köyünde; annenin ve bebeğin bakımını kaynanası üstlenir ve lohusa kadınla bebeği yalnız bırakılmaz. Bebek dışarıdan eşiği geçerek içeriye girdiğinde onu kucağına ilk olarak kayınvalide alır ve kırk gün çocuk eşikten dışarıya çıkarılmaz. Dedeli yöresi Makedonya Türklerinde; çocuk dokuz günlükken "Akika Kurbanı" kesilir (Kalafat, 2000: 85).

Kazaklarda; çocuğun dünyaya gelmesi ailesi, akrabaları ve köyü için sevinç kaynağıdır. Bu sebeple, çocuğun dünyaya gelişinin onuruna "*jarıs kazan*" (yarış-kazan), "*Şildehana*" (çocuğun dünyaya geliş toyu), "*Ad koyma toyu*" ve bundan sonra büyüklüğüne göre "*Beşik toyu*" (Beşik toyu), "*Kırkman şıgaruv toyu*" (çocuğun kırkıncıdan çıkması toyu), "*Tusav keser*" (çocuğun yürüme toyu), "*Tılaşar toyu*" (okula başlama toyu) ve sünnet toyu gibi toylar düzenlenir (İsmail, 2002:183).

Taşeli yöresinde de çocuk doğduktan sonra kurban kesilir ve gelen misafirlere ikram edilir. Çocuk doğunca ilk olarak kayın babanın kucağına, kayın baba yoksa kaynananın kucağına verilir. Çocuğa ömrü uzun olsun diye un sürülür, artan un bereketi içinde kalsın diye geri un çuvalının içine atılır. Çocuk yumurta gibi olsun diye döşeğinin altına yumurta koyulur (Anamur). Baba doğumu yaptıran kadın grubuna birtakım hediyeler verir (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Ermenek, Silifke). Baba doğum haberini getirene "muştuluk" verir. Doğumdan sonra aile, etraftaki insanlara şeker, çikolata, kuru üzüm, badem, ceviz vb. yiyecekler dağıtır buna "göbedek" denir (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Ermenek).

Çocuk doğduğunda sadece fiziki bir varlığa sahiptir. Daha ailesi tarafından tanınmamış ve ait olduğu toplum tarafından da kabul edilmemiştir. Yeni doğan çocuğa tam manasıyla canlı statüsünün verilmesi ancak doğumdan sonra uygulanan ritüeller sayesinde olmaktadır. Bu sayede çocuk toplum tarafından kabul görmekte ve onlarla bütünleşmektedir (Eliade, 1991:161). Eliade'nin de belirttiği gibi fiziksel olarak var olan çocuk öncelikle ailesi arasına katılabilmek için birtakım ayin ve uygulamalara tabi tutulmalıdır. Bu ayin ve uygulamaların temelinde, çocuğu geldiği soyut âlemden kurtarmak, beraberinde getirmiş olabileceği kötü ruhları ve kötülükleri uzaklaştırmak ve tertemiz bir doğumla ailenin ve toplumun içerisine dâhil etmek yatmaktadır.

Taşeli yöresinde doğum sonrasında yapılan uygulamalar içerisine; çocuğun tuzlanması ve yıkanması, çocuğun doğumunu kutlama, lohusalık ve lohusanın kaçınması gerekenler, beşik deleni, bebek görme ve bebek hediyesi, albasması (albastı), kirk basması, kırklama (kirk banyosu), ad verme, diş bulguru, zayıf kalan ve yürüyemeyen çocuklar ile ilgili inanışlar, sünnet töreni gibi uygulamalar girmektedir.

2.3.1. Çocuğun Tuzlanması ve Yıkanması

Doğum sırasında bebeğin üzerinde kalan biyolojik kalıntıların temizlenmesi ve yeni doğanın rahatlaması için yıkanır ve tuzlanır. Yeni doğan çocuğun tuzlu suyla yıkanması ya da vücudunun doğrudan tuzla ovulmasına 'tuzlama' denir. Tuz^{*}; Türk halk inançlarında taş, ağaç, su gibi tek başına kült mertebesine ulaşamamış olmakla birlikte daha çok büyüye, berekete, uğura yönelik bir anlam yüklenmiştir (Aça, 2001: 93-100). Çocuğun kokmaması, terlememesi, pişkin vücutlu ve kibirsiz olması için tuzlandığına inanılırken,

* Daha geniş bilgi için bk. Tuz Kitabı (Editör: Emine Gürsoy Naskali; Mesut Şen), Kitabevi, İstanbul, 2012.

Acıpayamlı'ya göre tuzlamadaki asıl amaç bunlar değil tuzda bulunan manevi kuvvettir (Acıpayamlı, 1974: 116). Boratav da tuzlamanın büyüyük bir işlem olduğu görüşündedir (Boratav, 1994: 152).

Günümüzde, hastanede yapılan doğumlarda çocuk genellikle tuzlanmamaktadır. Doktorlar tarafından da tuzlama işleminin doğru olmadığı düşünülmektedir. Buna rağmen birçok bölgede tuzlama işlemi halen uygulanmaktadır. Çocuğun tuzlanmasının yanında şeker, pekmez, tuz karışımı suyla yıkandığı da görülmektedir. Çocuk tuzlandıktan sonra tatlı ve şirin olması için vücuduna şeker sürülür. Çocuğun sağlıklı olabilmesi için, özellikle havaların sıcak olduğu yaz günlerinde kırkı çıkıncaya kadar çocuk her gün yıkanır. Çocuğun yıkanması görevini ebe, nene ya da komşulardan eli yatkın bir kişi yerine getirir. Çocuğun dış görünüş bakımından güzel görünmesi için yıkanırken bazı pratiklere başvurulduğu görölür. Boynu kısa, tosmuk boyunlu olmaması için çocuk banyo yaptıırıldıktan sonra ayaklarından tutularak aşağı doğru sallandırılır. Kız çocukları güzel kokması için yıkanacağı ılık suya gül, karanfil koyulur, tatlı dilli olsun diye kızın ağzına bal sürölür. Ayrıca kız çocuklarının kırmızı dudaklı olması için de dudağına kiraz sürölür. Erkek bebeklerin yıkanacağı suyun içine zengin olması için para atılır (Doğaner, 2006:73).

Bulgaristan Türkleri, doğum âdetlerinde; çocuk doğduğu andan itibaren, annesi, yengesi veya ninesi tarafından yıkanır. Yalnız doğduğu gün; su içine bir miktar tuz katılır ve bu tuzlu su ile yıkanır. Buna "tuzlama" denir (Gönüllü, 1995:6). Kırgız Türklerinde; çocuğun sağlıklı olması için önce tuzlu suda yıkanır. Sonra, mutlu ve uzun ömürlü olması için, '*it göynök*' denen bir beze (kundak) sarılır. Bu bez, önce bir köpeğin üzerine sonra da çocuğun üzerine örtüldüğu için '*it göynök*' adını alır (Erdem, 2000:220).

Yakut (Saha) Türklerinde de yeni doğan çocuğu 'ala ebe' alır ve onu hemen ateşin önüne götürerek ağzından püskürttüğu suyla alelacele yıkadıktan

sonra bebeğin tüm vücuduna taze kaymak sürer. Bebeği sık yıkanmayı soğuk algınlığına sebebiyet vereceği düşüncesiyle doğru bulmazlar. Bununla beraber sık sık çocukların vücudunu taze kaymak ile ovular ve bunun çok yararlı olduğuna inanırlar (Seroşevsky, 2007:178). Karaçay- Balkarlarda ılık suyla leğende yıkanır, bu esnada bebeği kötü gözlerden korumak için leğene bir demir parçası koyulur (Yıldız, 2000: 157).

Taşeli yöresinde de çocuğun tuzlanması işleminde işinin ehli kişiler bulunur ve tuzlama işini onlar yapar. Çocuğunun tenini tahriş etmemesi için, tülbentten elenerek iyice inceltilen tuzla, çocuğun kulaklarının arkası, ağzının yanı, boynunun altı, koltuk altları, göbek çevresi, bacak araları iyice ovalanır. Bu işlemin yapılmasının sebebi, çocuğun terinin kokmaması, vücudundaki pisliklerden temizlenmesidir. Bebeğin tuzlanmasının bir diğer sebebi olarak da bebeğin nazara karşı korunacağı düşünülmesidir (Ermenek, Bozyazı, Anamur, Gülnar, Silifke).

Bebek yıkanırken; dört yol ağzından küçük küçük taşlar toplanır bir kesenin içine katılır iyice yıkanır, çocuğun yıkanacağı suyun alındığı kazanın içine atılır, kırk gün o kazanın içinde taşlar durur, kırkıncı gün o taşlar ayak basmayacak bir yere atılır. Ardından da teni beyaz olsun diye sütle yıkanır. Tüm bu işlemlerden sonra çocuğun yüzüne, hırsız-uğursuz olmasın diye un sürülür, tatlı olsun diye ağzına bal sürülür (Anamur, Gülnar, Silifke, Mut, Ermenek).

2.3.2. Çocuğun Doğumunu Kutlama

Çocuğun dünyaya sağlıklı bir şekilde gelmesiyle ailesi ve akrabaları arasında büyük bir sevinç yaşanır. Aileler yaşadıkları bu sevinci etraflarındaki insanlarla da paylaşmak isterler. Geçmişte çocuk sayısı çok da olsa bunun için endişelenmez, aile bütçesine katkıda bulunacağı, tarımda ve hayvancılıkta

aileye yardımı olacağı için sevinç duyuluyordu (Yeşil 2012: 82). Türk kültüründe bu sevincin paylaşılması çeşitli şekillerde kendisi göstermektedir.

Özbeklerde; dünyaya gelen çocuğun annesini üçüncü günde, babasını da beşinci günde tanıyacağına inanılır. Beşinci günün akşamı evde un helvası yapılır, çözme (gözleme) ve sebze çorbası pişirilir. Çocuğun doğumun üçüncü, yedinci ve dokuzuncu günü geçtikten sonra eğer çocuk ölmezse; babası yemek yaptırıp dağıtır. İran Türklerinde de kız çocuğu dünyaya gelince iki kurban kesilir. Bu uygulama Türk dünyasının diğer coğrafyalarında erkek çocuk için iki kurban kesilmesi şeklinde görülmektedir. Afganistan Türklerinde ise çocuğun cinsiyeti ne olursa olsun ilk evladın dünyaya gelişinde bir kurban kesilir ve eti komşularla birlikte yenilir. Afganistanda yaşayan Özbeklerde; aile erkek çocuk bekliyorsa ve bir oğulları olmuşsa 'doğum toyu' yapılır. Çocuğun babası arkadaşlarını yemeğe çağırır, bir veya iki gece eğlence düzenlenir. Makedonya Türklerinde; çocuk dünyaya geldiğinde "Şükür Kurbanı" kesilir (Kalafat, 2000: 44-80). Türkmenistan'da da bebek erkek olursa ailesi ve akrabaları, ailenin ve toplumun koruyucularının arttığına inanırlar. Bu sebeple de oğul toyu adı altında eğlence düzenlerler. Oğul toyuna gelen misafirler çocuğun baba ve annesini tebrik eder ve onlara hediyeler verirler (Beyoğlu, 2000:70). Altay Türklerinde de erkek çocuğun doğumunu kutlamak için toy yapılır. Doğan çocuk eğer kız ise ona toy yapılmaz. Çocuk büyükbaba ve büyükannenin ilk erkek torunu ise çocuğu onlar alır, büyüttükten sonra ergenlik çağında çocuğu tekrar anne ve babaya geri verirler (Dilek, 1996: 51-54).

Kırgız Türklerinin geleneklerine göre çocuk sahibi olan aileler 'Centek Toy' adında bir tören düzenlerler. Bu tören çocuğun dünyaya gelişini kutlamak için yapılır. Aile bu toya eş, dost ve akrabalarını çağırarak onlara ziyafet verir. Konuklar bebeğe 'göründük' adı verilen hediyeler getirirler (Jumabayev, 2006:48). Kazak Türkleri de çocuk sapasağlam dünyaya gelmişse doğumu

kutlamak için ilk gün 'jaris kazan' adında bir tören düzenlerler. Bu tören için koyunlar keser, kavurma yapar akraba ve komşulara dağıtırlar. Ertesi gün ise 'şildehana' adı verilen bir tören daha yapar, dombra çalıp yemek yiyerek eğlenirler. Böylece yeni doğan çocuğu hayırlamış olurlar (İsmail, 2002:183). Şildehana, Kazak halkının en eski toylarından biridir. Bu toyun eski gelenek ve inançlarla da ilişkisi vardır. Geçmiş dönemlerde dünyaya gelen çocuğu kötü ruhların alıp gideceği düşünülerek kırk gün tan atıncaya kadar çocuk beklenir ve bekleme esnasında da gençler şarkı türkü söylerlerdi. '*Köy çırası kırk gün sönmez*' sözü bu gelenekten kalmıştır. Şildehana, çocuğun sağlamlaşmaya, kemiğinin katılaşmaya başladığını bildirmekle beraber eski inanışlara göre kötü ruhlardan kurtulduğu gün olarak da düşünülmektedir (Yeşil, 2012:86) .

Yakut (Saha) Türklerinde çocuğun doğumu fevkalade önemli bir hadise olarak görülmekte ve 'maladasın' adında bir tören düzenlenmektedir. Bu tören aynı zamanda yeni bir yere taşınıldığında veya fevkalade bir durum olduğunda da yapılmaktadır. Bu törene 'malağsın' da denilmektedir. Maladasın töreninin, ayin münasebetiyle verilen ziyafet karşılığında kullanılan malağsın kelimesiyle de karşılanması, Yakut (Saha) Türklerinin doğum, ad koyma, nişan, evlenme, isim günü gibi hadiseleri bu minvalde gördüğünün ve onlar için kutsal olduğunun açık bir göstergesidir. Kutsal sayılan bu günlerde Yakut (Saha) Türklerinin en önemli yemeklerinden biri olan süt, yağ, kımız, yoğurt ve at etinin karıştırılması ile elde edilen 'malağdasın' adlı yemek törene katılanlara ikram edilir. Eğer ikiz çocuk dünyaya gelmişse verilen ziyafet yemeğine de '*unğuoh arahsıbit malağsına*' adı verilir (Yeşil,2013:83)

Türk Dünyasında olduğu gibi Taşeli yöresinde de çocuk sahibi olan aile, ailenin akrabaları ve içinde bulundukları çevre çocuğun doğumunu çeşitli şekillerde kutlamaktadır.

Çocuğu olan babalar; eğer erkek çocuğu olmuşsa iki kurban, kızsda bir kurban keser. Bu kurban çocuk yedi yaşına girinceye kadar kesilmesi gerekir (Ermenek).

Erkek çocuk doğarsa damdan kütük atılır. İlk çocuk erkek olursa da kütük atma töreni yapılır. Çocuğun babasının arkadaşları, meşe, ardıç, çam veya ceviz kütüğünü omuzlayıp evin damından sokağa atar. Damat da evin damında silahla ateş eder. Damat veya kayınpeder ya bir koç ya da kısır bir keçi bağışlar (Anamur, Silifke, Ermenek, Gülnar, Mut, Bozyazı). Erkek çocuk olursa gelinin başına al bağlarlar (Mut, Anamur, Gülnar).

Çocuğun doğumunu kutlama törenlerinde kırmızı renkli lohusa şerbeti, bir yandan misafirlere ikram edilirken diğer taraftan da Alkarısı'nın uzaklaştırılması işlevini gördüğüne inanılır. Burada sunulan içeceğin inanç motifleriyle süslendiği görölmektedir (Özdemir, 2005:114). Kırmızı renk ayrıca Çin'de, Hindistan'da ve Avrupa'da nazar ve kötü ruhlara karşı kullanılmaktadır (Örnek, 2000a:148) .

2.3.3. Lohusalık, Lohusanın Kaçınması Gerekenler ve Anne Sütü

Türk dünyasında; *yeni uşag doğmuş gadın* (Azeriler), *bäpislägän katın* (Başkurtlar), *bosaňan äyel* (kazaklar), *canı törögön ayal* (Kırgızlar), *közü yàrigän hâtin* (Özbekler), *bala tapkan hatın* (Tatarlar) vb. isimlerle anılan lohusa yeni doğum yapmış kadın anlamına gelmektedir. Doğumdan annenin iyileşip ayağa kalktığı zamana kadar geçen süreye de '*loğusalık dönemi*' denilmektedir.

Lohusalık; geleneksel olarak doğumdan sonraki yedi veya kırk günlük dönemi ifade eder. Türk topluluklarında; loğusalık döneminde, hem annenin hem de çocuğun ilk kırk günü önem arz etmektedir. Bu dönemde annenin ve çocuğun çeşitli zararlı etkilere açık olduğu ve istenmeyen bu etkilerden korunmak için 'kırklama' adı verilen bir tören yapılmaktadır. Anadolu'nun hemen her yerinde

olduğu gibi Türkiye dışında yaşayan Türkler arasında da yaşamakta olan bir gelenektir. Doğumu kutlamaya gelenlere 'lohusa şerbeti' ikram edilir. İkram edilen kırmızı renkli lohusa şerbeti, bir yandan misafirlere ikram edilirken diğer taraftan da Alkarısı'nın uzaklaştırılması işlevini gördüğüne inanılır. Burada sunulan içeceğin inanç motifleriyle süslendiği görülmektedir (Özdemir, 2005: 114). Loğusaların zararlı etkilere karşı, yanlarında kutsal yazı, bıçak, iğne, makas, mavi boncuk, nazarlık vs. bulundurmaları "pasif büyü" ile açıklanmaktadır. Pasif büyü zararlı ve kötü dış etkileri uzaklaştırmaya denmektedir (Örnek, 2000a: 146).

Loğusanın beslenmesinde, doğumdan sonraki ilk hafta önemli olarak görülmektedir. Bu sürenin sonunda lohusa, sofraya oturmaya başlayabilir. Her ne kadar lohusa sofrada bulunsa da inanışlar lohusanın yeme içmesini düzenlemektedir.

Anadolu Türklerinde olduğu gibi Özbek, Türkmen ve diğer Türk boylarında da 'Koyunç Atala' diye bilinen et, hamur ve tereyağından yapılmış yemek kuvvet kazanması için lohusa dönemindeki kadına yedirilir (Kalafat, 2000: 53).

Bulgaristan'da; loğusalık döneminin ilk günlerinde, 'bulamaç' veya 'kaşa' adı verilen, sütle un karışımı veya az sebzeli çok unlu ve sulu; az etli unlu ve sulu yiyecekler lohusaya yedirilir. Ayrıca, orta kalınlıkta yufkalar, kızgın saç üstünde gevreyinceye kadar pişirilir, bir defa da yenilecek kadar tava içine kırılır, üzerine kaynatılmış tavuk suyundan ve etinden ilave edilir. 'Yufka üstüne dökmek' denilen bu yiyecek de loğusanın yiyecekleri arasındadır. Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde; loğusaya ilk günlerde, soğuk su verilmez. Bunun haricinde ilk günlerde katıyetle çok az su içmesine dikkat edilir. İnanışlara göre, çok su içmek tehlikelidir. İnanışların getirdikleri su içme kaidelerine göre, anne kendini ayarlamaya mecburdur. Bununla aynı zamanda iradesini eğitmektedir. Anneye inanışların getirdikleri ölçüde, ilk defa su

verildiğinde, ‘sütüm bol olsun’ diye, suyun yarısını içer, yansını toprağa döker. Bu da bir nevi iradeyi pekiştirmektir (Tacemen, 1995: 300).

Lohusalık döneminde annenin yeme içmesiyle ilgili uygulanan pratiklerin temelinde annenin sütünün bol olmasıyla ilgili inanışlar bulunmaktadır. Yeni doğan çocuğun beslenmesi ve sağlıklı olarak büyümesinde, zekâsının gelişmesinde anne sütü önemli bir etkindir. Loğusalık dönemindeki annenin sütü çabucak gelsin ve bol olsun diye yufka ekmeği ufalanıp pekmeze karıştırılarak yedirilir. Anneye az şekerli su içirilir. Sütün çok olması için şekerli yiyeceklerin yedirilmesine önem verilirken ekşili yiyeceklerden kaçınılır. Anne sütünün çok olması için annenin iyi beslenmesine çalışılır. Sütü olmayan, sütü kesilen kadınlara ‘memesi kör oldu’ denir. Sütün gelmesi için çeşitli uygulamalara başvurulur. Bunlardan birisi, sütü kesilen kişinin muska yazdırmasıdır. Bir başka uygulamada ise sütü gelmeyen annenin döşüne ısıtılmış bir sabun basılarak döşü korkutulur (Doğaner, 2006:78).

Anne sütü halk tıbbında da kullanılmaktadır. Gözü rahatsız olan kişilere anne sütü damlatılarak tedavi edilmeye çalışılır (Yeşil 2012: 90). Türk edebiyatının başyapıtı olan Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan ‘*Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu*’nda da Hızır’ın tarifiyle dağ çiçeği ve anne sütü karıştırılarak yapılan ilaç kullanılarak ok yarasının tedavi edildiği görülmektedir. İslamiyetten önce görülen kamların fonksiyonları bu destanda adeta Hızır’a aksetmiştir. “*Ana ağlama, bana bu yaradan ölüm yoktur korkma, Boz atlı Hızır bana geldi, üç kere yaramı sıvazladı, ‘Bu yaradan sana ölüm yoktur, dağ çiçeği, ananın sütü sana merhemdir.’ dedi. Böyle deyince kırk ince belli kız yayıldılar, dağ çiçeği topladılar. Oğlanın anası memesini bir sıktı sütü gelmedi, iki sıktı sütü gelmedi, üçüncüde kendisini zorladı, iyice doldu, sıktı süt ile kan karışık geldi. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına sürdüler. Oğlanı ata bindirdiler, alarak yurduna gittiler. Oğlanı hekimlere emanet edip Dirse Handan sakladılar.*” (Gökyay, 1976:15-16).

Bu destanda da görüldüğü gibi Türkler çok eskiden beri anne sütünün faydalarını bilmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinin XVI. yüzyılın başında yazıya geçtiğini kabul edersek, modern tıbbın ancak 20. yüzyılda tespit ettiği bu durumun Türkler arasında en az 500 yıldan beri bilinmesi dikkat çekicidir.

Taşeli yöresinde lohusa ile ilgili yapılan uygulamalar diğer Türk topluluklarıyla yakınlık göstermektedir.

Lohusaya ağır yük kaldırıılmaz. Kırkı çıkıncaya kadar evden çıkmaz ve bol bol yemek yer (Ermenek, Anamur, Silifke, Gülnar, Bozyazı). Doğum sonrasında karın sarkmasını önlemek için doğum yapan kadının karnı, kalın bir kuşakla sarılır. Lohusa kadının yatağının altına demir koyulur (makas, bıçak vb.). Doğum yapan kadına yirmi gün su içirilmez, su yerine bahar içirilir. Su içerse, suyun beyne çıkacağına, annenin beyin humması olacağına inanılır. Lohusa kadının başına al bağlanır (Anamur, Bozyazı, Silifke, Gülnar, Mut).

Çocuğa annesinin memesini vermeden önce ağzı tatlı olsun diye koyun yünü, hurma ya da pise sürülür. Lohusanın sütünün bol olması için; kekik, acı yavşan kaynatılır, çay, süt, pekmez, hoşaf şerbet içirilir, heyre (pekmezden yapılmış cıvık tatlı), palize, soğan, mısır ve bulgur yedirilir. On beş gün anneye içirilir. Annenin sütü çocuğa yetmezse helva yapılır, tülbentin içine lokum konur, emdirilir. Çocuk üç yaşına kadar emzirilir. Lohusanın sütü üç gün gelmezse bol süt, şekerli su içirirler, darı yedirirler (Ermenek).

2.3.4. Beşik Deleni (Beşik Töreni)

Yeni doğan bebeğin ailesinin; çocuklarının sağlıklı ve mutlu bir şekilde büyümesini temenni etmek, eş dost ve akrabalarıyla bu mutlu günlerini

paylaşarak eğlenmek için düzenledikleri merasime 'beşik deleni' denir. Bu törene katılanlara yiyecek ve içecek ikramında bulunulurken; davete gelenlerde bebeğe çeşitli hediyeler getirirler.

Anadolu'da yeni doğan çocuğun; beşiğe çerez ve meyve konulması, ailenin en yaşlı kadının bir altın getirerek çocuğun yüzüne sürmesi, beşiğinin üzerine sarı tülbent örtülmesi, anne-babası sağ olan birisi tarafından beşiğe besmele çekilerek yatırılması şeklinde uygulamalara rastlanmaktadır (Kuşdemir, 2004: 110).

Anadolu coğrafyası dışındaki Türklerde de beşik töreniyle ilgili uygulamalara rastlanmaktadır. Kırgız Türklerinde çocuğun beşiğine ilk yatırma anında 'Beşik Saldı' (Beşiğe yatırma) adı verilen bir tören yapılmaktadır. Tören için çocuğun göbek anası veya anneannesi beşiği hazırlar. Beşiğin hazırlanması bir takım büyüsel uygulamaları içerir. İhtiyar kadınlar sağ sol aşık kemiğini getirerek "on bol, on bol, barbol" dedikten sonra beşiğin baş kısmını kaldırarak aşık kemiklerinin beşiğin ortasındaki delikten aşağı düşmesini sağlarlar. Daha sonra beşiğe tütsü yaparlar. Beşiğin içerisine çocuğun sağlam ve cesur olacağı inancıyla koyulan balta, vb. kesici aletler delikten aşağıya düşürülür. Bu işlemlerden sonra beşiğin üzerine seccade örtülür. Böylece çocuğun ergenlik çağına geldiğinde dinine düşkün olacağına inanılır. Bütün bu uygulamalardan sonra, gelenek ve görenekleri iyi bilen yaşlı bir kadın besmeleyle çocuğu sağ tarafından beşiğe yatırırken "benim elim değil Umay Ananın eli rahat uyu, beşik anne sağlam tut, Umay Ana uyku ver." diyerek duada bulunur. Çocuk kundaklanırken törendeki diğer kadınlar konuşmaz, ağızlarına bir şeyler alır yemeye çalışırlar. Bu da rızkının bol olmasına yönelik bir temenni olup sembolik anlamda yapılır. Beşiğe yatırma işlemi bitince çocuğun anne babası çağrılır (Jumabayev, 2006:49).

Çocuğun beşiğe yatırılması Kazak Türkleri'nde de '*Beşik toy*' adı verilen törenler ile kutlanır. Çocuğun beşiğe belendiği an anne babanın en mutlu anlarından birisidir. 'Beşik toy' töreninde çocuğu tuzlu suyla yıkama, beşik hazırlama ilk elbisesini giyme vb. aşamalar vardır. Çocuğun akrabaları bir araya gelerek çocuğu "*beşiğe koyma*" törenini yaparlar. Kazaklarda bir yere gelin olan kız ilk doğumunu yaptığında "Beşik alıp götürme" adı verilen bir gelenek vardır. Bu geleneğe göre beşiği ve çocuğun giyeceklerini, takılacak takılarını ve sofrada ikram edilecek olan tatlı türündeki yiyecekler (şeker, çikolata, pasta, börek, vb.) kızın annesi hazırlayarak götürmektedir. Götürdüğü elbiselerin içerisine de dokuz türlü eşya koyar. Toy için toplanan misafirler sohbet eder ve kız tarafının akrabalarıyla erkek tarafının akrabaları tanışır. Çay içilip sohbet bittikten sonra '*besikke saluw*' (beşiğe koyma) töreni başlar. Kız tarafı getirdikleri beşiği açmadan önce o evin başka gelinleri varsa onlardan görümlük ister ve beşiği açacak kadın görümlüğü verir. Yeni beşiğe çocuğu belemenden önce çocuğu beşiğe koyacak kişi beşiğin eşyalarını yerlerine koyup 'saçı' olarak getirdikleri tatlı türündeki yiyeceklerle; küçük hediyeleri karıştırıp beşiğin tübek bağlanılan deliğinden geçirip elini bekleyen kadınlara 'tıştıma' diyerek paylaştırır. Yeni beşiğe kadınlar baygazılarını* verirler. Getirilen beşiği görenler para verir ve beşiği getirenlere de elbise hediye ederler. Dünürler birbirlerine bilezik ile yüzük verirler (Yeşil, 2012: 121).

Altay Türkleri bebeği beşiğe koymadan önce Umay'a da alkış sözler söyleyerek; evi, kutsal ağaçlardan sayılan ardıçla tutsüler ve süt saçarlar; '*yeraltının elçileri*' diye adlandırılan kötü ruhların çocuğa zarar vermemesi için çocuğun anne ve babası uyurken veya evden uzak bir yerdeyken akrabaları, çocuğu kaçırarak yerine yapma bir bebek bırakırlar. Bebeklerinin beşikte olmadığına farkına varan anne ve baba "çocuğumuz öldü" diye ağlayarak beşiğe bırakılan yapma bebeği gömerler. Daha sonra çocuğu kaçıran akrabalara

* baygazi: Yeni alınan önemli bir eşya için verilen hediye.

içki götürerek çocuklarını geri alırlar. Bu uygulama Körmös'ü (şeytan) kandırmak için oynanan bir oyundur (Dilek, 1996: 52)

Çocuk beşiğe geri konduktan sonra beşiğe kızıl bir bez bağlanır ve beşiğin yanına ok, yay, kamçı, çubuk... bırakılır. Bu uygulamanın amacı çocuğun savunmasız olmadığını kötü ruhlara göstermektir. Daha sonra Umay'a şunlar söylenir.

Közi camanga körgispe Gözü kötüye gösterme

Küüni camanga tiydirtpe Gönlü kötüye dokundurma (Dilek, 1996:52)

Afganistan Türklerinde; 'Beşik Toy'u çocuğun kırkı çıktıktan sonra yapılır. Bebek tekrar yıkanır, kız evinin beşik ile birlikte bebek için almış olduğu bütün eşyalar beşiğe koyulur. Koyun kesilerek şölen yapılır. Anne babanın yakınlarının davet edildiği şölen bir gün sürer (Kalafat, 2000: 71).

Özbeklerde beşik toyu kutsal kabul edilir ve bebeğin bahtlı -bahtsız günleri için hayır duası yapılır. Bebek doğduktan yirmi bir gün sonra beşik toyu yapılır. Beşik toyunu baba tarafı yapar. Doğan her ilk çocuğa beşik toyu yapılmakla birlikte, daha sonra doğan çocuklara da yapıldığı görülmektedir. Mütevazı toyların yanında görkemli toylarında yapıldığı görülmektedir. Beşik toyu, tek rakamlı günlerin manevi gücü olduğuna inanıldığından dolayı o günlerde yapılır. Bebek beşiğe koyulurken korkmaması için; "baban-atan eşikten bağırırsa korkmayasın" denir. Beşiğin başucuna ceviz çakılır, ezilen nöbet şekeri beşiğe koyulur. Bazı bölgelerde oklava çevrilir, keser, balta vb. madeni aletler vurularak ses çıkartılır. Bu sayede çocuğun korkmasının önleneneğine ve beşikte rahat uyuyacağına inanılır. Çocuk, beşiğe her konulduğunda; misafir bulunan anneler, "beşiğin sahibi geldi, kuçıklar gitsin çocuk gelsin beşiğine, şeytan çıksın eşiğe, in-cin gitsin bebek muradına ersin" şeklinde dua ederler. Türkistan'da; bebek beşiğe koyulurken bir baş soğan, bir kara taş ve pamuk

yağına üç defa batırılmış bir sopa beşiğin yanında yakılır. Beşiğin üzerine, faziletli, aydın, hayırlı, çoluk çocuklu bir erkeğin giysileri koyulur. Bu sayede bebeğin de büyüyünce aynı özelliklere sahip olacağına inanılır (Kalafat; 2000: 102-117).

Karaçay-Balkarlarda; bebek beşiğe yatırılmadan önce bütün akraba ve komşular çağrıldığı 'beşik bölegen', eğer çocuk erkekse 'İstım Toy' adı verilen bir tören düzenlenir. Bu törende kurban kesildikten sonra gelin bebeği ipek kumaşlara sarıp yıkaması için kaynanasına verir. Kaynana bir yakını ile birlikte bebeği yıkar ve beşiğe yatırır. Gelin bebeğini beşiğe yatırdığı için kaynanasına 'beşikge salganlık' adı ile hediyeler verir. Erkek bebek için yastığın altına kama ya da bıçak; kız için ise makas ya da kitap koyulur. Gelen misafirler, 'kol kerek' denilen küçük hediyeler getirirler. Kesilen kurbanın eti misafirlere ikram edilir. Tören, misafirlerin yöresel oyunlarını akordeon eşliğinde sabaha kadar oynamalarıyla son bulur (Yıldız, 2000: 157).

Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu'nun bazı yörelerinde bebeğin doğumunun üçüncü günü '*üçleme*' denilen bir törenle bebek beşiğe yatırılır. Bu tören için akraba ve yakınlar çağrılarak yemek ikram edilir. Tören için, içerisine kırk defa altın batırılıp çıkartılmış su ile anne ve çocuk yıkanır. Çocuk bu işlemin sonunda üçlenmiş sayılır. Tören sırasında sacda gözleme pişirilerek, çocuğun sağ kalmasına, yardımcı olmaları için ölümlerin ruhlarına 'yağ kokutulur'. Pişirilen gözlemeler misafirlere dağıtılır (Tacemen, 1995: 287).

Hazara Türklerinde; ilk evladın dünyaya gelişinde bir kurban kesilir ve eti komşulara dağıtılır. Eğer çocuk erkek ise, "toy yapılır ve herkes davet edilir. Yemekler yenir, eğlenilir. Çocuğu kırk gün soma beşiğe koyarlar ve beşiğin direğine kurt kemiği ve çocuğun yeleğine de kurt dişi takarlar. İnanca göre kurt dişi, nazardan korur ve kurt kemiği onun geleceğini temin eder. Kurt dişi ve

kemiğinin yanında değişik taşlar, mavi boncuk gibi şeyler de kullanılır (Kalafat 2002: 12).

Taşeli yöresinde de Türk topluluklarında olduğu gibi çocuğun beşik töreniyle ilgili olarak yapılan çeşitli ritüeller vardır.

Bebek beşiğe sağ taraftan yatırılır. Beşiğe çivi çakılır. Bebeğe nazar değmesin diye, beşiğine *çaltı giliği** asılır. Kurban kesilir eti pişirilerek gelen misafirlere dağıtılır. Doğum sonrasında evde mevlit okutulur (Anamur, Silifke, Mut, Gülnar, Bozyazı). “Beşik deleni” adı verilen beşik düğünü, gelinin ilk çocuğunda yapılır. Tef çalınır, oyunlar oynanır, hediyeler alınır (Ermenek).

2.3.5. Albasması (Albastı) ve Kırk Basması

Kadınların lohusa döneminde ‘Al’ denilen kötü ruhların, kadının üzerine çökmesi sonucunda kadının humma bunalımı içerisine girmesine “al basması” denilir (Aksoy, 1998:560). Bu inanış Çin Seddi’nden, Akdeniz kıyılarına; Buz Denizi’nden Hint’e kadar yayılmıştır (İnan, 2000:169). Anadolu, Özbek, Kazak, Başkurt, Tıva, Altay, Kırım, Kazan, Sibiry Türklerinde *albastı* veya *alvastı* şeklinde; Türkmen Türklerinde *albarstı*, Karakalpak ve Nogay Türklerinde *albaslı*, Azerbaycan Türklerinde *hal henesi*, Kumuk Türklerinde *albaslı katın*, Karaçay ve Malkar Türklerinde *almastı*, Gagauz Türklerinde ise *rusali* şeklinde adlandırılırken,(Aça, 2008:31-32) Taşeli yöresinde albasması adı yanında, ‘oğlanlık, garaguş çarpması, mıdık, congolaz karısı’ da denilmektedir. Al-Ruhu’nun; ahırlar, samanlıklar, virâne ve harabe yerler, ıssız boş sahalar, nehir kenarları, su kaynakları, ağaç dipleri, değirmenlerin civarı, mağaralar ve tandırlarda yaşadığına inanılmaktadır (Kalafat, 2000:45).

* Ağacı dikenli, genellikle su kenarlarında yetişen bitkinin meyvesinin çekirdeği.

Albasması'nın genellikle kırklı loğusa ve çocuklara, nadir olarak da gebe kadın, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalık olduğu düşünülmektedir (Acıpayamlı, 1974: 75-76). Acıpayamlı'ya ve İnan'a göre Alruhu ve hastalığı Türklere özgü bir inanıştır ve menşei Orta Asya'dır. İnan, Albastı'nın Türklerdeki Şamanizm inancının günümüz Anadolu Türklerinde yaşayan izleri olduğunu belirtmiştir. Altayların Yaratılış Efsanesinde de fena ruh anlamına gelen 'Albıs'tan bahsedilmektedir (Acıpayamlı, 74:10; İnan, 2000: 18). Altay mitoljisinde 'Albıs' veya 'Almıs'ın kötü ruhlardan biri olduğu, ormanda bulunduğu tırnaklarının bakırdan olduğu, hatta öldüğü zaman vücudunun kayışa dönmesine rağmen tırnaklarının hala bakır olarak kaldığı ifade edilmektedir. Albıs'ın kara kadife bir ata bindiğine ve kara is gibi görünen bir elbiseye sahip olduğuna inanılmaktadır. Uzun bakır tırnaklarının gözükmesi halinde tanınacağını düşündüğü için, bakır tırnaklarını elbisesinin uzun yenleri içinde gizleyerek tanınmamaya çalışır (Dilek, 2007:146). Benzer şekilde Anadolu'da da Albastının elbisesi ile ilgili olarak kara veya kırmızı olduğu şeklinde rivayetler bulunmaktadır. Albasmasıyla ilgili anlatımların da bu fena ruhtan geldiği düşünülebilir (Yeşil, 2012: 92). Boratav'a göre de 'al-karısı' adı verilen bu varlık Türklerle Kafkas ve İran asıllı kavimlerde ortaktır ve Türklerden yayılmıştır (Örnek, 1994:78).

Türk Dünyası'nın hemen her bölgesinde görülen ve günümüzde de önemini koruyan bu inançta belirtilen kötü ruh, üremenin düşmanı gibi görülmektedir. Bu bakımdan koruyucu 'Umay' iyesinin zıddı gibidir (Kalafat, 1999:24). Çünkü Umay'ın, çocukları ve anneleri doğum sırasında ve doğumdan sonra koruduğuna inanılır. Al aparma, al karısı, al kızı, Türk mitolojisinin hâlâ yaşayan yaygın uzantılarıdır (Kalafat, 2000:159). Çoğunlukla yeni doğum yapan kadınlara ve çocuklara zarar verdiği düşünülen Albastı'dan korunmak için; bıçak, kama, kılıç, orak gibi kesici aletler gelinin yastığının altına koyulur veya yastığa iğne batırılır (Kalafat, 2000: 52; İnan, C.I. 260-261; Kalafat, 2002:251). Türklerce

kutsal kabul edilen demirle yapılan makas, bıçak ve iğnenin, loğusanın yanında bulundurulması, kötü ruhlardan ve kötülüklerden korunma amacını taşımaktadır (Çoruhlu, 1998: 61).

Özbeklerde; annenin albasmasından korunması için; doğum esnasında ve doğumdan sonra yalnız bırakılmaz, yanına ekmek, soğan, sarımsak, biber, tuz, bıçak, kamçı, ısırık (üzerlik) koyulur (Kalafat, 2000:159). Pejmürde, dağınık saçlı bir koca karı suretinde tasavvur edilen albastıdan, loğusayı korumak için yalnız bırakılmaz (İnan, 2000:170-171). Altaylı boylarda ve Kırgızlar'da albastının sadece lohusaya ve yeni doğmuş bebeğe değil doğum yapacak kadına da musallat olduğuna inanılır. Bu yüzden doğumun gecikmesi ve güç olması 'Albastı' veya 'Al karısı' denilen kötü ruhun kadına musallat olmasına bağlanmaktadır (Günay; Güngör, 2009:102). Dolayısıyla gerek Albastı'nın ve diğer kötü ruhların zararından kadını korumak için, kadın doğum yapmak üzereyken dışarıda erkekler bağırır ve silah atar.

Doğum yapan kadının başına tuz, ekmek vb. koyulur ve tütsü yapılır. Albastının kadının yüreğini çıkarıp suya atacağına inanıldığı için doğum yapacak kadının yanında su bulundurulmaz (Polat, 2005:81). Yakut (Saha) Türklerinin inanişine göre, 'abası' denilen kötü ruhlar vardır. Bunlar şerir ve obur ruhlardır. 'Abası'ların özelliklerinden biri insanın ruhunu alıp götürmektir. Diğer Türklerde de albastı yahut al karısının insanın ciğerini alıp götürdüğüne inanılır. Bulgaristan'da al denilen ruh, doğum yapmış olan kadının yakınlarından birinin kılığına girerek ona çeşitli yiyecekler getirir. Yiyecekleri, annesinin, kız kardeşinin veya başka bir akrabasının gönderdiğini söyleyerek bunlardan yemesini ister. Lohusa bu yiyeceklerden yemek için ağzını açtığı anda al denen ruh, elini loğusanın boğazından içeri sokarak, ciğerlerini çekip çıkarır ve ciğeri yıkamak için dereye gider. Burada ciğeri yıkayınca kadının öleceğine inanılır (Tacemen, 1995:239; İnan, 2000:171). Keleki'de hamile kadını hal aparmasından korumak için yastığına sancak (kilitli iğne) takılır (Kalafat,

2000:45). Bayır–Bucak Türkmenleri’nde yeni doğum yapan annenin Kara-Kura diye bilinen kara iyeden korunmak için yastığının altına bıçak ve ekmek koyulur (Kalafat, 1996:49-50).

Gagavuzlar; ‘Rusaliler, Çarşamba Karısı/Babası, Cuma Karısı/Babası ve Devler’in insanlara kötülük yapan fena ruhlar olduğuna inanırlar. Diğer Ortodokslarda görülmezken Gagavuzlarda görülen ve Alkarısı’ndan korunmak için sadece kadınların katıldığı, dinî kadın günleri olarak da bilinen ‘Rusali’ adı verilen ve onu memnun etmeyi amaçlayan toplantılar yapılır. ‘Rusali’ günü yapılmış kırklanmamış kadına ‘Rusali’nin zarar vermeyeceğine inanılır (Kalafat, 2002:252). Karakalpak Türklerinde de albastının gebe kadına musallat olduğuna inanılmaktadır. Albastı; hamile kadının تنها yerlerde olması veya yalnız bulunması durumunda ortaya çıkar. Hamile kadın uyuyacaksa, ya yanında biri bulunmalı ya da bıçak, demir, Kelam-ı Kadim, tuz, ateş, şep (şap), sarımsak, soğan, multip (çivi) hamilenin odasında bulundurulmalıdır, kesinlikle odasında su bulundurulmamalıdır. Çünkü suyun, Albastı’nın gelişini hızlandıracığına inanılır. Gebe kadını Albastı’dan korumak için; odasındaki ocak ve ışık söndürülmez, tumar (muska) yapılır ya da erkeğin olduğu yere gelmeyeceğine inanıldığı için erkeğin pardösüsü hamilenin odasına asılır veya kadının yatağının üzerine atılır (Kalafat, 2002:59-67). Kazaklarda da ‘albastı’ ya da ‘murtu’ adı verilen kötü kadın kılığındaki bir cinin doğum yapacak olan kadınları basarak sıkıntı vereceğine hatta öldüreceğine inanılır (Altay, 1998:200). Albastı’dan anneyi ve çocuğunu korumak için ‘Abrasban’ otunu evin çeşitli yerlerine koyarlar ve yakarak tütsü yaparlar (Kalafat, 2002:320). Ahıska Türkleri de; doğum yapmış kadını albasmasın diye eşikte bir mum veya ateş yakarlar. Bu ateşin, kötü ruhların gelinin odasına girmesine mani olacağına inancı vardır (Kalafat, 2002:201). Bununla birlikte Kuşdemir’in (2004), Hacili’den aktardığına göre; Ahıska Türklerinde; ‘Alavradı’ kültü bulunmaktadır ve korkunç bir varlık olduğuna inanılır. Alın bastığı kişi bundan çok zor kurtulur. Ondan; gebe kadınları ve kırkı

çıkmamış bebekleri özellikle korurlar. Kırkı çıkmamış bebeğe evde üzerlik tütürülür. Ayrıca kapının eşiğine işaret koyup, kapıya kırmızı horoz bağlayıp çocuğun beşiğine bıçak koyarlar. Kadınlarda üzerlerine iğne takarlar. Ahıska Türklerine göre; 'al', kediye benzer, adamın ciğerini çıkarır. Al basanın dili düşer, rengi kararır, titrer yani 'erişik' olur ve sonra da ölür. Albastığı düşünülen annenin eteğine arpa döküp, al renkli at getirirler. Eğer at, etekten arpa yerse atın, yemezse annenin öleceğine inanılır. Ayrıca al bastığına inanılan kişiyi, al renkli atın altından da geçirirler (Kuşdemir, 2004:65-66).

Kırk inancı; Türk halkları ve birlikte yaşadıkları diğer halkları arasında çok yaygındır. Tasavvuf bilginlerinin; ana rahminde bebeğin oluşumu, doğumdan sonraki ruhî oluşum süreci, ölümden soma ruh-beden-alem ilişkileri itibariyle açıklık getirdikleri bir konudur. Kırk, kırklı, kırkın çıkarılması ile ilgili birbirlerini tamamlayan adeta bir bütünün parçaları mahiyetinde çok sayıda inanç ve uygulama vardır (Kalafat, 1994:15). Bunlardan birisi de kırk basması inancıdır. Albasması ve kırk basması bazı bölgelerde birbirinden farklı kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre, doğumun ilk kırk günündeki tehlikelerden olan al karısı ve al basması daha çok kadın eksenliken, kırk basması ise çocuk eksenlidir (Altun, 2004:154). Lohusa ile çocuğuna kırk gün içinde gelen hastalıklara umumiyetle kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, kırk bastı, lohusa bastı, yaşıt basması gibi isimler ile adlandırılmaktadır (Acıpayamlı, 1974:85; Altun, 2004:158).

Kumuk ve Avarlarda; çocuk ve anne kırkı çıkmadan eşikten dışarı çıkarılmaz. Kırkı çıkmamış kadının yanına 'kırk basar' inancıyla yas evinden gelen kadınlar alınmaz. Burada amaç yas evinden gelen kadının kötü ruhları anne ve bebeğe musallat etmemesi düşüncesidir. Kırk basmış annenin sütü devamlı olarak akar, ateşi sürekli yükselir, titrer, terler, şuuru kayıp olur ve kadın üzüntüye kapılarak bunalıma girer. Kırk basmış olduğuna inanılan kadını kırk basmasından kurtarmak için sağ elinin parmaklarından başlayarak ayak

parmaklarına kadar bütün vücudu ince ipek iplik ile sarılır, sonra bu iplik yakılır. 'Kırk düşen' kadının tedavisinde kullanılan bir başka yöntem ise 'Kırk Kızlar Piri' pınarından getirilen suyla kadın üç defa yıkanır ve bu sudan üç defa içer. Daha sonra kadına şifa olması için dualar okunarak içine kıyma doldurulmuş hamur yemeği olan 'Kurze'den 40 tane yedirilir (Kalafat, 2002: 105-106). Kuzey Afganistan Türklerinde de yeni doğum yapmış kadın kırkı çıkıncaya kadar odasının eşliğinden dışarıya çıkmaz ve kırk günün sonunda odasında durmayarak bir akrabasının evine gider buna 'çille kaçış' denir. Ayrıca kırk basmasının bebeğe musallat olarak, cinlendirmemesi için bebeğin babası kırk gün boyunca aynaya hatta sudaki yansımasına dahi bakmaz. Yakut (Saha) Türklerinde bebeğin hastalıklı ve zayıf olacağına inanıldığı için, kırkı çıkmamış kadının evden dışarı çıkmasına müsaade edilmez. Makedonya Türklerinde ise kırkı çıkmamış olan anne gündüz evin eşliğinden dışarı çıkabilirken, akşamdan sonra evin eşliğinden dışarı çıkamaz (Kalafat, 2000: 43-86; Vasilyev, Kirişcioğlu, Killi, 1996:83).

Alkarısıyla ilgili inanmalarının modern tıptaki karşılığı; doğum sonrası depresyonudur (Çevirme; Sayan, 2005:71). Buna göre tıp ilminin yeterince yaygınlaşmadığı ve sözlü anlatımların etkili olduğu önceki tarihlerde alkarısı ve kırkbasması gibi inançlar toplumda yaşamış ve zaman içerisinde zayıflayarak da olsa günümüze kadar gelmiştir (Yeşil, 2012:98-99). Görüleceği üzere Türkler arasında anne ve çocuğu doğum sonrasında kötü ruhlardan korumak için farklı uygulamalar yapılıyor olsa da onları birbirlerine bağlayan benzer birçok uygulamanın var olduğu da ortadadır. Benzer uygulamaları Taşeli yöresinde de görmek mümkündür. Bu uygulamalar; kırkı çıkmamış olan anne ve çocuğunun bulunduğu ortama demir, ekmek, su vb. şeylerin konulması; dualar edilmesi, annenin eşikten dışarı çıkarılmaması ve eve misafir kabul edilmemesi şeklindedir.

Kırkklı çocuk yalnız bırakılmaz eğer yalnız bırakılırsa garaguş çarpar inancı vardır. Garaguş çarpması, lohusa yalnızken ve bebek gece emzirildikten sonra olmaktadır. Garaguş çarpan çocuğun, tırnaklarının dibi, boynunun altı siyah olur. Yörede garaguş çarpmasını önlemek için lohusa yalnız bırakılmaz, çocuğun beşiğinin başucuna ekmek koyulur, çocuğa anem* takılır, çocuğun üzerine al yazma örtülür. Lohusanın ve çocuğun yattığı yatağın bir köşesine iğne batırılır (Anamur, Silifke, Mur, Gülnar, Bozyazı). Congolaz karısı (al karısı) değmesin diye yastığın altına ayna veya bıçak koyulur. Çocuğun boynuna 'sakındırak' (bez parçası) bağlanır (Mut, Anamur, Gülnar, Silifke).

Doğum olan evden hiç kimse bir birbirine gidip gelmez, iki taraf bir birinden bir şey almaz, eşya veren evin çocuğunun hasta olacağına inanılır. Doğum yapan kadının yanına; kırk gün içinde yeni doğum yapmış ve üzerinden kırk gün geçmemiş bir başka kadın gelirse kırk basar. Kırk basması olursa kadınlar birbirlerinin çocuğunu emzirirler. Ancak çocukların ikisinin de cinsiyeti aynı olmalıdır. Biri kız, diğeri erkekse emzirilmez. Kırk basan kadının çocuğu ya dört yol ağzında yıkanır ya da üç yol ağzının ortasında suyun içine toprak atılıp çocuk bununla yıkanır (Anamur, Bozyazı, Silifke, Gülnar, Mut).

İki komşunun aynı dönemde çocukları olursa bir birbirleriyle kırk gün konuşup görüşmezler. Konuşup, görüşürlerse, çocukta "ezirginlik" olacağına yani kemiklerinin eriyeceğine inanılır. Çocuğu olan iki aile, evlerinin iki tarafından bir çöp parçası bile almazlar, alınıp yakılırsa, çöpü alınan evin çocuğunun "İrgiçlik" olacağına inanılır. İrgiçlik olan çocuk dört yol ağzına götürülür çimdirilir. İrgiçlik olan çocuk, baltanın sapı çıkarılır demir kısmı çocuğun başının üzerine tutulur ve deliğinde su dökülerek çocuk yol ayırdında yıkanır. İrgiçlik olan çocuk su değirmenin altından çıkan fışkırık suyuna tutulur yıkanır (Anamur). Aynı zamanda kırk basmaması için Mehmet adlı çocukların elbisesinden alınan kırk parçayla çocuğa ve annesine kıyafet dikilir. Çocuk kırk gün, kırk ayrı yerden

* Bezin içerisine sarılarak veya dışı örülerek çocuğa takılan ağaç parçası.

getirilen su ile kalburda yıkanır (Ermenek). Kırk karışmaması için doğum yapan kadınlar birbirlerine iğne verirler, birbirlerinden bez parçası alırlar. Birbirlerinin damına darı atarlar. Dört yol ağzına su dökerler (Mut).

Kırk basmasını önlenmek için diğer ailenin gizlice bulaşık bezi alınır yakılır ve çocuğa koklatılır. Çocuğun kırkı çıkana kadar, kırk taş toplanır her gün bir tanesi atılır. Çocuğun kırkı karışmasın diye çocuğun çamaşırını dışarıda bırakmazlar. Kırkı karışanlar iğne ya da çomaç* dürüm değiştirirler. Çocuk kırk gün dışarı çıkarılmaz çıkarılması zorunlu olursa, çocuk kundaklanır imanına ekmek ufağı sokarlar, anemini sokarlar öyle çıkarırlar. Kadının kırkı çıkasıya kadar dışarı çıkarmazlar, mezarı açık olur inancı vardır. Kırkı çıkmamış bir eve örgülükten dönerken uğranmaz yoksa çocuğu kırkı basar (Anamur, Silifke, Bozyazı, Gülnar, Mut).

2.3.6. Kırklama (Kırk Banyosu)

Kırklama; anne ile çocuğunu gebelik ve lohusalık döneminin kirlerinden arındırmak ve onları temiz bir vaziyette cemiyete sokmak amacıyla çocuğun doğumunun kırkıncı gününde yapılan pratiklerin adıdır. Kırklamaya 'kırk uçurma' da denir (Acıpayamlı, 1974: 94-160). Kırk günün sonunda çocuk ve anne tehlikelerden uzaklaşarak kurtulur. Bu sebeple; yeni doğan çocuk ve annesi kırk günü tamamladıktan sonra, evde veya hamamda kırk tas su dökünerek yıkanır.

Doğumdan sonraki kırk gün, hem anne hem de çocuğun tehlikelere açık olması bakımından hassas günlerdir. Bu hassas dönemde anne ve çocuğun tehlikelere maruz kalmaması için yakınları tarafından uygulanan pratiklerle onların çevresinde adeta bir koruma çemberi oluşturulur.

* İçerisinde peynir, yağ vb. yiyecekler bulunan ekmek, dürüm.

Kırk sayısının halk inançları arasında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Kur'an-ı Kerim de A'râf sûresinin 142. âyetinde, Tur Dağı'nda, Musa Peygamber'e otuz günlük süre verildiği ve bu süreye on gün daha ilave edilerek kırk güne tamamlandığı bildirilerek, *kırk* sayısının tamamlayış sayısı olduğu, ayrıca Hazret-i Peygamber'e kırk yaşlarında vahiy gelmesi nedeniyle de kırk sayısının adetâ kutsal bir sayı olduğuna inanılmaktadır. Bunun yanında Sofîlerce, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğuna inanılan 'Kutup'tan sonra iki eren vardır. Birine sağ, diğerine sol yandaki İmâm, ikisine birden 'imâmeyn' denilir. Bu iki İmâm ile Kutba, 'Üçler' denilmektedir. Bunlardan sonra dünyanın dört yanına hükmeden dört; onlardan sonra da yedi ve kırk eren vardır. Bunlara da Kutupla beraber "Beşler"; Kutuptan sonraki yedi ve kırk erene de "Kırklar, Yediler" denilir (Gölpınarlı, 1995:201). Kırk sayısının manevi gücünün varlığı bu pratiklerin kırkıncı günde yapılmasında etkili olmuştur.

Kırgızlarda; doğumdan sonraki kırk günlük döneme 'çilde', yeni doğum yapan kadına da 'çildelüü' denilmektedir. Doğumun kırkıncı gününde yapılan pratiklere kırk çıkarma töreni denir. Bu törene mahalledeki yaşlı kadınlar, akraba, komşular çağırılarak küçük bir merasim düzenlenir. Tören öncesinde Kur'an-ı Kerim'den sureler okunarak dualar edilir. Kırklama işlemi başladığında çocuğa doğduğunda giydirilen 'it göynök' (Erdem, 2000: 220) çıkarılarak, ense saçı kesilir. Kırk kaşık su ve tuz ilave edilerek hazırlanan suyla çocuk yıkanır. Bu suyla yıkanan çocuğun etinin sağlam olacağına ve vücudunda yaralar oluşmayacağına inanılır. Törende bulunan misafirler de çocuğun mutlu ve zengin olması için dilek dileyerek dua ederler. Kırklama merasiminin sonunda kırk tokoç (bir tür ekmek) yapılarak mahalledeki çocuklara dağıtılır. Kırkı çıkan çocuğun diğer çocuklar gibi sağlıklı yetişerek büyüyeceği inancı vardır (Jumabayev, 2006: 47). Uluğ Türkistan'da da Kırgızlarda olduğu gibi dedenin veya babanın eski bir gömleğinden yapılan ve 'çile gömleği', 'kırk gömleği' veya

'it gömleği' (Kalafat, 2000:158-159) denilen çocuğun ilk giyeceği uygulaması görülmektedir.

Türkmenistan'da; anne karnında bebeği besleyen damarların doğumdan sonraki kırk gün boyunca açık kalacağı inancından dolayı, kırklı kadının hassas ve korunmaya muhtaç olduğunu düşünürler. Bebek doğumunun yedinci günü yıkanır buna 'çille'den çıkarma denir. Bu uygulamaya göre çocuğun banyo suyuna yedi kaşık tuz, yedi adet pirinç veya buğday atılır. Bu sayede çocuğun temiz, konuşkan, sağlıklı ve bol rızıklı olacağına inanılır. Banyo yaptırılan çocuğa yedi ev dolaştırılır. Çocuk kırkıncı günde de tuzlu suyla yıkanır, bu işleme 'kırklama' denilir. Çocuğun kırkı veya yarı kırkı için dokuz veya kırk ayrı yerden su getirilerek banyosu yaptırılır (Kalafat, 2000: 44-48).

Gagauzlarda; kadınla çocuk doğumundan kırk gün sonra kiliseye giderek, kilisenin girişinde diz çöker. Papaz (rahip) ise onlara haç çizerek, dua okur ve çocuğu kucağına alarak erkekse, altının etrafında dolandırır; çocuk kızsaa sadece ikonalara yaklaştıtır, buna temizleme merasimi denilmektedir. Merasimde çocuğun yıkandığı kırk suyuna gümüş para konyulur, papazın haçını bu suya koyduğu da olur. Benzer şekilde diğer bir Hristiyan Türk Boyu olan Hakaslarda da mevcuttur (Yoloğlu, 1999:87; Kalafat, 2002:252).

Kırklama töreniyle Hristiyan Türk boylarında kadınlara yapılan kilise törenleri işlevleri açısından büyük benzerlikler gösterir. A.H. Krappe'ye göre bu tür kilise törenleri sadece doğumdan sonra sembolik olarak temizlenme, arınma riti değil aynı zamanda doğum yapmış kadını kötü ruhlar gibi özel tehlikelerden koruma, onu günlük hayata dahil etme gibi işlevlerini de yerine getirir (Jameson, 1972: 946).

Hazara Türklerinde; '*çille puri*' olarak adlandırılan kırk günün bitiminde anne, büyük erkek evladı veya kocasıyla birlikte bir su kenarına giderek buradan

su içer. Daha sonra yakın akrabalarından birisinin evine gider. Yapılan bu uygulamanın sonunda anne kırklanmış olur. Kırım Türklerinde; okumuş insanların yaptığı kırk çıkarma uygulaması esnasında çocuğa ve annesine kırk defa su dökölür kırk çıkarılmış olur. Kırk ıkarılan anne ve çocuğu yasakların kalmasıyla birlikte ilk olarak annesinin ziyaretine gider (Kalafat, 2002: 299-336).

Bulgaristan'da; çocuğun doğumundan kırk gün sonra kazana suyla beraber, kırk taş ve kırk buğday koyularak kaynatılır. Anne ve çocuğun üzerine kalbur tutularak bu suyla yıkanılır, böylece anne ve çocuğun kırk çıkartılmış olur. Kazana atılan buğdaylarla ve suyun kalburdan geçirilmesiyle çocuğun ve evin bereketli olacağına inanılır (Tacemen, 1995: 294).

Karakalpak Türklerinde de ocuk ve annesi yeni getirilmiş ve içerisine altın, para, küpe vb. eşyalar atılmış suyla kırkinci gün yıkanır. Anne daha sonra bu eşyaları saçı olarak çocuğuna verir (Kalafat, 2002: 67).

Özbek Türklerinde; kırklamaya '*paklattırılış merasimi*', '*ille Guaran*', '*Kırkın ıkışı*', '*illa Kuvis*' isimleri verilmektedir. Bu merasimde annenin karnına kırk damla su damlatılır ve bu merasimden sonra anne ve çocuğa koyulan yasaklar kaldırılır (Kalafat, 2000: 101).

Batı Sibirya'da yaşayan Kazaklarda; '*kırkman şıgaru*' adı verilen törenle bebeğin kırk çıkarılır. Bu törende bebek kırk gümüş kaşığın ve paraların bekletildiği suyla banyo yaptırılır. Tören ebe tarafından yaptırılır ve bebeğin saçı ile tırnağı bu törende ilk kez kesilir. Ayrıca; sadece kadınların katıldığı '*kalja*' töreni de çocuğun doğumu nedeniyle kırkinci günde düzenlenir. Kalja töreninde kurban edilen dişi kuzunun kuyruk yağı ve boyun kemiklerinden geleneksel yemekler yapılır. Bebeğin mutlu ve zengin olması için kuyruk yağı bebeğe emdirilir. Bununla birlikte bebeğin boynunun kuvvetli olması için kesilen kuzunun

boyun kemiği dikkatlice temizlenir. Yapılan tören ile bebeğin fiziksel ve manevi bakımdan kuvvetli olacağına inanılır (Ahmetova, 2002:747).

Taşeli yöresinde de ‘kırk’, ‘yarı kırk’, ‘kırkdan çıkarma’, ‘kırklı’ gibi inançlar ve bunlarla ilgili anne ve yavruya tatbik edilen uygulamalar vardır. Bunlar yapılmadığı takdirde anne ve yavrusunun hastalanabileceğine veya ölebileceklerine inanılır. Bunları, görünmeyen bazı güçlerin yaptığı inancı hâkimdir. Kırk gün sonunda çocuk ve anne tehlikelerden uzaklaşmış, kurtulmuştur. Çocuğun ve annenin manevi pisliklerden arınma zamanı gelmiştir. Bu arıtma ve arınma işlemine yöremizde “kırklama” adı verilmektedir.

Çocuk kırklanacağında evin her tarafına sular serpilir, çocuğun yattığı yataklar, kadının kendi yattığı yataklar dışarıya serilir, evin içi yıkanır temizlenir. Dört yol ağzından toplanan kırk taş bir kesenin içine katılır iyice yıkanır, çocuğun yıkanacağı suyun alındığı kazanın içine atılır, kırk gün o kazanın içinde taşlar durur, kırkıncı gün içine arılık atılan suyla çimdilir daha sonra bu taşlar ayak basmayacak bir yere gömülür. Çocuğu kırkıncı gün sonra iyi geçimi olan bir eve götürürler, orada çocuğa, yumurta ve çorap koyarlar. Kadın eve dönünce çocuk yumurta gibi olsun diye yumurtayı pişirir çocuğa yedirir (Anamur, Bozyazı, Silifke, Gülnar, Ermenek).

Doğumdan sonra çocuk kırk gün yıkanır, abdest aldırılır. Bu şekilde çocuk gelişir. Çocuk, yarı kırkıncı gün önce dışarı çıkarılmaz. Kızın kırkı kırk günde, erkeğin kırkı da otuz günde çıkar. Çocuk 18 günlükken yarı kırkı yapılır. O zaman 20 taş okunarak banyo suyuna atılır. Çocuk 29–30 günlük olduğunda ise kırk taşa ihlâs suresi okunarak banyo suyuna atılır. O suyla hem bebek hem de bebeğin annesi yıkanır. Kırklama suyundan kalan su evin içine, beşiğe serpilir ya da temiz bir yere dökülür. Bu şekilde çocuk kırklanmış olur (Ermenek, Anamur).

Çocuğun kırkı çıktığında yani çocuk kırk günlük olduğunda kurban kesilir, yemek verilir. Çocuk kırk kaşık suyla kırklanır, bu su yatağın altına veya evin içine bir yere dökülür. Çocuk yıkandıktan sonra çocuğu olmasını isteyen çocuğu kucaklar (Bozyazı).

Çocuğun kırkı çıktığında, suyun aktığı yerden 40 taş toplanır çocuk ve anne bu taşların atıldığı suyla yıkanır. Bu su ayak basmayan bir yere dökülür. Çocuğun kırklanması için ocaktan taş kırılır, kırk taş buradan alınır. Yıkanılacak suya çam pürü atılır, elekten su dökülür (Mut). Çocuğun kırkının çıkması için çocuk, kırk gün banyo yaptırılır. Çocuğun yıkandırılacağı suyun içerisine kırk adet taş atarlar veya bir bezin içerisine kırk tane küçük taş koyarlar. Çocuğun kırkının çıkması için bu taşlar kırk gün boyunca suyun içinde durur ve onun üzerine her gün bu sudan dökülür. Çocuk, kırk gün boyunca banyo yaptırdıktan sonra bu taşları, su dolu bir kazana koyarlar. Suyu ısıttıktan sonra evdeki yatak yüzü, çul ve çaputu yıkarlar. Evin içine de bu sudan serperler. O gün çocuğun kırkının çıktığına inanılır. Bu taşlar da ırmak veya denize atılır (Silifke).

Kırklanan loğusa ile çocuk loğusalık devrinin icap ettirdiği yasaklara uymak zorunda değildir. Çevrelerinde bulunanlarla serbestçe temas edebilirler. Kırklanan çocuk “yeni bir âleme” dahil olur (Acıpayamlı, 1974: 94).

2.3.7. Ad Verme

Türk Kültürü’nde çocuğun korunması, sağlıklı, mutlu ve başarılı bir insan olması için, doğumdan sonra alınan tedbirlerin içerisinde ‘ad verme’ de bulunmaktadır. Adın; insanın kişiliği ve geleceği üzerinde etkisi olduğuna inanıldığından dolayı, ‘ad verme, ad koyma, ad takma’ sıradan bir olay değildir. Bu inanç da adın seçimini, veriliş şeklini, adı veren kişiyi etkilemekte ve adın ifade ettiği manayı sahibine geçirdiğine inanılmaktadır (Altun, 2004:170-171;

Örnek, 2000a: 147). Bu nedenle çocuğun sahip olduğu ad, sadece sosyal olarak bireyi ifade etmez; aynı zamanda gizemli bir kuvveti de ifade eder. Ayrıca, semavi inanışlara göre eşya ve canlılara adlarını vererek onları ilk insana (Âdem'e) öğreten Tanrı olduğu gibi, birçok pagan inanışa göre de adların verilmesi yaratılış sürecinde gerçekleşmiş ve adlar atalarca verilmiştir (Kuşdemir, 2004:99).

Eski Türk geleneklerinde çocuklar kendilerine bir ad verilinceye kadar, 'adsız' yaşarlardı ve 'adsız' diye çağrılırlardı. Eğer çocuk, 13-14 yaşlarına gelince kadar, ad verilmeye değer bir kahramanlık veya başarı gösterememişse, ona ömrü boyunca 'adsız' şeklinde hitap edilirdi (Köksal, 1984:133). Bu durumun en güzel örnekleri Dede Korkut boylarında görülmektedir. Bununla birlikte çocuğu kötü ruhlardan ve kıskanç gözlerden korumak maksadıyla da 'Atsız' isminin verildiği görülmektedir. Aynı şekilde 'Güneş, Ay, Yıldız, Dağ, Deniz, Yıldırım, Şimşek, Çınar, Gök' gibi koruyucu iyeleri temsil eden unsurlarda çocuğa ad olarak verilerek, onu kötü ruhlardan korumak amaçlanmıştır (Sümer, 1985:23-27; Seyidov, 1980:65-70). Çocuğa verilecek adın seçilmesinde; çocuğun doğduğu gün, ay, mevsim, doğum yapılan yer, doğduğu sıradaki olaylar, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran, minnet duyguları, ailenin ekonomik durumu ve önceki kardeşlerinin yaşayıp yaşamadıkları vb. etmenlerin etkili olduğu görülmektedir (İsmail, 2002: 184).

Çocuğa ad verilirken; tabiat kuvvetlerinin, ruhların ve cinlerin musallat olacağı inanışından dolayı, ad verme uygulaması mistik pratik ve düşüncelerin tesiri altında kalmıştır. Bu düşüncenin etkisi, ailenin ve toplumun içinde bulunduğu özel durumlarla bir araya gelerek ad vermede farklı pratik ve uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin; ilk iki çocuğu yaşamayan aile, üçüncü çocuğuna olumsuz bir isim koyarak 'Çirkin, İtalmaz, Yanıl Bike' vb. kötü ruhları yanıltıp çocuğunun yaşayacağına inanır. Benzer şekilde yeni doğmuş çocuğun yaşaması için, 'Yaşar, Yaşariye, Durmuş, Durdu,

Dursun, Durkadın, Muammer' gibi isimlerin verildiği de görülmektedir (Yuguşeva, Kalafat, 2000:24; Erol, 1989:17, Tacemen, 1995:230).

Farklı özel durumlar, istekler ve inanışlar nedeniyle de çocuklara verilen adlarda sınıflama yapma imkânı doğmaktadır. Çocuklarına mutluluk dileyen aileler 'Bekol, Bakıt'; uzun ömür dileyenler 'Toktosun, Dursun, Yaşar, Yüzyaşar, Kobcaşar, Binyaşar' ve iyi karakterli olmasını dileyenler 'Timbek, Cambek, Alper' vb. şeklinde; çocuklarının kendi dileklerini yerine getirmesini isteyen ailelerin 'İltut, Uduz, Hindal, Baybolsun'; fazla kız çocuğu istemeyen ailelerin 'Kız Yeter, Oğul Gerek, Burul, Döndü', yeni bir doğumun olmasını istemeyenlerin ise 'Songül, Soner, Sondu' vb. isimler verdikleri görülmektedir. 'Arife, Bayram, Berat, Cuma, Kadir, Ramazan, Regaip' vb. isimler dini inançlardan; 'Altıbars, Kolbars, Börüberdi, Katlıboğa, Köpek, Borsak, İt Küdün, Murdar, Sank, İtbok', gibi isimler nazarı ve kötü ruhları uzak tutmak için; Bolmaz, Satılmış, Kalas, Orus, Sart, Kalmuk şeklindeki isimler kötü ruhları yanıltmak için verilmektedir (Tacemen, 1995:230).

Geleneklerin etkisiyle ve vefa duygusuyla ölenleri yaşatma, nesli devam ettirme hatırlama, saygı ve sevgi amacıyla büyüklerin isimlerinin de çocuklara yaygın bir şekilde verildiği görülmektedir (Altun, 2004:175).

Türk boylarında çocuklara isim verme geleneği geçmişten günümüze kadar süre gelen önemli bir törendir. Genellikle çocuklara isim vermesi için aksakalı, yaşlı akraba ve din görevlileri çağrılırdı. Çocuğun ismi doğduğu duruma, çevreye, ebeveynlere, onun önemli özelliklerine vs. göre verilirdi. 'Kitab-ı Dede Korkut'ta eski Oğuzların isim verme merasiminde; aksakallı, müdrik yaşlı ozan baba boy boyladı, soy soyladı. Dirse hanın oğluna Buğac, Gam Böre'nin oğluna Bamsı Beyrek ismini verdi. Bu isimler görüldüğü gibi erkek büyüdükten, ergenlik çağına yetiştikten sonra yaptığı herhangi bir yiğitliğe göre verilmiştir. Azerbaycan Türklerinin isim verme merasiminde erkek çocuğa yaşlı erkek, kız çocuğa ise yaşlı bir kadın isim verir. Bu merasimde isim verecek kişi beyaz bir ineğin sütü

ile ağzını temizler ve ağ keçe (halı) üzerine oturur. Aksakallı kişi eğer çocuğa kendi ismini koyarsa, sakalından üç beyaz tüy kopartarak çocuğun koltuk altına bu tüyleri koyarak “Öz adımı sene goyuram! Menim gibi gocalana dek yaş...!” diye dua eder. Böylece çocuğun adı verilmiş olur. Törene katılan yaşlı kadın veya adama çeşitli hediyeler verilir (Yoloğlu, 1999: 89-97).

Kırgızlarda; ad koyma törenin en önemli ögesi çocuğun anne ve babasının çocuğun ilerideki yaşantısıyla ilgili kesin ümidi, gelecek hedefi ve niyeti yatar. Çocuğa isim koyma uygulamasında Çocuğun ismi ile geleceği arasında bir bağ kurulur ve ona belli bir mana verilir. Verilen ismin onun kaderini yönlendirebilecek özelliğe sahip olduğuna, gelecek kaderini hazırlayacağına inanılır. Bu sebeple çocuğun mutluluğu istenildiği zaman, erkek çocuklar için Bakıtbek, Talaybek, güçlü olması istenildiğinde Temirbek, adaletli olması için Adil Bek, Kalısbek, milletini, vatanını koruması için Ercigit, Gülcigit, zengin olması arzu edilirse Çınar, Çınarbek gibi adlar koyulur. Ad koyma merasimi için eş dost ve akrabalar davet edilir. Kırgızlarda çocuğun kulağına ezan okuyarak adını; dedesi, ninesi, annesi, babası, molla veya ezan okuyan kişi verir. Töreni yapacak kişi abdest alır, kıbleye doğru ellerini iki kulağına kadar götürüp yüksek sesle “Allahu ekber” der. Daha sonra örneğin “Abdulmuttalib’in oğlunun adı Adilbek” olsun diyerek bunu üç kere tekrar eder. Çocuğa adı koyulurken okunulan ezan şu şekildedir:

<i>Allohu Akbar, Allohu Akbar</i>	Allahu Ekber, Allahu Ekber
<i>Alla Taalam barın saktaar</i>	Allahu Teala hepsini saklar
<i>Tenirim doolot berdi</i>	Tanrım zenginlik verdi
<i>Aalamga adam keldi</i>	Dünyaya insan geldi
<i>Arıştaar kadam keldi</i>	Yürüyecek adım geldi
<i>Azan aytıp atın koyom</i>	Ezan Söyleyerek isim veriyim

<i>Alla bergen zatın koyom</i>	Allah vermiş zatın vereceğim
<i>Uul eken uul eken</i>	Oğlan doğdu oğlan doğdu
<i>Otun alıp baksın eldi</i>	Odun keserek baksın eli
<i>Atı boldu Otunçu</i>	İsmi verdim Otunçu
<i>Kalkına kelip koşulçu</i>	İsmiyle halkına katıl (Jumabayev, 2006: 43; Erdem, 2000: 221-223).

Tatar Türkleri; bebeğe ismini “İsem Tuyı” (İsim Düğünü) adı verilen ve bebek doğduktan birkaç gün sonra yapılan bir törenle koyarlar. Yeni doğan bebeğe uzun süre isim koyulmazsa bebeğe ismini şeytanın vereceğine inanılır, bu sebeple toy bebek birkaç günlükken yapılmaktadır. Bebeğe isim vermek için eve molla ve saygıdeğer akrabalar, komşular davet edilir. Bebek davetlilerin yanına yastığın üzerine yatırılarak getirilir ve molla önce Kuran-ı Kerim’den ayetler okur. Daha sonra bebeğin her iki kulağına ezan okuyarak ismini söyler. Ad verme toyunu, molla haricinde bebeğin dedesi veya babasının da yerine getirdiği görülmektedir. Bebeğin babası ve dedesi hayattayken isimlerinin çocuğa verilmemesine önem gösterilir (Kalafat, 2002: 344; Zaripova Çetin, 2009: 73).

Altay Türklerinde; çocuğun adını ailedeki en yaşlı kişi verir bazen de eve ilk gelen kişi çocuğa ad koyar. Çocuğa ad veren kişiye anne ve baba tarafından çeşitli hediyeler verilir. Altay Türkleri çocuğun herhangi bir hastalığa yakalanmaması için de anlamı iyi olan Möñküley, Soloñı, Tañ Colmon, Sümer vb. adlar vermektedir. Eğer ailenin uzun bir süre sonra bir erkek veya bir kız çocuğu olursa; çocuğu nazardan ve şer güçlerden korumak için erkeğe kız, kıza erkek ismi verildiği görülmektedir. Ozoloy, Oray, Tuyka, Udaan, Erteçi, Ursu, Çarak vb. isimlerde çocuğun doğum yeri ve zamanıyla ilgili olarak verilmektedir (Dilek, 1996:53).

Kazak Türklerinde; çocuğun doğumunun üzerinden bir hafta geçmeden ağzı dualı birisi ya da uzaktan gelmiş hatırlı bir misafir tarafından çocuğa ad koyulur. Adı koyacak kişi çocuğu kucağına alarak kulağına ezan okuyup, ardından üç kez sağ kulağına adını söyler. Yapılan bu uygulamaya ‘ad koyma toyu’ denir (İsmail, 2002:182). Bu toy esnasında ocağın önüne et dolu tabak tutulup, araka serpilerek evin ruhlarının yedirilip içirildiğine inanılırdı. Daha sonra; kalpten üç yağlı et parçası, yukarı kaburgadan (pogana), döşten et keserek ateşe atar ve sonra törene katılanlarla birlikte yiyip içerler. Tören yaşlıların uzun ömürlerinin çocuğa geçmesini içeren “Ömrüm ömrüne calansız”, “Canım sene kurban”, “Tanrı benim ömrümden kesip seninkine çalasın” vb. dualar etmesiyle sona erer (Yoloğlu, 1999:96; Ahmetova 2002:747)

Hakaslarda; çocuk doğduktan üç gün sonra (pala toyı) adı verilen isim koyma merasimi yapılır. Bu merasim için koyun kesilir, sütten araka yapılır. Merasim sırasında ebe araka dökerken, misafirlerde araka tenceresine çocuğun dişleri çabuk çıksın diye para, yüzük, boncuk atarlar. Törene katılan misafirler inek veya at bağışlarlar. Buna ‘haro’ denilmektedir. Çocuk sağlıklı bir şekilde büyüdüğünde annesi merasimde hayvan bağışlamış kişilere bu hayvanların yenisini verir. Hakaslarda; yeni doğan bebekten önceki çocuklar ölmüşse, çocuğa Paga (kurbağa), Usturuh (taban), Koçık (arka) vb. kötü isimler verilerek kötü ruhlardan korunmaya çalışılırdı (Yoloğlu, 1999:95-99).

Özbeklerde; akraba ve eş dostun mihman olarak davet edildiği törenle çocuğa isim koyulur. Bu gün bay yani bayram olarak görülür ve yemekler pişirilerek davetlilere ikram edilir. Bebeğin doğumunun yedinci gününde erkek için iki koyun, kız için bir koyun çocuğun sağlıklı olması için ‘Ötga’ yani ‘akika kurbanı’ olarak kesilir. Bu esnada Kur’an okunarak, dualar yapılır (Kalafat, Muratoğlu, Türkeröğlu, 1996:22).

Tuvalarda da genellikle çocuğa bir hafta sonra isim verme merasimi yapılır. Merasim sırasında aksakallı akrabalarından birisi övgülü sözler ve hayır duaları ederek çocuğun ismini koyar. Çocuğa; Kan-ool (polad, sert oğlan) Koveymaa (bol, eliaçık) vb. isimler verilir ayrıca çocukları tez ölen aileler şamanın önerisiyle ölümü şaşırtmak için çocuğa Bagay-ool (Pis oğlan), Hırlıg-ool (Kirli oğlan) Karakız (Gara kız) vb. isimler koyarlar. Lamaizmin yaygınlaşmasından sonra isim verme merasimlerine Lamalar da davet edilerek, çocuğun ağzına, alnına, emgeyine Lama tarafından yağ sürülür ve boynuna tami (üzerine dua yazılmış tilis-man 'cevşen') asılırdı. Çocuk doğmadan önce veya doğduktan sonra kötü bir geleceğinin olup olmadığını öğrenmek için Lama astrologlarına fal baktırılırdı. Eğer falda çocuğu kötü bir gelecek beklediği görülürse erkeğe kız, kıza da erkek ismi verilirdi (Yoloğlu, 199995).

Karaçay-Balkarlarda; çocuğun ismi *beşik bölgen* âdetinin yapıldığı gün verilir. Çocuğun ismini yakın akrabalarından birisi koyar. Çocuğun isim tercihini anne ve babası yapamazken, genellikle kız çocuğa ismini babaannesi, erkek çocuğa da dedesi (babasının babası) verir. Geleneklere göre, çocuğa isim veren kişi isim verdiği çocuğa bir at hediye etmesi gerekir. Bu konuda "at tagan at beredi" (ad takan at verir) şeklinde bir atasözü de oluşmuştur. Karaçay-Balkar halkı hayvancılıkla geçindiği için, erkek çocuğa daha çok ihtiyaç duymaktadırlar. Bu yüzden kız çocukları çok olan aileler artık kız çocuklarının olmaması için yeni doğan kız çocuğuna; Boldu (oldu), Burul (dön), Kızıtuvm (kız doğmasın) gibi isimler verirler. Hiç kızı olmayan aileler ise doğan son erkek çocuklarına Totar (durur), Kiçi Biy, Kiçi Batır gibi isimler verirlerken; eğer son çocuk kız olursa Bogah (değerli) adını verirler (Yıldız, 2000:158).

Her toplumun kendine özgü bir ad verme uygulamasının olduğunu görmekle birlikte bu farklılıklar içerisinde birçok benzerlik olduğu da görülmektedir. Gerek doğum öncesi gerekse doğum sırasında yapılan

uygulamalarda olduğu gibi ad koyma uygulamasında da Taşeli yöresinde diğerk Türk topluluklarında da yapılan uygulamalara benzer birçok uygulama tespit edilmiştir.

Çalışmamıza esas teşkil eden bölgede çocuğa ismi koyulurken imam veya dini bilgisi olan birisi çağrılır, çocuğun kulağına üç kere ezan okur ve üç kere çocuğun kulağına koyulan adı söyler. Çocuğa, “isini ben koydum, yaşını Allah versin, her ne dilerse dilediğini murada erdirsin, adınla yaşa” der. Dede Korkut hikâyelerinde Dede Korkut, Boğaç ve Bamsı Beyrek’in ismini koyduktan sonra soylamasında ettiği duada da “adını ben verdim, yaşını Allah versin” demektedir (Anamur, Bozyazı, Gülner, Silifke, Mut).

Bölgemizde doğan çocuklara üç günlükken ad kulağına verilir. Abdest aldırılıp, banyo yaptırılır, kulağına ezan okunur. Çocuğun adı kulağına, üç kere annesinin ismi ile okunur. Çocuklara Kur’an da geçen isimler ya da geçmişlerinin ismi konulur. Ailenin bütün çocukları kız olmuşa, son kız çocuğa Gülizar ismi verilir. Gülizar’dan sonra doğan çocukların erkek olacağı inanışı vardır ve çoğu zaman erkek olur (Gülner, Bozyazı, Anamur, Ermenek).

Doğan çocuklar hep ölmüşse, yeni doğan çocuğun adı yaşasın diye; Yaşar, Durdu, Dursun vb. adlar konulur. Doğan çocuklar hep kızsaa erkek çocuğa dönmesi içinde Döne, Döndü vb. adlar konulur (Anamur, Silifke, Gülner, Bozyazı).

Çocuğun sağlıklı olması için kurban kesilir (Anamur, Bozyazı, Gülner, Mut, Silifke, Ermenek). Hep oğlan olursa, kıza dönsün diye; “Oğlanı boşladım, kıza başladım.” diyerek alıç ağacı taşlanır (Mut).

Türk tarihinden alınan pek çok ad hâlâ yeni nesillere ad olarak konulmaktadır: Bunlar arasında Oğuz, Oğuz Kağan, Mete, Timurçin, Bilge,

Gültekin, Tuğrul, İnal, Çağn gibi adlar ön sıradadır. Erkekler için; Afşin, Bayındır, Boğaç, İlteriş, Konuralp, Kutalmış, Kürşat, Oktar, Saltuk Buğra, Toktamış. Kadınlar için; Tarihten ve Türk mitolojisinden alınanlar: Ayzıt, Çağrı, Selcan/Selcen, Umay. Türkçe olan kelimelerden seçilenler: Almıla, Aybala, Atgen, Azapay, Bengisu, İdil, İlayda, Oytun. Ad vermede dikkati çeken en önemli husus eskiye özlemdir. Çocuklarına hiç bilinmeyen veya bugüne kadar pek az kimse tarafından bilinen İslâm ve Türk dünyasının büyüklerinin veya ilklerinin adlarını vermek anne ve babalar için bir mutluluk vesilesi teşkil etmektedir. Bu tür bir adın konulması, adeta bir rahatlama, bir huzura kavuşma gibi gelmektedir. Ancak, çocuğun büyüdüğü zaman taşıdığı adın ağırlığını idrak etmesi gerekecektir. Muaz veya İlteriş adlı bir hovardanın veya kaçakçının hareketi, adın konulmasındaki hikmeti ortadan kaldırılabilecektir (Sakaoğlu, 1994: 276-281).

2.3.8. Diş Bulguru (Diş Göllesi/ Diş Hediği)

Bebeğin dişlerinin çıkması onun büyüdüğünün ve geliştiğinin bir göstergesidir. Çocuğun dişlerinin çıkmasına Anadolu'da olduğu gibi Taşeli yöresinde de '*dişemek*' denilmektedir. Bebeğin diş çıkarma süreci hem ailesi hem de bebek için sıkıntılıdır. Çoğunlukla çocukta ateş, ağız sulanması ve uykusuzluk gibi belirtilerin görülmesiyle meydana gelen bu olay sonuçta çocuğun sağlıklı bir gelişim gösterdiğinin bir işaretidir. Bebeğin sağlıklı olan bu gelişimini kutlamak için diş bulguru töreni yapılır bu törene 'hedik, diş göllesi' töreni de denir. Çocuğun dişinin çıktığı dönemde buğday, nohut, bakla, vb. tahılların kaynatılmasıyla yapılan yiyeceğe 'diş bulguru, diş göllesi, hedik' denilir. Törene davet edilen eş dost ve akrabalara bu yiyeceklerden ikram edilir. Törene katılan davetliler çeşitli hediyeler getirirler. İnaniş'a göre çocuğun dişini ilk gören kişi çocuğa diş görme hediyesi vermelidir, bu hediye alınmazsa dişi ilk gören

kişinin başına bir bela gelir. Benzer şekilde Karakalpak Türklerinde de çocuğun ilk dişini gördüğü hâlde sadaka vermeyene ve şölen yapmayana bir ziyan geleceğine inanılmaktadır (Kalafat, 2002: 68).

Çocuğun dişinin çıkmasıyla ilgili Türk Dünyasında farklı inanışlar da görülmektedir. Buna göre çocuğun ilk dişinin üstten çıkması ya da doğuştan dişinin olması hayra yorulmaz. Böyle çocukların ailesine bir felâket getireceğine inanılır. Eğer çocuğun ilk dişi yukardan çıkarsa çocuk evin damına çıkartılarak aşağıda iki kişi tarafından tutulan bir örtüye atılır (Yeşil, 2012: 119).

Gagauz Türklerinde; çocuğun dişi ilk çıkmaya başladığında diş bayramı yapılarak yaşlı insanlar davet edilir. Misafirlere yiyecek ve içecek ikramında bulunulur. Zamanla çocuğun ilk çıkan süt dişleri dökülmeye başlar. Dökülen süt dişlerini çocuklar ekmeğin arasına koyarak köpeğe atar ve şöyle derler: “kötü dişi kendine al, iyi dişi bana ver”, bir başka uygulama da çocuğun dişini ekmek arasına koyup kargaya atarak şöyle demesidir: “Karga karga, alsana kemik diş, ver bana demir diş” (Yoloğlu, 1999: 100).

Türkmenistan’da; çocuğun ilk dişinin çıkması nedeniyle yapılan merasime eş dost ve akrabalar davet edilerek ikramda bulunulur. Davete gelenler çocuğa çeşitli hediyeler getirir. Kutlama esnasında çocuğun dişlerinin patrak gibi patlaması, mısır taneleri gibi dizilmesi ve sağlam olması için başından patrak (mısır patlağı) dökülür. Aynı zamanda çocuğun dişlerinin inci gibi olması için ise çocuğun ilk dişi çıkacağı zaman çocuk küçük bir kuzunun üzerine bindirilir. Eğer çocuk bu dönemde ata ve ya eşeğe bindirilirse çocuğunun dişlerinin iri olacağına inanılır. Suriye Türkmenlerinde; çocuğun ilk dişi çıktığı zaman ‘diş hediği’ yapılır. Yapılan hediğin üzerine şeker koyularak komşulara dağıtılır. Komşular da çocuğa çeşitli hediyeler getirir ve çocuğa sağlık ve hayır diler. Çocuğun dişini ilk kim gördüyse daha büyük hediye alır (Kalafat, 2000: 51- 90).

Karaçay-Balkar Türklerinde; çocuğun ilk dişi çıktığı zaman, *‘Tiş jırna’* adı verilen, eş dost ve akrabasının çağrıldığı kutlama yapılır. Bu kutlama için buğday, mısır, kuru fasulye ve nohut pişirilir. Pişen bu karışımın üzerine kuru üzüm atılarak misafirlere ikram edilir. Kutlama esnasında çocuğun babannesi bir avuç mısır kavurarak çocuğun başının üzerinden dökerek “dişlerin böyle çıksın” der (Yıldız 2000: 158-159). Azerbaycan Türkleri de çocuğun ilk dişi çıktığı zaman; buğday, soğan ve cevizden yapılan bir yiyecek pişirilir ve buna ‘diş hediği’ denir. Yapılan diş hediği çocuğun dişinin rahat çıkması için yedi eve dağıtılır (Kalafat, 1998: 90).

Çocuğun ilk dişinin çıkması nedeniyle yapılarak komşulara dağıtılan yiyecek farklı Türk boylarında değişik isimlerle ve değişik içeriklerle karşımıza çıkmaktadır. Kumuk Türklerinde; fasulye, burçak ve mısır haşlanması ile yapılan ‘Şapsı’ çocuğun ilk dişinin çıkması nedeniyle komşulara dağıtılır. Avarlar’da ise çocuğun ilk dişi çıktığı zaman yapılan yiyeceğe ‘hola’ denir. Hola da fasulye ve mısırın haşlanmasıyla elde edilen bir yiyecektir (Kalafat, 2002:118-257).

Türk topluluklarında görülen uygulamaların benzerleri Taşeli yöresinde de karşımıza çıkmaktadır.

Çocuğun ilk dişinin çıktığını gören çocuğa bir hediye alır. Aile çocuğun ilk dişinin çıkışını kutlamak için küçük bir eğlence düzenler. Bu eğlenceye komşular ve akrabalar davet edilir. Buğday, bakla, mısır ve nohut kaynatılır, haşlanır; üzerine yerfıstığı ve küncü serpilir misafirlere ikram edilir. Bu yiyeceğe “diş bulguru/diş göllesi” denir. Haşlanan buğday, bakla ve nohudun birer tanesi alınır ve bir ipe geçirilir, bu ip çocuğun yakasına asılır. Gelen misafirler bu ipin altına para ve altın takarlar. Bu eğlencesi yapılmayan çocukların dişinin erken çürüyeceğine inanılır. Diş bulguru yendikten sonra çocuk yere serilen beyaz bir bezin üzerine oturtulur; bir tepsinin üzerine makas, tarak ve altın bilezik koyulur. Eğer çocuk altın bileziği alırsa çocuğun ileride zengin varlıklı olacağına, makası alırsa terzi olacağına, tarağı alırsa berber olacağına yorulur (Anamur, Bozyazı,

Silifke, Gülnar, Ermenek, Mut). Aynı zamanda çocuklar bu süt dişlerini dökmeye başladıkları vakit şu söz söylenir: “Koyun dişi gibi sık bit, köpek dişi gibi pek bit.” (Ermenek) Çocuk dişli doğar veya ilk dişi üstten çıkarsa uğursuzluk geleceğine inanılır. Eğer böyle bir durumla karşılaşılsa çocuğun babası evin eşliğinden çocuğu geçirerek “bu diş habersiz çıktı” der (Anamur, Bozyazı, Gülnar).

2.3.9. Zayıf Kalan (Aydaş Olma), Nazarla ve Yürüyemeyen Çocuklarla İlgili İnanışlar

Yeni doğmuş çocuğun zaman içerisinde gelişerek güçlenmesi beklenir. Bu zaman zarfında gelişip güçlenemeyen, cılız kalan, hastalıklardan kurtulamayan çocuklara ‘aydaş çocuk’ denir. Aydaş olan çocuğun tedavisinde çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Çocuğun kırk karışması ve ya nazar değmesi sonucunda aydaş olduğuna inanıldığı için; tedavi edilirken kırklıysa, mahalleyi dolaştırıldığı; nazardan aydaş olmuşsa aydaşlık türbelerine götürüldüğü ve mezarlıklarda yatırıldığı görülür (Başçetinçelik, 2010:12). Aydaş çocuk için, sembolik bir aş olan ‘aydaş aş’ pişirilir. Boratav’a göre aydaş pişirmede, çocuğun tam pişmemiş olduğu düşüncesinden hareketle, yeniden yeterince pişirmek yolu ile ona kıvamını, gücünü sağlamak anlamları gizlidir. Bunlar taklit büyülerinin uygulamaları sayılabilir. Boratav aydaşlığı ‘kırkı içinde başka kırklı bir çocukla rastlaşmış olmak nedenine de bağlamaktadır (Boratav, 1994:119-158).

Halk kültüründe kutsal sayı kabul edilen üç ve yedi sayıları aydaş çocuğun tedavisinde de görülmektedir. Bununla birlikte çocuğun tedavisi için; yaşlı bir ağacın arasından, kurt ağzının iskeletinden veya dikenli gül ağcının arasından geçirme şeklinde uygulamalara da rastlanmaktadır. Ayrıca aydaş çocuğun mezarlığa götürülmesi, oradakilere benzemeyerek yaşayacaksa ağlaması, oradakilere benzeyerek ölecekse ağlamaması pratiği de halk kültüründe var olan büyülek işlemlerdendir (Başçetinçelik, 2010: 13).

Çocuk aydaş olursa değirmene götürülür. Şirpintisinde (fisinlik) yıkanır. Değirmen taşının üstünde çocuk üç kere dolandırılır. Şirpintisinden (fisinlikten) su alınır (Yunus peygamberin suya atıldığı yerdir). İçine kırktaş atılan su bir gece bekletilir, çocuk yıkanır. Aydaş çocuğu üç yol ağzında üç Perşembe veya çarşamba yıkarlar. Yıkanan suyun üstüne elek koyulur. Eleğin içine üç tahta kaşık koyulur, arkaya doğru atılır. Kaşıklar açık gelirlirse, elek yuvarlanır açık düşerse çocuk iyileşir. Aydaş çocuk iyi olsun diye mezara 40 buğday koyulur yerine 40 taş alınır. Bu taşlar suyun içine atılır çocuk bu suyla yıkanır (Mut).

Çocuk aydaş olduğunda; hamuru yoğurup söğüt çalısına sıvanır. Çocuk onun içinden üç kere okuyarak geçirilir hamuru da temiz bir yere gömülür (Ermenek). Yeni doğmuş bir çocuk gelişmezse, bu çocuk köyün üç yol ağzında yıkanır. Yıkanırken çocuğa dökülen su makasla kesilir. Böylece çocuğun gelişmesi (yaşaması) sağlanmış olur (Silifke, Gülnar, Mut, Anamur, Ermenek).

Aydaş çocuk ulu bir ağacın kökünden geçirilir. Yedi komşudan alınan suyla çocuk yıkanır (Anamur, Gülnar, Silifke, Mut, Ermenek, Bozyazı).

Çocuğun aydaş olma nedenlerinden birisi olarak görülen nazarla ilgili de birçok ritüele Türk topluluklarında rastlanmaktadır.

Çocuk büyütülürken kem gözlerden, olağan üstü varlıklardan ve nazardan korumak çocuğun gelişimi bakımından oldukça önemlidir. Bu yüzden Türk coğrafyasının tamamında aynı amaca hizmet eden farklı şekillerde ritüeller olduğu görülmektedir. Nazarın çocuklar üzerinde, sık sık hastalanmasından ölümüne yol açmaya kadar birçok olumsuz etkisi olduğuna inanılır. Çocuklara sadece kötü niyetli kişilerden değil aynı zamanda çocuğun anne, baba ve çocuğu seven eş dostlarının da iyi niyetlerine rağmen nazarının degeceğine inanılır. Bundan dolayı çocuğun güzelliği, iyi ahlakı vb. olumlu özelliklerinden dolayı övüldükten sonra nazar değmemesi için “maşallah” denir; demeyenler ise bunun için uyarılır. Bundan başka çocukları nazardan korumak için elbiselerine mavi boncuk, iğde dalı, çaltı giliği ya da muska takılır. Eğer çocuğa nazar

değdiği düşünülürse ağız dualı birisi tarafından, çocuğun üzerindeki nazarın gitmesi için nazar duası okutulur. Duayı okuyan kişi duayı okurken esnerse nazar değdiği doğrulanmış olur. Duayı okuyan kişiye anne ve ya baba tarafından su verilir.

Özbek Türklerinde; çocuğun nazardan korunması doğum öncesi dönemden itibaren başlar. Gebe kadın çocuğu kötü güçlerden, yaman gözlerden, çeşitli belalardan korumak için, düğün ve cenazeye gitmez. Bunun yanı sıra takı takmaz ve kimseyle dövüşüp tartışmaz. Doğumdan sonraki dönemde ise; bebeğin giysileri evin içinde açıkta tutulmaz, dışarıya koyulmaz, in-cin giymesin diye, dolap türünden kapalı yerlere koyulur. Çocukları nazardan koruk için 'kelepoş (başlık)'una ve omzuna kurt dişi, mavi boncukla birlikte kızların saçına, erkek çocukların omzuna, yakasına ve beşiğine takılır. Nazardan korumak için yapılan bir diğer uygulama da siyah ve beyaz iplik bir arada bükülerek çocukların omzuna dikilmesidir. Beyaz ve siyah insan gözündeki koyu ve açık renkleri temsil ettiğinden nazarı önleyeceğine inanılır (Kalafat 2000: 31-72).

Ahıska Türkleri; çocuğu nazardan koruyarak ömrünü uzatmak için kurdun çenesinin etrafındaki deriyi soyup, kuruturlar ve yeni doğan bebeği bu derininiçerisinden (kurt ağzından) geçirirler. Ayrıca, nazar boncuğu, muska, mavi parçadan dikilmiş yelek (zıbın), zümrüt taşı çocuğun üzerine takılır (Hacili; 1992: 92).

Makedonya'daki Türklerde; çocuğu nazardan korumak ya da nazarını gidermek için boynuna Kur'an-ı Kerim'den Hamayıl asılır, ocaktan is sürülür, Halveti Tekkesi Şeyhi'ne götürülür ve ya cami hocasına okutulur. Ayrıca nazar değdiği düşünülen çocukların Kırcaova'daki; Köylü Baba, Hıdır Baba, Bektaşî Tekkeleri, Hayali Baba Halveti türbelerine götürülerek nazardan kurtulacaklarına inanılır. Çocuğun yüzüne is sürülmesi onun güzelliğini saklamak ve kötü gözlerden korunmasını sağlamak içindir ve buna 'Nazar Karası' denir. Suriye

Türkmenlerinde; hiçbir rahatsızlığı yokken sürekli ağlayan çocuğun nazara uğradığına inanılır. Bu durumda evin yaşlı bir ferdi çocuğu okuyarak sırtını sıvazlar. Bu esnada okuyan kişi esner veya hıçkırırsa çocuğun nazardan kurtulmuş olduğuna inanılır. Nazardan korumak için 'Göy boncuk' çocukların omzuna ve beşiğine takılır. Bayır-Bucak Türkmenlerinde ise çocuklara nazar ayetleri yazdırılır. Azerbaycan'da da bebeği nazardan koruduğuna inanılan 'Nazar Taşı' kullanılır (Kalafat 1998: 90; Kalafat 2000: 81-106).

Çocuğa nazar değmemesi için gün batımında çocuğa kurşun (yeğnilik) dökülür. Çocuğu şeytan korkutmasın diye yastığının altına ekmek parçası, ayna, bıçak koyulur. Yeni doğan çocuk herkese gösterilmez, nazardan korumak için; çocuğun alnına kara sürülür, çocuğun omzuna mavi boncuk takılır, kurt boncuğu takılır, yeni doğmuş çocukla toplum içine çıkmaz, çocuğun yaşı gizli tutulur, nazara karşı mavi renk uğurlu sayılır. Bunun için çocuğun giyecekleri genellikle maviden seçilir, çocuğun çamaşırları dışarıya serilmez (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mut, Silifke, Ermenek).

Nazara karşı da bakır tasın içindeki suya kurşun dökülür. Aynı zamanda sarımsak yaprağı, soğan yaprağı, tuz, üzerlik, üç sefer yakılarak dumanı çocuğun üzerinde gezdirilir (Ermenek).

Çocuğa nazar değmesin diye kulağını arkasına ve çocuğunun kabaasına kara sürülür, nazar değmesin diye hocaya muska yazdırılır. Çocuğa nazar değmesin diye çiğnine çaltı giliği asılır. Çocuğa nazar değmesin diye küçük bir naylonun içine, buğday tanesi, otçam tanesi, tavuk boku koyulur sarılır, dışı gök boncukla örülür beşiğe asılır. Nazar değdiğine inanılan çocuk ocaktan baktırılır ya da kapının eşiğinden geçirilir (Anamur, Bozyazı, Gülnar).

Çocuğa nazar değmesin diye çocuğun ilk kirli bezi yatağının altında ve ya kapısının eşiğinin önündeki kilimin, halının altına koyulur. Bezin kapı eşiğine

konması anlamlıdır. Çünkü eşik Türk kültüründe mukaddestir. Eşik evin bekçisi olan tabiat-dışı (Boratav,194:112) varlıkların durağıdır. Eşik aynı zamanda hem iki dünyayı bir birinden ayıran ve zıtlılaştıran sınırdır. Hem de bu iki dünyanın ilişkide bulundukları, orada dindışı dünyadan kutsal dünyaya geçişin gerçekleştirilebildiği paradoksal yerdir ve bu eşğin muhafızları vardır. Bunlar girişi insanların kötü niyetlerine karşı olduğu kadar, şeytani ve hastalık getiren güçlere karşı da korumaktadırlar (Eliade, 1991:5-6).

Normal gelişim gösteren bir çocuğun dokuzuncu aydan iki yaşına kadar olan zaman dilimi içerisinde yürümesi beklenir. Çocuğun yürümesiyle ilgili inanışlar yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Onun çabuk yürüyebilmesi için henüz kırk döneminde çocuğun ayaklarının üzerine basması için uğraşılır, bu sayede de çocuğun erken yürüyeceğine inanılır. Yeni yürümeye başlayan çocuk sık sık düşer. Bunu önlemek ve çocuğun raht bir şekilde yürümesini sağlamak için yapılan 'köstek kesme' uygulaması Türk dünyasında yaygın olan bir pratiktir. Bu ve buna benzer uygulamalar; 'kösteği kesilmek', 'kösteğini kırma', 'kuşak kesme', 'kösteği köpeğe aldırma' gibi adlarla karşımıza çıkmaktadır.

Özbek Türkleri; çocuk adım atmaya başlayınca, çocuğun ayağına ip bağlarlar. Çocuk yürüyünce özel yapılmış ekmek ayaklarının arasından geçirilir. Diğer çocuklar o ekmeği kaçırp birlikte yerler. Bu uygulama sonucunda çocuğun kösteğinin kesildiği düşünülür (Kalafat, 2000: 109).

Kazaklarda; bebek yürümeye başladığında eş dost ve akrabaların davet edildiği 'tusav kesü' (iplerin kesilmesi) töreni düzenlenir. Bu törende Dastarkan* kurulur, misafirler de törene hediyeleriyle gelirler. Tören sırasında bebeğin ayakları siyah ve beyaz iplerle çapraz şekilde bağlanarak davetliler arasından

* Dastarkan: Geleneksel sofra.

seçilen bir kadının kucağına verilen bebeğın ayağındaki ipler misafirlere dolaştırılarak özdürölür (Ahmetova, 2002:747).

Gagavuzlarda; ocuğın yürümeye başlamasıyla birlikte ‘tüy kesme, kösteeni kesme’ merasimi yapılır. Bu merasim sırasında çocuğın ayaklarının arasına koyulan tavuk tüyü babası tarafından makasla kesilir. Merasim için ‘adım öree’ adı verilen ekmek pişirilerek üzerine bal sürölüp gelen misafirlere ikram edilir. Misafirler de ocuk için hayır duasında bulunur. ‘adım öree’ kösteğı kesilen çocuğın önünden alınarak, çocuğın yürüyerek almasını sağlam için başka bir yere koyulur (Yoloğlu, 1999:27).

Taşeli yöresinde de ‘köstek kesme’ adıyla yürüyemeyen çocuklara yapılan uygulamalar bulunmaktadır. Köstek kesmeye yörede ‘*adak kesme*’ de denilmektedir (Alptekin, 1977: 145).

Yürüyemeyen, zayıf, hasta çocuklar ulu bir ağacın kökünden geçirilir. Yürüyemeyen ocuğın ayağına incir dizilmiş ip geçirilir ve kırılır. ocuk yürüyemezse çocuğın boynuna kuru incir takılır, bu incirli ip kırılarak köstek kesilir (Mut, Anamur, Bozyazı, Ermenek).

Vaktinde yürüyemeyen çocuğın ayaklarının arasına ip bağlanır ve bu ipe ekmek takılır, ekmek köpeğeyedirilir. Yürürken düşen çocukların ayak başparmaklarına ip bağlanır bu ipin arasına da bir ekmek takılır, ekmeğı canı tez bir adam alır kaçır, adamın arkasından taş atılır, böylece ocuk yürürken düşmez (Anamur, Silifke, Gölner).

2.3.10. Sünnet Töreni

Erkek çocuklar, erkekliğe ilk adımlarını sünnetle birlikte atarlar. Sünnetin sözlük anlamı işlek yol olup geniş manada Allah'ın yolunu veyahut da insanın âdet haline getirdiği iyi veya kötü davranış ve hareketini ifade eder. İslam dininde genel olarak Hz.Peygamber'in yaptığı, uyguladığı veya insanlara yapmalarını, uymalarını öğütlediği davranışlara uymaya sünnet denir (İslam Ansiklopedisi,1979, C.11: 242).

Konuyla alakalı sünnet ise dolaylı olarak Hz. Peygamber'e uymak anlamında bir nevi ameliyattır. Erkek çocuğun cinsel organının uç tarafını örten derinin(haşefe) çepeçevre kesilmesidir (Çağatay,1997:361).

İslâm dininde Peygamberin yaptığı ya da yapılmasını öğütlediği şeylere uymaya 'sünnet' adı verildiğinden dolayı, oğlan çocukların erkeklik uzuvlarının ucundaki deriyi çepeçevre kesip alma işlemi, halk dilinde bu deyimle adlandırılmaktadır (Boratav, 1994:194). Sünnet zorunluluğu Kuran-ı Kerim'de açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen, sünnet ettirme Hz. İbrahim Peygamber'den gelen bir gelenektir. İslâm'dan önceki Arap toplumunda ve Yahudilerde de sünnet uygulaması vardır. Müslüman ülkelerde erkek çocukların sünnet edilmelerinin gerekçesi, Hz. Muhammed'in sünnetli doğmuş olduğuna inanılmasıdır. Çocukların bir kısmı doğuştan sünnetli doğmaktadır. Bu şekilde doğan çocuklara 'peygamber sünnetli' denilmektedir. Peygambere uymak, onun sünnetini devam ettirmek amacıyla sünnetsiz doğan erkek çocuklar da sünnet edilir. Çocuğu sünnet ettirmekle, Hz. Muhammed'in bedensel bir özelliği, Müslümanlara doğumdan sonra kazandırılmak istenmektedir. Bir Müslüman'la evlenen yabancından öncelikle sünnet olmasının istenmesinin nedeni de sünnetin dinselliği belirten bir işaret olmasıdır. Toplumda sünnet olma zamanı geçtiği halde sünnet olmamış kimselere kötü gözle bakılmaktadır (Örnek, 2000:170-172). Sünnetin sosyal mahiyeti de çok güçlüdür. Sünnet yapmayan aileler

kınanır ve mahallî topluluğun sosyal yaptırımına maruz bırakılabilir. Böyle bir durumda aile; komşuluk, arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerinde sorun yaşaya bildiği gibi, sünnet olmayan erkek çocuklar da sosyal yaşantısı içinde çeşitli sıkıntılarla karşılaşa bilmektedir. Onlar yaşamlarının geri kalan kısmında toplumdan dışlanabilirler (Chylinski, 1995:71-73)

Erkek çocuklar, erkekliğe ilk adımlarını sünnetle birlikte atarlar. Sünnet olacak çocuğun sünnet yaşı ve sünnet töreninin mevsimi üzerine kesin bir kural olmamakla birlikte ergenlik çağına girmeden, bazı hallerde çok erken yaşlarda sünnet ettirilir (Boratav, 1994:160). Sünnet yaşının belirlenmesinde ailenin ekonomik durumu, yaptığı iş ve çocuğun sağlık durumu gibi faktörler belirleyici rol oynamaktadır. Ancak en geç 14 – 15 yaşına kadar çocuğun sünnet edilmesine özen gösterilmektedir. Çok erken yaşlarda yapılan sünnetin amacı, çocuğun acı çekmesini, korkmasını önlemek ya da sağlık problemini gidermek içindir. Sünnet zamanı olarak genellikle yaz ve sonbahar mevsimleri seçilir (Örnek, 2000:173-175).

Müslüman Türk boylarında ve Taşeli yöresinde bütün erkek çocuklar, ergenlik çağına gelmeden önce bir düğün havası içinde sünnet olurlar. Bu bakımdan sünnet olmaya halk arasında yaygın olarak “Sünnet düğünü” denir. Sünnet düğünleri, birçok ayrıntılarıyla evlenme törenlerine benzemektedir. Bazı yörelerde sünnet gününün gecesine “kına gecesı” denir. Törene katılan kadınların, kızların ellerine kına yakılır. Genel olarak sünnet işleminin bittiğinin silah atılarak haber verilmesi, evde davullu zurnalı, çalgılı eğlencelerin yapılması, sünnet düğünleriyle evlenme düğünlerinin belli başlı benzerlikleridir (Boratav, 1994:161). Çocuğunu sünnet ettirmeye karar veren aile, eş dost ve akrabalarına sünnet düğünün yapılacağı günü haber verir. Özellikle geleneksel kesimde düğüne çokça kimsenin çağrılmasına dikkat edilir. Sünnet olacak çocuk için sünnet giysisi yaptırılır, odası süslenir. Sünnet giysisiyle, davul zurna

eşliğinde at, araba vb. ile gezdirilen çocuğa sünnet işleminde ve işlem sonrasında giydirmek üzere genişçe gecelik biçiminde bir giysi hazırlanır. Bu giysi çocuğun bacaklarını rahat açmasını ve yaranın kanamasını önler (Örnek, 2000:175-183).

Türk dünyasındaki sünnet düğünlerinin genel özelliklerine baktığımızda; Kırgız toplumunda özellikle varlıklı aileler çocuklarının sünneti için büyük çaplı düğünler düzenlerler. Bazı sünnet düğünleri üç güne kadar uzamaktadır. Düğünde millî oyunlardan güreş ve *ulak* (kökbörü) oynanmaktadır. *Ulak* oyunu at üzerinde oynanan ve bir tür gücü sembolize eden oyundur. Çocuğun sünnet töreninde aileler maddi durumlarına göre koyun veya sığır keser, çorba, mantı, pilav gibi çeşitli yemekler hazırlar, bazı aileler ise evlerinde küçük bir tören düzenler. Akralar toplanarak Kuran'dan süre okuyarak dua ederler. Çocuğa besmele ile beyaz renkteki kumaştan yapılmış özel sünnet elbisesi giydirilerek, çocuk etrafı gezdirilip eğlendirildikten sonra tören başlar. Sünnetçi besmeleyle "elim hafif olsun, en kısa sürede iyileşsin" der ve çocuğu sünnet eder. Sünnet olan çocuğun yatağına tütsü yapılır. Sünnet bitince törene gelenler çocuğu tebrik ederek, çeşitli hediyeler verirler. Maddi durumu iyi olan çocuğun dayılarının çocuğa at hediye ettiği bilinmektedir. Sünnetçi ile genelde fiyat konuşulmaz. Yaygın olan uygulama babanın gönlünden geçeni vermesidir (Jumabayev, 2006:34-35).

Kazakistan'da sünnet genellikle çocuklar beş yaşındayken yapılır ve sünnet için yapılan düğünlere önem verilir. Bazen birkaç ailenin birleşerek büyük çapta düğün merasimleri hazırladıkları da görülmektedir. Önceki dönemlerde sünnet olacak çocuk üzerine örtü örtülen ve çocuk eyeri koyulan atın üzerine oturtulup önüne de heybe takılarak eş dost, akrabaları sünnet toyuna çağırmaya çıkarılırdı. Günümüzde ise misafirler, sünnet toyuna üzerinde çocuğun resmi olan davetiyelerle çağırılmaktadır. Sünnet düğünü için At yarışları, at oyunları,

güreş ve çeşitli oyunlar tertip edilir. Sünnet olan çocuğun babası, oğluna 'oğlanın sünnet atı' denilen bir at hediye eder (Altay, 1998:197;).

Hazara Türkleri de sünnet olacak çocuk için, eş dost ve akrabalarını davet ettikleri sünnet toyu düzenlerler. Bu toya katılan misafirler sünnet olan çocuğa çeşitli hediyeler getirirler. Merasimde Kur'an-ı Kerim okunur, güreş yapılır, dutar (iki telli saz) eşliğinde şarkılar söylenir, oyunlar oynanır ve yemekler yenilerek eğlenilir (Salih ve Kalafat, 2000:35). Türkmenistan'da sünnet olan çocuktan kesilen parça ailesi tarafından yedi gün saklanarak, yedinci günün sonunda çiğnenmeyecek temiz bir toprağa gömülür veya bir akarsuya atılır (Kalafat, 2000:18). Özbekistan'da sünnet toyu, bebeğin beşinci, yedinci, on üçüncü, kırkinci veya altmışıncı günlerinde yapıldığı gibi çocuğun ilk üç yaşında da yapılmaktadır. Bu toy için ziyafet hazırlanarak toya katılan misafirlere ikram edilir (Kalafat, 2000:108).

Sünnet merasimi Müslüman Türk halkları arasında İslâmiyetin önemli şartlarından biri olarak kabul edildiğinden dolayı sünnet olmayan erkek Müslüman sayılmaz. Bu nedenle de sünnet merasimleri özel olarak kutlanır ve 'küçük düğün' (Yoloğlu, 1999:139) şeklinde adlandırılır.

Taşeli yöresinde de Türk topluluklarında olduğu gibi sünnet törenine önem verilmekte ve bu tören için çeşitli hazırlıklar ve uygulamalar yapılmaktadır. Çocuk, bazen sağlık sebebiyle bazen de acıyı hissetmemesi için kırkı çıkmadan sünnet ettirilmektedir. Ama genellikle ilkokul çağına geldiğinde sünnet ettirilmektedir. Sünnet zamanı olarak yörenin sıcak olmasından dolayı genellikle ilkbahar ayları tercih edilmektedir, göç zamanından önce çocuk sünnet ettirilir (Anamur, Bozyazı, Silifke, Gülnar, Mut, Ermenek).

Sünnet için hazırlıklar yapılır çocuğun odası süslenir yatağı hazırlanır. Çocuk korkularını atması için gezdirilir. Üzerine uzun beyaz bol bir gömlek

giydirilir. Sünnetler, sünnet çöpü denilen çift başlı değnekle yapılır. Usturayla kesilerek çaput bağlanır. Kanı durdurmak içinde gaz yağı ya da yara tozu, sarı merhem sürülür. Çocuğun kaderinin iyi olması için sünnet kanının bir kısmı, çocuğun alnına sürülür. Çocuk daha önceden hazırlanan yatağa yatırılır. Çocuk bir hafta banyo yaptırılmaz. Davetliler hediyelerini verirler. Sünnetin ardından mevlit okutulur, ziyafet yapılır. Çocuğa hediyeler verilir (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Silifke, Mut, Ermenek). Sünnetler bugün sağlık kuruluşlarındaki doktorlar ya da sıhhi sünnetçiler tarafından yapılmaktadır.

II. BÖLÜM: EVLENMEYLE İLGİLİ RİTÜELLER

Aile toplumun çekirdeği ve temelidir. Sağlam ve güçlü bir toplum ancak güçlü ve düzenli ailelerden oluşur. Kavram olarak geniş bir yelpazeye sahip olan ailenin farklı tanımları yapılmaktadır (Günindi ve Giren, 2011:351). Nirun (1994)'a göre aile; üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşim yönünden sosyal bir grup, sosyal ve ekonomik yönden bir birlik, sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak bir örgüt, üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve yürütülmesinde sistematik kuralları bulunan en küçük sosyal bir yapıdır. Geniş anlamda aile; evlenme, kan ya da evlât edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, birbirleri ile devamlı ilişki ve etkileşim altında olan, karı-koca, ana-baba, kız-oğul, kız kardeş-erkek kardeş gibi sosyal ilişkileri olan insanların oluşturduğu bir birliktir (Ağdemir, 1991). Bagavos ve Martin (2002)'e göre ise aile, doğum, evlilik veya evlat edinme yolu ile birbirine bağlı ve bir arada yaşayan iki veya daha fazla üyeden oluşan gruptur. Peschekian (1999)'a göre; aile, edebi bir biyolojik ve psikolojik birim gibi görünmesine rağmen, aile formları insanlık tarihi boyunca değişmiştir. Ama ailenin bir tek bakış açısı aynı kalmıştır: Aile, bireyin dolayısıyla toplumun gelişiminin ilk çevresidir demektir. Özgüven (2001)'e göre Türk toplumunda aile; evlilik bağıyla başlayan, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, çeşitli rollere sahip, birbirlerini etkileyen, çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, üyelerinin psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan bir birim olarak tanımlanmaktadır.

Aile tanımı birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmakla beraber; hepsinin ortak noktası toplumun temel biriminin aile olduğunu işaret etmesidir. Aile kavramı bütün toplumlarda önemini korumakla birlikte ailenin oluşma süreci de Türk toplumunda önemli bir yere sahiptir. Diğer tüm toplumlarda olduğu gibi, Türk toplumunda da aile kurma, evlenmek ile

başlamaktadır. Evlenmek sözcük anlamı olarak; erkek ve kadının, kanun ve törelere uygun olarak aile kurup birlikte yaşamaya başlamasıdır. İnsanın yaşamındaki bir dönüm noktası olan evlenme, kimi zaman büyük bir aşkla, kimi zamanda büyüklerin isteği üzerine gerçekleşmiştir. Sosyal aile kavramının oluşması ve soyun devamı için de toplum hayatında gerekli kılınmıştır. Evlenme; kişilerin hayatlarında önemli bir dönüm noktası, geçiş eşiği ve sağlıklı bir toplumun devamlılığın asıl öğelerinden biri olduğundan dolayı, halk kültürü içerisinde kendisine yer bulması da olağandır. Evlilik, bir erkekle bir kadın arasında Allah'ın koyduğu prensipler çerçevesinde gelişen, evli olma hali; toplumsal kuralların ve yasaların öngördüğü şekilde kişilerin yaşantılarını birleştirdikleri ilişkiler bütünü gibi anlamlara geldiği gibi “*ev eri olmak, eve bağlanmak*” (Ataman, 1992:3) gibi çeşitli anlamlara da gelebilmektedir.

Geçmişten günümüze her ana-baba çocuklarının aile kurup, çoluk çocuğa karışmalarını ister. Dede Korkut Hikâyeleri'nde evlilik ile ilgili bu tür motifler geniş bir yer tutar. Kanlı Koca, oğlu Kanturalı'yı evlendirmek istediğinde şöyle der: *Yarenler, atam öldü, ben kaldım; yerini yurdunu tuttum; yarınki gün ben ölürüm, oğlum kalır, bundan yeğreği yoktur ki gözüm görürken oğul, gel, seni evereyim* (Gökyay, 1976: 133).

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de “*Bugün pâk ni'metler sizin için halâl kılındı, hem mü'mîn kadınların hür olanlarıyla sizden evvel kitap verilen ümmetlerin hür kadınları da iffetlerinizi muhafaza ederek, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın kendilerine mehirlerini verip nikâhladığınız takdirde size helâldir ve her kim şeriatın ahkâmını tanımazsa her halde bütün işlediği hederdir ve âhırette o, hüsranda kalanlardandır*” (Maide Suresi: 5/5) buyrularak evliliğin önemi ve şeklinden bahsedilmektedir. Ayrıca; “*Sizlere içinizden huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi. O'nun*

varlığının işaret (belge)lerindendir. Bunda düşünen akıl sahipleri için nice ibretli dersler vardır.” şeklinde de dile getirilmiştir (Rum, 30/21).

Evlilik sadece bir tabiat güdüsüyle belli bir maksada yani kadın ve erkeğin cinsi duygularla birleşmesinde ibaret, karşılıklı menfaatlere yönelik bir kuruluş değil soyun üremesi ve devamı gibi kutsal bir amaca bağlıdır. Düğün törenleri de rastgele ve bir takım şekli gösteriden ibaret değildir. Büyük ölçüde din inanışlarına bağlı anlam ve önem taşıyan hareketlerdir (Ataman, 1992:X).

Tarih boyunca, Türk toplum yapısında ev, ocak sahibi olmak, evlilik müessesesinin kurulmasıyla mümkün olmuş, evlilikle birlikte çocuk sahibi olmak, sosyal varlığın ve bütünlüğün devamlılığını sağlamıştır. Türkçede izdivaç için kullanılan, evlenme veya evlendirme tabirleri, evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılarak ayrı bir ev(aile) meydana getirdiğinin ifadesidir (Kafesoğlu, 1993: 216). Taşeli Yöresinde evlendirmeye, başgöz etmek, ev bark kurmak, ocak sahibi olmak gibi isimler verilmektedir.

Türklerin geçmişte konar-göçer bir toplum hayatı yaşamaları, gittikleri yerlere kendi kültürlerini götürmelerini ve ister istemez başka kültürlerin de etkisi altında kalmalarına neden olmuştur. Bu nedenle evlilik adetleri bölgeden bölgeye değişiklik gösterse de evlilik kendi içerisinde bir bütündür.

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde evlilikle ilgili olarak birtakım hazırlık ve uygulamaların birbiri arkasına yapıldığı görülmektedir. Bu sebeple halk birtakım görenekleri uygulamak zorundadır. Evlenme ile ilgili göreneklerin çoğu kuşaktan kuşağa geçmiş, gelenekleşmiş olup, bunların içerisine birtakım inançlar ve pratikler girmiştir. Ancak çok eski zamandan beri uygulanan ve bugün artık Türk topluluğunun malı, kültürünün bir parçası haline gelmiş olan evlenme görenekleri ve uygulamalarının batılılaşma sürecinde yozlaşarak değişmekte olduğu da bir gerçektir (Erdentuğ 1977:213). Söz konusu görenekler

ve uygulamalar: evlenme öncesi, evlenme sırası ve evlenme sonrası olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

3.1. EVLENME ÖNCESİ RİTÜELLER

Geçiş dönemleri içerisinde incelenen evlenme, kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. Evlilik sonucu oluşan aile, toplumsal yapının temelini oluşturmaktadır. Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültürün gelenek ve göreneklerine göre gerçekleşmektedir. Bu sebeple, töre, adet gelenek ve göreneklere göre gerçekleştirilen evlilik, ait olunan toplumun evlenme kültürünü oluşturur.

3.1.1. Evlenilmesi Yasak Olan Kişiler

Evlenmeyle ilgili farklı uygulamalar olmakla birlikte, evlilik toplum tarafından onaylanmış kadın-erkek arasındaki bir ilişki türünü ifade etmektedir. Bu ilişki neticesinde toplumsal bir kurum olan aile oluşmaktadır. Eskiden beri çekirdek aile tipinin yaygın olduğu Orta Asya ve Anadolu'da evlilik, bir erkekle bir kadının dini inançlara, yasalara, töre ve geleneklere göre herhangi bir sakıncası olmayan, toplumun bütün katlarınca uygunluk gösteren bir biçimde bir araya gelip birlikte yaşamayı ve kutsal kabul edilen aile müessesesini kurmalarıdır. Düğünler, asırlardır Türk Milleti'nin sosyal hayatını renklendiren İslami motiflerle ve İslamlık öncesi bazı geleneklerle dopdoludur (Korkmaz, 1999:92). Bu bağlamda evlilik uygulamaları içerisinde toplum tarafından hem gelenek ve göreneklere hem de İslami yaşam tarzına bağlı olarak evlenmesi uygun görülmeyen bireyler de vardır. Genel olarak sütkardeşler, kirve çocukları, kan kardeşler ile aynı soydan olup akraba kabul edilenlerin evlenmeleri uygun görülmediği gibi bazı Türk topluluklarında aynı boydan olmayanlarla evlenmek

uygun görülmezken, bazılarında ise aynı oymaktan olanların evlenmesi uygun bulunmamaktadır.

Kırgızlarda, Kırgız olmayan birisiyle evlenmesi uygun görülmemektedir. Bu yüzden bir Kırgız'ın Kırgız'la evlenmesi en makbulüdür. Günümüzde ise bu durum geçerliliğini yitirmiş ve diğer Türk boylarıyla (Özbek, Kazak, Türkmen, Uygur. vs.) hatta Ruslarla evliliklerin yapıldığı görülmektedir (Jumabayev, 2006: 40). Kazak Türklerinde ise yedi göbek yakınından olan akrabalarla evlenmek kesin olarak yasaktır. Bu nedenle Kazaklar yedi göbek sülalelerini bilmeye takip etmeye çalışırlar (İsmailov, 2002:69). Aynı şekilde Tuvalarda da kendi soyunu dokuz kuşaktan bilmek çok önemlidir. Üç göbek yakından akrabalarıyla evlenmek yasaklanmıştır (Kenin-Lopsan, 1998: 303).

Kosova'da yaşayan Türkler arasında akrabalara kardeş gözüyle bakılmakta olduğu için akraba evliliğine hoş bakılmamaktadır. Bu sebeple de evlenmelerine müsaade edilmemektedir (Kökten, 2008: 150).

Karay / Karaim Türklerinde evlilik kuraları çok katıdır. Öncelikle Karay olmayan birisi ile evlenmek yasaklanmıştır. Evlenen kişiler akraba sayıldığı için, anne babanın akrabaları ile de evlenmek de yasaklanmıştır. Bu da Karaylar arasında eş bulmayı zamanla artık çözümsüz bir sorun haline getirmiştir. Bu yüzden İstanbul'da yaşayan Karaylar artık Karay olmayanlar ile evlenmeye veya hiç evlenmemeye başlamışlardır (Gülsevin, 2012:3).

Nogay Türklerinde birbiriyle anlaşılan kız ve erkeğin evliliği konusunda aileler karar verirken soy araştırması yapmaktadırlar. Buna göre bir kızın bir erkekle evlenmesini önleyen akrabalık; anne tarafından üç kuşağa kadar, baba tarafından ise yedinci kuşağa kadar devam etmektedir (Ekrem, 1992: 92).

Azerbaycan Türklerinde ise yakın akrabalar ile evlenilmesinde herhangi bir yasak görülmemekle birlikte; aynı kabile, erkek-kız kardeşler ile onların çocukları, torunları arasında nikâh yasaktır. Sadece yedinci soyla evlenmeye izin verilmektedir. Altay ve Hakas Türklerinde de aynı soydan gelen kişilerin evlenmesi yasakken, bu uygulama sadece baba tarafından olan akrabalar için geçerlidir. Anne tarafından akrabalar ile evlenilmesiyle ilgili bir yasak bulunmamaktadır (Yoloğlu, 1999:27).

Yakut (Saha) Türklerinde aynı oymaktan olan bireylerin evlenmeleri yasak olduğu gibi başka bir oymaktan evlenmekte son derece önemlidir. Bu durum *“Memleketinde yaşayan kız mutlu olmaz”, “Mutlu bir kız memleketinden uzaklara gelin gider”, “Su yakında, akraba uzakta iyidir”* (Yuri; Kirişcioğlu; Killi, 1996:146) şeklindeki atasözlerinde de kendini göstermektedir. Eş arayışına giren damat adayı çok sayıda obayı dolaşarak bir kız beğenir. Damat adayı kız aramaya tek başına çıkabildiği gibi yanında yakın bir akrabasını da götürebilmektedir. Kız beğenildikten sonra akrabalar dünür olarak gider, eğer beğenilen kızı, kız tarafı vermez ise kızın başka kardeşleri varsa onlardan birisi de istenebilmektedir (Seroşevsky, 2007:182) .

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de evlenilecek kişiyle ilgili uygulanan inanışlar bulunmaktadır. Sütkardeşler ile aynı soydan olup akraba kabul edilenlerin evlenmeleri uygun görülmediği gibi Müslüman olmayan birisiyle evlenmekte hoş karşılanmamaktadır (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mut, Silifke, Ermenek).

3.1.2. Evlenme Biçimleri

Türk topluluklarında da varlığı bilinen farklı evlenme biçimlerine Taşeli yöresinde de rastlanmaktadır. Bunlar; beşik kertmesi, akraba evliliği, berdel ve

kız kaçırmadır. Bunun yanında çok eşlilik gibi evlenme türüne de rastlanılmakla birlikte iç güveysi evlilik türüne rastlanılmamıştır.

3.1.2.1. Beşik Kertmesi

Türk dünyasında ve Taşeli yöresinde görülen evlenme biçimlerinden birisi '*beşik kertme*'dir. Çocuklar daha beşikte iken aileler, ileride çocuklarını birbirleriyle evlendirmek için, beşiklere birer kertik atarak, karşılıklı söz vermektedirler. Böylece çocuklar kendi istekleri dışında nişanlanmış olmaktadır. Genellikle ekonomik ilişkilerini daha da pekiştirmek isteyen aileler arasında bu tür evlilikler görülmektedir. Ancak, çocuklar büyüdüklerinde böyle bir evliliğe karşı olabilmekte veya ailelerden biri sözünden dönebilmektedir. Böyle bir durumda, aileler arasında sürtüşmeler ve gerginlikler ortaya çıkmaktadır (Örnek, 2000: 187). Dede Korkut Hikâyeleri'nde de adı geçen beşik kertme yoluyla çocukların nişanlanmaları eski bir gelenektir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen beşik kertmesiyle ilgili bölüm şu şekildedir: *Oğuz beyleri Pay Püre'nin bir oğlu, Pay Biçen'in bir kızı olması için dua ederler. Pay Biçen Bey "Beyler Allah Ta'ala bana bir kız verecek olursa, siz şahit olun, benim kızım Pay Püre Bey'in oğluna beşik kertme yavuklu olsun."* Diyerek çocuklar doğmadan onların nişanlarını ilân etmiştir (Gökyay, 1976: 49).

Günümüzde önemini kaybetmeye başlayan beşik kertmesi uygulaması Türk topluluklarında şu şekillerde görülmektedir. Kaşkay Türkleri arasında '*göbek kesiği*' olarak da adlandırılan beşik kertmesi uygulana gelen bir pratiktir. Yeni doğan kız çocuğunun göbeğini, evlendirmeyi düşündükleri oğlan çocuğunun ayağı üstünde kesmek suretiyle bu sözleşme yapılmış olur. Beşik kertmesi yerine göbek kesiği olarak adlandırılan bu uygulama sonrasında evliliğin ilgili kişiyle yapılması Kaşkaylarda bir mecburiyet değildir (Karaaslan, 2010: 285).

Kırgızlarda *'bel kuda'* denilen, çocukların anne karnındayken ya da tarafların eşleri henüz hamile değilken aralarında anlaşarak doğacak çocuklarını evlendirmek için sözleşmeleri geleneğidir. Bu sözü bozmamak için taraflar, oku ağzına alıp ıslatarak veya serçe parmağının kanını emerek yemin etmektedir. Bu evlilik şekli daha çok akrabalar ve kabileler arası çatışmaların yaşandığı dönemlerde, çatışmaların sona ermesi, birbirlerine yaklaşmaları, dost olma, akraba olmalarını amaç edinmiştir. Bu uygulama geçmişte yaygın olarak görülmekteyken günümüzde ise uygulamanın geçerliliğini yitirdiği görülmektedir. Eğer çocuklar beşikteyken birbirleri ile evlenmeleri kararlaştırılmışsa *'beşik kuda'* (besik dünür) denilmektedir (Dıykanbayeva, 2009:209-210; Jumabayev, 2006:37-38).

Tuvalarda görülen beşik kertmesi uygulamasında ise; bir kışlakta kız çocuk doğuran kadının çadırına başka bir kışlakta yaşayan bir oğlanın annesi gelerek kızın ailesi ile selamlaştıktan sonra çocuğu beşikten çözerek, *"kızınız büyüdüğünde gelin olarak alacağım"* der ve koynunda yumak yaparak sakladığı bir tutam keçi kılını, çocuğun altını açarak kışının geldiği yere koyar. Bu uygulamaya da *'Kız çocuğunun kışının altına keçi kılı bırakma'* denilmektedir. Bebeğin annesi ve babası da bu durumu saygıyla karşılar ve *"peki öyle olsun"* der. Eğer oğlan babası bu amaçla gelmiş ise kızın babasına çakmak taşı verir bu şekilde kızını büyüyünce oğlu ile evlendireceğini ifade eder (Kenin-Lopsan, 1998:298).

Irak Türkmenlerinde; beşik kertme geleneğine *'ahetetme, vaadetme'* denilmektedir ve bu geleneğe çok önem verilir. Amcasının oğlu ile *ahetedilmiş* kızın dilekçiliğine gitmek çok ayıp sayılır. Çünkü o kız her ne kadar düğünü yapılmamış ve nikâhı kıyılmamışsa da amcasının oğlu ile evli sayılmaktadır (Murad, 2009:285).

Hakaslar da çocuk doğmadan önce *“Birimizin oğlu, birimizin kızı olursa, çocuklarımızı birleştirek! Eğer ikimizinde oğlu veya kızı olursa, keher atları değiştirek!”* diyerek beşik kertiği yapılmaktadır. Bazı durumlarda çocuk doğduktan sonra da beşik kertiği yapıldığı görülmektedir. Çocuklar büyüdükten, buluğ (ergenlik) çağına erdikten sonra erkek kız evine giderek *“Ait baji deg aldın, börü baji deg möngün”* yani *“ağız söyleşmesinde size, at başı büyüklükte altın, kurt başı büyüklükte gümüş verilmiş, şimdi eşimi bana verin”* der (Yoloğlu, 1999:27).

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de yaygın olmasa da aynı zamanda doğan çocuklara beşik kertmesi yapılmaktadır (Ermenek, Gülnar, Anamur, Bozyazı).

3.1.2.2. Akraba Evliliği

Akraba evliliği, Türkler arasında İslâmiyet'in kabul edilmesinden önce görülmemektedir. Dışarıdan evlenme; doğal etkenlere, salgınlara ve saldırılara göğüs gerebilmek için göçebe Türk gruplarının yaşantısına daha uygundur (Bacon, 1965:50-52; Eker, 1998: 17-18). Köktürklerde amca çocuğu ile evlilikler yasaklanırken, Karahanlılar devrinde *mübah* sayılmaya başlanmıştır (Divitçioğlu, 2004:165-166). Akraba evliliği Arapların İslâmiyet öncesinden taşıdıkları bir evlilik modeli olarak Emeviler döneminde *‘İslâmlaşmayla birlikte Araplaşma’* sonucunda devam ettirilerek, İslâm toplumu içerisinde yayılmaya başlamıştır (Koratayev, 2000:401-403). İslamiyet’le birlikte Türk kültüründe akraba evliliklerine yaygın olarak rastlanmaktadır. Özellikle kırsal kesimde yaygın olarak görülen bu uygulama köyden kente göçlerin yoğun olduğu şehirlerde de belli ölçüde görülmektedir. İki tür akraba evliliğinden söz etmek mümkündür. Bunlar, amcaoğlu ile amcakızı ya da teyze oğlu ile teyzekızı arasında gerçekleşen, aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğini ifade eden paralel kuzen evliliği;

dayıoğlu ile halakızı ya da halaoğlu ile dayıkızı arasında gerçekleşen ayrı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğini ifade eden çapraz kuzen evliliğidir (Tezcan, 2000: 49-53).

Kaşkay Türklerinde akraba evliliklerine çok yaygın bir biçimde rastlanmaktadır. Akraba evliliği içerisinde de özellikle amca çocukları arasında yapılan evliliğin yüksek oranda olduğu görülmektedir (Karaaslan, 2010: 283). Kırgızlarda ise teyze çocukları arasında gerçekleştirilen akraba evliliği daha yaygındır. Hatta anne tarafından kuzenler ve kız kardeş çocukları arasındaki evlilikler toplum tarafından teşvik edilmektedir. Ancak baba tarafında yedi ata geçmeden birbirleri ile evlenmeleri yasaktır. Yedi ataya kadar olanlar akraba, öz kardeş sayılırlar (Aynakulova, 2006: 96; Dıykanbayeva, 2009:212). Dağıstan'da da akraba evliliği *'tuhum'* yani sağlam evlilik olarak kabul edilmektedir. Bu sayede az ve sınırlı olan malvarlığının bölünmemesi ve ailede kalması sağlanmaktadır (Yılmaz, 1999: 49).

Irak Türkmenlerinde; akraba evliliği yaygındır. Yabancıya kız vermenin doğru olmadığı düşüncesi hâkimdir. *“Eyyi qız yada getse heyiftti, Kötü qız yada getse eyyipti (kötü kızın yabancıya gitmesi ayıptır, iyi kızın yabancıya gitmesi yazıktır)”* , *“Xısım etiv yese sümıgıv atmaz, ğeribeke etivi yer sümıgıv atar (Akraba etin yerse kemiğin atmaz, yabancı etini yedikten sonra kemiğini atar)”* atasözleri Irak Türkmenlerinin bu konudaki görüşlerini ortaya koymaktadır (Murad, 2009:285).

Taşeli yöresinde, malın dışarı çıkmaması için ve *“Kendi kötümüz elin kötüsünden iyidir, uzak çevreden gelen bize bakar mı, bakmaz mı?”*, inancıyla akraba evlilikleri yapılmaktadır (Ermenek, Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mut, Silifke).

3.1.2.3. Berdel

Bu tip evlenme şekline Türk toplulukları arasında ve Taşeli yöresinde rastlanmaktadır. Berdel geleneğine '*bedel evliliği*', '*kızların değiş-tokuşu*' veya '*değişik usulü*' de denilmektedir (Örnek, 2000: 188).

Kırgız Türklerinde evlilik çeşitlerinden biri '*kayçı kuda*' olup yakın akrabaların ya da dünürlerin iki kız veya iki oğlunun çapraz, başka bir değişle değiş tokuş usulüyle evlenmesidir. Bu evliliği diğerlerinden ayıran özellik burada başlık parasının alınmamasıdır. Yalnız her iki taraf da kızın çeyizini maddi durumuna göre hazırlar. Bu uygulamanın düğün masraflarını azaltmak amacıyla yapıldığı söylenebilir (Jumabayev, 2006:243-244).

Kaşkaylarda evlilik şekillerinden birisi de '*Gobego*' evliliği yani *berdeldir*. Evlilik çağında kızı olan ve oğlunu evlendirmek isteyen aile, aynı koşullardaki aileleri gözler, bulur ve aralarında seçim yapar. Aile, oğluna isteyeceği kıza karşılık, başlık almamak, başlık vermemek koşuluyla kendi durumunda olan bir aileye kendi kızını teklif eder. Aileler aynı kültürün üyesi olduklarından bu teklifi olumlu karşılarlar. Kaşkaylar arasında, bu evlilik şeklinin '*gelir-gelmez*' adı verilen olumsuz bir durumu meydana getirebileceği düşüncesi de vardır. Bu düşünceye göre bir ailenin mutlu olacağı, diğerinin huzursuz olacağı veya bir ailedeki huzursuzluğun mutlu olan diğer aileyi de etkileyeceğinden endişe edilmektedir (Karaaslan, 2010:289). Suriye Türkmenleri arasında da berdel şeklinde evlenmeye rastlanılmaktadır (Kalafat, 2000:123).

Türk topluluklarında görülen *berdel* usulü evlilik, Taşeli yöresinde de görülmektedir. Yörede karşılıklı kız alıp verme şeklinde yapılan evlenmeler mevcut olup, bu olaya '*değişik*' denilmektedir (Ermenek, Anamur, Gülnar, Mut, Bozyazı) Gelinin kocası düğünden az bir zaman sonra ölürse bir müddet bekler

ve uygun görülürse kaynına istenir, onunla evlendirilir. Gelin ölürse ve gelinin çocuğu da varsa, kocası gelinin bekâr kız kardeşiyle evlendirilir (Ermenek).

3.1.2.4. Kız Kaçırma

Evlenmek isteyen gençlerin isteklerine ailelerin çeşitli nedenlerle karşı çıkması üzerine, gençlerin kaçarak kendi rızalarıyla evlenmesi şeklinde tezahür eden bu evlilik türü Türk Dünyası'nda ve Taşeli yöresinde zaman zaman görülmektedir. Çok hoş karşılanılmayan, hatta ayıplanan bu evlilik türü, bazen taraflardan kızın rızası olmadan da gerçekleşebilmektedir. Bu durumda aileler arasında düşmanlık meydana gelmekte hatta bu düşmanlık aileler arasına kan girmesine neden olmaktadır (Yeşil, 2012: 154).

Hakas Türkleri arsında bazen kız kaçırmaya rastlanmaktadır. Bu da kız kaçırma şekline bağlı olarak '*gelini kapmak*', '*kavramak*' veya '*kaçkın*' diye isimlendirilmektedir. Bu gelenek Azerbaycan'ın Güneybatı bölgelerinde (Gazah, Tavuz, Akstafa vs.) ve Türkiye'nin bazı yerlerinde de devam etmektedir. Hakaslarda kızın kaçırılmasına '*tuhtam*' denilir. Genellikle kız kaçırılan günün sabahı, kızın babasının evine '*İtiyin*' (kaybolan) yerini söylemesi için adam gönderilirdi. Kız evi birkaç kişiyle gelip kızını isterdi. Erkeğin anne, babası ellerinde şarap onları karşılayarak: "*Hırsızlık ettiğimiz için suçluyuz. Şimdi çocuk bizim, baş sizindir*" derlerdi. Kız tarafı razı olduğunda erkek evi '*kalın*' verip barışırlardı. Böylece kız ile oğlanın rıza almadan yaptıkları evlilik bir şekilde onaylanmış olmaktadır (Yoloğlu, 1999:41).

Kırgızlar kız kaçırmaya, '*al agacıp*' (alıp kaçma) derler. Kırgızlarda kız kaçırma yöntemi ile evlilik pek makbul sayılmadığı için kız mutsuz olup, yeni yuvasını terk edebilir veya bedbaht olarak evliliğe katlanabilir (Kalafat,1996b: 90).

Kız kaçırma, Tatar Türklerinde de iyi karşılanmamakta, nadiren de olsa kız kaçırma olayına rastlanmaktadır. Toplum olarak meseleleri olgunlukla karşılayan Tatar Türkleri zaten birbirini isteyen kız ile oğlan için bir sorun olmadığını düşündükleri için kız kaçırma olayını şiddetle kınamışlardır (Çetin, 2009:90).

Gagavuz Türkleri arasında da kız kaçırma görülmektedir. Bu durum kızın isteğiyle de olabilmektedir. Bu tip kız kaçırmalara 'kavramak' adı verilmektedir (Perçemli, 2011:75). Bulgaristan Türklerinde de kız kaçırma yoluyla evlilik görülmektedir. Kızın rızasıyla kaçmasına, Gagavuzlarda olduğu gibi 'kavrama' adı verilmektedir. Bazı durumlarda ise kız zorla kaçırılırdı, bu durumda kız, kendisini kaçırın kişiyle evlenmek zorunda kalmaktadır, böyle bir durum toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır (Karaoğlu, 2013:197).

Altaylılar'da kız kaçırma kızın rızası, hatta baba ve anasının onayıyla olur. Kız, razı olduğunun delili olarak delikanlıya nişan yüzüğü yerini tutan bir yüzük, mendil vb. vermektedir. Kız kaçırıldıktan sonra delikanlının arkadaşları çalı çırpıdan bir otağ yaparlar. Bu otağın kapısı yoktur. Güvey ile gelin bu otağda üç gün kalırlar, ateşlerini çakmak taşıyla kendileri yakarlar. Dışarıdan ateş ve kibrit verilmez (İnan, 2000: 166).

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de geçmişte kız kaçırma yoluyla evlilik sıkça yapılmış ve genellikle sözlüsünü ve nişanlısını kaçırma şeklinde gerçekleşmiştir. Toros dağlarının engebeli ve yüksek olmasına bağlı olarak halk arasında, *"Allah bu enginli, yüksekli dağları kocadan boşanmış avrad ile nişanlı kız için yaratmış."* denilmektedir. Toroslarda genellikle halk orta halli olduğu için düğün masraflarını karşılayamaz. Bu nedenle kız kaçırma olayı, fakirlikten, düğün yapmamak için, isteyip verilmeme ve uzun süren nişanlılık döneminin ardından yapılmaktadır. Ayrıca, eğer kızı ailesi vermezse, genelde kızlar kaçırılarak bir ay sonra düğün yapılır. Halk tarafından kaçırılan kızlar için:

“Canavar dişlediğin alır.” denir. Bu nedenle kaçırılan kızlar, kaçırılan kişiyle evlenmek zorunda kalır. Evlenmezlerse de *“şunun bunun artığı”* denilir. Geçmiş dönemlerde evlenecek olan erkek, evleneceği kızı yayla göçlerinde, düğünlerde, çeşme başlarında, ekin biçilen tarlada ya da davar sağmaya gittiği yerde beğenerek, dolaylı yollardan takip ederek kaçıtır. Tabi bu kaçırma işlemi kızın ve erkeğin belli bir yerde buluşması şeklinde gerçekleşir (Ermenek, Anamur, Gülnar, Mut, Silifke, Bozyazı)

3.1.2.5. Çok Eşlilik ve Lavirat

Her toplumun olduğu gibi Türklerin de bir yazısız hukuk dönemi vardır. Yasa koyan hukuk adamının çıkışına kadar, hukuki işler bir takım adetler ve geleneklerce düzenlenir. Genel olarak bu geleneklere bakıldığında, kadına oldukça iyi bir statü verilmiştir. Yakutlarda (Saha), Kırgızlarda, Orta Asya Türk aşiretlerinde bugün Batı ve Doğu Türkistan da aynı durum görülmektedir (Erkul, 2002:90).

Eski Türklerde çok eşlilik konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan birisine göre; eski Türklerde çok eşlilik bulunduğunu gösteren hiç bir etnografik araştırma bulunmamaktadır. Hatta Dede Korkut hikâyelerinde çocuğu olmayan Dirse Han, karısına kızsız da, onu çocuğu olmadığı için suçlasa da ikinci bir eş almayı düşünmez (Gökyay, 1976:2-3). Tek eşlilik iddiasına rağmen Gökalp, reislerin fütühatla zengin olduktan sonra tek zevceyle yetinemeyip esirlerden, tebaaları olan oymaklardan güzel eşler edinmeye başladıklarını, bunlara *‘kuma’* adının verildiğini, hakan, ilhan ve prenslerin il haricinden evlenmeyi adet edindiklerini, bunlara Çin prensesi ise *‘konçuy’*, değilse *‘kuma’* dendiğini ifade etmektedir. Gökalp’e göre, töre bu tür evliliği yasal kabul etmediği için, eski Türkler, ikinci kadına kuma adını vermişlerdir, hatun dememişlerdir. Gerçektenden de kuma hatundan çok farklıdır. Kuma bir eş gibi değil, hatunun

kız kardeşi gibi, yakını gibi aileye katılmaktadır. Kendi çocukları, kumaya anne yerine teyze diye hitap etmektedirler. Anne, Hatun unvanı yalnız evin sahibine yani, gerçek kadına verilebilirdi. Kumaların çocukları, babalarının servetinden pay alamazlardı. Onlara yaşayabilmeleri için, doyacak kadar servet verilirdi. Bir hakanın oğlu kumadan doğmuşsa, babasının yerine geçemezdi. Hakanın oğlunun, hakan olması için anasının mutlaka hatun olması şarttı (Gökalp, 1976:143-214). Evin içinde en itibarlı yer ilk kadınındı. En çok o sayılır, onun sözü dinlenirdi (Sevinç, 1987: 80). Çin'den alınan konçuyul hukuk bakımından kumadan yüksek, hatunlardan aşağıda sayılırlardı. Tıpkı kumaların çocukları gibi, konçuyul çocuklarının da hakan olma hakkı yoktu (Gökalp, 1976:212).

Türköne'nin İbn Fazlan'dan aktardığına göre bazı kaynaklarda çok eşliliğin sadece Hanlara özgü olduğu, bazı kaynaklarda ise hiç olmadığı iddia edilir ki, bu doğru değildir. Çünkü kadın sayısı fazladır ve yakınlarının dullarla evlenmesi şartı vardır (Türköne, 1995:180). Kaynaklar yaygın olmasa da çok eşliliğin (poligami) varlığından söz etmektedir. Müslüman Kırgızlarda, Doğu Türkistan Türklerinde mevcut olan çok eşlilik ise Araplarda ve Acemlerde görülen çok eşlilik olmayıp tamamen başkadır ve Türklere has bir adet halini almıştır. Grenard, iki veya daha çok eşli olmak isteyen erkeklere Doğu Türkistan Mollalarının istemeyerek izin verdiklerini, ikinci veya üçüncü eşlerin ilk eşin bulunduğu kentten başka bir yerde oturması gerektiğini ifade etmektedir (Erkul, 2002:93-94).

Çok eşlilikte olduğu gibi levirat evlenme biçimiyle ilgili de kesin bir kanıya rastlanmamaktadır. Bazı kaynaklarda bir evlilik türü olarak levirat'tan söz etmektedir. Çin Kaynaklarında yer alan VI. yüzyıla ait iki büyük metinde Türklerdeki levirat evliliğine işaret etmektedir. Türkdöğün'ün J. Paul Raux'dan aktardığına göre, bir babanın, bir ağabeyin ya da bir amcanın ölümünden sonra, oğul, küçük kardeş ya da yeğen, onların dulları ve kız kardeşleriyle evlenirler

(Türkdoğan, 1992:43). Levirat geleneği, ailenin bölünmemesi, kocası ölen kadınların ve çocuklarının güvenliği gibi nedenlerle bağlanmaya çalışılmaktaysa da, esasta, kadının mal kabul edilmesiyle alakalıdır. Ailenin bedelini ödediği gelin, aile malı sayılmaktadır (Türköne, 1995:183). İnan'da Kırgız ve Kazaklarda yenge ile kayınbirader arasındaki ilişkilerden söz etmektedir (İnan, 1998:456-457).

Sevinç ise levirat konusunda, W. Eberhard'dan hareketle; *eski Türklerde ölen erkek kardeşin dul kalan zevcesi ile yine dul kalan çocuksuz üvey anne ile evlenme* şeklinin (Leviratus) mevcut olduğunu yazmaktadır. Ona göre Eski Türklerde ölen kardeşin dul karısı ile evlenme geleneği vardı ve hatta bu gelenek günümüze kadar devam edegelen çok eski bir gelenektir. Ancak dul kalan üvey anne ile evlenme konusunda, Çin kaynaklarını dolayısıyla Eberhard'ı doğrulayan herhangi bir belge hiç kimse tarafından tespit edilmemiştir. İhtimalen Çin kaynaklarında bu konudaki tek belge, Çin asıllı Türk vezirin Çin elçisine verdiği meşhur cevaptır. Bilindiği gibi, dul üvey anne ve yengelerle evlenmeyi ahlaksızlıkla niteleyen Çin elçisine, Çin asıllı Hun veziri şu cevabı vermiştir: *“Babaları ve kardeşleri öldüğü zaman onlardan kalan dulları, hemen yanlarına alırlar. Çünkü onlar, kendi soylarından birinin böyle gidip kaybolmasına tahammül edemezler. Hunlarda böyle karışık akraba evlenmelerinin bulunmasına rağmen, onlar aile bütünlüğüne ve bu bütünlüğün bozulmamasına dikkat ederler”* (Sevinç, 1987:60-76). Bu konudaki tartışmalar bitmiş değildir, ama en azından eski Türklerde levirat evliliğinin varlığı da inkâr edilemez.

Taşeli yöresinde de az da olsa çok eşlilik ve levirat evlenme türlerine rastlanmıştır. Yörede görülen çok eşlilik türü evliliklerde diğer eşlerin farklı evlerde oturtulma geleneği vardır (Anamur, Gülnar, Mut, Bozyazı, Silifke). Diğer eşler ve onlardan olan çocukların hayatlarını idame ettirebilmeleri için ev, tarla verilmesi veya bankaya belli bir miktar para yatırılması uygulamasına gidilmektedir. Kuma olarak getirilen eşlerden olan çocuklar medeni hukuk

karşısında eşit olmakla birlikte sosyal hayat içerisinde bir takım güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Hatta miras paylaşımında diğer eşlerden olan çocuklar bu paylaşımdan mahrum bırakılmaya çalışılmaktadır.

3.1.3. Evlilik Çağı Yaşı ve Evlilik İsteğinin Belirtilmesi

Geleneksel kesimde kız ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik gelişmelerle buluş çağına girmesiyle evlilik çağı başlar. Bu belirtilerle birlikte kişisel sorumluluklar da başlar. Kızlar ev işlerine katılarak, aile ve grup içerisinde genç kızlığın gerektirdiği rollere bürünür, karşı cinsle ilgilenmeye başlarlar. Erkek çocuk da, aynı toplumsal role bürünerek, evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlar. Bu arada erkeğin askerliğini yapması, İş bulması, evlenmesi için geçerli sayılan ölçülerdir. Evlenme işinde, abilerin, ablaların daha önce evlenmelerine dikkat edilir. Abla veya abinin izni olmadan, küçük kardeşe evlenme sırası verilmez. Kırsal alanda evlenme, kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır. Yasalarımıza göre çocuğun reşit sayıldığı yaş 18'dir. Medeni kanuna göre evlenebilmek için kızın 15,erkeğin 17 yaşını doldurması gereklidir. Ancak, 14 yaşını doldurmuş kızla, 15 yaşını doldurmuş erkek yargıç kararıyla ve ana baba vesayeti ile evlenebilirler (Örnek, 2000: 189-190).

Anne ve babaya duyulan saygı onların sözünden çıkmamalarına ve gençlerin evlenme isteklerini, onlara doğrudan söylemelerine engel olmakta, gençleri çeşitli hareketlerle evlenme isteklerini anlatmaya sevk etmektedir. Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde evlilik çağı, yaşı ve evlilik isteğinin gençler tarafından belirtilmesiyle ilgili bir takım uygulamalar görülmektedir.

Kırgız ve Kazakların, *“Tuzu çok bekletme su olur, kızı çok bekletme cariye olur.”* atasözü anne-babanın kızı çabucak evlendirme taraftarı olduklarını göstermektedir. Kırgız Türklerinde geçmişte olduğu gibi günümüzde de genelde

erkek çocuğa evlenip evlenme isteği baba tarafından sorulmaktadır. Kırgızlar “*ata sözü ar namıs*” (*baba sözü ar – namus*) diyerek babalarının sözüne kulak verirler ve onların sözünü kanun gibi görürler. Dolayısıyla babanın teklifini reddetmek ayıptır, toplum tarafından hoş karşılanmaz. Baba sözünün namus sayıp, itirazsız kabul edilmesi ve buna uymayanların kınanması bize geleneksel Türk dininde Atalar Kültü inanişini hatırlatmaktadır. Çünkü ata ruhuna duyulan saygı, İslamî gelenekle de birleşerek Türk toplumlarında büyüklere saygıyı, hürmeti ve sözlerini dinlemeyi beraberinde getirmiştir. Burada, ayrıca kapalı toplum özelliğinin ve ata erkil aile yapısının da etkisi söz konusudur (Aynakulova, 2006: 103; Polat, 2005: 152).

Kosova’da evlenme yaşı yörelere göre farklılık göstermekle birlikte önceleri 18-25 yaş arasında evlenmelerin en iyi olduğu bildirirken, günümüzde evlenme her yaşta gerçekleştiğini söylemek gerekir. Yine geleneksel kesimde kızlar 18-20 yaş arasında evlenmektedir. Erkeğin yaş itibarıyla kızıdan daha büyük olmasına dikkat edilmektedir. Evlenme yaşı eğitim görmüş gençlerde daha yüksektir. Kızlarda evlenme yaşı erkendir. Eskiden büyük kız dururken küçüğün evlenmesine izin verilmezken son dönemlerde çoğu evlilikler yaşı ve bu sıraya bakmadan gerçekleşmektedir (Köktan, 2008:151).

Bulgaristan Türklerinde; evlenme yaşı eski dönemlerde 15-16 yaşlarıyken günümüzde 30 yaşına kadar çıkabilmektedir. Gençlerin evlenme isteğinin belirtilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Gençler anne, babasının beğendiği kızla veya erkekle evlenmektedirler (Karaoğlu, 2013:198).

Dağıstan’da, kızlar 15-18, erkekler ise 20-25 yaşları arasında evlenebilmektedir. Kızların geç evlenmesi için, hastalık ve yas gibi olağanüstü hallerin bulunması gerekmektedir (Yılmaz, 1999: 49). Kazakistan’da geçmişte kızlar 18-20 yaşlarında evlenirlerken şimdi evlenme yaşı genel olarak 25’tir. Erkekler ise 20-25 yaşlarında evlenirler. Bu yaşlarda evlenmeyen kızlara ‘*kari*

kız' (yaşlı kız) denir. Yaşlı kız, (oturgan kız) saygı toplar ve onun ileride iyi bir evlilik yapacağı umulur, çünkü "*Oturgan kız iyi evlilik yapar*" diye bir inanış vardır (Kalafat, 1999: 67).

Kaşkay Türkleri arasında da Taşeli yöresindeki genel eğilimlere benzer biçimde evlenme isteği kızlar tarafından hiçbir biçimde dile getirilmemekte, erkeklerin de bu konuyu aracısız olarak aileleriyle konuşmaları ayıp sayılmaktadır. Bu itibarla evlenme çağına gelmiş gençlerin hareketleriyle verdikleri mesajların algılanış biçimi diğer Türk toplulukları ile benzeşmektedir (Karaaslan,2010:411).

Irak Türklerinde, evlilik yaşı olarak 18-25 yaşları arası uygun görülmekte, ancak ailenin maddi durumuna göre evlilik yaşı değişe bilmektedir. Evlenmek isteyen erkek bu arzusunu ailesine bildirmek için, davranışlarında bazı değişiklikler yapar. Evde sürekli asık suratlı olur, en ufak bir hareketten sinirlenir, kavga eder, bir şeyleri kırar ve çoğu zaman bu tür davranışlarla birlikte babasının ayakkabısını ters çevirir. Bazen de erkek çocuk evlenme arzusunu annesine söyler. Anne de çocuğun evlenmek isteğini kocasına bildirmektedir (Murad, 2009:284).

Türk toplulukları arasında olduğu gibi, Taşeli yöresinde evlenme yaşıyla ilgili kesin bir yargı görülmemektedir. Yörede evlenme yaşı yörelere göre farklılık göstermekle birlikte, genel olarak 18-25 yaşları arası evlenmek için en uygun dönem olarak kabul edilir. Eğitim görmüş gençlerde evlenme yaşı daha yüksektir. Evlenecek kızın, erkekten birkaç yaş küçük olmasına dikkat edilmektedir. Evlenmek için kardeşler arasında sıra gözetimi geçmiş dönemlerde görülmekteyken, son dönemlerde evlilikler sıraya bakmadan gerçekleşmektedir (Anamur, Ermenek, Gülnar, Mut, Silifke, Bozyazı). Sosyal yaşamdaki değişiklikler vb. sebeplerle evlilik yaşı da son yıllarda yükselmiştir.

Taşeli yöresinde de kız hiçbir şekilde evlilik isteğini söyleyememekte, erkek ise aracılar vasıtasıyla (Abi, dayı, hala vb) bu isteğini iletebilmektedir. (Anamur, Silifke, Gülnar, Mut, Ermenek, Bozyazı) “*Ulu sözü dinlemeyen ulur durur*” atasözü bağlamında babanın uygun gördüğü kişiyle evlenilir (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mut). Yörede evlenmek isteyen erkek ya çorbada kaşık bırakır ya da pilava kaşık saplar. (Ermenek, Anamur, Gülnar, Mut) Genç kız başına al cember* bağlar (Anamur, Gülnar, Bozyazı). Geçler asi tavırlar sergiler, taydaşlarının çoluk çocuğa karıştığından bahseder (Silifke, Anamur, Gülnar, Ermenek, Mut, Bozyazı).

3.1.4. Eş Seçimi Kız Arama

Geleneksel kesimde evlenme işi kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden olmak üzere kız aramaya başlarlar. Bu konuda arkadaşlar, komşular da yardımcı olur (Örnek, 2000:190). Türk kültüründe eş seçimi yapılırken bazı hususlara dikkat edilmekte, evlenilecek kadın ve erkekte bir takım özellikler aranmaktadır.

Dede Korkut'ta kadınları dört türlü tarif eder: “*Karılar dört türlüdür. Birisi solduran sopdur. Birisi tolduran topdur. Birisi ivün tayagıdur. Birisi niçe söylerisen bayağıdur =Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi ne kadar dersin bayağıdır.*” (Özsoy, 2006: 52). Bu kadınlar içerisinde evlenilecek olanı evin dayağı (direği) olanıdır. Bu kadının özellikleri de Dede Korkut'ta şu şekilde sıralanır: “*İvin tayagı odur ki yazıdan yaban ive bir konuk gelse, er adam ivde olmasa ol anı yidürür, içürür, ağırlar, azizler, gönderür. Ol Ayişe, Fatıma soyıdur hanum anun bebekleri yetsün. Ocağuna*

* Başörtüsü

bunçulayın avrat gelsün. = Kırdan yaban eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa da o; onu yedirir, içirir, ağırlar, azizler, gönderir. O Ayişe, Fatıma soyundandır hanım. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi avrat gelsin” (Özsoy, 2006: 52).

Ayrıca Türklerde zamanla eş, anne ve babanın önüne geçebilmektedir. Nitekim, Deli Dumrul Hikâyesi buna açık bir örnek teşkil etmektedir. *Deli Dumrul, Azrail kendisinden can yerine can isteyince, bu canı babasından ve annesinden ister. Annesi, babası canını vermez. Hanımı, Deli Dumrul’un öleceğini duyunca canını verip, onu kurtarmak ister. Bunun üzerine Tanrı ikisinin de hayatını bağışlar* (Gökyay, 1976: 122-133). Bu hikâyeden de anlaşılacağı gibi eş seçimi her iki taraf için de önem arz etmektedir.

Kanlı Koca oğlu Kanturalı Hikâyesi’nde de Kanturalı il il dolanıp kız bulamayınca babasına evlenmek istediği kızın özelliklerini şöyle sıralar: *Ben yerimden doğrulmadan o kalkmış, ayağa dikilmiş olmalı, ben Karakoç atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı* (Gökay, 1976: 133).

Kutadgu Bilig’te evliliğin kiminle yapılması gerektiği özetle şu şekilde anlatılmaktadır: *Evlenirken çok dikkatli olmalı ve iyi bir kız aranmalıdır. İyi bir kız, soyu soppu belli, iyi bir aileye mensup, iyi bir Müslüman, hayâ sahibi ve temizdir. Erkek yüzü görmemiş, bakire bir kız olursa karşılaştırma yapamayacağı için kocasını sevecektir. Erkek kendinden aşağı bir kızla evlendirilmelidir. Kız kocasından yüksek aileye mensup olursa erkek ona esir olur. Yüz güzelliği yerine huy güzelliği tercih edilmelidir en önemlisi kadın takva sahibi olmalıdır* (Arat, 2006:769-773).

Erkeklerin eş seçimiyle ilgili geçerli olan kurallar Türk kültürü içerisinde kız için de görülmekte, kız de kendisiyle evlenmek isteyen erkeklerde bir takım

özellikler aramaktadır. Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda Banı Çiçek, beşik kertme sözlüsü Bamsı Beyrek'le evlenmeden önce onu binicilik, ok atma ve güreşte sınar. Bamsı Beyrek'in maharetini gördükten sonra onunla evlenmeye karar verir (Gökyay, 1976:56-57).

Eski geleneklerde günümüzde olduğu gibi iki gencin birbirini tanıyıp, sevdikten sonra evlenmesi çok nadir rastlanan bir olaydır. Kosova Türklerinde evlilik kararının verilmesinden sonra yapılacak ilk iş damat adayı için eş seçimidir. Eski dönemlerde eş seçimi erkeğin anne ve babasının öncülüğünde yapılırken son dönemde bu durum değişmeye başlamıştır. Gençler evleneceği kişiyi doğrudan kendisi tanımak suretiyle seçebildiği gibi, ailenin ortak görüşüyle karar verilebilmektedir (Eroğlu, 2008:164-165).

Kaşkay Türklerinde evlenilecek kızın görülmesi çeşme başında, düğünlerde akraba meclislerinde ya da kızın yanında ailesinden bir başka kişinin bulunması koşuluyla ev dışında bir mekânda gerçekleşmektedir. Günümüzde kız ve erkek karşılıklı konuşarak birbirlerini tanıyabilmektedirler (Karaaslan, 2010:163).

Dağıstan'da aile oğullarının evlendirilmesine karar verdiğinde, anne ve baba birlikte kız aramaktadır. Kız ailesinin sosyal mevki olarak erkek ailesine eşitliği, kızın güzelliği, toplum içerisindeki hal ve davranışlarının sağlıklı olması, ev işlerini iyi yapması, çevikliği gibi hususlara dikkat edilmektedir (Yılmaz, 1999:49).

Bulgaristan Türklerinde; kız bakma düğünlerde, çeşme başlarında veya avluya şeker atarak kızlar onları toplarken olmaktadır. Kız da özellikle saç güzelliği aranmaktadır bu düşüncelerini *“çok güzel kız ama belikleri yok”* diyerek belirtmektedirler. Günümüzdeyse gençler rahatlıkla görüşe bilmekte, birbirleriyle sohbet ederek birbirlerini tanıyabilmektedir (Karaoğlu, 2013:198-199).

Gagavuz Türklerinde, eskiden anne ve babanın seçtiği kız ile evlenme zorunluluğu varken, bugün gençler özgürce kendi seçimini yapmaktadır. Yıllar içinde kız ve erkeğin aralarındaki mesafe yavaş yavaş kalkarken, her dönemin kendine özgü evlenme ve eş seçme geleneği bazı farklılıklarla ortaya çıkmaktadır. Toplu yerde buluşmalar, sidankalar* v.s. tanışmalar zamanla değişime uğramıştır. Manilerle söz atmadan, mektup göndermelere, buluşmalara kadar bir takım geçiş süreçleri yaşanmış bugün ise bunlar yerlerini özgür buluşma ve görüşme, telefon ve sosyal paylaşım ortamlarına bırakmıştır (Perçemli, 2011:208).

Irak Türkmenlerinde; evlenecek oğlanın ailesi, bir kız üzerinde anlaştıktan sonra, oğlanın annesi başka bir kadınla kızın bulunduğu evin kapısını çalar, bahane olarak susuz olduklarını ileri sürer ve bir bardak su isterler. Kız suyu getirirken boyuna posuna ve endamına dikkat ederler. Bundan sonra kapının arkasına, avlunun köşelerini iyice gözden geçirirler. Toprak, çöp görmezlerse bu kızın temizliğine delalet sayılır. Bu arada ocak başına kadar gider ve ocağı yakan ağacı bakarlar; ağacın iki ucu kararmışsa kızın pintiliğine, cimriliğine; bir ucu kararmışsa temiz ve cömert olduğuna hükmederler. Kızın saçına, başına da bakılır, saçına ve başına iyi bakıyorsa iyi bir ev kadını olabilir, bununla birlikte kızın giydiği elbisenin kenarların buruşup buruşmadığına da dikkat edilir; eğer buruşmamışsa ev işleriyle uğraşan ve çalışkan biri olduğuna, etekleri buruşuk olan kızın ise sürekli oturup çalışmadığına ve iyi bir ev kadını olmadığına bir alamettir. Bundan sonra kadınlar evden çıkmadan önce kızın ağzından koku gelip gelmediğini anlamak için kızı öpmeyi de ihmal etmezler (Murad, 2009:288).

Taşeli yöresinde de yapılan evlilikler anne, babanın rızasıyla gerçekleştiği için kız istenmeden önce soruşturulur. Kız aramasına mahalleden başlanıp, ailenin büyüklerine, yakınlarla ve arkadaşlara sorarak yapılmaktadır. Yani kız

* Kış gecelerinde kadınların ve kızların toplanarak yaptıkları bir eğlence türü.

bakma tavsiye üzerine yapılır. Uygun değilse, “*O bizim dengimiz değil.*” denir. Bir kız, bir erkekle sokakta görünürse o kızı almak isteyenlerin sayısı düşer (Ermenek, Anamur, Bozyazı, Silifke). Genelde kız beğenme düğünlerde olmaktadır. Kızı, erkeğe göstermek için düğünde karşılıklı oynarlar. Erkeğin annesi ya da kız kardeşi tarafından oyuna çağrılır. Kız gönlü varsa kalkıp oynar. Kız oynayınca da davulun ardından para takılır (Ermenek, Anamur). Erkek içinde ailenin geçimini sağlayabilecek olması, iyi huylu olması, eli ayağı düzgün olması vb. özellikler aranmaktadır (Anamur, Mut, Bozyazı, Gülnar, Ermenek, Silifke).

Kız beğenilirken dikkat edilmelidir, soyu soppu bilinmeli, huyu suyu iyi araştırılmalıdır. Yöre insanın düşüncesi “*her güzelden kadın olmaz, aslı soy olmayınca*” görüşüdür. İyi gelin kocasının yüzünü eğdirmeyendir (Anamur, Mut, Gülnar, Ermenek).

Buradan hareketle yörede evlenecek kızlarda, güzellik, saygı, temizlik, varlık, kültür, misafir ağırlama, terbiye, elinden iş gelme, bağda bahçede kıvrak olma, tasarruflu olma gibi özellikler aranır. Evlenecek çiftlerin eş seçimleri de yıllar geçtikçe değişikliğe uğramıştır.

3.1.5. Görücü Gitme /Dünür Gitme, Kız İsteme ve Söz Kesimi

Görücülük, dünürcülük daha çok şehir ve kasaba ortamlarının birer göreneği durumundadır. Kırsal kesimde, görücülük ile kız isteme birbirine karışmıştır. Aynı çevrede yaşayan gençler ve aileleri zaten birbirlerini gördükleri ve tanıdıkları için görücülüğe gitmek yerine doğrudan dünürcülüğe gitmektedir. Geleneğin devam ettiği yerlerde kız görmeye erkeğin annesi ve yakın akraba olan kadınlar gider. Kadınlar önce kızın güzelliği, terbiyesi, temizliği, davranışları vb. hakkında yargıya varırlar. Daha sonraki aşama kızın ve ailesinin

soruşturulmasıdır. Bu arada kız tarafına da düşünme süresi tanınmış olmaktadır. İki taraf karşılıklı, olumlu değerlendirmeye varınca görücülerin işi sona ermektedir. Bu tür uygulamalarda erkek ya da kızdan çok ailelerin girişimi, beğenisi ve isteği önemlidir (Boratav, 1994:173-174; Örnek, 2000:185-186).

Divan-ı Lügat-it-Türk'te dünürücü kavramı için *arkuçı*, *yorigçı* ve *sawçı* kelimeleri verilmektedir (Atalay, 1985: I. Cilt 141; 1986, II. Cilt: 51; III. cilt:154). Başkurt, Kazak ve Altay lehçelerinde güvey ve kız ailesi arasında aracılık eden kişiye 'yavçı' (*yuçı*) denilmektedir. Türkmenlerde ve Kaşkaylarda dünürçüye 'sovcu' kelimesi kullanılmaktadır. Kırgızlarda 'cuuçı ciberüü'; Tivalarda 'aytırar'; Gagavuz Türklerinde 'arakı', 'kodosçu'; Kosova Türklerinde 'misiçi'; Irak Türkmenlerinde 'dilekçi' denilmektedir. Bu gelenek de çok eskilerden günümüze kadar süre gelmiştir. Dünürücü olarak genelde yaşça büyük, halka nazı geçen, sevimli, namuslu ve konuşkan insanlar gönderilmektedir (İnan, 1998: 347; Karaaslan, 2010: 164; Dıykanbeyava, 2009:211; Yoloğlu, 1999:36); Perçemli, 2011: 71; Eroğlu, 2008: 169; Murad, 2009:292). Taşeli yöresinde erkek ve kız tarafının arasını yapan kişiye 'görücü', 'aracı', 'dünürücü', 'ar elçisi', 'isteyici' denilmektedir.

Özbek Türklerinde 'görücülük', 'savcılık', 'vasıtacılık' vardır ve özel saygı görürler. Buhara, Semerkand, Surhanderya, Kasgaderya ve Harezm'de erkekler savcı olurlarken, Nemangan, Taskent, Cizzah, Sirderya'da ise kadınlar savcı olurlar. Savcı kadın kız evine gider ve ikram esnasında, "sizde bir yetişkin çiçek var, bizde de bir yetişkin bülbül var, bunları birleştirek", "sizin bağınızda bir gül açmış, akraba olmaya geldik" veya "sizde bir iyi var, bizde de bir kötü var, bunları birbirlerine koşsak" der (Kalafat, 2000:192). Tuva Türkleri'nde bu duruma 'istek bildirme' adı verilir. Oğlan tarafından bilgili ve yiğit biri seçilip, mataralar içki ile doldurulup kaplara et ve peynir basılıp kız evine gönderilir. İstek için geldiğini belirtir. Kız babası ile tabakalar değişip sigara içilir. Kız ailesi

açıkça kararını belirtir. Gelen misafir en fazla iki kadeh içer ve oradan ayrılır (Kenin-Lopsan, 1998:300-301).

Gagavuzlarda dünür eve girdiğinde ocağın üzerinde herhangi bir kırık veya çatlak olup olmadığına bakmaktadır. Ocakta çatlak veya kırığın olmaması ve ocağının üstünün temiz olması, gelin kızın temiz ve evcil olduğunu göstermektedir (Perçemli, 2011: 73)

Tuva Türklerinde ilk elçiliğe ‘*assa-belee*’ yani ‘*ağz bahşişi/hediyesi*’ denilir. Kız evine iyi konuşabilen bir kişiyle beyaz kadaka* ve yiyecek içecek gönderilmektedir. Erkek evi bununla önemli hediyelerin daha sonra olacağını belirtmek istemektedir. Bu yüzden elçiliğin ilk bölümüne *assa-belee* denilmektedir (Yoloğlu, 1999:298).

Bulgaristan Türklerinde; görücüye baba gitmektedir. Kızın babasına, “*Ey! Allahın emriyle, senin evladına dünürlüğe geldim. Ne diyeceksin?*” der. Eğer kızın babası, kızını vermeye niyetli değilse “*Arkadaş, kısmetini başka kapıda ara !*” der. Eğer kızını vermeye niyetliyse “*Bir seferde olmaz. Benimde konuşacak yerim olur, soracak yerim olur, gene buyur!*” der (Karaoğlu, 2013:198-199). Daha sonra kararlaştırılan bir günde erkek tarafı kızı istemek için tekrar kız evine gitmektedir.

Irak Türkmenlerinde; Oğlan tarafı kızı beğendikten bir müddet sonra kızın evine bir dilekçi gönderirler. Bu dilekçi kızın annesine ilk önce erkeğin iyi ahlakından, terbiyesinden, çalışkanlığından, söz ettikten sonra “*baxçavızdan bir gülü qoparmağa geldix (bahçenizden bir gül koparmağa geldik), size aqraba olmağa geldix (size akraba olmaya geldik)*” gibi güzel ifadeler kullanarak kızı istediklerini belirtir. Bazen kız kendi akrabalarından veya başka aileden biri ile

* Sıvı saçları yapmak için kullanılan araç.

sözlü ise veya ailenin yabancıya kız verme âdeti yoksa “*qoyunımız varsa, qoçımız da var (koyunumuz varsa koçumuz da var), bizim ailede delikanlı vardı qızımız ona nişanlıdı*”, ya da “*bizde yabancıya kız verme âdeti yoxtı*” gibi ifadelerle bu istek, kız evi tarafından reddedilir (Murad, 2009:292-293).

Türk topluluklarında görüldüğü gibi Taşeli yöresinde de görücü gitme, kız isteme ve söz kesimiyle ilgili olarak bir takım uygulamalar görülmektedir.

Kız istemeye giden dünürcü, isteme faslındaki bütün masrafları karşılar (Anamur, Ermenek, Mut, Gülnar, Bozyazı). Uygun bir eş bulunduğunda oğlanın annesi, yakın bir akrabası veya arkadaşı gönlünün olup olmadığı konusunda oğlanın ağzını arar. Eğer oğlanında gönlü varsa kıza görücü gitmeye karar verilir. Böylece gelin adayı belirlendikten sonra oğlanın anası ve yakın akrabalarından birkaç kadın, kız evine görücü giderler. Giderlerken kız evine haber verilmez, kız doğal haliyle, her zaman ki kıyafetleriyle, görülür. Kızın hizmet edişine, oturup kalkmasına, dışarıdan görülebilen fiziki kusurları olup olmadığına, ağzının kokup kokmadığına bakılarak kız iyice incelenir (Anamur, Gülnar, Bozyazı, Mut, Silifke). Taşeli yöresinde kız istenirken şu yol takip edilmektedir. Erkek beğendiği kızı annesine söyler. Erkeğin annesi, kız kardeşi ve teyzesi, kızı görmeye giderler. Erkeğin annesinin gönlü olursa, kız tarafına haber verilir. Bazen de araya “*aracı*” koyulur. Arayı yapması içinde mendiline para konulur. Aracı, denilen kişi kızın annesiyle konuşur, annesi kızını vermek istemezse; “*Münasibimiz var.*” der (Anamur, Silifke, Gülnar, Bozyazı, Mut, Ermenek).

Oğlan tarafından gelenler kız evinde halının, kilimin, paspas vb. altına gizlice çöp vb. bir şey saklayarak kızı sınarlar. Bir dahaki gelişlerinde bıraktıkları şey hala orada duruyorsa kız temizliğe önem vermiyor demektir (Gülnar, Anamur, Ermenek). Dünürcü, “*Allah emri ile eviniz iyi, ayranınız koyu değil,*

sizinle hısım olmaya geldik biz” diyerek niyetlerini belli eder (Ermenek, Gülnar, Mut).

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde kız, her zaman evin dışına giden evde kalıcı olmayan evlattır. Yakutlarda (Saha) bu yasayı teyit eden bir atalar sözü vardır. *Kız ogo omukka anallah kıl boulağa = kız çocuk yabancıya tayin edilmiş yaratıktır* (İnan, 1998: 241). Türklerin örf ve adetlerine bağlı olarak kız isteme olayı yöreden yöreye değişiklik gösterse de geçmişten günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Dede Korkut hikâyelerinde Dede Korkut, Beyrek için Deli Karçar'ın kız kardeşini isterken şöyle der: *Karşı yatan dağını aşmaya gelmişim, akındılı suyunu geçmeye gelmişim; dar koltuğuna kısılmağa gelmişim; Tanrı buyruğuyla, peygamberin kavliyle, aydan arı, gündün görklü kızkardaşın Baniçiçek'i Bamsı Beyrek'e dilemeğe gelmişim* (Gökyay, 1976: 60). Bu sözler o gün nasıl kız isteme esnasında canlılığını koruyorsa günümüzde de canlılığını korumaktadır.

Tuva Türklerinde kız isteme törenine ‘*çayı koparmak*’ denilmektedir. Oğlan tarafından kız ve erkek akrabalarından oluşan bir grup seçilir, en iyi atlar eyerlenir, en iyi etler içkiler ile birlikte bir bütün çay hazırlanır bunun yanına bir miktar tütün alınarak kız evine varılır. Kız ailesi ise renkli incileri ipeğe dizerek kızın saçına bağlar. Oğlanın akrabaları çaydan bir parçayı tutup “*çayı koparayım*” diyerek kızın annesine saygıyla sunar. Ardından tütünler içilir. Sigara ikram etme, çay koparma geleneği kızın artık kaynata ve kayınvalidesinin olduğunun ilan edilmesidir (Kenin-Lopsan, 1998:301).

Kırgız Türklerinde kızın evine (kız istemeye) dünür gitme işine bu işten iyi anlayan, örf, âdet ve gelenekleri iyi bilen, daha önce çocuklarını evlendirmiş, tecrübeli biri gider. Elçiler kızı isteyince kız tarafı kızı verme taraftarı ise “*biz bir ailece toplanalım, kardeş akrabalarla danışalım*” gibi sözlerle ilk gidişte kız vermez, yani hemen razı olduklarını bildirmezler. Kızı istemeye gidenler de “*kızı*

olanın nazi olur” (Kızı bardın nazi bar) diyerek durumu normal karşılayıp ikinci veya üçüncü kez tekrar giderler. Kırgızlarda kız istemeye gidenler yanlarında ekmek götürürler. Eğer kızın anne babası kızlarını vermeyi kabul ediyorsa kızı istemeye gelenlerin getirdikleri ekmek, ev sahibi tarafından parçalanır. Bu da kız tarafının evliliğe sıcak baktığına işarettir. Eğer kız tarafının rızası yoksa ekmek parçalanmaz, geri gönderilir. Bu ekmek parçalama geleneğine Kırgızlarda ‘*Nan Sındıruu*’ denir. Bununla beraber bazı bölgelerde un serpmeye uygulaması vardır. Kız tarafı kızı vermeye niyetli ise, uygun görürse, kızı istemeye gelen elçinin sağ omzuna un serperlermiş. Çünkü un aklığın, tokluğun, memnuniyetin işaretidir. Unun sağ omza serpilmesi ise evlilik işlerinin kolay olması, sağlam bir aile kurulması, huzur, mutluluk ve selamet içinde yürümesi dilek ve isteği ile yapılmaktadır (Jumabayev, 2006:42).

Bulgaristan Türklerinde; kız istemeye oğlan tarafından baba, dayısı ve babanın kardeşlerinden birisi ve damat adayı kız istemeye gitmektedir. Kızı, erkek tarafının en yaşlısı “*Allahın emri ve Peygamberin kavliyle, sizin kızınızı, bizim oğlumuz istemeye geldik*” diyerek ister. Kız istemeye gelenlere kız tarafı kahve ikram eder. Kahveyi gelin adayı yapar ve gelen misafirlere ilk önce yaşlılardan başlamak üzere dağıtır. En sonunda, damat adayına kahve verir. Kızın başlık parasında da anlaşıldıktan sonra kız verilmiş olmaktadır. Günümüzde başlık parası uygulaması görülmemektedir (Karaoğlu, 2013:199-200).

Taşeli yöresinde kız istemeye, kızın ailesinin de gönlü olursa erkek tarafının büyükleri ve yengeler perşembe akşamı (*hayırlı gece*) kız evine gider (Anamur, Gülnar, Silifke, Ermenek, Mut, Bozyazı). Kız isteme faslında, erkek evi kız evine hediyelik götürür. Kız evi, kızını verecekse değişik hediyeler koyar. Vermeyecekse de aynısını geri gönderir (Ermenek). Kız istemeye yengelerin

götürülmesinin sebebi kız tarafına ailede dirliğin, düzenin, huzurun yerinde olduğunu göstermektir.

Gelin adayı ister genç tarafından, ister ailesi tarafından beğenilmiş olsun, aileye uğurlu gelip gelmeyeceği sınanmaktadır. Bu sına işleminin belli bir miktar tuz gelin adayının tespit edildiği tarihten itibaren kullanılmaya başlanır. ‘*Tuz ölçme*’ denen bu uygulamaya göre, bu tuz bitene kadar evde herhangi bir tatsızlık, zarar-zıyan olmazsa (Ölüm, yangın, kaza vb.) o kızın aileye uğurlu geleceğine inanılır (Gülner, Anamur).

Oğlan tarafı kızı istemeye gitmeden bir yarasa tutar, yarasayı kurutur cebine koyar bunun kızı isterken uğur getirileceğine inanılır. Kız istemeye oğlanın, babası, annesi ve aile büyükleri gider. Kız evine: “*Sizden hısımlık ummaya geldik*” denir. Sohbetten sonra hiçbir şey sorulmadan kalkılır. Bir süre kız evine uğranmaz. Bu süre kız evinin durumu değerlendirmesi, oğlan tarafını araştırması için verilir. Bu süre boyunca oğlan tarafı araştırılır. Babası, kızın annesine, kızın gönlünün olup olmadığını anlamak için: “*Kızın ağzına bir ip ölç bakalım.*” der (Anamur, Bozyazı, Ermenek, Gülner). Kıza fikri mutlaka sorulmalıdır bu sünnettir. Hz. Muhammet (SAV) kızı Fatıma’ya, Hz. Ali ile evlenmeye gönlü olup olmadığını sormuş iki genci ondan sonra evlendirmiştir. Kız verilecekse bile ilk istemede verilmez, eşe dosta sorma bahanesiyle erkek tarafı gönderilir, çünkü kız evi naz evidir (Silifke, Gülner, Mut, Ermenek, Bozyazı, Gülner).

Birkaç gün sonra oğlan tarafı tekrar gelir. Kız evinin kızı vermeye gönlü yoksa kızı verimkâr değillerse söze ilk onlar başlar -oğlan tarafı söze hemen başlamaz kız tarafının kararını bekler- “*Sizin orağınız keskinleşmiş ama bizim başağımız daha olgunlaşmadı.*” denilerek uygun bir dille reddedilir. Eğer kız tarafının gönlü varsa ancak ailede kızın verilmesini istemeyen başka biri varsa o kişi kız isteme sırasında evin ocağının bacasından su döker, dünürünün

ayakkabısının içine tuz atar, istemeye gelen kayınbabanın ayakkabısının ökçesini keser, ayakkabısının içerisine tuz atar ya da su döker (Anamur, Mut, Gülnar, Bozyazı, Silifke, Ermenek).

Hoşbeşten, havadan sudan sohbetten sonra oğlan tarafından yaşlı ve iyi konuşan biri, *“Allah’ın emri peygamberin kavliyle kızınız falanı oğlumuz falana istemeye, hısım olmaya geldik.”* der. Kızın aile büyükleri de *“Allah yazdıysa olsun.”* derler. Kız verilmişse *“Tatlısını yiyelim.”* denir. Daha sonra ki bir gün için *kavilleşilir* (sözleşilir) (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mut, Ermenek, Silifke). Yörede başlık parası uygulamasına rastlanılmamıştır.

Kızın verildiğinin göstergesi olarak değerlendirebilecek söz kesme uygulaması, tıpkı nişan gibi yüzük, küpe vb. takılar takılarak kutlanmaktadır. Takı takılmasının amacı da artık bu kızın istenildiği ve ailesi tarafından verilmesinin uygun görüldüğü ve başka görücülerin kızı istemeye gelmemesi gerektiğini belli etmektir. Söz kesme işleminden sonra tatlı yeme uygulaması da Türk topluluklarında evlilik ritüellerinde sıkça görülmektedir. Türklerde yaşam, tatlı ile başlamakta ve tatlı ile bitmektedir. Doğum, nişan, evlilik, sünnet ve hatta ölüm gibi geçiş dönemleriyle ilgili yemeklerin çoğu zaman sembolik yemeği *‘tatlı’*dır (Özdemir, 2005:188). Özellikle evlilik töreninde huzur ve sükûnetin korunması için acıya yer verilmez. Kız istemede tatlı yeme âdeti evlilik hayatının tatlı geçmesi, kız tarafı ile oğlan tarafının tatlı geçinmesi içindir (Eker, 1999a: 49). Burada sempatik büyü inancına dayanılarak, tatlılardaki tatlılığın yapılacak birleşmeye geçirilmek istendiği görülür (Erdentuğ, 1974: 375-376).

Kaşkaylarda; söz kesme gerekli görüşmelerin yapılmasına mukabil obanın ileri gelenleri ile gidilen kız isteme merasimine karşılık gelmektedir. Zira bu toplulukta baba kızını vereceğinin sözünü verir, *“kızımı bağışladım bu celeseye”**

* Kız istemeye giden insanların tümüne verilen ad.

der. Şirinihorluk (söz kesme, tatlı yeme) olarak ifade edilmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere kız verilmesi sonrasında söz kesmede uygulanması gereken en mühim pratik tatlı yenilmesidir (Karaaslan, 2010: 175).

Irak Türkmenlerinde; kız ve oğlanın anneleri yol parası^{**} üzerinde bir anlaşmaya vardıktan sonra taraflar arasında belirlenen günde damat olacak oğlanın babası, amcası, dayıları, kardeşleri, yanlarında itibarlı birkaç yaşlı adamı götürerek kızın evine giderler. Kızın evine gidince kendilerini bekleyen kız tarafı erkekleri, onları güler yüzle karşılar ve otururlar biraz sohbet ederler. Bu sohbetten sonra oğlanın babası “Allah” ın emriyle peygamberin kavliyle” kızı babasından ister. Baba kızı isterken yaygın olarak “Baxçavızdaki gülü almağa gelmişix” veya “qopartmağa gelmişix” ifadesi kullanır. Kız babası kızını vermeyi kabul ettiğini “qız sizivdi oğlan da sizivdi (kız sizin oğlan da sizindir)” ifadesiyle dile getirir. Kız babası, kabul etme kararını söyledikten sonra mecliste oturan bütün erkekler hep birlikte Fatiha sûresini okurlar. Bu aynı zamanda söz kesimi olarak da görülmektedir (Murad, 2009:296-297).

Gagavuzlar’da evliliğin, dünürçülükten sonra gelen ilk aşaması söz kesme, *annaşma*, *yavklu etmek*, *yavklu olma*, *söz vermek*, *laf brakma*, terimleri ile adlandırılmaktadır (Perçemli, 2011:79). Taşeli yöresinde ve Türk topluluklarında söz kesimi, kız istemeden sonra gelir. Dünürçülük yoluyla anlaşma ailelerin bu anlaşmalarını geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmeleri ‘söz kesimi’, ‘söz kesme’ vb. adlarla anılmaktadır. Söz kesiminde kızı verilecek başlık ve/veya hediyeler konuşulur, söze bağlanır.

Özbekistan Türklerinde kız evine, istenilmek üzere birinci gelişte oğlan evine “*Takdir bilir*” denir. İkinci gelişinde oğlan evi hediyeler getirir, kız evi hediyeleri kabul ederse, cevaplarının müspet olduğu anlamına gelir. Bu esnada

^{**} Başlık parası.

oğlan kıza çiçek, tatlı türünden hediye verir, kız bunları alır ise, rızası var anlamına gelir. Bu aynı zamanda söz kesimi anlamına da gelmektedir. Söz kesiminden sonra toyun şartlarının görüşülmesine geçilir ki, buna 'Fatıha Kılma' denir (Kalafat, 2000: 193).

Üsküp'te söz merasimini erkek ve kadınlar ayrı yapılır ve yüzükler de ayrı ayrı takılır. Damada yüzüğü arkadaşlarından biri takar. Geline ise kayınvalide söz akşamından sonra ailenin kadınlarıyla birlikte takar. Kız tarafı hazırladığı bohçayı söz kesildikten sonra verir. Bohçaya 'şase' adı verilir. İçerisinde damada, ailesine ve dünürçüye konulmuş hediyeler vardır. Şase genellikle kızın varsa yengeleri tarafından yoksa yine yakın akrabalarından olan bir kadın tarafından gelen genç erkeklerden birine verilir (Vurucu, 2007: 13).

Kosova Türklerinde; kız evi kızını vermeye razı olunca söz kesme günü tespit edilir. Söz kesme günü kız evinin yakınları bir araya gelip *misiçiye* kızı verdiklerini bildirirler ve erkeğin evine götürmesi için bir havlu verirler. *Misiçi* havluyu erkeğin babasına verir. Havlu kızı verdiklerine dair bir işarettir. O akşam hem erkek evinde hem de kız evinde eğlence yapılır. Daha sonra arayı çok fazla uzatmadan söz kesme işlemi yapılırdı. Söz kesme töreninde gelen erkek tarafına sadece kahve ikram edilmektedir. Söz kesme işleminin günümüzde yapılmadığı doğrudan nişan törenine geçildiği görülmektedir (Köktan, 2008:160).

Bulgaristan Türklerinde; kızın istenip, verilmesinden sonra evde ya da salonda hısım akrabaların davet edildiği söz kesme töreni düzenlenmektedir. Aile büyüklerinden birisi, söz kesimi için alınan kurdeleli yüzükleri gençlerin ellerine takar ve kurdeleyi keserken: "*Allah, tamamına erdirsin*" der. Bu törenin amacı gençlerin birlikteliği duyurmak ve gençlerin başkalarına bakmasını önlemektir (Karaoğlu, 2013:200).

Kırgızlarda; kızı istemeye gelenlere âdet gereği ziyafet verilir. Yemekler yendikten sonra kızı istemeye gelenlere elbiseler giydirilir ve hediyeler verilir. Bu uygulamaya '*aktık*' denir. Her iki taraf yani dünürler çiftlerin mutlu olması için dua eder. Bu uygulama aynı zamanda kızın babasının bir söz verdiğini ifade eder. Kırgız toplumunda sözü kesilen kıza başka birinin talip olmaması için kızın kulağına küpe takılır, bu küpe genellikle altın ya da gümüş olur (Jumabayev, 2006:42).

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de kız istemenin ardından söz kesimi ve tatlı yeme uygulaması yapılmaktadır. İstenilen kıza başka görücülerin gelmemesi için yüzük, küpe, yazma, kıyafet vb. hediyeler verilmektedir (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Silifke, Ermenek, Mut). Oğlan tarafının getirmiş olduğu tatlı yenilerek söz kesilmiş olur. Tatlı yenilmesinin sebebi iki tarafın anlaşarak kızın verildiğinin arada hiçbir sorunun olmadığına gösterilmesi diğer bir amaçta gençlerin ileriki yaşamlarını ağız tadıyla sürdürmeleri içindir (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Silifke, Ermenek, Mut).

3.1.6. Nişan Töreni ve Nişanlılık Dönemi

Kızın istenmesiyle birlikte yapılan söz kesme uygulamasından sonra uygun bir zaman seçilerek aileler arasındaki bağ nişan ile resmileştirilir. Nişanda kızla birlikte oğlana yüzükleri takılır. Aileler kendi akrabalarını ve tanıdıklarını nişana davet ederler. Kimi zaman küçük eğlencelerin de yapıldığı nişan merasimleri yöreden yöreye kısmen değişen âdetlerle yerine getirilir (Gönen, 2006: 63). Geçmiş dönemlerde nişan ile söz aynı günde yapılırken zamanla bu gelenek değişmiş ve nişan ayrı bir günde yapılmaya başlamıştır. Nişanlılık süresinin kesin bir kuralı yoktur. Bu süre daha çok iki tarafın anlaşmasına bağlıdır. Kimi özel durumların, askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm,

vb. dışında süre uzatılabilir ya da kısaltılabilir. Sürenin uzatılmasında ya da kısaltılmasında her iki tarafın hazırlanması ve kimi ekonomik etmenler de rol oynamaktadır (Örnek, 2000: 193-194). Gençler nişan töreninden sonra artık nişanlı sayılırlar ve birbirini tanımaya çalıştıkları ve ailelerin de düğün için hazırlıklarını tamamladıkları dönemdir. Geleneksel kesimde nişanlılık döneminde gençler ya aileleri yanında birbirleriyle görüşürler ya da saklı gizli görüşmeye çalışmaktadırlar.

Erkek ile kız arasında ya da erkeğin ailesi ile kızın ailesinin arasında yapılan anlaşmanın somutlaştırılması görevini nişan yüzüğü üstlenmektedir (Gönen, 2006:64). Nişan ve yüzük takma geleneği eski dönemlerden beri uygulana gelmiş bir gelenektir. Eski Türklerde evlenmeyi düşünen çiftlerin birbirlerine yüzük takarak ve mendil vermek suretiyle nişanlı sayıldığı bilinmektedir (İnan, 2000:166). Eski Türklerde nişanlanma delikanlı tarafından kızın açık başına bir elbise atmak suretiyle olurdu; başka bir tarihçi ise *“evlenmek isteyen Türkler kızın açık başına mendil korlar; kız mendili kabul ederse rızalık nişanı sayılır”* der. Altay Türkleri arasında delikanlı, kaçırmak için sözleştiği kızıdan nişan olarak bir mendil alır (İnan, 1998: 348-349).²⁴¹ Dede Korkut'ta yüzük ve nişan sözleri, Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyunda şu cümlelerle geçmektedir: *...Beyrek üç öptü bir dişledi 'Düğün kutlu olsun han kızı' dedi. Parmağındaki altın yüzüğü çıkardı, kızın parmağına geçirdi. 'Ortamızda bu nişan olsun, han kızı' dedi* (Gökyay, 1976: 57).

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde nişan ve nişanlılık döneminde bazı uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Gagavuz Türklerinde; nişan töreni, cumartesi veya pazar günleri kızın evinde yapılmaktadır. Nişan töreni geleneğine göre oğlan tarafından kıza, ucunda küçük altın dikilmiş başörtüsü nişan çemberi bağlanır, kız tarafından ise özel olarak bu gün için işlenmiş basma oğlana hediye olarak verilir. Gagavuzlar da oğlan annesinin kıza

başörtüsü bağlaması 'yavklu' kız anlamını taşımaktadır. Kıza başörtüsü bağlamak sosyal yaşam normlarını ve kurallarını bozmaktır, yani bir kıza sahip çıkma anlamını taşır, aynı kıızı başkası isteyemez, nişan oğlanın bu kızla evlenip onunla hayatını kurmak anlamını taşımaktadır. Nişan töreninde iki taraf düğün zamanını ve masrafları konuşur, kızın çeyizinin hazırlanması ve benzer işlemlerin yapılması kararlaştırılır. (Perçemli, 2011:89).

Kaşkaylarda genel olarak '*şal enguşter*' ismiyle anılan nişan törenine '*üzük çarget, keş enguşter, şirinihorluk*' gibi farklı adlar da verilmektedir. Nişanın ne zaman yapılacağına kız tarafı karar verir. Nişanın ne zaman yapılacağı kararlaştırıldıktan sonra erkek tarafı davet edilir. Bu davet aynı zamanda yüzüklerin takıldığı oğul obasının tamamının katıldığı, bazen saz ve nağare adlı mahalli çalgıların da çalındığı bir eğlenceye dönüşmektedir. Nişan için erkek tarafından kız evine; ayakkabı, şal, yüzük, makyaj malzemeleri, Kuran-ı Kerim, süslü sandık vb. hediyeler getirilir (Karaaslan, 2010: 176-177).

Tuvalarda; nişan için kız evine oğlan evi etlerini ve içkilerini alıp giderler, orada davetlilere yiyecek ve içki ikram ederler. Dünürlüğün kabulü kızın akrabalarından birinin en büyük ve en dolu matarayı almasıdır. Bu gün eğer oğlan tarafının gücü yeter ise kız tarafının akrabalarına ayrı ayrı hediyeler verirler. Gücü yetmez ise yettiği kadar verirler (Kenin-Lopsan, 1998:302-203).

Kırgızlarda dünürler kendi aralarında söz kestikten sonra yapılan merasim '*söyke saluu, sırğa saldı*' denilen nişan merasimidir. Bu merasimde ziyafet düzenlenip yemekler yendikten sonra, dua edilerek kıza başka birisinin talip olmaması için kızın kulağına küpe takılır. Kulağına küpe takılan kız ve oğlan artık evli sayılır ve nişandan dönemezler. Her ne kadar resmi bir yönü olmasa da nişan bozma toplum tarafından ayıplanmaktadır. Hatta nişandan dönmek çok ayıplandığı için '*Allah'tan döndü*' ifadesi kullanılmaktadır (Jumabaev, 2006:42-43).

Kazakistan'da '*öltiri toy*' adı altında bir ziyafet düzenlenmektedir. Erkek tarafı bu ziyafete gelirken '*öltiri*' hediyesi denilen hediyeleri kız tarafına verir. Bu hediyeler verildikten sonra akrabalar, yakınlar, komşular çağırılarak ziyafet verilir. Gelen kadınlar şeker, kuru meyve gibi yiyecekleri avuç avuç saçarlar, bu işleme '*çasu*' denilmektedir. Bu işlem düğünlerde mutluluk ve sevinç sembolü olarak uygulanan bir gelenektir. Şarkıların, türkülerin söylenip, sazların çalındığı '*öltiri toy*' önemli olmasına rağmen toyların en küçüğüdür. Geleneğe göre bu toya damat gelmez. '*Öltiri toy*'un yapılmasından sonra erkek ve kız nişanlanmış sayılırlar (Altay, 1998: 159).

Kosava Türklerinde; söz kesiminden ya da misiçinin havluyu getirmesinden yaklaşık iki hafta sonra erkek evinde nişan töreni yapılır. Bu nişan töreninde kız tarafı kaynana, kaynata ve diğer yakın akrabalara mintan, pijama, kumaş parçası vb. çeşitli eşyalar götürürler. Erkek tarafı ise gelin olacak kıza maddi durumuna göre çeşitli hediyeler verir. Nişan töreninde yüzüklerin takılmasından sonra yakın akrabalar nişanlı çifte takı takarlar. Nişan töreninde ayrıca bundan sonraki sürecin nasıl olacağına dair bir planlama da yapılır. Özellikle düğün tarihi belirlenir. Nişan ile düğün töreni arasında kız tarafı çeyizini tamamlar. Eğer nişan ile düğün arasındaki süre uzarsa erkek tarafı kız tarafına zaman zaman çeşitli hediyeler götürür. Bayramlarda damat adayı bayramda giyeceği kıyafeti ve çeşitli hediyeleri nişanlısına verir. Hidreleзде de iki koyun veya koç, kaymak ve şeker kız tarafına gönderilir (Köktan, 2008:164; Eroğlu, 2008: 176).

Irak Türkmenlerinde; kadınlar arasında yapılan nişan törenine '*Nişan şirinliğı*', '*Nişan şirinniğı*', '*şirinliğı*' adı verilmektedir. Nişan töreninden önce oğlan evinden nişanlık olarak, kız evine kız için bir *qat aspab* (birtakım elbise), *üzük* (yüzük), *sırğa* (küpe), pabuç gibi hediyeler ve sürme, *xinna* (kına), sabun, ayna, tarak, başörtüsü ve elbiseler yanında bir miktar da kara üzüm gönderilir. Nişanlık

süresi için belli bir süreye bağlı kalınmamaktadır. Bazen bu süre bir ay sürerken bazen de altı ay, bir yıl veya iki yıl da sürebilmektedir (Murad, 2009:300-301).

Bulgaristan Türklerinde; nişanlılık dönemi 2-3 yıl arasında değişmektedir. Bu dönemde kız çeyizini hazırlamaktadır. Nişan törenine hısım akrabalar davet edilmekte, yemekler yenilerek eğlenilmektedir (Karaoğlu, 2013:200).

Türk topluluklarında da görülen nişan töreni, Taşeli yöresinde evlilik sözü verildikten sonra ailelerin yüzük takmak için nişanda bir araya gelmesiyle gerçekleşir. Geline güzel bir elbise giydirilerek, süslenir. Erkek evi kız evine giderken, kestiği bir keçiyi küle bulayıp pişirerek götürür, buna 'sövüş' denir. Yemek yenilir, şerbet içilir, lokumlu pekmezli helva dağıtılır, sonra nişan yapılır. Gelinin ve damadın parmağına altın yüzük takılarak dua edilir. Aileye çok yakın olanlar altın, komşular para takar. O paralarla kız tarafı *çeyiz düzer**. Ancak nişan bozulursa kız tarafı gelen hediyeleri geri verir. Nişanlılık döneminde düğün günü kararlaştırılır. Evlilikle nişanlılık arasındaki süre en fazla bir yıl tutulur. Nişan ile düğün arasındaki kurban bayramında erkek evi kız evine, boynuzuna kırmızı kurdele ve altın bağlı bir kurban gönderir. Kız evi tarafından kesilen bu kurban komşulara dağıtılır (Ermenek, Mut, Anamur, Gülnar).

Kavilleşilen** günden önce oğlan tarafı, kız tarafıyla beraber nişan ve söz için gerekli olan eşyaları almak için pazar alış verişine çıkarlar. Alış veriş esnasında kızın giyeceği, erkeğin giyeceği ve söz yüzükleri alınır. Daha önce kavilleşilen günde oğlan tarafı kız evine gelir. Bu gelişte her iki tarafın yakın akrabaları da hazır bulunurlar. Nişan merasimi mevlitli veya çalgılı olur. Nişan merasiminde daha önceden alınmış olan yüzükler mavi bir ipin iki ucuna bağlanır ve çiftlere takılır, yüzükler takılırken salâvat getirilir ve ip kesilir (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mut, Silifke, Ermenek).

* Çeyiz almak.

** Sözleşmek.

3.2. EVLENME SIRASINDA RİTÜELLER

Evlilik töreni; daha önce bahsettiğimiz gibi kız arama, görücü gitme, kız isteme, söz kesme, nişan ile başlayarak, evlenme sırasındaki ve evlilik sonrasındaki uygulamalarla sonlandırılmaktadır. Evlilikle birlikte kişi eski durumu olan bekârlıktan çıkarak baba evinden ayrılır. Böylece gerçekleştirilen törenle birlikte çiftler yeni bir hayata adım atar. Atılan bu adımla, yalnızca bireysel ve toplumsal anlamda değil, insanın pozitif düşüncesinin evren üzerinde de önemli değişikliklere yol açtığı düşünülmektedir. *“Zira kozmos ve insan durmaksızın ve her türlü araçla yeniden doğurulmakta, geçmiş yok edilmekte, kötülük ve günahlar ortadan kaldırılmaktadır... bu yeniden doğum araçlarının tümü aynı hedefe yönelir: geçmiş zamanı ilga etmek, -in illo tempore- sürekli bir dönüşle, kozmogonik eylemin tekrarıyla tarihi yok etmek”* (Eliade, 1994, 85). Bu bağlamda evlilikle birlikte bireyler geçmiş hayatını geride bırakarak yeni bir hayata başlarlar ki bu başlangıç bireylerin dönüm noktasıdır. İşte bu dönüm noktası, bireylerin evlilikle birlikte oluşturdukları yeni hayatlarının kozmik başlangıcının bir simgesi olarak başlı başına bir ritüel gerektirmektedir. Bu yüzden evlilik törenleri, eğlencenin çok daha ötesinde pek çok anlam ve işlev barındırmaktadır. Aile kurmanın toplumsal onay gerektirdiği düşünülecek olursa bu onayın alınabilmesi için ve evlilik ritüelini gerçekleştirmek amacıyla bir takım uygulamaların pratiğe dökülmesi gerekmektedir.

Kültürümüzde düğün eşler arasındaki birlikteliğin duyurulması için düzenlenen eğlenceli bir araçtır. Düğünlerimizin birlik ve beraberliğin sağlanmasında, geleneklerimizin yaşatılarak gelecek nesillere aktarılmasında büyük bir yeri vardır. Evlilik bireyin statüsünde ve yaşamında bir başka önemli geçiş olduğundan, içerisinde önemli uygulamalar barındırır. Yeşil'in Jameson'dan (1972) aktardığına göre söz konusu olan evlilik pratikleri; yeni bir hayata başlayan çiftleri evlilik öncesi yaşamlarından getirmiş oldukları düşünülen

tehlikeli güçlerden korumak, gerçekleştirilen birliktelikteki çoğalmayı, bereketi sağlamak yeni evin güvenliğini ve refahını arttırmak gibi çeşitli uygulamaları içermektedir (Yeşil, 2012:146). Düğünün toplumsal ilişkiler bağlamında da pek çok işlevi yerine getirdiği görülmektedir. Düğün törenlerinde akrabalar, dostlar bir araya gelerek görüşme imkânı bulmaktadırlar. Özellikle kapalı toplumlarda, ailevî, ahlâkî ve töresel baskıların hafifletildiği eğlenceler ve gezintilerde evlilik çağındaki gençler bir araya gelebildiklerinden dolayı düğünler vasıtasıyla birbirlerini yakından görme, tanıma fırsatı bulmaktadırlar. Ayrıca evlenecek yaşta erkek çocuğu ya da yakın bir akrabası bulunan kadınlar, eğlenceler vasıtasıyla, gelin adayı olabilecek genç kızları dikkatli bir şekilde inceleme fırsatı bulmaktadırlar. Bu durum düğün törenlerinin gizli işlevini ortaya koymaktadır (Özdemir, 2005:286-330). Düğünün işlevlerinden birisi de akrabalık ilişkilerini çoğaltmasıdır. Evlilik aracılığıyla farklı aileler, mahalleler hatta köyler ve kasabalar yeni oluşturulan akrabalık bağı ile birbirlerine bağlanır, aradaki sosyal ilişkiler kuvvetlenir, böylece toplumdaki bütünlük de pekiştirilmiş olur (Eker, 1999a: 42; 1999b:63). Düğün, evlenme dediğimiz geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Önceki bölümde bahsettiğimiz aşamaların amacı, düğünle dışa vurulur. Bu sebeple düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir biçimde kutlanmasına özen gösterilir. Düğüne, elden geldiğinde çok kimse çağrılmak istenir. Yüz yüze bakan toplumlarda kimsenin unutulmamasına, küstürülmemesine özen gösterilir(Örnek, 2000:196). Aynı zamanda düğün törenleri dinî bayramlar, yöresel ve milli şenlikler gibi bireyler arasındaki dargınlıkların ve sorunların ortadan kaldırıldığı kutlama ve eğlence ortamlarındandır (Özdemir, 2005: 335; Korkmaz, 1999: 82).

Kültürel değerlerin en önemli göstergelerinden biri olan düğünlerde halk inanışlarını, halk edebiyatı ve sanatını ve bunların içerisinde eski kültürümüzün izlerini bulmak mümkündür (Koşay, 1944: X). Bu bağlamda, düğünler geleneğin nesiller arasında aktarılmasını sağlayan sosyal ortamlardan birisidir. Ancak

böyle bir ortamda, genç kuşak, eğlenmenin, nasıl ve ne şekilde, hangi davranış kalıpları çerçevesinde mümkün olacağını öğrenir (Yeşil, 2012:147).

Anadolu Türk düğünleri üzerinde Orta Asya unsurları, eski yerli kültürler ve İslâm Dini'nin etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Türkiye Türk düğünleri incelenirken bu üç unsurun göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Koşay, 1944:X; Boratav, 1994:186). Bu bağlamda, Türkiye'nin ve Türk dünyasının çeşitli yerlerindeki evlilikle ilgili uygulamalar arasındaki paralellik ve çeşitlilik üzerinde durulmuştur. Ancak bunlardan hangilerinin yerli, hangilerinin komşu kültürlerle ve Orta Asya topluluklarına ortak olduklarını kesin bir şekilde ifade etmek oldukça güçtür (Erdentuğ, 1974:375). Bunun yanında düğün sahiplerinin içinde bulundukları özel şartlar (ekonomik durum, geleneklerin gevşemesi, uygulanması gerekenlerin unutulması vb.) aynı yörenin düğünleri arasında bile farklılıklar oluşturabilmektedir (Boratav, 1994: 183).

3.2.1. Tören Zamanı ve Süresi

Türk topluluklarında düğünün ne zaman yapılacağı ve ne kadar süreceği ile ilgili uygulamalar benzer özellikler göstermekle birlikte düğün töreninin hem kız hem erkek tarafı için masraflı olması nedeniyle düğün zamanının seçimi ve süresi ekonomik unsurlar göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Bununla ilgili "*At alırsan yazın, kız alırsan güzün al*" denilerek evlilik için uygun zamanın hasat mevsimi olan güz ayları yani eylül, ekim, kasım ayları olduğu vurgulanmıştır (Yeşil, 2012:177).

Kaşkay Türklerinde nişanlılık sürecinden genelde bir yıl sonra ve yaz mevsiminde toy (düğün) yapılması uygun görülmektedir. Bir yıllık nişanlılık süresi Kaşkaylarda damadın tanınması, kızın çeyizini tamamlaması ve bir yıl daha anne babasını iş gücü olarak katkıda bulunması için kullanılan süredir. Bu

süre kızın babasının isteğine göre bir yıldan daha da uzun sürebilir. Düğünün hangi gün başlayacağı ve ne kadar süreceği düğün yapacak ailenin durumuna, toplumdaki statüsüne ve düğüne katılacakların sayısına göre değişiklik göstermektedir. Her ne kadar düğünün hangi gün başladığı kesin olarak belli olmasa da gelin getirmenin perşembe gününe denk gelmesine dikkat edilmektedir. Ayrıca cuma ve cumartesi günlerinde düğün kesinlikle başlatılmamaktadır. Ailenin ekonomik durumuna göre bir ila on dört gün arasında sürmektedir (Karaaslan, 2010: 188-190).

Kırgızlarda özellikle şehirlerde, düğün için özel bir zaman seçimi yapılmazken, kırsal kesimde genellikle hasat mevsiminden sonra paranın bol olabileceği zaman için düğün tarihi belirlenmektedir. Hasat sonu, güz mevsimi, gerek para gerekse boş zaman açısından en uygun zamandır. (Jumabayev, 2006: 46; Dıykanbayeve, 2009:215)

Gagavuzlar da düğün, nişandan bir kaç ay sonra yapılmaktadır. Tarladaki ürünler toplandıktan sonra ve hayvanların yavruları büyüdüğü zaman düğün yapma mevsimidir. Bu sebeple düğünler genellikle halkın işinin hafiflediği zamanlar olan sonbahar veya kış mevsiminde yapılmaktadır, hazırlıklarını tamamlayamayanlar ise bahar mevsiminde düğün yapmaktadır. Düğünler eski dönemlerde bir hafta sürerken günümüzde bir iki günde tamamlanmaktadır (Perçemli, 2011: 93).

Türk dünyasında olduğu gibi Taşeli yöresinde de uzun süre nişanlı kalmak hoş karşılanmaz, '*hayırlı iş beklemez*' inancı vardır. İki aile düğün günü hakkında ortak bir zaman belirlerler. Genellikle yük oğlan tarafının üzerinde olacağı için oğlan tarafı "*işimiz üzerine yaparız.*" demektedir. Bunun anlamı oğlan tarafının geçimini sağladığı iş bitimidir. Düğünler '*yay günü*' yani mart-eylül arasında yapılır özellikle mayıs ayı tercih edilir çünkü mayıs ayı '*orak*' ayıdır, hasat mayıs ayında kaldırılır. Yörede düğünler pazartesi günleri

başlamaktadır. Pazartesi odun eleme, bayrak dikimi, tohum gavıdı; salı kesene; çarşamba kına; perşembe günü de düğün günüdür (Anamur, Bozyazı). Kız tarafının belirlediği tarihte düğün yapılır. Düğün üç gün yapılır, birinci gün kına gecesi, ikinci gün düğün işlemleri olur. Üçüncü günde gelin sabahı işlemleri yapılır. Üç gün boyunca yemek verilir. Pazar günü sabah ile öğle vakitleri arasında düğün yemeği verilir. Düğün yemeği olarak; çorba, nohut, keşkek, herse, etli bulgur pilâvı, çılıbır, ayran ikram edilir. Düğünde yemeğin yanında 20–30 çita bal ikram edilir (Ermenek). Kız tarafından gelen kadınlar abdest alır, besmele çeker, hamur yoğurup ekmek yaparlar. Davarlar kesilir, düğün yemekleri pişirilir. Yörede düğün yemekleri; yahni, keşkek, etli pilav, etli kuru fasulye ve helvadır. Gelen misafirlere yemekler ikram edilir, şerbetler sunulur. (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mur, Silifke)

3.2.2. Çeyiz Hazırlama ve Düğün İçin Yapılan Diğer Hazırlıklar

Evliliğe toplum tarafından verilen önem, evlenecek çiftlerin yeni hayatlarına mutlu, huzurlu ve rahat bir şekilde başlayabilmeleri için hem kız tarafı hem de erkek tarafının yaptığı hazırlıklarda da kendini göstermektedir. Her iki tarafta düğün öncesinde bağlı bulunduğu toplumun kültürünün gerektirdiği şekilde yapılacak düğün için bir takım hazırlıklar yapmaktadırlar. Bu hazırlıklar ailelerin ekonomik durumlarına göre değişiklikler gösterebilmektedir. Türk topluluklarında düğün hazırlıklarından birisi olan ‘çeyiz’ geleneği eski dönemlerden bu tarafa görülmektedir. Divanü Lügat-İt Türk’de çeyiz geleneğinden bahsederken; gelinin malı olan çeyiz anlamında ‘sep’ kelimesinden ve “*ol anıng kızın septurdu= o kızını çeyizleyerek güveyin evine göndermesini emretti*” denilmektedir (Atalay, 1985: I. Cilt:319; 1985: II. Cilt:182).

Yakut (Saha) Türklerinde düğün törenine gelecek olan misafirlere on kere yemek verme (on aşlık) denilen bir uygulama görülmektedir. Günümüzde pek

çok genç bu yemek ve ikramdan dolayı çok fazla israf edildiğini belirtmekte hatta başlık ödenmesinden bir sıkıntılarının olmadığını ilerde bu başlığı alabildiklerini ama ikramlarla ilgili çekincelerinin devam ettiğini söylemektedirler. Bu ihtiyaçların hepsini karşılamak erkek tarafının göreviyken, zaman zaman bu ihtiyaçlara kız tarafı da yardım edebilmektedir. Erkek tarafı aynı zamanda kız evine geliş ve gelinin damat evine götürülmesi masraflarını da karşılamak zorundadır (Seroşevsky, 2007:181-182). Bunun yanında, Yeşilin; Pekarskiy (1945)'den aktardığına göre damadın babası tarafından kız babasına '*haramcı*' adı verilen hediye verilmektedir. Haramcı adı aynı zaman da zengin koşumlarla bezenmiş, gelini ve onun eşyalarını taşımak için kullanılan atlar ile birlikte ödünç verilen atlar içinde kullanılmaktadır. Yakut(Saha) Türkleri'nde '*beleh*' adı verilen, günümüzde çeyiz dediğimiz eşyalara karşılık gelen düğün hediyeleri verilmektedir. Gelin olan kızın kocasının evine gelirken getirdiği hediyeler '*cie beleğe*' denir; bu hediyeler kızın çeyizinin bir parçasıdır ve oldukça önemlidir. Ayrıca gelin koca evine gelirken getirdiği bir kısırdan ibaret olan hediyeye de '*serge beleğe*' denir ve bu da aynı minvaldeki hediyelerdendir. Yakut (Saha) Türklerinde çeyiz olarak kadına köle veya arazi de verilebilmektedir. Kölenin vazifesi hanımefendiye, refakat etmek, ona su vermek olarak yer almaktadır. Bu köleye '*enye*' adı da verilmektedir (Yeşil, 2012: 182).

Kırgız Türklerinde; damat bazı hediyelerle birlikte, kestiği koyunu ve kız tarafına verilmek üzere bir kurbanlığı arkadaşlarıyla birlikte nişanlısını görmeye gelirken yanında getirmektedir. Damat nişanlısının bulunduğu köye yaklaştığı zaman arkadaşlarından birisi köye giderek damadın gelmekte olduğunu haber verir. Damat ve sağdıcın önceden geleceği bilindiği için damada özel bir ev hazırlanır. Bu evin içerisinde aile için lazım olan eşyalar, gelinin kendi eliyle hazırladığı yorgan, döşek, şırdak (el işiyle keçeden yapılan halı türü) çini vb. şeyler bulunur. Damadı sınamak için koyun kestirme, odun yardırma, çok büyük mantı yeme, tabakla çay içme vb. uygulamalar yapılmaktadır. Böylece damadın

becerikliliği, cesareti, dayanıklılığı ölçülmüş olur. Damat gelin evinde arkadaşlarıyla otururken gelin adayının kız kardeşleri içeri girer ve damadın yanına otururlar ve eniştelерinin ceplerini karıştırmaya başlarlar. Damat adayı da bu uygulamaya hazırlıklı gelir ve kız evine gelmeden önce cebine bir miktar para, kolye vb. küçük hediyeler koyar. Bu uygulama bölgelere göre farklı olabilmektedir. Kızın çeyizi hazırlanırken yardım eden kadınların kocasından ayrılmış olmamasına, kocasının hayatta olmasına, evliliklerinin sorunsuz olmasına dikkat edilmektedir. Böylece gelin olacak kız evliliğinde mutlu ve huzurlu olacaktır. Düğünden bir süre önce, kızın çeyizinde neler varsa eş dost ve akrabalara gösterilmek üzere kız evinde çeyiz serme işlemi yapılmaktadır (Jumabayev, 2006:44-47).

Gagavuzlarda; erkek tarafı 'ağırlık' denilen; geline, annesine, babasına ve yakın akrabalarına verilmek üzere çeşitli hediyeler hazırlar. Ağırlık kızın gelinliğini giydiği gün dağıtılmaktadır. Kız tarafı da erkek tarafına içerisinde çeşitli hediyelerin bulunduğu 'bohçalık' hazırlar. Bu hediyeler gündüz kız evinde gece ise oğlan evinde dağıtılmaktadır. Oğlan tarafı kıza gelinlik alırken, kız tarafı da oğlan tarafına damatlık almaktadır. Düğünde hediye edilmek üzere çok sayıda havlu, başörtüsü, gömlek, elbise, ayakkabı vb. hazırlanır. Evliliğin asıl şartı kız için çeyizidir. Bu sebeple kız tarafının yaptığı düğün hazırlıklarından en önemlisi çeyizin hazırlanmasıdır. Kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlardı. Kız tarafının hazırladığı çeyiz ailenin ekonomik durumuna göre değişiklik gösterse de genel itibarıyla kızın çeyizi: saman yastığı, tüy yastığı, dokunmuş yorgan, dokunmuş döşek, dokunmuş peşkir, perdeler, düzende yünden dokunmuş duvara asılan kilimler, düzende dokunan halılar, yolluklar, kızın sandığı; el işlemleri, elbiseleri, ayakkabıları vb. oluşmaktadır. Gagavuzlarda düğün günü gelin odasında süslenirken *dever** kızın yakın akrabalarından para ile çeyizi satın alır. Düğüne katılan gelin ve damat tarafları

* Sağdıç yardımcısı. Evlilik töreninin başından sonuna kadar bütün işlerden sorumludur.

eyizi arabaya beraber koyarlar. Gagavuzlarda eyiz, müzik eşliğinde gelinle beraber getirilir. eyizdeki yorganlar, o gün için özel işlenmiş yastık yüzleri, çarşaflar, kırmızı kurdelelerle bağlanıp kamyonu konur. Halılar ve kilimler kamyondu sarkıtılır. Davul ve zurna eşliğinde, gelin arabasının arkasından, kamyon üstünde gle oynaya çeyizi gezdirmeye çıkarlar. Çeyiz, oğlan tarafı ve kız tarafı yakınlarının elbirliği ile kızın yeni evine taşınır çeyiz oğlan evine geldikten sonra çeyizi kamyonu yükleyip indirenlere yemek verilir (Perçemli, 2011:93-95).

Kaşkaylarda düğün hazırlıkları denilince akla ilk olarak düğünün yapılacağı meydana ilişkin düzenlemeler ve misafirlerin ağırlanacağı çadırlar gelmektedir. Toy meydanının çevresinde keçelerle örtülü çok sayıda renkli çadır '*puş*', '*kalenderi*' ve '*kara çadır*' kurulur. Renkli adırdaki erkek konuklar, kara çadırlarda ise kadın davetliler ağırlanır. Her adır belli bir oba için ayrılmaktadır. Damat ailesinin adırdı yanında 'Gerdek Gecesi' için hazırlanmış beyaz veya altın sarısı rengindeki çadır kurulur. Bu renklerde çadır bulunmazsa kara adırdı üstü gebe veya kilimlerle örtülür. Gerdek adırdınnı içi bezenir ve tabanına hoş kokulu '*murd*' ağacının dalları serilir. '*Murd*' ağacının dallarının yere serilmesi yeni çiftin çok sayıda ocuk sahibi olacağı inancından kaynaklanır. Mutfak ve yiyecek deposu için ngrlmş çadırlar meydanın dışında kurulur. Depo adırdınnı içi pirinç, yağ, kesme, şeker, un, meyve, tatlı, sigara vs. erzak ve eşyalarla doludur. Mutfak adırdınnı yakınında odun yığınları, kazan ve kap kacaklar bir arada tutulur. Bütün çadırların kuruluşunda büyük bir dayanışma söz konusudur. Bunun yanı sıra düğünde yapılacak pilav için pirinçlerin kabuğundan arındırılması, yapılacak yemekler için dağdan odun getirilmesi, düğünde içilecek çayların yanında verilecek olan '*kand*' adı verilen şeker toplarının kırılması ve nargilelerin (galyan) tedarik edilmesi gibi hazırlıklarda birlikte yapılmaktadır. Ayrıca düğünden bir gün önce, erkek obasından kız tarafına misafirlerini

ağırlamaları için çeşitli yiyecekler (kuzu, yağ, meyve, vb.) gönderilir. Gönderilen bu yiyeceklere '*bayruzu*' adı verilir (Karaaslan, 2010:188-191).

Irak Türkmenlerinde; çeyiz sözcüğü '*cihaz, cahaz*' sözcüklerine karşılık gelmektedir. Çeyiz götürmeye de "*şedede aparmağ, hamla veya dendun, dendin*" denilmektedir. *Şedede aparmağ* bazen düğünden bir gün, bazen de üç, dört gün önce götürülür. *Şedede aparmağın* özellikle mübarek sayılan *peygamber* (pazartesi) veya *Eli* (perşembe) günlerde yapılmasına özen gösterilmektedir. Bu günde gelinin çeyizi bohçalara koyularak konvoy halinde erkek evine götürülmektedir. *Şedede aparmağ*, en önde rahle üzerinde pembe ipek ile örtülmüş bir Kuran-ı Kerim, arkasından bir tepsi mum, mumun arkasında da *güzgü* (ayna) ile götürülmektedir (Murad, 2009:311-312).

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de düğünden önce iki aile bir araya gelerek bir ev için gerekli olan eşyaları alırlar. Damadın giyeceği kıyafetler, yağlık, göynek, peşkir, için kumaşlar alınır. Bu kumaşlar çulfalıkta dokunur. Damada, yanışlı traş bohçası, killik (gömlek), ak sırt (iç çamaşırı) alınır. Koyunyününden ip eğrilir ve damada çeşitli çoraplar dokunur; dokunan çoraplara, yanışlı, lastikli, burmalı gibi isimler verilir. Kız için '*gutmu*' ve '*şeytarı*' alınır. Gutmu mavi renkte, şeytarı kırmızı renkte bir kıyafettir. Kıza eteklik kumaşlar alınır ve kız eteklerini bu kumaşlardan diker. Bu eteklere, '*hoş boynuzu*', '*büyük etek*' ve '*yavrulu ağız*' gibi isimler verilmektedir. Eski dönemlerde gelinler '*üç etek*' denilen kıyafet giymekteydiler. Gelinin giymesi için "*edik*" alınır. Edik, kırmızı bir çizmedir, ökçesinde yeşil yanışı olur bu çizmeye "*yeşil sıızgalı*" da denir. "fermana" denen; simli, yanışlı (parlak); bir yüzü kırmızı bir yüzü mavili veya morlu şal alınır. Gelin bunu gutmu ve şeytarı ile giyer. Gutmuyu giydiğinde fermananın mavi veya morlu tarafını, şeytarı giydiğinde kırmızı tarafını giyer (Anamur, Bozyazı, Mut, Silifke, Gülnar, Ermenek).

Eski Türk düğünlerinde de gelinler ‘üç etekli’ ve ‘edikli’ olurlardı. Üç etek ata binmekte kolaylık sağlayan, Orta Asya’dan getirilme kadın giysileridir. Uygur Türkleri, Kazak Türkleri ve Tatar Türkleri ‘edik’ denilen çizmeye ‘*etük*’, ‘*edük*’, ‘*ötük*’ adını vermektedir. 7. yüzyılda Orta Asya’ da Göktürkler bu çizmeyi giymekte, adına da ‘*edük*’ demektedirler. Divanı-ı Lügati’t Türk’t e bu çizme ‘*etük*’ olarak geçmektedir (Eröz, 1977a:179-180; Atalay, 1985: I.cilt 68). Bunlar yöre halkının, Orta Asya’dan taşıdığı maddi kültür unsurlarındandır.

Taşeli yöresinde de Türk topluluklarında olduğu gibi, çeyiz düzme geleneği mevcut olup, halk arasında “*kız beşikte, çeyiz sandıkta*” diye güzel bir söz de söylenmektedir. Gelinlik kızlar, kendi çeyizlerini kendileri hazırlarlar. Çeyizlerinde pamuk yatak çok önemlidir. Elli civarında beş malle örülen çorap, elli civarında oyalı mendil bulunmaktadır. Nişanlı kız en güzel oyalı mendili nişanlısına armağan eder, damat adayı da işlemeli olan kısmını dışarı getirmek suretiyle mendili ceketin cebinde taşır (Ermenek, Anamur, Bozyazı). Düğünden iki üç gün önce sandık götürmeye gidilir. Dürü gönderilir, gelinin çeyizi çakılır*. Kızın çeyizleriyle gelinin odası düzölür. Çeyiz düzöldükten sonra evin ya da odanın anahtarını damada verilir. Gelinin odası süslenirken yardım edenlere başörtüsü hediye edilir. Bir gün öncesinden de gelinin çeyizlerine bakılır. Damadın kıyafetlerini kız evi bohçayla gönderir. Gönderene arılık (para vs.) verirler. Aynı şekilde erkek evi de kız evine gönderir. Kız evi tarafından belirlenen bir günde, erkek evi kız evine düğünde pişirilecek yemeklerin malzemesini götürür. İki kilesi kız evine gönderilir. İki kilesi de erkek evine kalır. Bu olaya “*esvap kesimi*” denir. Düğün evine, düğün için, börek, baklava, yufka yapılır. Tüm komşularda yardım eder. Sonrasında da gelin ortaya alınıp oynanır. Bu geleneğe “*yufkaya gitme*” de denilmektedir (Anamur, Silifke, Bozyazı, Gülnar, Ermenek, Mut).

* Çeyizin gelinin evine yerleştirilmesi.

Düğün sabahı, gelinin terliğini düzmek için mavi, kırmızı, sarı çeki alınır. Geline dikiş makinesi alınır. Geline takılacak ziynet eşyası olarak “*ikilik*” denilen gümüşten bir takı alınır. Damat tarafının maddi durumuna göre ikiliğin arasına koymak için, bir veya iki tane altın alınırdı. “*Boyunkı*” denilen gümüşten, gelinin boynuna takılan bir takı alınır. Alınan eşyalar oğlan evi tarafından “*terke heybesi*” denilen yarışlı, işlemeli heybeye katılır, dikiş makinesini birisi kucaklar kız evine götürülür. Buna “*asbab götürme*” denir. (Anamur, Silifke, Bozyazı) Salı günü, oğlan tarafı alınan ev için alınan eşyaları, kızın gelinliğinin dikilmesi için alınan kumaşı, kızın kardeşlerine, annesine, babasına alınan hediyeler bir sandığa koyulur ve kız evine çalgıcılar eşliğinde götürülür. Eşyaları taşıyanlara kızın babası tarafından çeşitli hediyeler verilir bu hediyeler, para, yağlık(mendil), yazma gibi küçük hediyelerdir. Kız evine eşyalar götürülürken eşyaların arasına darı ve kül koyulur. Darı koyulmasının sebebi, darı gibi çoğalsın; kül koyulmasının sebebi de ocağı küllenmesin anlamındır. Kına gecesinde yakılacak olan kına da bu gün götürülür. Bu güne “*kesene*” denmesinin sebebi kızın gelinliğinin kesilip, dikilmesi işleminin bugün yapılmasıdır (Anamur) Tohum gavıdı (tongavıt); oğlan evinin kız evine düğün için gerekli olan malzemeleri götürmesidir. Bu malzemeler: Davar, yağ, soğan, dövülmüş darı, un, tuz vb. yemeklik malzemelerdir. Tohum gavıdını oğlan tarafının yaşlılarından birkaç kişi götürür. Kız evine “*eksiğimiz varmı*” diye sorarlar. Kız evi de eksik yoksa “*tamız*”, eksik varsa şunlar yok der. O eksikler hemen karşılanır (Anamur, Silifke, Gülnar).

3.2.3. Evlilik Törenine Davet (Okuntu, Düğünü Okuma)

Eski dönemlerde, günümüzde olduğu gibi eşe dosta düğünü haber vermek için davetiye gönderilmez bunun yerine çeşitli eşyalar gönderilirdi. Örneğin, davetin sembolü olarak Türklerde ‘ok’ kullanılmıştır. Hun, Göktürk ve diğer Türk devletleri hakanları çeşitli sebeplerle kabilelerini bir yere toplamak

istediklerinde onlara davet için ok göndermektedirler. Bugün Anadolu'nun değişik yörelerinde düğüne davet için kullanılan 'okuntu' kelimesinin de 'ok' sözcüğünden gelmiş olabileceği düşünülmektedir (Eröz 1977a: 176). Divanü Lûgat-it Türk'te de bir kimse bir yere çağrıldığında 'okutsadı', 'okıştı', 'okıdı' (Atalay, 1985: I.cilt 197,186; III.cilt 254) denmektedir.

Ahıska Türklerinde; 'teklifçi' adı verilen kişi eş dost ve akrabaları düğüne davet eder. Her köyde bu iş için bir kişi bulunmaktadır. Bu kişiler ahaliyi düğüne davet etmektedir ve yaptıkları işin karşılığında da davet edilenler tarafından biraz yiyecek (Pastırma, sucuk, meyve vb.) veya bir miktar para ile ödüllendirilmektedirler (Hacılı; İdrisi; 1994: 34).

Kaşkaylarda; diğer obaları düğüne davet etmek için 'ohçu', veya 'elçi' denilen kişiler gönderilmektedir. Bu işi yapan kişiler erkek veya kadın olabilmektedir. Bu kişiler gittikleri obalardan çeşitli hediyeler (çorap, mendil, para) almaktadır (Karaaslan, 2010:196).

Gagavuz Türklerinde; düğüne daveti damat tarafından 'dever*', kız tarafında ise kızın akrabalarından genç bir erkek yapmaktadır. Bu kişilerin bindiği atların boynuna beyaz havlu bağlanıp, üzerlerine kilim serilir. Delikanlılar cuma veya cumartesi akşamı eline akraba ve komşuları düğüne çağırmakta kullanılan içi şarap dolu tahtadan yapılmış özel bir şişe olan 'çotrayı' alıp bütün akraba ve yakınları düğüne davet eder. Âdete göre davetliler bu çotradan bir yudum şarap tatmak zorundadırlar. Delikanlılar ev sahiplerine şarap verip karşılığında bahşiş olarak para, çorap veya mendil almaktadırlar (Perçemli, 2011:113).

Kosova Türklerinde; koçun başı kırmızıya boyanır ve boynuzlarına kırmızı elma geçirilir, çocukların ellerine de tepsi tepsi baklavalar verilir; davul, zurna

* Sağdıç yardımcısı.

eşliğinde sokak sokak dolaşarak insanlar düğüne davet edilir. Daveti alan kişiler ikram edilen baklavalardan yerler ve baklavaları taşıyan çocuklara bahşiş verirler (Gilan kendisi,199).

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de evlilik törenine davetle ilgili olarak bir takım uygulamalar yapılmaktadır. Oğlan tarafı düğünün eşe dosta haber verilmesi için bardak, kibrit, basma (kumaş) alır, basma küçük küçük parçalara ayrılır. Yakın akrabalara gönderilmek üzere, özellikle dayıya, amcaya, verilmek üzere şapka; halaya, teyzeye verilmek üzere de “*çeki*” adı verilen işlemeli bez alır. “*Söyleyici, çağırıcı*” adı verilen bir kişi olur alınan bu eşyaları ahaliye dağıtır, “*Falan zamanda düğünümüz var.*” der. Durumu iyi olan aileler uzak köylere davulcu gönderir, düğün zamanını ilan ettirirler (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Ermenek, Silifke, Mut)

Kız tarafı oğlan tarafına ‘*partil*’ (tespih, çorap, mendil vb.) verir. Bu okuntu yerine geçer. Diğer tanıdıklara da davetiye olarak şeker, kayve, çay, kına vb. şeyler küçük bir bohça içinde gönderilir (Mut).

Düğün zamanı gelince köydeki herkesi bilen, ağzı lâf yapan bir kadın ya da evlenecek kişilerin bir akrabası bütün evleri dolaşarak düğünü haber verir. Sırtına da bir çuval bulgur alarak birer çay bardağıyla bulgur dağıtır. Bu olaya “*gelit*” denir. Akrabalık derecesine göre, çok yakın akrabalar havluyla, biraz uzaksa bardakla, akraba değilse şekerle çağırılır. Düğüne çağırmak için yapılan bu işleme “*düğünü okuma ya da okuntu*” denir (Ermenek, Gülnar, Silifke, Mut, Bozyazı, Anamur).

3.2.4. Törenin Başlaması

Kültürümüzde düğün eşler arasındaki birlikteliğin duyurulması için düzenlenen eğlenceli bir araçtır. Düğünlerin birlik ve beraberliğin sağlanmasında, geleneklerimizin yaşatılarak gelecek nesillere aktarılmasında büyük bir yeri vardır.

3.2.4.1. Odun Eleme (Odun Toplama/Oduna Gitme, Yüğrük Odunu)

Odun elemek; köyün gençlerinin, hem kız hem de oğlan evinin düğün boyunca gerekli olacak olan yakacak odun ihtiyacını karşılamak için dağa odun almaya gitmesidir. Gençler odun toplamaya gideceği sabahın gecesinde güvey (damat) gençlere eğlence düzenler bu eğlencede yenilir, içilir.

Kaşkay Türklerinde; obanın her çadırından bir eşek alınıp obanın delikanlıları toyda yakılacak ateş ve yapılacak yemekler için odun toplamaya davet edilmektedir. Sabah erkenden odun toplamak için dağa gidilmekte akşamüzeri eşeklerin sırtı odun dolu olarak ve bir eşeğin yükünün başına kırmızı bayrak takılarak oğul obasının önüne gelinmektedir. Oğlan evine odunlarla gelen bu kabileye oğul obası bir koyun keserek pişirip ikram ederdi. Odundan geldikten sonra çadıra bayrak dikilmektedir (Karaaslan, 2010:191-194) .

Sabah kuşluk vakti (sabah ezanından önce) tüfek atarlar ve gençler bir araya toplanırlar. Komşulardan yük hayvanları (eşek, katır, deve) alınır en az kırk-elli hayvan olur. Gençler hayvanları çeker dağa odun toplamaya giderler. Odunu toplayıp dönerken düğün evine geldiklerini belirtmek için tüfek atarlar. Damadın babası da tüfek atarak onlara karşılık verir. Onlar gelmeden davar kesilir, yemekleri hazırlanır. Gençler gelir yemeklerini yerler, getirilen odunların

bir kısmı kız evine gönderilir. Odun toplanırken bayrak direği olması için uzun ve düzgün bir çam ağacı kesilir (Anamur, Silifke, Bozyazı, Gülnar).

3.2.4.2. Bayrak Dikimi

Türklerde, bayrak asma ile ağaçlara ve sııklara renkli bezler bağlama adetleri, köklerini aynı dini inanışlardan almaktadır. Direğe veya ağaçlara asılan bezlerin renkleri, göğün ve dünyanın yönleriyle, kutsal sayılan şeylerin birer sembolüdürler. Bu kutsal bezli direkler, sonradan bayrak şeklinde kullanılmaya başlamışlardır. Evlerin ve direklerin üzerine asılan bayraklar aynı zamanda birer haberci sayılmaktadır (Ögel, 1971: C.II,167).

Bağımsızlığımızın sembolü olan bayrak, geçmişimizden bugüne kadar her toplumda kutsal sayılarak bir ifade aracı olmuştur. Düğünlerde yer alan bayrak, yeni kurulacak ocağın yeni bir egemenlik alanı olduğu mesajını vermektedir (Kalafat, 1998: 80). Bayrak, düğün evinin işaretidir bu sebeple gelin kadar güzel, damat kadar güçlü görünmelidir. Bayrak dikimi düğünün başladığının işaretidir; davullar çalınır, eğlence başlar bu eğlence düğün bitene kadar devam eder. Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde bayrak dikme uygulaması görülmektedir.

Gagavuz Türklerinde bayrağının çatıya dikilmesi düğünün sembolü ve düğünün başladığının işaretidir. Damadın ve gelinin evinde bayrağın yapılması, çatıya dikilmesi aynı şekilde ve zamanda yapılmaktadır. Bayrağı çatıya dikmeden önce genç bir kızın eline ekmek, genç bir erkeğin eline de şarap verilir, gençler evin etrafını birbirine karşı koşarak, üç kere dolaşırlar ve buluştukları zaman kız şaraptan yudumlar, erkek ise ekmeğin ucundan ısıtır. Bayrağın ucuna elma ve fesleğen takılmaktadır. Bu işlemin sonucunda yeni

evlenen çiftin kötülüklerden korunacağına, bereketli olacaklarına inanılmaktadır (Perçemli, 2011:104-105).

Bayır-Bucak Türkmenlerinde, düğünlerde kullanılan, her köyün bir bayrağı ve bu bayrağı taşıyacak belirlenmiş bir kişi vardır. Bu kişiye '*bayraktar*' denir. Bayraktara hediyeler verilir. Bayrağa oğlan tarafı mendil bağlar bu mendili de bayraktar alır. Bayrağı düğün evinin çatısına bayraktar asar (Kalafat, 2000:212).

Kaşkay Türklerinde; düğünün, düğün evinin sembolü olarak kullanılan yağlığa (mendil) benzer bir keçe ya da bez gerdek çadırının üzerine koyulmakta ve buna '*baydak*' adı verilmektedir. Damat ailesine ait karaçadır da püsküllerle bezenmekte ve çadırın en yüksek noktasına *baydak* çekilmektedir. *Baydak*, kırmızı, yeşil ve ak renklerden oluşan üç bezden (bayraktan) oluşur. *Baydağın* üzerine şeker veya bir meyve koyulmaktadır. Düğüne katılan her oba, ağırlandığı çadırın üstüne *bayrak* çeker. Bu bayraklar da renkli bezlerden oluşmaktadır (Karaaslan, 2010: 203-204).

Doğu Türkistan'dan ülkemize kadar uzanan bu gelenek Taşeli yöresinde de canlılığını korumaktadır. Yörede yapılan düğünler; perşembe günü öğlen saatlerinde bayrak düzme işlemleri ile başlar. Bayrağın takılacağı ağaç yaş olmalıdır çam veya çınar ağacından olur. Bayrak direğinde üç tane bayrak olur. İlk başa Türk bayrağı, ikinci olarak düğün alı gösterir inancıyla kırmızı tül, eşarp bağlanır. Üçüncü olarak da beyaz tülbent bağlanır ki bu da düğünün şeffaf ve temiz olduğunu gösterir. Ayrıca bayrak direğinin ucuna da düğün bereketli olması, soyun devamının sağlanması için nar, elma, soğan takılır. Bayrak damat evinin yüksek bir kısmında muhafaza edilir ki bu genelde evin damıdır. Düğün süresince bayrak çalınmaya çalışılır. Bu nedenle bayrağın başında birisi bekler. Bekleyen kimsenin terini silmesi içinde bayrağa bir havlu bağlanır. Ayrıca bayrak dikiminin başladığı bugünün akşamında köy konağında herkese çay, kahve ikramı yapılır. Cuma günü damadın uzak bölgelerde oturan yakınları gelmeye

başlar. Cuma namazından sonra gelen bu misafirlere yemek verilir. Damadın akrabaları da erkek evine gelirken hediye olarak keçi getirir (Ermenek, Anamur, Mut, Gülnar, Silifke).

Eve dikilen bayrağın dışında sağdıçta ve bayraktarda da bayrak olur. Bayraktarın yanında ‘kiya’ denilen bir koruma olur. Bayraktar düğünün düzeninden sorumludur ve elindeki bayrağı hiçbir zaman elinden bırakmaz sadece *kiyasına* verebilir. Bayraktar düğünün şerefidir (Anamur, Bozyazı, Mut, Silifke).

Bayrak dikilirken hiçbir yere değmemiş bir bıçakla kurban kesilir, dedeler dua okurlar, bayrak dikilirken hiç kimse oturamaz. Bayrağın etrafına isimleri “yeli” veya “dokuz topaklı” isimli bayrak çevreliği takılır. Bu çevrelıklar pullu, saçaklı olur (Anamur, Mut, Gülnar, Ermenek) Bayrak eve dikilirken bayrak yarıya geldiğinde bir leğen, sepet süslenir. İçine buğday, şeker, gelin kızın elbisesi vb. konulur. Kız evine, bir kız başkanlığında genç kızlarla gönderilir. Süt parası olarak gelinin annesine ihtiyaçlar karşılanası için para verilir Genç kızlara da ayna dağıtılır buna “kepez” denir (Bozyazı).

3.2.4.3. Kına Gecesi

Türk kültüründe kına her zaman büyük bir yer tutmuştur. Deyimlerden, atasözlerine kadar hemen hemen hayatın her bölümünde söz varlığını devam ettirmektedir. Sözlük anlamı olarak kına, “*kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz*”dur (Türkçe Sözlük; 2005:1155). Toz halindeki kınanın su ile karıştırılarak elde edilen karışımın boyanacak yere sürülmesi işlemine ‘*kına yakmak*’ denir. Kına yakmak sözünden de anlaşılacağı üzere kına, sadece bir toz veya suyla karıştırılmasından elde edilen karışım değil bir ‘*adanmışlık*’ nişanesidir. Nitekim

Türkler kınayı belli başlı olarak üç yerde kullanmaktadırlar: Allaha kurban olarak kesilen kurbanlıklarda, vatana kurban olsun diyerek asker edilen gençlerde ve beyine kurban olsun diyerek genç kızların saçlarında ve ellerinde. Gerçekten de genç kız ilerde beyine kurban olacak onun için ve çocukları için saçını süpürge edecektir. Askere giden Türk evlatları da gerektiğinde vatani için canını vermekten bir an geri durmayacaktır. Belki de ninelerin, hayatın yükünü anlatan, yüzlerine nur veren aklaşmış saçlarına kına yakması da Allah'a kavuşmadan önceki hazırlıklarıdır.

Her genç kızın ve erkeğin evlenmeden önce baba ocağında geçirdiği son geceye "*kına gecesi*" denilmektedir. Bu gecede kız evinde hüznü anlar yaşanırken; damat evi, eve gelin gelmesinin sevinci içerisinde. Evlenirken kına yakılmayan genç kız yoktur, her genç kızın rüyası telli duvaklı, elleri kınalı bir gelin olmaktır. Bugün özellikle kına gecelerinde mumlar yakılarak, kötülük ve nazarlardan korunmak için yakılan ateşin fonksiyonu devam ettirilmektedir. Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde '*kına gecesi*' uygulaması görülmektedir.

Kaşkay Türklerinde; düğünden bir gün önce yapılan kına gecesine '*hına bendun*', '*şeb hına bendik*', '*hına goyduk*' denilmektedir. Bu gecede damadın amcasının hanımı, halası, teyzesi gibi bir yakın akraba, gelin obasına kına götürür ve tertip edilen eğlence meclisinde gelin ve gelinin yoldaşı olan genç kızların ellerine kına konulur.

Bayır- Bucak Türkmenlerinde; düğünden bir gün önceki gece gelin kıza kına yakılır. Bu işleme '*gelin kınası*' denilir. Bu gecede kadınlar müzik eşliğinde eğlenirler. Gelinin varsa kız kardeşleri, annesi ve arkadaşları birbirlerine karşılıklı maniler söyleyerek gelini ağlatırlar (Kalafat, 2000:128).

Ahıska Türklerinde; düğünden bir gün önce yapılan merasime '*kına yaktı*' adı verilmektedir. Kına yaktıda, baba evinden ayrılık motifleriyle süslü, kederli maniler ve türküler söylenmektedir (Hacılı- İdrisi, 1994:24).

Kosova Türklerinde; '*kına gecesi*' gerdekten bir gece önce yapılmaktadır. Kına gecesi hem gelin tarafının hem de damat tarafının kadınları, arkadaşları ve komşularının katılımıyla kız evinde yapılır. Gelin kıza kına yakılmadan önce tef eşliğinde türküler söylenir, oyunlar oynanır. Eğlence bittikten sonra gelin salonun ortasına oturtularak başına '*kına tülü, kına örtüsü*' denilen kırmızı bir tül örtülür. Başı bozulmamış* iki kadın, arkalarında ellerinde mumlarla genç kızlar, çiçek ve mumlarla süslenmiş kına tepsisiyle birlikte, ayrılık ve gurbet temalı türküler söyleyerek gelinin yanına gelirler. Gelinin ağlaması önemlidir, çünkü ağlamazsa "*kocada gönlü var*" denilerek ayıplanmaktadır (Eroğlu: 187; Köktan:174).

Irak Türkmenlerinde; düğünün en önemli merasimlerinden birisi de '*Xınna (Kına) yakma*' merasimidir. Xınnalama merasimi için, bütün konu komşu, arkadaşlar, akrabalar ve tanıdıklara haber verme ve davet etme işi yenge tarafından yapılmaktadır. Gelin, erkek çocuk doğurmuş, özellikle ilk çocuğunu erkek doğurmuş, iyi ve sevinçli günler görmüş, uğurlu, birisi tarafında süslenmektedir. Aynalı, ahşap iskemle üzerinde yüzü kibleye doğru oturtulan gelin, '*Xınnalığ*' (Kınalık) elbisesi giyer, iki ayağı bir leğen su içine koyar ve gülmeden oturur; ömrü aydınlıklar içerisinde geçsin diye yüzüne *güzgü* (ayna) tutulur. Başucunda bir başka kadın Kuran-ı Kerim okur. Başı, pembe veya kırmızı renkli olan ve '*Qestem Peştamal*' adı verilen bir ipekli örtü ile örtülür. Okunan Kuran ve çekilen salâvatlar eşliğinde kına yakılır. Kına içine koyulan bir parça altın veya madenî para gelinin avucuna koyulur. Daha sonra kına eğlencelerle devam eder (Murad, 2009:315-320).

* Boşanmamış veya kocası ölmemiş kadın.

Bulgaristan Türklerinde; kına gecesi erkek evinde yapılmaktadır. Bu gece de yenilip içilerek eğlenceler yapılır. Gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakılarak kırmızı iplik bağlanır. Daha sonra '*mum tutma*' âdeti yapılmaktadır. Bu âdet , erkek ve kız tarafının yakınlarından olan gençlerin, şimşirin* üzerine mum yakarak çiftlerin etrafında daire şeklinde dolaştıktan sonra bu yanan mumları çiftlere üfleterek söndürmeleri şeklinde yapılmaktadır (Karaoğlu, 2013:204).

Kına töreni Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de görülmektedir. Taşeli yöresinde gelin kıza kına yakılmaması hoş karşılanmaz, eğer erkek tarafı kına yakılmaması gibi bir teklifle gelirse kız tarafı çok sert tepki gösterir ve "*Size dul avradı gelin etmiyoruz*" der. Yörede kına gecesi Çarşamba ya da Cumartesi günü gerçekleşmektedir. Damat tarafı gelin evine bayrakla gider. Yanlarına akşamleyin misafirlere dağıtılacak lokum ve bisküvileri, gelinin giyeceği eşyaları alarak ikindi üzeri oraya giderler. Akşamleyin, damat tarafından görevli kişiler gelinin üzerini giydirirler. Kına, kıza kız evinde; erkeğe, erkek evinde ayrı ayrı yakılır. Kına gecesi iki tarafın yakın geçmişinde akrabalarından birisi ölmüşse, ilâhîli kına gecesi olarak yapılır, değilse düğün gibi yapılır (Ermenek, Anamur, Bozyazı, Silifke, Gülnar, Ermenek).

Kadınlar büyük bir alana toplanırlar. Burada davul çalınır. Kına gecesinde ilk önce görümceler sonra eltiler ve akrabalar oynatılır. Oyuna başlamadan önce gelin oradaki insanların elini öper. El öptükten sonra kına gecesi başlar. Kadınlardan, her zaman türkü söylenmesini ve tef çalmasını bilen vardır. Kadınlar oynarken erkeklerin bakmaması için de damat tarafından bir kişi görevlendirilir. O kişi etrafı kontrol eder. Oyunun son zamanlarında gelin ortaya getirilir. Gelin ayaktayken başına '*yazma*' denilen kırmızı renkli, pullu başörtü atılır. Sonra gelin arkadaşlarıyla biraz oynar. Tepsiye kına dökülür, üzerine mum yakılır. Gelin ortaya alınarak etrafında türküler söyleyerek dönülür. Kız evinde

* Şimşir ağacının sert, düzgün sarı renkte kerestesi.

kına merasimi oğlan evine göre daha hüznü daha buruktur. Kızlarını “obaya” gelin edeceklerdir, gelin kızda “obaya” gelin gidecektir. Bu hüznü kına türkülerinde kendini belli etmekte, kendisini hissettirmektedir. Gelin, kına gecesinde çıra kütüğünün üzerine oturtulur, yönü kibleye çevrilir ve ağlatılmaya çalışılır. Bu olaya “*gelin okşaması*” denir. Gelin ağlatıldıktan sonra kınası yakılır. Kına yakılmadan önce gelin avucunu sımsıkı kapatır, kayın valide avucunu açması için gelinin eline küçük altın koyacağını söyler. Gelin yine de açmazsa bir bilezik ya da gramsa takar. Kına yakıldıktan sonra önceden dikilen keseler ellerine geçirilir (Ermenek, Anamur, Gülnar, Bozyazı, Silifke, Mut).

Gelin tarafında bunlar olurken damat tarafında da benzer şeyler olur. Burada da erkekler bir yere toplanır, köçekler oyun oynarlar, damadın babası onlara para takar. Damat da arkadaşlarıyla oyun oynar. Oyun arasında, lokum, bisküvi dağıtılır. Damat kına yakılmadan önce çıra kütüğünün üzerine oturtularak sarı yazma örtülür. Damadın ve sağdıcin bir eline kına yakılır. Avucunun içine altın konulur. Kına yakıldıktan sonra damadın arkadaşları tarafından ağıt yakılır. Bu ağıt yakma işine “*damat okşaması*” denir. Eğer damat okşama esnasında uyursa başından bir sürahi su dökülür (Ermenek). Olgun, sözü dinlenen, evliliğinde mutlu, çocuklu bir kişi güveyin kınasını yakar. Kına yakılırken kız evinden gelen altın lira veya para oğlanın avucunun içine koyulur kına bunun üzerine yakılır mendille bağlanır. Kına dağıtılır, kına dağıtılırken kınadan alan misafirler kına tepsisinin içine “*arılık*”^{*} atarlar. Toplanan para mendile sarılır. Yaşlılar oturur, gençler çalgıcıları alır daha önceden başka bir evde hazırlanmış olan sofraya giderler yerler içerler sabaha kadar eğlenirler (Anamur).

^{*} Bahşiş, harçlık.

3.2.4.5. Gelin Alma ve Gelin İndirme

Anadolu'da gelin almaya: '*kız alma*', '*gelin çıkarma*', '*gelin alma*', '*gelin götürme*', '*gelin getirme*', '*gelin indirme*', '*hak alma*', '*kız çıkarma*', '*gelin savması*', '*gelin göçürme*' ve '*gelin göçü*' tabirleri kullanılmaktadır. Nahcivan, Irak ve Suriye Türkmenlerinde bu tabirler aynen yaşamaktadır. Ayrıca '*kız aparma*', '*gelin aparma*' ve '*kız göçürme*' şeklinde de isimlendirilmektedir (Kalafat, 2000:120; Ataman, 1992: 43). Taşeli yöresinde de gelin alma: '*gelin çıkarma*', '*gelin getirme*', '*gelin indirme*', '*gelin göçürme*' olarak adlandırılmaktadır. Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde, gelin alma günü uygulanan pratiklerde; buğday, para, şeker, testi, ekmek, yağ, oğlan çocuğu, su, ocak, ateş, çivi, cami, mezar, türbe vb. nesneler ve mekânlar kullanılmaktadır. Bu nesneler yardımıyla büyüsel pratikler uygulanarak evlilik garanti altına alınmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, Kamların ve Alplerin kuşandığı kuşak ile kutsiyet ifade eden üç sayısının, '*kuşak bağlama*' uygulaması ile bir şekilde birleştiği; kam aksesuarı olan kuşağın, İslâmiyet sonrasında da Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde gelin alma uygulaması sırasında görülen '*kuşak bağlama*' uygulamasında yaşamaya devam ettiği görülmektedir (Esin, 1979; 55-71).

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde; evlenme geleneğinde yer alan uygulamalardan birisi de '*saçı*' saçılmasıdır. Saçı; Şamânist ve Müslüman Türklerin evlenme törenlerinde müşterek olan Şamânizm unsurudur. Gelin yeni evine girerken başına saçını saçılır. Saçı her devirde topluluğun ürettiği mahsullerden oluşmuştur. Avcılık devrinde, avın kanı, yağı ve eti; çobanlık devrinde, süt, kımız ve hayvanların yağı; çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saçısı olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı bir soya mensup olan gelinin, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinin kalıntısıdır (İnan, 2000:167).

Kaşkay Türklerinde; ‘*dubak*’ adı verilen yedi renkli mendille gelinin yüzü örtülmekte ve gelin o şekilde oğul obasına götürülmektedir. Oğlan evi beklenirken gelinin beline kuşak bağlanmakta ve bu kuşağın arasına para, kül, tuz ve ekmek koyulmaktadır. Gelin ocağın önüne koyulan oklavanın etrafında üç defa döndürülüp, gelin almaya gelen atlar ‘*reşme*’* ile süslenmektedir. Gelinin bindirildiği atın arkasına erkek çocuk bindirilmekte, gelin konvoyunun önü bir koçla kesilerek bahşiş alınmaktadır (Karaaslan, 2010: 240-255).

Gagauzlarda; gelin alma genellikle cumartesi veya pazar günü gerçekleşir, sabah kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde de gelin alma hazırlıkları başlamaktadır. Oğlan evinden *gelin alıcıları* (sağdıçlar, dever, akrabalar) toplu olarak eğlence ve oyunlarla, davul zurna eşliğinde kız evine gelirler. Kız anne baba karşısında diz çöküp ellerini öptükten sonra bağışlamalarını ve hayır dualarını istemektedir. Gagauz kültüründe kızı evden *naşa*** veya anne babası çıkarmaktadır. Anne baba ellerinde ekmek tutarak odadan sırtı dışarı dönük çıkarlar, genç çiftler ise ekmekten tutunarak onları takip eder. Evden çıkmadan önce gelinin, damadın, naşanın sağdıçın ve eşinin ellerine mum yakılıp verilir. İnanca göre hangi gencin elinde ilk mum sönerse onun önceden vefat edeceğine inanılır. Genç çift evden çıkarken arkalarına bakmazlar, arkalarına her hangi bir sebeple bakarlarsa uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Eşikte yeni evlenenlerin üzerine buğday, para, üzüm vb. atılır, bastıkları yerlere su ve şarap dökülür. Köylerde genç çiftler vedalaşırken şarap ikram edilir. Çiftler bir yudum şarabı ağızlarına alırlar, bardakta kalan şarabı sırtlarından arkaya dökerler. Bu tavırla yeni evlenenlerin refah bir hayatı olacağına inanılmaktadır. Evin bahçesinde yakılan ateşin üzerinden gelin ve damat üç kere atlar. Gelin ve damat evden çıkarken yolları gençler tarafından

* Süslü ip.

** Sağdıçın eşi.

kapatılır *kapı parası* veya *babalık parası* istenir, para sağdıç veya *dever* tarafından gençlere verilir (Perçemli, 2011:117-118).

Kırgızlarda; damadın gelinle ilk defa görüşmesine '*cüz görüştürüü*' denilir. Kız gelinliğini giyip hazırlandıktan sonra damat adayı ve sağdıç kızın bulunduğu odaya girip gelini çıkarır. Odadan çıkarken kapıda bekleyen kızın yengelerine bahşiş verirler ve kızı, damadın evine götürmek için dışarıya çıkarırlar. Böylece kız kendi evinden ayrılarak damadın evine gitmiş olmaktadır. Gelin damat evine yaklaşırken yolları kesilir, yolu kesenlere damadın arkadaşları ve kızın yengeleri para, mendil, vb. hediyeler verirler. Kırgız ve Kazaklar'da; gelin, damat evine gelince bir ateş yakılır. Ateşin etrafında gelin ile damat üç kere döner. Eve girmeden önce kayın valide veya kabile büyüklerinden birileri gelin ile damadı tütsülerler. Bu uygulamada ki amaç gelin ile damadı kötülüklerden, nazardan, beladan korumaktır. Yeni gelen geline, aile ve kabile büyükleri sağlık, mutluluk, zenginlik dilemekle birlikte nasihatte bulunmaktadır. Kırgız ve Kazaklar'da düğün âdetlerinde görülen Kamlık gelenekleri izlerinden birisi de gelinin kayın babasının evinde yanan ocaktaki ateşe yağ atıp secde etmesidir. Kırgızlarda gelin kayın babasının evine ilk geldiğinde başına saçı saçılır. Saçı, genelde un, boorsok*, şekerlerden oluşmaktadır (Jumabaev :48; Dıykanbayeve, 2009:215-218).

Azerbaycan Türklerinde; gelin baba evinden çıkarken ailesi geline hayır duada bulunur, hakkını helal eder. Yakın akrabalarından birisi onun beline kırmızı kuşak bağlar. Bu kuşak hem geline bir hediye vaadi, hem de mutluluk içinde yaşamaları dileğini temsil etmektedir. Gelini kem gözlerden korumak inancıyla başının üzerinde üzerlik ve tuz dolaştırılıp ocakta yakılır. Gelinin önünde ayna tutulur bu mutluluk, saadet sembolü sayılır. Ayrıca, inanca göre ayna gelinin yolunun açık olmasına vesile olacaktır. Evden çıkarken gelinin

* Ekmek parçası.

başına şeker serpilmesi, gittiği evde şeker gibi tatlı bir hayat sürmesi dileğinin ifadesidir. Damadın evinde bereket, zenginlik getireceği inancıyla gelinin ayağına kurban kesilmektedir (Hacıyeva, 1997 :220-221).

Suriye Türkmenlerinde; gelin almaya davul zurna eşliğinde gidilir. Gelin evine yaklaşınca gençlerden biri türkü söyler. Bir müddet gelinin evinde halay çekip eğlendikten sonra gelinin çeyizi çıkarılır. Sandığın üzerine gelinin kardeşi oturur ve bahşiş almadan kalkmaz. Gelinin kemerini, gelinin kardeşi bağlar, bahşişi alır. Gelinin bindiği atın başına bir mendil bağlanır, bu mendili ata binen sağdıç alır. Gelin atına başka kimse yaklaştırmaz. Erbil’de gelinin koca evine geldiği gün, gelinin ayağı içi su dolu bir leğene bastır daha sonra bu leğenin suyu evin dört tarafına serpilir böylece eve bereket geleceğine inanılır (Kalafat, 2000:129-133).

Kosova Türklerinde; gelin alma töreni müzik eşliğinde gerçekleşmektedir. Gelini almaya gelenler kız evinde tef (daire) eşliğinde karşılanır. Misafirlere lokum ve gül şurubu ikram edilir. Kaynana gelinin yanına girdiğinde her şeyin tatlılık içinde geçmesi için gelinin ağzına şeker koyar. Gelin bu şekeri kocasının evine gidinceye kadar ağzında tutar. Gelin baba evinden çıkmadan önce aynaya bakarak evlenmek isteyen kız arkadaşlarının isimlerini söyleyerek yanına çağırır. Arkadaşları gelerek gelinle birlikte aynaya bakarlar. Böylece tez zamanda kismetlerinin açılacağına inanmaktadırlar. Annesi ve kaynanası tarafından gelin odasından çıkarılırken kaynana leblebi saçar. Gelinin bir koluna kendi babası, diğer koluna da kaynatası girerek evden çıkar ve arabaya biner. Gelin, arabaya bindiğinde damadın babası araba ve gelin üzerine şeker ve demir para atmaktadır. Gelin oğlan evine gireceğinde damat gelinin üzerine arpa atar. Evin giriş kapısında kaynana gelinin parmaklarını şerbete batırır ve yeni evindeki hayatının hep tatlılıkta geçmesi için kapının çerçevesine üç defa sürdürmektedir. Daha sonra kaynana, eltiler ve gürümceler gelinin şerbetli parmaklarını yalarlar.

Ardından gelinin eline Kur'an-ı Kerim verip, koltuğunun altına ekmek koyarlar. Gelin içeriye girip oturduğunda en kısa sürede çocuk sahibi olması için ve özellikle erkek çocuk doğurması için kucağına erkek çocuk oturtulmaktadır (Eroğlu, 2008 :213-214; Köktan, :199-200).

Ağıska Türklerinde; oğlan tarafı -ikinci vaktinde-, kız tarafına davul, zurna eşliğinde gelin almaya giderler. Kız evinde '*urba*'* açılarak misafirlere sergilenmektedir. Bu arada gelinin küçük kardeşi, gelinin başının üzerinde, içerisinde mum, çerez ve para olan tepsiyi döndürür. Bu işleme '*çerez oynatma*' denilmektedir. Gelinin kardeşi, gelinin beline kuşak bağlar ve gelinin yengeleri de gelinin beline ekmek koyarak şal bağlamaktadırlar. Daha sonra kayınpeder ve büyük kardeş içeriye girerek gelini odadan çıkarırlar. Gelin yola çıktığında gençler yolu keserek kayınbabadan harçlık ya da hasım isterler, harçlığı aldıktan sonra yolu açarlar. Yol kesmeyle ilgili başka bir uygulamada yol kesme işleminin koçla yapılmasıdır. Eğer gelinin gücü yeterse koyunu da yanına alarak devam eder eğer gücü yetmezse babası koçun parasını verir. Gelin konvoyu oğlan evine geldiğinde gelin arabadan inmez, bir adet öküz ister. Gelinin kayınbabası veya kayıinvalidesi gelerek bir adet öküz verir, öküzün kulağı kesilerek kan akıtıldıktan sonra gelin arabadan inmektedir. Gelin arabadan inerken üzerine yüksek bir yerden para atılır. Gelin, evin kapısının üst kısmına bal sürüp ayrıca kapının eşiğine koyulan saksıyı kırarak eve girmektedir (Hacılı; İdrisi, 1994: 36-39).

Irak Türkmenlerinde; gelin genellikle pazartesi veya perşembe günü ikinci namazından sonra damadın evine götürülmektedir. Gelin, babasının evinden alınırken, gelinin akrabalarından bir çocuk '*qapıçılığ*' (kapıcılık) yapar ve damattan bir miktar para almadan gelinin çıkmasına müsaade etmez. Gelinin bineceği atın/kısrağın boynuna al bir '*türme*' (büyük ipek mendil) bağlanır.

* Gelinin makyaj malzemeleri ve kıyafetlerinin misafirlere sergilenmesi.

Gelinin doğuracağı ilk çocuğun erkek olabilmesi için gelinin arkasına onun yakınlarından bir erkek çocuk bindirilir. Gelin götürülürken yanında tüfeklerle ateş edilir. Damadın evine çakılmak üzere, gelin evinden bir çivi veya kazık alınır. Gelin, damadın evine geldiğinde damadın ailesinden bir erkek gelini attan indirir. Gelin attan inmek istemez ve nazlanır; kayınbabası ona “*en kızım en, sene filan mülki, filan damı, filan yeri bağışladım (in kızım in, sana filan mülkü, filan evi, filan yeri bağışladım)*” der. Bu sözden sonra gelin kısıraktan inmektedir. Damat, sağdıçlarıyla birlikte evin damına çıkar; gelin avluya girince, yukarıdan içerisine madenî para ile karıştırılmış şeker, lokum, ceviz, badem, kuru üzüm, portakal, turunç, elma vb. saçmaktadır. Gelinin önüne bir tas su koyulur ve ayağıyla suyu dökmesi istenir. Ayrıca gelin eve girdiği zaman *şerbe* (testi) kırmak çok yaygın bir gelenektir. Odaya giren gelinin kucağına bir erkek çocuk verilir veya yatağının üzerinde bir erkek çocuk yuvarlatılır, bu uygulamayla gelinin doğuracağı ilk çocuğun erkek olacağına inanılır (Murad, 2009:333-338).

Taşeli yöresinde de Türk topluluklarında yapılan uygulamalara benzer uygulamalar görülmektedir. Pazar günü öğleden sonra düğün alayı tarafından damda tüfek atılır. Sonrasında gelin almaya gidilir. Gelin, atla getirildiği zamanlarda; atlara binen kişilere “*bürgü*” denilen, alt tarafı pantolon, üst tarafı gömlek şeklinde renkli elbiseler giydirilirdi. Gelinin atını, dayısı çeker. Bayrağı çekip giden kişinin: “*Hazır olun kız evi hey hey!*” diye bağırmasıyla kız evine gidilir. Aynı zamanda gelini ata bindirirken yardımcı olan gelin alıcı kadınlarda ipek, kadife elbise veya beyaz çarşaf giyer ve çoğunun başında da fes, feslerin kenarında da altın, gümüş para bulunurdu. Gelinin bindiği ata bir kız evinden, bir erkek evinden *çevre** bağlanır. Tüfek ata ata gelin almaya gidilir. Kız evinden dönülürken gelinin başına kırmızı örtü örtülür. Gelin ilk önce mezarlığa götürülür daha sonra gelin caminin etrafında dolandırılır. Gelin almaya arabalarla gidilecekse; süslenen arabalar, gelini götürmek için damat evine gelirler. Burada

* Bayanların dörtkenarını oya ile işledikleri pullu örtü.

şerbet içilir. Arabalara havlu takılır. Gelinin bineceği arabaya ayrıca seccade asılır. Kız tarafından birisi -gelinin kardeşleri veya arkadaşları- tarafından odaya kapatmış olan sandığın üzerine oturur. Sandığı çıkartmayız şeklinde, damattan para ister. İstedikleri yerine getirilirse kapıyı açarlar. Damat tarafı isteklerini yapacağını söyleyince gelini getirirler. Gelinin babası, kızını koluna takar. Evden çıkarır. Evin önünde beline kırmızı bir kurdele bağlar, birde kırmızı başörtü örter. Sonra gelin babasının elini öper, kızın erkek kardeşi yeşil bir kurdele bağlar. Damat gelinin yanına gelir ve gelinin koluna girer. Dua yapılarak, arabaya binilir. Arabanın önüne damadın babası, arkada gelin ile damat; damat ve gelin tarafından da birer kişi oturur (Ermenek, Anamur, Silifke, Mut, Gülnar, Bozyazı).

Gelin evden çıkmadan önce babasının ayağını öper babası da gelinin ayakkabısının içerisine para koyar. Gelin ocağın etrafında üç defa döndürülür. Gelinin bindiği atın arkasına erkek çocuk oturtulur (Gülnar, Anamur, Bozyazı, Silifke, Mut, Ermenek).

Perşembe günü gelin alma günü ve düğünün son günüdür. Bu gün sabah erkenden kalkılır yemekler vurulur (pişirilir). Çalgıcı eşliğinde eğlenilir, çeşitli oyunlar oynanır. Düğünlerde '*meyancı*' denilen kişiler olur bu kişilerin görevleri düğünlerde silah attırmaktır. '*Meyancı*'lar düğünlerde silah atan kişilerin değişik figürlerle, oyunlarla silah atmasını sağlarlar. Güzel figür yapamayan, güzel oynayarak tüfek atamayanları elindeki "*cıvgın*"^{*}la döver. Gelin almaya gidenlere "*gelin alıcı*" denir. Gelin alıcılar gelini almaya gitmeden önce, develerin "*havut*"ları süslenir, develere "*böğür çanları*" takılır, gelinin bineceği at süslenir. Bu işlemler bittiği zaman bayrak önde arkasında gelin alıcılar gelinin evine doğru, davulla, zurnayla yola çıkarlar. Gelinin evinde gelin alıcılar karşılanır şerbetler ikram edilir. Gelin, babası, annesi, yakın akrabaları ve arkadaşlarıyla helalleşir. Gelinin babası kızına " *Gelinlikle çıktığın eve kefenle geri dön.*" der.

* Nar ağacından yapılmış ince sopa.

Bu söz yörede boşanmanın hoş karşılanmadığının, beyaz gelinlikle gelin giden kızın baba ocağına ancak beyaz kefenle dönebileceğinin işaretidir. Gelinin babası, varsa ağabeyi gelinin beline kırmızı kuşağı salâvat getirerek üç kere dolandırdıktan sonra bağlar. Gelin daha önce işlemiş olduğu ‘*at kulağı*’^{**} nı atın yularının sağına ve soluna takar. Gelin alıcılar gelini alırlar baba evinden, koca evine getiriler. Gelirken güveyin babası gelin alıcıların önüne geçer yolda gelin alıcıların önünü kesip bahşiş isteyenlere bahşiş verir. Gelin alıcıların gelişi sırasında silahlar atılır, tekbirlerle kurbanlar kesilir (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Ermenek, Mut, Silifke)

Gelin koca evine geldiğinde attan inmez, attan inmek için ‘*indirmelik*’ ister. Damadın babası gelir “*sana bir tosun veriyorum*” der. Bu esprili bir yaklaşımdır damadın babasının tosun olarak nitelendirdiği damadın kendisidir. Gelin attan inmez bu sefer baba, şuradaki tarlayı veriyorum, kırk davar veriyorum, on mal veriyorum vb. şeyler vererek gelini attan indirir buna “*indirmelik*” denir (Anamur, Bozyazı, Mut, Gülnar, Silifke, Ermenek).

Gelin eve girerken kucağına bir oğlan çocuğu verilir ve öptürülür bunun amacı oğlan çocuklarının olmasıdır. Gelin kapının eşiğine geldiğinde içinde yarısına kadar su olan bir kova koyulur ve bu kova geline teptirilir bunda ki amaç suya yüklenmiş olan kutsiyetin evi koruması, gelinle beraber gelmesi muhtemel kötü ruhlardan arınmadır. Oklava eşiğe konulur onu kırar. Geline kapının üstüne tereyağı sürdürülür, bunun amacı gelinin ağır başlı yağ gibi yumuşak olmasıdır. Geline kapının üzerine çivi çaktırılır, bunun amacı da gelinin eve bağlı olması, başka kapı bilmemesi içindir. Kapıya bir ip gerilir ve gelin bu ipi de kırarak eve girer, bunun amacı da gelinin karşılaşacağı zorluklarla kolay başa çıkmasını sağlamak içindir (Anamur, Mut, Bozyazı, Silifke, Gülnar, Ermenek). Damat

^{**} Biri beyaz, diğeri kırmızı mendil büyüklüğünde, işlemeli bez.

odada gelini dövmek ister yengeler gelini korur bu üç kere tekrarlanır buna 'tura' denir (Bozyazı).

Yörede gelin ve damat eve girerken evleri bereketli olsun diye başlarının üzerine 'sazak' (saçı) dökülür. Saçının içerisinde; bozuk para, murt yaprağı, şeker, buğday, yerfıstığı, arpa, karacüccem (çörek otu), iğde ve ayçekirdeği bulunur (Anamur, Mut, Gülnar, Bozyazı, Silifke, Ermenek).

3.2.5. Nikâh

Evliliklerde resmî ya da dinî nikâh yaptırmadaki amaç, kadın-erkek beraberliğini ilân etmek, toplumun gözünde geçerli saymak, kutlamak ve kutsamaktır (Örnek,2000: 198). İki taraf kendi arasında anlaşmış olsalar da evlilik işleminin gerçekleşmesi, toplum karşısında resmen tasdik edildikten sonra olacaktır. Buda resmi ve dini nikâhların yapılmasıyla olacaktır. Dede Korkut'ta, Kanlı Koca Oğlu Kanturalı hikâyesinde nikâhla ilgili olarak: “ *Ulu Tanrı atamın gönlüne rahmet eylese, nikâhımı kıyıp, beni o yiğide verse*” (Gökyay, 1976: 140) sözünden yola çıkarak Türklerde nikâh yapma geleneğinin 14. yüzyıla kadar uzandığını söyleyebiliriz.

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde nikâhla ilgili bir takım uygulamalar görülmektedir. Bu uygulamalardan bir tanesi 'mehir'dir. Arapçadan dilimize girmiş olan ve İslami bir gelenek olan *mehr* verme uygulamasıdır. *Mehr*: “*evlenirken erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli*” olarak açıklanmaktadır. Dini nikâh sırasında belirlenen 'mehr' kadının kocasının ölümü veya boşanma hâlinde kadına, kocası tarafından ödenmektedir (Devellioğlu, 1993: 603; Ataman, 1992: 17; Örnek, 2000: 202). Mehir gerdekten önce verilmesi gereken ve gerdekten sonra verilmesi gereken olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır (Top, 1986: 114). Buna göre 'mehri muaccel' hemen verilmesi gereken mehirdir.

Zifaktan önce verilmesi şartı vardır. ‘*Mehri müeccel*’ ise boşanma ya da ölüm durumunda eşe ödenen mihirdir bu ertelenebilir ya da kadın isterse almayabilir (Tezcan, 1998:16). *Mehir* uygulaması önceleri yayginken günümüzde sembolik olarak da olsa toplumda yer aldığı görülmektedir. Kadının evlenmeden önce *mehir* olarak aldıklarını evlendikten sonra ailenin ortak malı olarak kullanılmaktadır (Koşay, 1944:13).

Kırgızlarda; dini nikâh yapılan eşlere ‘*Kuday koşkon, Kuran koşkon*’ (*Allah’ın ve Kur’an’ın birleştirdiği eşler*) denilmektedir. Dini nikâh şu şekilde yapılmaktadır: Nikaha başlarken iki şahit ve ‘*ökül ata*’ (vekil ata) çağrılır. Gelin ve yengesinin olduğu yere perde çekilir. İmam, damat ve şahitler ön tarafa oturur. İmam önce hazırlanan kâsedeki suya ve tuza dua okuyarak üfler. Sonra ‘*Allah’ın kavli peygamberin sünnetini zikrederek*’ önce damada sonra kıza evlilik kararlarını şahitler huzurunda sorar. Damada “*falan kızı filancayı eş olarak kabul tuttun mu?*” der, bunu üç kere sorar. Aynı sorular geline de sorulur. Kızlara bu soru ilk defa sorulduğunda evet demesi en makbulüdür. Damat ve gelinden cevap aldıktan sonra nikâh duası yapılır. Gelin ve damada su içirir, tuzdan tattırılır. Aile hakkında dini nasihatlerde bulunulur, en sonunda dua edilir. Nikâh kıyan imama para ve çeşitli hediyeler verilir. Nikâh esnasında gelin ve damat ellerini dizlerine koyar, ev içinde eşyaların ters olmamasına, kapıların kilitli olmamasına dikkat edilir (Jumabaev, 2006:52; Dıykanbayeva, 2009: 218) .

Tatar Türklerinde, ‘*imam nikâhı*’ olarak da adlandırılan dini nikâhı kıymak için çağırılan hoca, önce nikâh kitabına söz kesmede konuşulan hediyeleri ve parayı yazmaktadır. Ayrıca bu kitaba, boşanacak olduğunda kıza, güvey tarafından ödenmesi gereken para miktarı da yazılmaktadır (Zaripova Çetin, 2009:94).

Kaşkay Türklerinde; ‘*akit*’ olarak adlandırılan nikâh, gelinin baba evinden alınması için düğün alayı geldiğinde damadın ve gelinin ayrı bir çadıra geçerek

'*mihriye*' gibi ayrıntıların görüşülmesinden sonra, '*mihriye'nin* kâğıda yazılarak imzalanmasıyla gerçekleşir. Gelin ve damat tarafından imzalanmış olan bu '*akitname*' bu işe yetkili bir molla tarafından da onaylanmaktadır (Karaaslan, 2010:261).

Gagavuz Türklerinde; dini nikâh kilisede olmakta bu işleme de '*stenoz, steunoz, stefano veya fensetmek*' terimlerini kullanmaktadırlar. Papaz kilisede çiftin başlarına taç takıp, kilisede üç defa gezdirir. Kilise nikâhına gelin, damat ve sağdıçlar gelir. Nikâh kıyılırken, mumlar ve günlük yakılmakta; gelenler tütsülenerek, kutsal su serpilmetedir bu âdet yeni evlenenleri kötülükten korumak için yapılmaktadır (Perçemli, 2011:122).

Kosova Türklerinde; gerdek olayından önce mutlaka dini nikâh kıyılmaktadır. Dini nikâh için gelin ve damat camiye gidip, imam ve iki şahit önünde dini nikâhlarını yapabildikleri gibi evlerde de yapılabilmektedir. Resmi nikâh günü, dini nikâhtan sonraki herhangi bir tarih olabilmektedir (Kökten, 2008:205; Eroğlu, 2008: 220) .

Irak Türkmenlerinde; nikâh kıymaya '*kebin kesmek*' denilmektedir. *Kebin* aynı zamanda boşanma durumunda erkeğin, kadına vereceği mihre verilen isimdir. Kebin kesmek işlemi iki bölümden oluşmaktadır; hem kadı/hâkim tarafından kızın evinde kıyılan ve resmî olarak mahkeme evrakları içinde tescil edilen nikâh, hem de molla veya şeyh yani bir din adamı tarafından kıyılan nikâhtır. Nikâh kıyılırken, yeni çiftin bahtları açık olsun diye pencereler, güğümler ve avuçların açık olmasına dikkat edilmekte, bir bardak veya bir tas suyu dökmek de ihmal edilmemektedir. Nikâh, bazı ailelerde resmî nikâhın kıyıldığı günde yapılırken kimi ailelerde birkaç gün sonra kimi ailelerde de düğün (toy) gününde yapılmaktadır anlaşılacağı üzere dinî nikâh için kesin bir gün bulunmamaktadır (Murad, 2009:297-310).

Bulgaristan Türklerinde; imam nikâhı ya gelin alındıktan sonra üç gün içerisinde veya güve kapama* gecesi kıyılmaktadır. Kızın, olası bir boşanma ihtimaline karşı boşanma sonrasında geçimini sağlayabilmesi için kıza *mehir* verilmektedir (Karaoğlu, 2013:216).

Taşeli yöresinde de Türk topluluklarında olduğu gibi nikâh ile ilgili bir takım uygulamalar görülmektedir. Dini nikâh merasimi dini vecibelerin gereğidir. Dini nikâh imam tarafından kıyılmaktadır. Dini nikâh kıyılırken odada sadece imam, gelin, damat, gelinin şahidi ve damadın şahidi bulunabilir (Anamur, Gülnar, Bozyazı, Mut, Silifke, Ermenek). Yörede düğün eğlenceleri bittikten sonra yatsı namazının arkasından mahallenin imamı hoca nikâhı kıyar. İmam nikâhında mutlaka kızın babası ya da dayısı olur. İmam nikâhı olmadan evlenme olmaz. Mihir konulur, mihir; nikâh bedelidir, geline verilir (Gülnar, Bozyazı, Mut, Silifke, Ermenek, Anamur) .

Dini nikâhın kıyılması sırasında, kollar bağlanmaz, eller kenetlenmez, açık olan dolap, pencere, kaplar kapatılır. Bunun sebebi yeni gelin ve damada uğursuzluk getireceğine, kismetlerinin kapanacağına inanılmasıdır (Bozyazı, Gülnar, Silifke, Mut, Ermenek, Anamur).

3.2.6. İlk Gece (Gerdek)

Bakirelik anlayışı Türklerde İslamiyet'ten önce de görülmektedir. Divanû Lügat-it Türk'te bakire kız için '*kapıklı kız*' denmektedir (Atalay, 1985: cilt I. 496). Dede Korkut Destanları'nda kahramanlar ok atarlar, oklarının düştüğü yerde gerdek için çadır kurulur. "*Oğuz zamanında kaide buydu ki bir yiğit evlense ok atardı, ok nereye düşse anda gerdeğini dikerdi*" (Gökyay, 1976: 40).

* Gerdek.

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde gelinin ‘*masum*’ ve ‘*temiz*’ olmasına önem verilir. Kızın evlenmeden önce başka birini tanımamış olması üstünde titizlikle durulur. Medenî ya da dinî nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine ‘*gerdek*’ denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Törelere etkinliğini sürdürdüğü yerlerde, ‘yenge’ kadınlar gerdek sonucu beklemektedirler. Kimi yerlerde kızın temiz çıktığı belli olunca sonuç evin damına bayrak asarak veya silah atarak ilan edilir. Gelinin kız çıkmadığı anlaşılırsa, baba evine yollanması da bilinen olaylardandır (Örnek, 2000:197).

Kırgız Türkleri arasında gerdek gecesinde yatak serilip tüm işlemler yapıldıktan sonra kızın yengeleri dışarı çıkar. Damat çağrılır ve gelinle damat baş başa kalırlar. Belli bir süre sonra kızın bağırması üzerine yengeler içeri girer. Yengeler damada “*razı mısın?*” diye sorar. Damat “*razıyım*” derse bu, kızın bekâretinin sağlam olduğunu gösterir. Kızın bakire çıkması üzerine yengeler kızın anne babasına kanlı bezi göstererek “*kızınız erkek doğurdu*” diyerek bahşiş alırlar (Jumabayev, 2006: 53).

Gagavuz Türkleri arasında gerdek gecesinde kızın bakire olması şarttır. Güvey gerdekten sonra kızın bekâretinin işareti olmak üzere ‘*dever*’ silah atar ve kızın bekâretinin daha evvel bozulmamış olduğunu ilan eder. Gelin odasının yanında bekçilik yapan kadın, sabah kızın ‘*temiz*’ olduğunu ispatlamak için gömleğini misafirlere gösterir, kızlığın ispatı olarak yattıkları çarşaf dışarı asılmakta, büyüklerin eli öpülmektedir. Gerdek günü, rakı boya ile kırmızıya boyanmakta damatta gelenlere bu rakıdan ikram etmektedir. *Dever* koyun derisini beline bağlayıp, müjdeyi vermek ve kırmızı rakı ikram etmek için sağdıcın ve kızın ailesine gönderilmektedir. Kız bakire çıkmamışsa, kırmızı rakı kızın, annesine ve babasına delik bardaktan ikram edilmektedir. Kız suçluysa

yani eşinden önce kızlığını kaybetmişse ve kocası karısını savunmazsa kız, evine gönderilir (Perçemli, 2011:133-134).

Ağıska Türklerinde; gerdege, ‘güvegüye vermek’ denilmektedir. Güvegiye vermek zamanı yaklaştıkça damadı, sağduş^{*} ile beraber eve getirirler. Oğlan ve yengeler (babalık), damadın anası, sağduşu, damadı ve gelini güvegiye^{**} alırlar. Güvegi odasında ki gelin yatağının üzerine doğacak ilk çocuğunun erkek olması için oğlan çocuğu koyarlar. Odaya giren gelin çocuğu kucağına alır ve öper. Üzerinde mum yanan bir sinin^{***} içinde damat ve geline tatlı ve yemek getirilir. Yüz aklığının şahitliğini etmek için kız tarafından yalnız yenge oğlan evinde kalır. Ertesi gün yenge gelinin baba evine “yüz aklığı” müjdesini götürür (Hacılı; İdrisi, 1994:40-41).

Tatar Türklerinde; gelin ve damat için evin ayrı bir bölümü özel olarak hazırlanmaktadır. Birçok bölgede buna ‘Kelât’, ‘Ak Kelât’ (Ak Otağ) denilmektedir. *Kelât*, avludaki sıcak yaz günlerinde uyumak için yapılan serin ve küçük oda, kilerde olabilmektedir. Bu oda, çeyizin en güzel parçalarıyla süslenir. Gerdek yatağı, özenle hazırlanarak buraya serilir. Yatağı, kızın büyük yengesi serer ve döşekleri, güveyin kız yanında kalabileceği gün sayısına göre döşer. Bu yüzden gençlerin ilk görüşmesine ‘*Tüşâkkâ Sikertü*’ (*Döşeğe Zıplatma*) *de* denilmektedir. Sibiryâ Tatarlarında bu geleneğin adı ‘*Utav Basu*’ olarak bilinmektedir (Çetin, 2009: 95-96).

Kosova Türklerinde; gerdek öncesi çiftlerin çok çocuk sahibi olmaları için, birkaç küçük çocuk gelinin yatağında yuvarlandırılır. Gerdege girme, yatsı namazından sonra gerçekleşmektedir. Yatsı namazından sonra gerdek odasına

* Sağdıç, Ağıska Türklerinde sağdıcin evli olması gerekmektedir.

** Özel olarak süslenmiş gelin odası.

*** Tepsi.

ilk olarak gelin arkasından da damat girer. Gerdeğe girmeden önce damat babasının ve yaşlıların ellerini öper ve gerdeğe girme esnasında arkadaşları tarafından sırtı yumruklanır. Gerdek odasının kapısının önüne su dolu bir bardak bırakılır. Damat gerdek odasına girmeden ayağıyla bu bardağı kırar. Gerdek odasına giren damat iki rekât namaz kılar, dua eder. Eşinin duvağını açabilmek için yüzgörümlüğü hediyesini takar (Köktan, 2008:206, Eroğlu, 2008:220).

Kaşkay Türklerinde; gelin attan iner inmez gerdek çadırına kesilmiş bir kurbanın kanı üzerinden yürütülerek gerdek çadırına götürülmektedir. Damat, gerdeğe girmeden önce arkadaşları tarafından taş ve sopalarla dövülmekte, abdest aldığı su çadırın etrafına serpilmektedir. Çadırda iki rekât namaz kılar. Gelinin duvağını açmak için damat '*ruğuşan*' adında bir küçük hediye vermektedir. Zifaktan sonra çadır dışına gösterilmesi için odaya konmuş küçük çarşaf dışarıya çıkartılmakta ve kızın bekâreti tüfek atılarak obaya ilan edilmektedir (Karaaslan, 2010: 266-268).

Irak Türkmenlerinde; yatsı namazından sonra gelin, yenge tarafından '*kürekene*'* '*al emanetiv*' (emanetini al) denilerek teslim edilmektedir. Yenge, gelini teslim ederken *kürekenden* bahşiş alır, yenge bahşiş almadan odadan ayrılmaz. Yenge odadan çıktıktan sonra *küreken* iki rekât namaz kılar; kıldığı bu namaza '*perde namazı*' denir. Gelinin kucağına erkek çocuk verilir veya yatağın üzerinde erkek çocuk yuvarlandırılır. *Küreken* gerdeğe girdiğinde akrabalarından birisi odanın duvarına bir bıçak saplar bu bıçağı *küreken* gerdekten çıktıktan sonra saplandığı duvardan çıkartır. Gelinin bekâretine çok önem verilir. '*Üz ağılığı*' (yüz aklığı) denilen kanlı bez kısa bir süre sonra bazı yerlerde ise ertesi gün ilk olarak '*küreken*' ailesine, sonra da gelinin ailesine gösterilir (Murad, 2009: 338-343).

* Güvey, damat.

Bulgaristan Türklerinde; yatsı namazından sonra damadı zıfıf (gerdek) odasına katmaya 'güve kapama' denilmektedir. Damat zıfıf odasına girerken akrabaları ve arkadaşları sırtına vurmaktadırlar. *Güve kapamada* horoz ötünceye yani sabah oluncaya kadar dışarıya kesinlikle çıkılmamaktadır. Çünkü dışarıda şeytanlar gezmekte, dışarıya çıkanı alıp götürmektedir. Eski dönemlerde zıfıf gecesinden sonra, damadın annesi, güve kapamadan kalan kanlı çarşafı haneye yeni gelen gelin temizdir, namusludur, oğlumun helalidir demek için bir tele asarak insanlarına, akrabalarına göstermektedir (Karaoğlu, 2013:218).

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de *gerdekle* ilgili olarak bir takım uygulamalar görülmektedir. Gelin yatağının üzerinde erkek çocuk yuvarlanır bunun sebebi çiftin doğacak ilk çocuklarının erkek olması içindir. Damat gerdeğe girerken arkadaşları tarafından sırtı yumruklanır. Damat, gelinin yanına girince geline '*yüz görümlüğü*' olarak bir ziynet eşyası takar ve gelinin duvağını öyle açar. Damat iki rekât namaz kılar. Gelinin annesi ve babası o gece damadın sağdıçı gelene kadar uyumazlar. Damadın sağdıçı damat gerdekten çıkıp da silah atana kadar bekler. Damat silah atınca, sağdıç gelinin evine gider ve "*Hayırlı olsun.*" der. Gelinin annesi ve babası ancak bundan sonra yatar. Damadın silah atmaması hâyır değildir, gelinin gerdekten yüzünün akıyla çıkamadığının işaretidir. Böyle bir durumda sağdıç gelini babasının evine bırakır (Anamur, Ermenek, Gülnar, Muş, Silifke, Bozyazı).

3.3. EVLENME SONRASI RİTÜELLER

Evlenme yaşına gelen gençlerin bir aile kurabilmesi için kız bakma, görücü gitme, kız isteme, damat adayını tanıma, nişan, kına, düğün vb. hareketli ve yorucu süreçleri tamamlayıp karı-koca olmalarının ardından evlenme sonrası uygulamalarıyla; gelinin temiz, namuslu ve ailenin kabul edilmiş yeni bireyi olduğunu göstermek amacıyla duvak günü; gelin ve damadın ailelerinin arasında

her hangibir problem olmadığı ve ailelerin akrabalık bağıyla birbirlerine bağlandıklarını göstermek amacıyla da kız ve oğlan taraflarının düğünden sonra ilk görüşmesi şeklinde ritüeller bulunmaktadır.

3.3.1. Duvak Günü

Türk toplumlarında ve Taşeli yöresinde görülen '*duvak günü*', gelinin yeni evin düzenine alışması, çalışma temposuna uyması, muhtemel bazı kötü alışkanlıklarını terk etmesi, eve uğur ve bereket getirmesi, yumuşak huylu olması ya da baba evini özlememesi için yapılan tören olduğu gibi gelinin bekâretini, iffetini, çiftlerin karıkoca olmasını ifade eden bir törendir (Örnek, 1981: 79). Bu tören, gelinin yeni kimliğini, statüsünü ve görevlerini gösteren uygulamalar içermektedir. Düğünün en son safhası olan "*duvak*" töreninin, nikâhtan önce gelinin beline bağlanan bekâret kuşağı ile aynı anlama geldiği söylenebilir. Çünkü kızın babası, dayısı, ağabeyi kuşağı bağlarken bir anlamda da kız üzerindeki velayet haklarını damada teslim etmiş sayılırlar. '*Duvak*' adıyla bilinen bu gelenek, "*paça günü, yüz açma, yüz açımı, Cuma günü, duvak açma, cumalık, gelin ertesi, süpha günü, sabahiye, kahve içmesi, duvak indirme, gelin sabahı, cuma sabahı, baş düzme, gelin yanı, gelin sofrası*" olarak da bilinmektedir (Köse, 2003: 92-109). Taşeli yöresinde de bu gün "*teftere, gelin sabahı, duvak günü, yüz açımı*" olarak adlandırılmaktadır.

Kaşkay Türklerinde; bu törene '*duvak götürdük*' denilmektedir. Bu ifadeden başka '*yağlık gösterme*', '*gerdek açma*', '*gelin küreken yağlığı*' gibi adlarla da anılmaktadır. Düğünden bir hafta sonra gerdek çadırının toplanması ve gelinin evin bir ferdi olarak verilen işleri yapmaya başlaması bu törenle olmaktadır. Bu törene obadaki komşu kadınlar davet edilir. Gerdek gecesinde keçe üzerine konulan, bekâret kanının döküldüğü çarşaf burada konuklara gösterilmektedir. Gelen her kadın ortaya konulan tepsiye biraz para bırakır.

Konukların gelmesinin ardından gelin gerdek çadırından çıkarak obayı gezer, kaynanası gelinin eline önce bir çörek, sonra devircek* ve bir oklava verir. Daha sonra gelinin elini una ve bulgura sokarlar. Bu tören esnasında düğün gibi büyük bir şenlik olmasa da kısa bir eğlence olmaktadır (Karaaslan, 2010:270-272).

Ağıska Türklerinde; güveginin ertesi günü kazanlar kurulur davul, zurna çalınarak şenlik yapılır. Damat şenliğe çıkar kız odada kalır. Düğün meydanının ortasına şal serilir. Yengeler ve herkes toplandıktan sonra gelin davul, zurna eşliğinde odadan çıkartılmaktadır. Sağduş elinde iki hançer veya bıçakla meydana çıkar hançeri yukarı kaldırır bu hareketten sonra davul, zurna susar. Sağduş gelinin başındaki şalı hançerle kaldırıp tekrar indirir, bu işlem üç kere tekrarlanır. Sonunda yengeler gelinin duvağını açar ve gelini tekrar odaya götürürler (Hacılı; İdrisi, 1994: 41-42).

Gagavuz Türklerinde; bu tören '*gelini bozmak, dua almak*' olarak adlandırılmakta ve gerdeğin ertesi günü yapılmaktadır. Bu tören gelini pınara götürerek yapılır. Gelin pınara giderken yolda karşılaştığı kişilere üzüm, ceviz ve şeker ikram eder. Damadın ablası, akrabaları da müzik eşliğinde gelinle beraber pınara gider, gelin pınardan su çıkardıktan sonra kovaya havlu bağlar. Evden çıkmadan önce kızın ayakkabısına çavdar ve bozuk para koyulur, pınarın etrafında toplanan akrabalar kıza su sıçratırlar, kız teşekkür ederek buğdayı ve parayı pınara atar. Dans edenlerden birisi kovayı devirir daha sonra kovanın üzerine *dever* oturtulur. Tören sonunda *dever* gelinin duvağını uzun bir sopa ile tutup kovanın üstüne atmaktadır. Sağdıcın hanımı, kızın başına başörtüsü bağlar böylece sembolik olarak gelinin medeni hâlini değiştirdiğini yani evli kadın grubuna geçtiğini bu tavırla ispatlamaktadır. Gelinin başörtüsü bağlama töreninden sonra köy kanunlara göre genç kızlıktan çıkıp kadın grubuna

* Sac üstündeki yufka ekmeği el yakmadan çevirmekte kullanılan, tahtadan yapılan uzunca alet.

geçmektedir bu törenin sonucunda evden tek başına dışarı çıkabilmektedir (Perçemli, 2011: 134-135).

Kosova Türklerinde; düğünden sonraki gün “*gelin yanı*” töreni yapılmaktadır. Gerdek sabahı gelin ve kaynana erken kalkar ve kahvaltı hazırlarlar. Kaynanası geline, kime nasıl hitap edeceğini anlatır. Kahvaltı esnasında kaynana evdekileri geline tanıtır. Gelin kahvaltı sofrasındakilerin elini öper, sofradakiler geline almış oldukları altın yüzük, küpe, kolye, bilezik vb. hediyeleri geline verirler. Bu törenine sadece erkek tarafının kadınları katılır, kız tarafının akrabaları bu törene katılamazlar. Gelin yaş olarak kendisinden küçük olanlar olsa da törene katılan her misafirin elini öper. Bu sırada dizlerini kırarak biraz çömelir, sonra kalkar. Bu hareketi her defasında üç kere tekrar eder. Misafirlere lokum ve gül şurubu ikram edilir (Eroğlu, 2008:225-226; Köktan, 2008: 212-213).

Irak Türkmenlerinde düğünden bir hafta sonra kadınlar tarafından kutlanan bu geleneğe ‘*yeddi, yeddiliğ, gelin haftası*’ denilmektedir. Kürekenin annesinin hediyesini verip töreni başlatmasından sonra kızın annesi de hediyesini verir ve ardından kız evinin akrabalarının hediyeleri, kızın annesinin hediyesinin yanına; oğlan evinin yakınlarının hediyeleri küreken annesinin hediyesinin yanına toplanır. Gelin, *yedisinde* düğün gününde yüzünü örttüğü *duvağı* tekrar takar. Bu *duvak* bir erkek çocuk tarafından kapılırsa gelinin doğuracağı ilk çocuğun erkek olacağına inanılır (Murad, 2009:344-345).

Bulgaristan Türklerinde; güve katmanın ertesi günü ‘*gelin bakma, duvak günü*’ yapılmaktadır. Bu günde sadece kadınlar, yeni gelen gelini görmek için gelmektedirler. Bu günde gelin süslenmekte, yemekler yenilerek eğlenilmektedir (Karaoğlu, 2013: 217).

Türk topluluklarında düğünün ertesi günü yapılan törenlere benzer şekilde Taşeli yöresinde düğünün ertesi günü *'teftere, gelin sabahı, yüz açımı'* da denilen *'duvak günü'* yapılmaktadır. Sadece bayanların katıldığı bu günde; gelin olmadan önce kırmızı giyen gelin, gelin olduğu günün sabahında yeşil giyerek eve gelen misafirleri karşılar. Misafirlerin gelmesiyle eğlence başlar, yenilir, içilir. Geline hediyeleri verilir ki, bu hediyeler genelde bir yazma(başörtüsü)dır. Damat sağdııcıyla beraber sabah namazına gider, camiye gelenlere de baklava ikram eder. Düğünün ertesi günü sabahı kızın sağdıçları yatak toplar, yatağın altına konan bir miktar parayı aralarında paylaşırlar. Namazın ardından gelin yakın akrabalarının elini öpmeye götürülür (Ermenek). Gelin sabahı gelin ağzına al bağlar. Kaynanası ve yakın akrabalar çeşitli hediyelerle gelini konuşturmaya çalışır (Bozyazı, Gülnar, Mut, Silifke, Anamur, Bozyazı). Düğünün ertesi günü *yüz açımı* merasimi yapılır. Merasimde gençlerin yakınları bulunur. Yüz açımında damadın en küçük kardeşi, gelinin yüzündeki duvağı üç kez açar kapar. Daha sonra yanında getirdiği oklava ve şişi kırar (Silifke). Gerdek gecesinden sonra eğer gelin gerdekten yüzünün akıyla çıktıysa, sabah kalkar kıyafetini giyer *'terliğini'* bağlar. Terlik gelinin boynuna takılan, göğsüne kadar inen terini sildiği işlemeli bezdir. Gelin, terliğin üzerine düğünde takılan ikiliği, altını ve paraları güzelce dizer, güzel görünmek içinde başına mavi, kırmızı, sarı *'çeki'*^{*} çeker. Düzenlen terlikte *'sakandıra'*^{**} olur. Bahar^{***} daha önceden alınır hamurun içine yumuşaması için koyulur. Daha sonra gelinin güzel kokması için bahar, düğün sabahı sakandıraya, aralarına çaltı giliği koyularak dizilir. Sakandıraya çaltı giliği konmasının sebebi gelinin nazardan korunmasıdır (Anamur).

* Kadınların başlarına bağladıkları örtü

** Kırmızı ve mavi renkte nakış işlemeli, terlikten aşağıya doğru sarkan ip.

*** Köknar, tarçın, karabiber, zencefil, zerdeçal vb. yedi çeşit baharatın karışımı.

3.3.2. Kız ve Oğlan Taraflarının Düğünden Sonra İlk Görüşmesi

Evlenme ile ilgili ritüeller *duvak gününden* sonra bu gelenekle devam ederek son bulmaktadır. Bu gelenek esnasında gelin ve güveyin el öpme gezileri, oğlan eviyle kız evinin karşılıklı ziyafetleri ve hediye alıp verme uygulamaları bulunmaktadır. Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde benzer özellikler gösteren bu gelenekle, gelin ve damadın ailelerinin arasında her hangi bir problem olmadığı ve ailelerin akrabalık bağıyla birbirlerine bağlandıklarını göstermektedir.

Kırgızlarda evlilikle yakından ilgili geleneklerden biri de “*Otko Kirgizüü*” (*ateşe giyirmek*)dür. Otko kirgizüü milli bir âdet olup, yeni gelini erkeğin akrabaları ile tanıştırmak amacıyla yapılmaktadır. Bu sebeple damadın bütün akrabaları yeni gelin ile kocasını evlerine yemeğe davet ederler. Bu törende genellikle koyun ya da oğlak kurban edilir. Bu davete gelen gelin kapının eşiğinde üç kere eğilir, geline tütsü yapıldıktan sonra dua edilip ateşe yağ atılır ve bundan sonra gelin o ocağa akraba sayılarak gelip gitmesi sağlanır. Ateşe girme geleneğiyle beraber yeni gelin artık onların kabilesine mensup olmuştur. Evlilikten birkaç gün sonra gelinin yenge ve ablalarından üç veya dört kişi damat evine gelir. Damat evine gelmelerinin maksadı gelinin giysilerini ve kızın ailesi tarafından kızı ve damadı için özel olarak hazırlanmış yorgan ve yastık olan “*cene cuurkan*”ı getirmektir. “Cene cuurkan”ı damat evine yenge götürdüğü için Kırgızlar “*cene cuurkan*” (yenge yorgan) demektedirler. İlk kez damat evine gelen kızın yenge ve ablaları iyi karşılanır, kurban kesilir, genelde bir gece misafir edilirler (Jumabaev, 2006:53; Dıykanbayeva, 2009:218-219).

Ağıska Türklerinde; düğünden iki gün sonra sağduş, enişte (bey), eniştenin yakın akrabaları ve dostları gelin evine “*yüz gördüye*” (enişteliğe) giderler. Enişteliğin maksadı beyin kaynata evi ile tanışmasıdır. Enişte misafirliği boyunca “*tek diz*” (bir dizi üstünde) oturur. Kız evinden odaya giren herkese ayağa

kalkarak saygı gösterir. Düğünden iki-üç hafta sonra oğlan tarafı gelini de yanlarına alarak tekrar kız evine giderler. Bu zamana kadar kızın anne ve babası enişte evine gidemez. Bu uygulamaya '*ayak döndü*' denilmektedir. Ayak döndüden sonra normal gidiş geliş ve aile hayatı başlamaktadır. Düğünden sonra gelin bir ara kayınpederinin yanında konuşmaz buna '*lisan kesmek*' denir. Gelin kayınbabasının yanında iki-üç yıldan sonra kısık sesle konuşmaya başlamaktadır (Hacılı; İdrisi, 1994:43).

Kaşkay Türklerinde; düğünden bir hafta on gün sonra kız tarafı oğul obasını davet eder. Davette yemeklerin yenilmesinin ardından kız babası, damada bir hediye vermektedir. Bu hediye geçmiş dönemlerde hayvan cinsinden olmaktadır, günümüzde hurma ağacı, televizyon ya da ekonomik durumu çok iyi olan aileler için bir araba bile olabilmektedir. Bu uygulamaya '*ayak açma*' adıyla birlikte '*eve çağırdık, düz ayağı*' da denilmektedir. Ayak açma merasimi gelinin evlenme sonrası anne ve babasının evine ilk defa gittiği zamandır (Karaaslan, 2010:274).

Gagavuz Türklerinde yapılan son düğün geleneğine *suvatuluk* veya *aftalık* adı verilmektedir. Bu uygulama üç haftadan oluşmaktadır oluşmaktadır. '*İlk aftalıkta*' kızın ailesinin ve sağdıçın evi ziyaret edilmektedir. Kızın evine geldiğinde anne ve babanın elleri öpülür, fakat içeri girmek için acele edilmez büyüklerden hediye vermeleri beklenir. Ailenin maddi durumuna göre verilen hediyeler değişmektedir. Kızın ailesi hediyelerini verdikten sonra, âdete göre genç çiftin omzuna peşkir atılmakta ve sofrası hazırlanmaktadır. Bir sonraki gün sağdıç ziyaret edilmektedir. Sağdıç genç çiftte küçük bir hediye verdikten sonra çiftlere yemek ikram edilmektedir. İkinci haftaya, '*ikinci aftalık*' denilmektedir. Bu haftada damadın ailesi, kızın ailesini ve akrabalarını evlerine davet etmektedir. Genç çift tarafından anne ve babaların elleri öpülmekte onlar da gençlere hediye

vermektedirler. Üçüncü haftaya, 'üçüncü aftalık' denilmekte genç çiftin damadın ailesini ziyaret etmesiyle tamamlanmaktadır (Perçemli, 2011:135-136).

Kosova Türklerinde; '*havale bozma*' adı verilen uygulama yapılmaktadır. Daha önce bahsettiğimiz *gelin yanı* töreninden bir hafta sonra gelin ve damat, damadın ailesiyle birlikte kızın evine gider. Damat, kız evine götürdüğü misafir başına para verir. Bu ilk ziyarette yemek yenilmez, çay, tatlı ve kahve ikramı yapılır. Bu ziyaretten sonra kızın ailesi ve yakın akrabaları erkek evine davet edilir. Bu davet için özel yemekler ve tatlılar yapılır. Gelinin, annesi ve akrabaları geline hediyelerini verirler. Düğünden iki hafta sonra kaynanası gelini çikolata, seker vb. ile annesine gönderir. Aksam olunca erkeğin ailesi de kız evine gelir. Kız tarafı misafirlerine yemek ikram eder (Eroğlu, 2008:226; Köktan, 2008:213-214).

Irak Türkmenlerinde; gelin, bir çocuk doğurmadan babasının evine gitmesi hoş görülmemektedir. Bir yıl geçtikten sonra kayınbabayla kaynana kürekenin evine gelip kürkenle kızlarını evlerine davet ederler. Kız, babasının evinde bir ile dört gün arası kaldıktan sonra küreken, gelini getirmek için kayınbabasının evine gider, öğlen ve akşam yemeğini orada yedikten sonra eşini yanına alarak evine döner. Ancak bu süre daha sonra kırk, otuz, on beş gün ve hatta bir haftaya indirilmiştir (Murad, 2009:346).

Bulgaristan Türklerinde; düğünden belli bir süre sonra '*ardı sıra*' yapılmaktadır. *Ardı sırada* önce oğlan tarafı kız tarafına gitmekte daha sonra kız tarafı oğlan tarafına gelmektedir. Her iki tarafın geliş gidişinde yemekler yenmekte, eğlenceler düzenlenmektedir (Karaoğlu, 2013:201).

Türk topluluklarında görülen geleneklerin benzerleri Taşeli yöresinde de görülmektedir. Gelin ve damat düğünden sonra damadın evine el öpmeye giderler, kaynana geline bir bilezik takar. Geline bir davar kellesi üttürüp, çorba

yaptırırlar. Davar kellesi ütmek belki de Yörüklerin yemek kültürü içerisinde yapılması en zor olan yemektir. Bu çorbayı kayın babanın önüne koyarlar. Kayın baba çorbayı içtikten sonra derse ki:

“Bu kelleyi kim üttü.

Kılı boğazıma gitti.

Yiyemedim kılından.

Azcık daha gatin suyundan” O zaman, gelin kızın işi bir hayli zordur. Ancak derse ki:

“Bu kelleyi kim üttü.

Dadı burnuma yetti.

Doyamadım dadından.

Azcık daha gatin şundan.” O gelin, evin baştacı olur (Anamur).

Gelin geldikten bir hafta sonra, gelinin evine yemeğe gidilir. Burada kız evi tam bir düğün yemeği verir. Çevre davet edilir. Damat sağdııcıyla birlikte gelir. Sofra başında herkes elinde kaşık bekler. Damat konuşmayarak, kayın babasından uygun bir hediye ister. Kayınbaba damadın gönlünü ederek ona bir hediye verir. Damat, kayın babanın elini öper. Sonra alkışlanır ve yemeğe başlanır. Aynı şekilde damat evine gidildiği zaman da gelin konuşmayarak kayınbabadan *duvak hakkı* ister (Ermenek).

Türk kültürünün bütünlüğü doğum ve ölüm ritüellerinde olduğu gibi evlilik ritüellerinde de kendini göstermekte ve tarihî, coğrafî şartların meydana getirdiği yöresel farklılıklara rağmen, Türk boylarının ortak bir hayat yaşadığı dönemlerde ortaya çıkmış kültürel değerler ve kavramlar, günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

III. BÖLÜM: ÖLÜM İLE İLGİLİ RİTÜELLER

Geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, doğum ve evlenme kadar hayatın normal süreçlerinden birisidir. Ancak bireyin yaşamının sona ermesi nedeniyle kişiyi; aile bireylerinden birisinin hayata veda etmesinden dolayı anne, baba, eş, kardeş ve diğer akrabaları; sosyal bir varlık olan insanın dünyayı terk etmesi sebebiyle de toplumu etkileyen önemli bir olgudur.

İçerisinde birçok ritüeli barındıran ve çeşitli inanmalarla donatılmış olan ölüm olgusu, bireylerin ve toplumun zihinlerinde oluşturduğu olumsuz psikolojik etkiler nedeniyle hatırlanmamaya ve hatırlatılmamaya çalışılmaktadır. Ölüm, insanların zihninde her ne kadar olumsuz düşüncelere neden olsa da hayatın kaçınılmaz gerçeğidir. Nitekim Allah-ü Teâlâ da kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de *"Her nefis ölümü tadacaktır."*(Al-i İmran, 3/185) buyurarak yeryüzündeki her canlının öleceğini açıkça bildirmektedir. Dede Korkut'ta da bu dünyanın fani olduğu şu sözlerle dile getirilmiştir:

"Hani öğdüğüm bey erenler?

Dünya benim deyenler?

Ecel aldı yer gizledi,

Fani dünya kime kaldı?

Gelimli, gidimli dünya,

Sonucu ölümlü dünya!

Bu kara yer bizi de yiyecektir,

En nihayet uzun yaşın ucu ölüm,

Sonu ayrılık!" (Gökyay, 1976:243).

İnsanoğlu, var olduğu günden beri çevresinde bulunan bütün canlılar için kaçınılmaz bir son olarak gördükleri ölümü açıklama veya ondan kaçmaya çalışma gibi davranışlar geliştirmeye çalışmışlardır. Hemen hemen bütün

toplumlar, gelenek ve görenekleriyle, ibadet ve ayinleriyle, masal ve efsaneleriyle, ölümü sürekli olarak anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmışlardır. Bu nedenle de doğumda veya düğünde olduğu gibi ölüm olgusu hakkında da çeşitli mitler oluşturmuştur (Cicioğlu, 2006: 1; Polat, 2003: 163). İnsanlar sonsuza kadar yaşamayı düşlemiş, bunun için uğraşmışlardır. Oysa ölüm hiçbir canlıya ayrıcalık tanımayan mutlak bir son olmuştur. Ölüm, insanlara soğuk gelse de hayatın kaçınılmaz gerçeğidir. Dünyevi ölümsüzlüğün peşinde olan Oğuz, Gılgamış, İskender gibi Korkut Ata da alinyazısını yani insanoğlunun ölümlü olduğu gerçekliğini kıramamış; Türk şuurunda nizamlı, düzenli dünyaya zıt olan ölümden kaçma motifi, bütün hâllerde ölümün galebesi ile sonuçlanmıştır. Mitin, masalın, destanın değişik varyant ve şekillerde bizlere ulaştırmak istediği bilinçaltı bilgi, ölümsüzlüğün yalnız manevi olarak kazanılmasının mümkün olduğu düşüncesidir (Bayat, 2003:14).

Ölüm kavramının mitoloji ile ilişkisi olduğu kadar dini inanışlarla da bir o kadar ilişkisi olduğu göz ardı edilemez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlunu yok olmama, başka bir deyişle var olmaya devam etme isteği neticesi ölümden sonra da bir hayatın olduğunu tasavvur etmelerine sebep olmuştur ki bu durum bütün inanış sistemlerinin de ortak bir yanıdır (Malinowski, 2000: 42).

Diğer toplumlarda olduğu gibi Türk boyları da gerçekleşmesi konusunda şüphe duyulmayan bir olgu olan ölümün nasıl gerçekleştiğine ve bunun sonucunda neler yapılması gerektiğine dair bir takım uygulamalar meydana getirmişlerdir. Farklı kültür ve inanışlarla karşı karşı karşıya kalarak bunlardan etkilenmiş olan Türkler, bu doğrultuda çeşitli ölüm anlayışlarını benimsemiş olsalar da ölümle ilgili bütün inanış ve uygulamalarının temeline Şamanizm'i oturtmuşlardır(Günay-Güngör 1998: 33-34). Türklerde de ilkel dönemlerden günümüze kadar geçen yüz yıllar boyunca oluşan ruh inancı ve bu inançtan kaynaklanan bir dizi uygulamalar, Şamanist dönem etkileri ile oluşmuş, İslam

dininin ve değişen coğrafyada karşılaşılan farklı kùltùrlerin etkisiyle de belirli değişimlere uğramıştır. Bu nedenle günümüz cenaze törenlerinde baş gösteren davranış ve pratikleri anlamlandırmak için yapılan uygulamaların ortaya çıkış sürecini ve yapılma sebebini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Cicioğlu, 2006: 3).

Canlılarda yaşamsal fonksiyonların tamamen durması anlamına gelen ölüm, hayatın en önemli gerçeklerinden biri olup en eski dönemlerden bu yana insanoğlunu derinden etkilemiş ve onu bu konuda çeşitli düşüncelere sevk etmiştir. Ölüm olayı karşısında hissedilenler ve ölüm sonrasındaki bilinmezlik, bütün toplumlarda çeşitli inanma, âdet, töre ve törenleri beraberinde getirmiştir. Türkler arasında da ölüm olayı, doğum ve onu takip eden evlilik gibi en önemli geçiş aşamalarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, bir son gibi görünse de Türklerin günümüze kadarki bütün inanışlarında bir yok oluş olarak algılanmamış; ölümle her şeyin bitmediğine sadece bu dünyadan öbür dünyaya geçildiğine inanılmıştır (Çıblak, 2002: 605-606).

Türkistan coğrafyasından Taşeli yöresine gelerek yerleşen, beraberinde millî ve manevî kùltür değerlerini de getiren yöre halkı, bir takım kùltürel değişmeler olsa da ölüm olgusuyla ilgili inanç ve uygulamalarını korumuşlardır. Bu inanç ve uygulamalar; ölüm öncesi, ölüm esnası ve ölüm sonrası olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

4.1. ÖLÜM ÖNCESİ

Geçiş dönemlerinin ve hayatın son durağı olan ölüm, insana acı ve keder veren bir bitiş olmaktan çok; onu korkutan, çaresiz kılan ve sırrına erilmesi güç olan bir olaydır. İnsan ne zaman ve nerede öleceğini bilmez. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: *“Kıyametin kopma zamanına ait bilgi şüphesiz Allah nezdindedir.*

Yağmuru o indirir, Rahîmlerde olanı o bilir, hiç bir kimse yarın ne kazanacağını bilmez hiç bir kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Şüphesiz Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır” (Lokman, 31/34). Kesin olan şey, ölümün eninde sonunda geleceği ve kurbanını alıp gideceğidir. Zaman zaman bu korkunun baskısı altında tedirgin olan halk düşüncesi, çoğu kez çevresinde olup biten olayları, eşyanın şu ya da bu şekilde duruşunu, düşündeki bir görüntüyü ölüm için birer ön belirti saymıştır (Örnek, 1966: 90). Bu ön belirtilerin oluşmasında toplumun yüzyıllar boyunca süre gelen gözlem, ve kültürel aktarımlarının etkisiyle bir takım çıkarımların etkili olduğu görülmektedir. Nesilden nesile aktarılan ve günümüze kadar gelmiş olan ölüm öncesi belirtilerinde, hayvanlarla, eşyalarla ve rüyalarla ilgili olan inanışlar etkin bir rol oynamaktadır. Her ne kadar insanoğlu ölümü kendisine yakıştırmasa da kültürel mirası olan ölüm öncesi inanışları takip etmeye ve onları yorumlamaya devam etmektedir. Öyle ki, bu tür belirtileri gören ya da duyan kimse gizli bir korkuya kapılarak tedirgin olmakta, geleceğine inandığı felâketi uzaklaştırmak ya da önlemek için bir takım yollara başvurmaktadırlar (Örnek, 1979: 16).

4.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler ve Bunlardan Kaçınmalar

Türk toplulukları ve Taşeli yöresinde görülen halk inanmalarında ölümün ön belirtileri arasında hayvanlarla ilgili inanışlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu türden inanmaların oluşmasında hayvanlarda bulunan kimi yeteneklerin, sezislerin, biçimsel özelliklerinin yanında, hayvanların uğurlu ya da uğursuz sayılmaları büyük rol oynamaktadır. Evcil ve yabani hayvanların; ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün habercisi olarak yorumlanmaktadır. Bu türden hayvanlar içerisinde, özellikle köpek ve baykuşla ilgili inanmalar çok yaygındır. Köpeğin sadece ulumasıyla değil, uluma biçimi, zamanı ve yönü ile de yaklaşan ölümü haber verdiğine inanılmaktadır. Baykuşun da yıkık ve terk

edilmiş yerlerde yuva yapması '*ölüm kuşu*' olarak görülmesinin temelinde yatan nedendir. Bunlardan başka evcil hayvanlardan kedi, at, koyun, keçi, inek ve öküz; yabani hayvanlardan; tilki, kurt, çakal, yarasa, yılan; kümes hayvanlarından tavuk, horoz ve kaz ile yabani kuşlardan yarasa, karga ve leylek gibi kimi hayvanların davranışları ve bağırımları ölüm habercisi olarak kabul edilmektedirler. Hakas, Kazan ve Altay Türklerinde korku salan kötü ruhların, kedi, köpek, yılan gibi hayvanların kılığına girebildiğine inanılmaktadır (Çoruhlu 2006: 154). Ev, ev eşyası, araç gereç ve yiyecekler etrafında da ölümle ilgili birtakım inanmalar oluşmuştur. Bazı rüyalar da ölüm ve ya felaket haberi olarak yorumlanmaktadır. Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişiklikler dikkatle gözlenir ki hastanın davranışlarında, fiziksel görünüşünde ya da isteklerinde görülen değişiklikler neticesinde ölümünün yaklaştığı düşünülerek hazırlıklara başlanmaktadır(Örnek, 1979: 15-22).

Türk kültür tarihi içerisinde köpek etrafında oluşan inanışlar incelendiğinde, köpeğin Türkler ve Türklere komşu topluluklar arasında algılanışlarıyla ilgili benzerlikler görüldüğü gibi farklılıklarda görülmektedir: Köpek motifi, Moğol ve Tibet sembolizminde tanrı, ata ve kutsal sembol olarak görülmekteyken, Karakırgızlar ve Çin'in kuzeyindeki eski Türk kavimlerinde de ulusun varlığı ve varlığını sürdürmesi kutsal bir köpeğe bağlıdır. Proto-Bulgarlar'ın köpeğe taptıkları ve ona kurbanlar sundukları ifade edilmektedir. Çoruhlu, bu verilerden hareketle köpeği Türk kozmolojisi içerisinde ölüm timsali varlıklar arasında saymaktadır (Çoruhlu, 2006: 154). Türklerde, her şamanın koruyucu bir ruhu olduğuna ve köpeğin de güçsüz şamanların koruyucu ruhu olduğuna inanılır (age. 2002:58). Türk kültürü içerisinde köpekle ilgili bir diğer olumsuz yargı da Altay Yaratılış Destanı'nda görülmektedir. Destana göre Erlik, yılan ve köpeği kandırarak ağaca çıkar ve yasak meyveden yer (age., 2006: 106).

Köpeğin ölümü algılamasıyla ilgili en açık inanış Altaylıların inanışlarında tespit edilmiştir: İnaniş'a göre 'can' karşılığı olarak kullanılan 'süne'yi görme kabiliyetine şamanlar, mükâşefe kabiliyetine sahip bazı kişiler (kösbekçi) ve nadiren de olsa köpeklerin (İnan, 1976: 93) sahip olduğu düşünülmektedir. Manas ve Dede Korkut destanlarında köpek yalnızca av sahnelerinde ve av partileriyle ilgili anlatılarda görülür çünkü kağanların av törenleri dışında Altay Türklerinin mitlerinde görüldüğü gibi köpeğin şeytanla olan bağlantısı nedeniyle Türkler, köpeği kirli bir hayvan olarak kabul etmektedirler (Ögel, 1998: 481- 564).

Köpekler, insanlarla farklı şekillerde iç içe yaşam süren canlılardır. Birtakım özellikleriyle, özellikle sahibine sadık olmasıyla, insanların dikkatini çekmiştir. Bu bağlamda köpekte gözlenen bazı davranış biçimleri ölümle ilişkilendirilmiştir. Evin köpeğinin fazlaca uluması, köpeklerin topluca uluması, köpeğin ezan okunurken uluması, bir evde hasta olduğunda uluması, köpeğin ev etrafında havlaması ve dolaşması, köpeğin sahibinin kapısına doğru uluması, köpeğin evin önünden ayrılmaması halk tarafından bir ölümün gerçekleşeceğinin işareti olarak yorumlanmıştır.

Bu durum karşısında başvurulmuş uzaklaştırma önlemleri içerisinde büyüsel bir uygulama olarak, uluyan köpeğin susması için ayakkabıların ters çevrilmesi ya da ayakkabının altına tükürüldükten sonra ters çevrilmesi uygulaması yapılmaktadır. Buna göre, normalde ters çevrilmiş olan ayakkabının uğursuzluk getirdiğine inanılırken; köpeğin ulumasının da ölüm habercisi olduğu düşünüldüğünden dolayı ayakkabı ters çevrilerek, belirttiği düşünülen eylemin tersine çevrildiğine inanılmaktadır. Bunun dışında köpek etrafından kovalanarak uzaklaştırılmaktadır.

Gagauz Türklerinde; köpeğin uluması kötü habere; sık sık uluması ve üst üste birkaç gece uzun süre uluması da ölümüne işaret olarak görülmektedir. Kaçınma önlemi olarak, evin köpeği ulumaya başlarsa, sahibi

çarığını/ayakkabısını atarak köpeği kovalar; evden uzaklaştırmaya çalışır. Böylece evin etrafındaki uğursuzluğu kovmuş olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca böyle bir durumda köpeğe ekmek verilip, zincirini çözerek “*iyiliğe ise ulu, iyiliğe değilse uluma*” denmektedir (Dinç, 2004:89-90; Perçemli, 2011: 149).

Kırgızlarda; köpek uluduğu zaman, ona en yakın olan evden birisinin hastalanacağına veya o evden birisinin öleceğine inanılır. Bunun yanında köpeğin horlar gibi ses çıkarması ve evin önünde yatması da kötülüğe yorumlanmaktadır. Bu durumlardan kaçınmak için “*Git buradan! Ölüm kendi başına gelsin, kendi ölümünü göreyim*” denilerek köpek taşlanarak kovalanmaktadır (Mamitov, 2004:8; Jumabaev, 2006: 57; Dıykanbayeva, 2009:220). Türkmenistan Türklerinde de köpeğin uzun süre uluması kötüye yorumlanır. Köpek sürekli uluyorsa bir felaketin habercisi olarak kabul edilir ve bu felaketi önlemek için üç kere “*kendi başına*” denildikten sonra köpeği öldürmektedirler (Özbay, 2007: 171).

Azerbaycan Türklerine göre; köpeğin sabahleyin bir evin penceresinin ya da kapısının önünde sürekli ve sık sık havlaması ev halkından birisinin yakın bir gelecekte öleceğine işarettir. Benzer şekilde halk arasındaki yaygın bir inanışa göre köpeğin geceleri acı acı ve başını bir kurt gibi gökyüzüne kaldırarak sokakta ya da yerleşim biriminin dışında havlarsa kısa bir süre içerisinde o köy veya kasabadan bir kişinin öleceğine inanılmaktadır (Ünal, 1996:150-151). Tatar Türklerinde de köpeğin yere bakarak uzun süre uluması ölümün habercisi olarak kabul edilmektedir (Zaripova Çetin, 2008: 156).

Bulgaristan Türklerinde, köpek eğer gece vakti bir evin çevresinde başını ve ağzını gökyüzüne çevirerek acı acı ve uzun şekilde uluyorsa, hayvanın uluduğu evden ölü çıkacağına inanılmaktadır. Bunu gören ve duyan kişiler hayvanı kovamaz ve ona taş atamazlar. Bunun yerine köpeğin önüne bir parça

ekmek atılarak “*başını ye, nasibini al da git*” denilmektedir (Kaderli, 2004:341, Karaoğlu, 2013:224).

Irak Türklerinde; Köpek ulursa, Azrail’i görüp “*benden uzak dur, başkasına git*” dediğine inanılır. Bununla beraber cenaze evden çıktıktan sonra köpek ulursa bir başkasının öleceğine inanılır (Murad, 2009:366). Kosova Türklerinde de köpeğin uzun uzun uluması ölüm habercisidir (Eroğlu, 2008:237; Köktan, 2008:221).

Taşeli yöresinde de köpeklerin gece boyunca uluması birisinin öleceğine yorumlanır. Köpeklerin duyularının gelişmiş olması sebebiyle bazı doğaüstü varlıkları gördükleri ve bunun için uluduklarına inanılmaktadır (Silifke, Mut, Anamur, Gülnar, Ermenek, Bozyazı).

Mitolojiye göre at, ölümün ve sezginin sembolüdür, gökyüzünde ve yeryüzünde yeri vardır. Tanrıların insanlara yardım etmesi için onun varlığı gerekmektedir (Akman, 2003: 234). Eski Türklerde at Baş Tanrı Ülgen’in simgelerinden birisidir. Bununla birlikte at, tam ve tipik anlamıyla *ölüm hayvanı* ve *ruh göçürücüdür*. Şamanın esrimesi sırasında bineği, tören sonunda da kurban ettiği hayvandır. Bu törende at gerçekten yer almasa bile kır at kılıarı, ya da şamanın üzerine oturduğu beyaz bir kısrak postu aracılığıyla simgesel olarak yer alır. Simgesel olan at sürme veya at sırtında yolculuk ise ruhun bedenden ayrılmasını ifade etmektedir. Eski Türklerde, ölüye hizmet etmek üzere at kurban edildiği de görülmektedir. Ayrıca yas işareti olarak atların kuyruklarının kesildiği de belirtilmektedir (Çoruhlu 2006: 142; Esin, 1997: 6; Eliade, 2006: 508-511).

Aynı zamanda Türk topluluklarında atın davranışlarına da çeşitli anlamlar yüklendiği görülmektedir. Örneğin, Kırgız Türklerinde; atın durmadan kişnemesi, ağlaması ve durduğu yerde yersiz tepinerek huysuzlaşması, sahipleri tarafından kötülüğe ve bir felaketin olacağına yorumlanmaktadır. Ardiç kokusunun onun

hissettiği kötülüğü yok ettiğine inanıldığı için ardıc kullanılır (Mamitov, 2004: 9; Jumabayev, 2006:57, Dıykanbayeva, 2009:220).

Azeri Türkleri arasında da at, iyi talihin ve sahibinin sağlam bir destekçisi olduğuna ve iyi talih getirdiği inanılmakla birlikte bazı durumlarda uğursuzluk getirdiğine de inanılmaktadır. Atın, ona sahip olan aile fertleriyle ilgili bir kişinin ölümünü önceden bildirebildiğine, toplum içerisindeki başka biri ile ilgili bir olumsuzluğu haber vermediğine inanılmaktadır. Buna göre at, ön ayaklarıyla toprağı eşelerse veya gözü yaşlı ve ağlamaklı ise o ailenin fertlerinden birinin yakın bir zaman içerisinde öleceğine inanılmaktadır. Bu gibi durumlarda aile, helva yapar ve yakın bir ölümü engellemek için komşularına dağıtmaktadır (Ünal 1996: 151).

Bulgaristan Türklerinde ise at, sahibinin evinin çevresinde ön ayakları ile yeri kazar ve sürekli olarak kışner, yerli yersiz bulunduğu yerde tepinir ve huysuzlanmaya başlarsa o evden kısa zaman sonra ölü çıkacağı inancı hâkimdir (Kaderli, 2004: 341).

Türk topluluklarında görüldüğü gibi Taşeli yöresinde de atın huysuzlanması, gözünün yaşlı olması, sık sık kışnemesi öleme yorulmaktadır (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mut, Ermenek).

Horoz ve tavuk Türk mitolojisinde kötü ruhları kovan yönüyle ve koruyucu bir ruh olarak kabul edilmiştir. Altın tavuk da genel olarak hükümdar ailelerinin sembolüdür (Çoruhlu, 2006: 148). Ancak tavuğun horoz gibi ötmesi veya horozun vakitsiz (özellikle akşamüzeri) ötmesi, hayvanların olağanın dışında davranmasının kötü ruhların etkisiyle olduğu, bu sebeple de kötü ruhların neden olacağı olumsuzlukları ortadan kaldırmak için de bu hayvanların öldürülmesi gerektiği inancı olduğu düşünülmektedir.

Kırgız Türklerinde, horozun sabah vaktinin dışında, özellikle akşamleyin ötmesi horozun ev sahiplerinin ölümünü dilediği düşünüldüğü için bu horoz kesilmektedir (Mamitov, 2004: 10, Dıykanbayeva, 2009:220). Kosova Türklerinde horozun vakitsiz ötmesi ölüme yorulmaktadır (Eroğlu,2008:237; Köktan, 2008:221).

Tavuğun horoz gibi ötmesi veya horozun vakitsiz ötmesi durumu Türkmenistan Türkleri arasında uğursuzluk olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple böyle bir durum karşısında ölüm getireceğine inandıkları o horozu veya tavuğu kesmektedirler (Özbay, 2007: 171).

Kaşkay Türklerinde, tavuk yahut horozun gece vakti ötmesi uğursuz olarak kabul edilir ve çoğunlukla da bu hayvanlar öldürülür (Karaslan, 2010:310). Bulgaristan Türklerinde, zamansız gıdaklayan tavuklar ölüm habercisi olarak görülürler (Kaderli, 2004: 341). Kıbrıs Türklerinin inanışlarında tavuğun horoz gibi ötmesi, horozun vakitsiz ötmesi uğursuzluk ve ölüm belirtisi olarak kabul edilir (Bağışkan, 1997: 59-62).

Gagavuz Türklerin de tavuk, horoz gibi uzun uzun öterse bu durum ölümün habercisi olarak yorumlanmaktadır. Bu durumda, tavuğun ayak ve başından tutularak çevrile çevrile dış kapıdan başlanarak iç kapıya kadar gidilir; tavuğun ayakları dış kapı tarafını gösterirse uzak akrabaların birinden, iç kapı tarafını gösterirse de yakın akrabalarından veya o evden bir ölü çıkacağına inanılmaktadır. Bu durumda tavuk hemen kesilmektedir (Perçemli, 2011:149).

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de tavuğun horoz gibi ötmesi, ölüme yorulmaktadır. Horoz tavuk gibi öttüğü zaman, o tavuk evin eşiğinde kesilir (Anamur, Mut, Ermenek, Gülnar, Silifke, Bozyazı).

Türk toplulukları arasında insanın önünden kara kedinin geçmesi, ona vurulması, kedilerin bir evin önünde hiç durmadan kavga etmelerinin uğursuzluk getireceğine ve ölümün habercisi olacağına inanılır.

Kırgızlar, kedinin gece karanlıkta insanın önünden geçmesini uğursuzluk saymaktadırlar. Böyle bir durumdan sonrasında ölenlerin bile olduğuna inanırlar. Bu durumdan kaçınmak için bazen kedinin geçtiği yere küçük bir taş atmakta, bazen de önünden kedi geçen kişi durduğu yerde üç defa dönmekte ve şapkasını da üç defa döndürmektedir (Mamitov, 2004: 9).

Türkmenistan Türklerinde; insanın önünden kedi geçmesi uğursuz kabul edilmektedir (Özbay, 2007: 132). Gagavuz Türklerinde, kedinin masanın köşesine sarılıp, yumularak yatması yakın bir ölümün gerçekleşeceği inancını doğurmaktadır (Dinç, 2004: 89).

Taşeli yöresinde de özellikle gece vakti birisinin önünden kara kedi geçmesinin ölüme kadar uzanabilecek bir uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Ermenek, Mut).

Yaban hayvanları içerisinde uğursuzluğuna ve ölüm belirtisi olduğuna en fazla inanılan hayvanlardan biri de baykuştur. Baykuşun ötmesi, öttüğü ve durduğu yer ölümle ilişkilendirilerek inanmalara konu olmaktadır.

Gagauzlarda baykuş (kukumav) uğursuzluğun simgesi ve ölümün habercisidir. Baykuşun, bir evin üzerinde durması, bir evden bir eve uçması, evin etrafında herhangi bir yere konması, evin saçağına tüneyip ötmesi, bir insanın gözlerine çok derinden bakması ölüme işaret kabul edilir. Baykuş acı acı öttüğünde; ona şaraplı ekmek verilerek *“bu mahallede annen baban yaşar, sen diğer mahalleye git, seni orada düğüne beklerler”* denilmektedir (Dinç, 2004: 90; Perçemli, 2011: 150).

Kırgız Türklerinde, baykuş ölümü çağrıştırmaktadır. Eğer baykuş akşama doğru bir evin önünde öterse o eve bir kötülük veya ölüm geleceğine inanılır. Kaçınmak için baykuş evin etrafından uzaklaştırılmaktadır (Mamitov, 2004:10). Bazı araştırmacılar ise baykuşun kutsal olduğunu hatta hamile kadınları ve çocukları koruduğunu, bununla birlikte çocuğu olmayan kadınların odalarına çocuğunun olması için de kondurulduğunu belirtmektedirler (Dıykanbayeva, 2009:132). Türkmenistan Türklerinde damda baykuşun ötmesi iyi karşılanmaz ve bir talihsizlik getireceğine veya birinin öleceğine inanılır (Özbay, 2007:173).

Azeri Türkleri baykuşu; harabelik yerlere yuva yapması, ürkütücü bir görüntüye sahip olması ve geceleri ortaya çıkması nedeniyle onu ölümün sembolü olarak düşünmektedirler. Baykuşun, evin bacasına veya evin yakınında bir yere tünemesi Azeri Türkleri arasında o evden çok geçmeden bir kişinin öleceğine dönük bir belirti olarak kabul edilmektedir (Ünal, 1996: 152; Arık, 2005b: 130). Kaşkay Türklerinde baykuşun bir göçebe çadırına girmesi, bir kişinin ölecek olmasının işareti olarak kabul edilir (Karaaslan, 2010:309).

Bulgaristan Türkleri arasında baykuş, ölüm habercisi olarak kabul edilmektedir. baykuş, bir evin çatısı ya da bacasına konarsa ve özellikle gece vakti acı acı, uzun ve ulur bir şekilde öterse, bu kuşun konmuş olduğu evden ya da evin çevresinden bir ölüm çıkacağı inanışı vardır. Baykuşun konduğu evin dışından birisi tarafından görülürse, bu kuş kesinlikle kovulmaz ve kuşun görüldüğü kimseye söylenmemektedir. Gören kişi kuşa bağırmadan ve onu kovmadan, yalnızca kuşa küçük ekmek parçaları atarak *“nasibin bu olsun, al da git”* demektedir (Kaderli 2004: 340-341; ,Karaoğlu, 2013:224). Kosova Türklerinde, baykuşun bir evin üzerinde ötmesi ölümün işareti olarak görülmektedir (Eroğlu, 2008:237; Köktan, 2008:221). Tatar Türklerinde baykuşun ötmesi ölümü düşündüren bir ön belirti olarak kabul edilir (Önal, 1998:243; Zrifova Çetin, 2008:156).

Kıbrıs Türklerinde, baykuş ölümle ilintisi güçlü hayvanlar arasındadır. Görülmesi, konduğu yer, ötüşü vb. özellikleri ölüme yorulur. Kaçınma önlemi olarak çeşitli sözler söylenir, ekmek veya taş atılır (Bağışkan, 1997:53-55).

Hanenin üzerinde *kukumav* (baykuş) kuşu uçarsa ya da haneye konarsa o evden birinin öleceği veya o haneye yakın birinin öleceği düşünülür. Bunun sebebi kukumav kuşunun viran olmuş yerleri mesken edinmesidir (Anamur, Mut, Gülnar, Bozyazı, Silifke, Ermenek). Kukumav kuşunun konduğu ağaca tutunulduğunda, kukumav kuşu kaç kere öterse tutunan insanın o kadar yıl yaşayacağı inanışı vardır (Anamur).

Türk kültürü içerisinde baykuş, uğursuz kabul edilen ve ölüme yorulan bir kuş olarak karşımıza çıkmaktadır. Baykuşun, ötüşü, ötüş yeri ve ötüş zamanı itibariyle hem araştırma sahamızdaki veriler hem de Türk topluluklarından elde ettiğimiz veriler önemli ölçüde örtüşmektedir. Baykuş, bütün Türk topluluklarında ölümle ilişkilendirilen hayvanlar arasında ilk sıradadır.

Türk mitolojisinde karga (kuzgun), insanın ruhsal yaratılış sürecindeki olumsuz rolüyle bir şekilde ölümle ilişkilendirilmektedir. *Ülgen, insan vücudunu yarattıktan sonra Kuday'a yüksek uluhiyetin huzuruna can istemek için kuzgunu gönderdi. Kuzgun semaya uçtu. Kuday, Ülgen'in istediğini verdi. Kuzgun insan canını gagaları arasında sıkıştırarak geri döndü. Yol uzundu, kuzgun acıktı. Yer yüzünde uçarken deve leşini gördü, iştah onu leşe doğru sürüklüyordu. Fakat kuzgun dayandı, leşin yanından uzaklaştı, geçti... uçuyordu; aç olduğunu unutmak üzere iken gözü at leşine düştü. İştahı kabardı. Fakat gene kendini tuttu. Leşin yanından geçti. Kuzgun aç ve bitkindi. Kuzgun son kuvvetini toplayıp uçarken bir leş daha gördü. Bu bir inek leşi idi. Mavi gözleri kuzgunu kendine çekiyordu. Kuzgun bu sefer dayanamadı: "Ah, ne güzel gözler!" diye bağırdı. Gagasındaki can, çam ormanına düşerek dağıldı* (İnan, 1976: 91). Bu anlatı,

karga ve insan ruhu arasında olumsuz bir ilişki kurmaktadır. Bu ilginin Türk kültüründeki derin köklerini işaretlemesi bakımından önemlidir.

Gagavuz Türklerinde ve Tatar Türklerinde, kara karga evin çatısına oturur veya kapıda bağırırsa; saksağan kuşu ağaçtan ağaca zıplayarak öterse; ‘*soroka*’ denilen bir cins karga, evin kapının yanında öterse bu durum yakın birinin ölümünün habercisi olduğuna, evin çatısına küçük bir karga konuyorsa çocuğun öleceğine, büyük karga konuyorsa yetişkin birinin öleceğine inanılmaktadır (Dinç, 2004: 89; Zaripova Çetin, 2008: 156; Perçemli, 2011:151).

Kaşkay Türklerinde, karganın ötmesi ölüm işareti olarak kabul edilir. Karga öterse hemen ev sahipleri “*hıyr hıyr*” diye cevap verir. Eğer karga tekrar öterse bu hayra; ötmezse şerre işaret olarak kabul edilir (Karaaslan, 2010:309).

Azeri Türklerinde, kuzgun konduğu yere ve ötüşüne göre ölümü haber verdiğiğine inanılan kuşlardan biridir. Kuzgun bir şahsa ait evin damına tüner ve keklik gibi öterse yakın gelecekte o evden birisinin öleceğine işaret olarak kabul edilmektedir. Siyah yasin ve kötü haberin bir sembolü olarak kabul edildiği için insanlar, simsiyah olan kuzgunu uğursuzluğun bir belirtisi olarak kabul ederler (Ünal, 1996: 152). Kıbrıs Türklerinin inanışlarına göre ‘*gorona, gamaz*’ olarak bilinen karganın bir yere konması ve ötmesi ölüm belirtisi olarak yorumlanmaktadır (Bağışkan, 1997: 59).

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de karga, kukumav kuşu gibi ölümün habercisidir. Hanenin etrafında karga görmek birisinin öleceğine yorumlanır. Kargaların leş yiyici olması bu görüşün halk arasında ortaya çıkması büyük rol oynamıştır (Anamur, Gülnar, Bozyazı, Silifke, Mut, Ermenek). Türk toplulukları arasında karga, tıpkı baykuş gibi değişik yönleri ve özellikleriyle ölüm habercisi olarak kabul edilen canlılar arasındadır. Bu durum araştırma sahasında derlenen verilerle de örtüşmektedir.

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde ölüm öncesinde görülen hayvanlarla ilgili inanışların yanında ev, ev eşyaları ve yiyeceklerle ilgili olayların da ölümle ilgili ön belirtiler gösterdiğine inanılmaktadır. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecek çevresinde kümelenen bir takım inanmaların temelinde de ölüm korkusu yatmakta, bunlar halk arasında çoğu zaman ölümün önbelirtileri ya da ölüm getirecek olaylar olarak görülmektedir (Örne, 1979: 20). Herhangi bir cam eşyanın kırılması genel olarak iyi karşılanırken, özellikle aynanın kırılması uğursuzluk kabul edilmekte ve ölüme yorulabilmektedir. İnsanın yansımasını gösteren bir nesne olarak aynaya, halk içerisinde yer yer korku unsuru olarak yaklaşılabilmektedir. Bu şekilde yaklaşılan bir nesnenin kırılması da halk arasında korku oluşturmaktadır. Animizme göre, kişinin vücudunun bir parçası onun ruhundan bir parça taşır. Kişinin gölgesi, sudaki aksi, tasviri de onun ruhunun bir parçasıdır. Çünkü tasvir ile gerçek aynıdır (Frazer, 2004:143; Durdu; Durdu 1997:50). Ayrıca, ayna Türk kültüründe özellikle Altay ve Şor Türklerinde daha çok kötü ruhlara ilgilidir. *Aynalar*, Erlik'in hâkimiyetindeki yeraltında bulunan kötü ruhlara verilen isimdir. Bu sebeple yer altı dünyası '*ayna çer (ayna yer)*' olarak da adlandırılmaktadır. Erlik yeryüzüne *Aynaları* göndererek insanlara zarar vermektedir. Ayna'nın, kut'unu yediği insanların öleceğine inanılmaktadır (Dilek, 2013:27). Bununla birlikte aynanın, âlemleri, insanların canını, ruhların yerini gösterme gücü olduğuna inanılmaktadır (Çoruhlu, 2006:75; Bayat, 2006:190) Ayna ile ilgili inanışların kökeninde bu inançların etkili olduğu düşünülmektedir.

Irak Türkmenlerinde; aniden ayna, cam, bardak vb. nesnenin düşüp kırılması uğursuzluk sayılır. Yere düşen cam eşyanın kırılmaması halinde tekrar yere atılıp kırılması gerekir. Böylece gelebilecek uğursuzluktan kurtulacağına inanılmaktadır. Kapıların, pencerelerin kendiliğinden kapanıp açılması da kötülüğe yorumlanır. Beklenmedik bir saatte özellikle gece kapı çalınır ya da kendiliğinden ses çıkarırsa, evden bir ölünün çıkacağına veya eve bir felaketin

geleceğine inanılır. İnanca göre kapılar Azrail'in yelinden hareket eder ve ses çıkarır. Duvarın, ahşap maddelerin, ev çatısının, pencere camlarının kendiliğinden çatlaması da uğursuzluk sayılır. Ayrıca aniden duvarın boya badanasının, damdan bir nesnenin veya duvarlardan bir kerpicin, tuğlanın düşmesi de iyi sayılmaz ve bir felaketin belirtisi olarak kabul edilmektedir. Ateşin birdenbire sönmesi, pencerelerden aniden kuvvetli bir yelin girip perdeleri uçurması, makasın, bıçağın kendiliğinden yere düşmesi hayra yorumlanmamaktadır. Gecenin geç saatlerinde komşunun veya herhangi bir tanıdığın kapıyı çalması bir felaketin veya bir ölümün habercisi olarak görülmektedir. Çünkü inanca göre, kötü, kara haberler hep geç, özellikle gecenin son saatlerinde gelmektedir. O yüzden bu saatlerde kapı çalındığında “*ya rabbi xer, ya sattar*” gibi sözler söylenmektedir. Evden akşam saatlerinde komşuya tuz, kazan, tencere, ateş vermek iyi sayılmaz. Tuz nimettir, nimetin verilmesiyle evden bereketin gideceğine; ateş evin ocağıdır, verilmesiyle evin ocağının söneceğine; kazanın ise ölünün yıkanması esnasında içerisinde su ısıtıldığı için verilmesiyle evden bir ölü çıkacağına inanılır. Terliğin veya ayakkabının ters dönmesi iyi sayılmaz, hemen çevrilmesi gerekir. Ölü yıkandığında altındaki yıkanma tahtası *teneşür* (teneşir) hareket ederse evden bir başka ölünün çıkacağına inanılır. Ayrıca ölünün tabutu sallanırsa da aynı şeyin olacağına inanılır. Bununla birlikte mezarlıktan geri getirilen tabutun ters çevrilmesi gerekir. Tersine çevrilmeyen tabutun bir başka insanın ölümüne neden olacağına inanılır. Mezar kazılırken kürek elden ele verilmez, verilirse bir başka insanın öleceğine inanılır. Bununla birlikte mezarlıktan herhangi bir nesnenin eve getirilmesi uğursuzluk sayılmaktadır (Murad, 2009: 368-370).

Gagavuz Türklerinde; ölümle ilişkilendirilen ve eşyada ortaya çıkan değişiklikler arasında şu unsurlar yer almaktadır: Evin tahta ve direklerinde bir ağaç kurdu ses çıkarıyorsa bir can çıktığın veya ölünün, evini ziyarete geldiğinin işaretidir. Masa, dolap gıcırtiları ölümüne işaret olarak kabul edilir. Kapı, pencere

vurulmasını andıran ses, ölüme olduğu gibi, şeytanın geldiğine de işaretir. Eşyanın dış etki olmaksızın kırılması, yere düşmesi de ölüm veya felaket belirtisi olarak kabul edilmektedir. Geceleyin beklenmedik bir sırada kapının çalması, kapının kendiliğinden açılması ölüm veya felaketin habercisidir. Geceleyin un ve tuz verilmez, verilirse bir uğursuzluğun olacağına inanılmaktadır (Dinç, 2004: 90; Perçemli, 2011:152-154).

Kaşkay Türklerinde; sabah vakti cam kırılması, keserin başının yukarı olmasının ölüm getireceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte gece vakti evden un, tuz, şeker, ateş verilmesinin kara talihi de beraberinde getireceğine inanılır (Karaaslan, 2010:311-313). Azeri Türklerinde de alacakaranlıkta evden dışarı ateş ve ekmek verilmemektedir. Aksi takdirde eve keder ve matemin geleceğine inanılmaktadır (Arık, 2005b: 80-159).

Bulgaristan Türklerinde; kapı ya da tahtaların kendiliğinden durup dururken gıcırdaması, evin tavanının durup dururken düşmesi, çatlaması ya da yıkılması; evin orta direğinin çatlayıp kırılması; gece vakti komşunun kapıyı çalması ya da kapıyı kimsenin çalmadığı halde içeride bulunan kişinin kapı sesi duyup *“filânca kişi geliyor galiba”* demesi durumunda, adı söylenen filânca kişinin öleceğine inanılır; evde bulunan cam eşyaların özellikle aynanın durup dururken kırılması da ölüm alâmeti olarak kabul edilir. Cenaze namazından sonra, tabutu taşıyanlardan biri veya cemaatten biri dönüp, cenaze evine doğru bakarsa, yine cenaze olacağına inanılmaktadır (Kaderli 2004: 342; Karaoğlu, 2013:224-225).

Kırgız Türklerinde; evdeki aynanın kırılması birisinin öleceğine işaretir. Akşamdan sonra kimseye özellikle süt, yoğurt ve para verilmez. Bu tür şeylerin geceleyin verilmesi uğursuzluk işareti olarak kabul edilmektedir (Dıykanbayeva, 2009:221; Mamitov 2004: 14). Kıbrıs Türklerinde; özellikle evin bereketinin kaçacağı, kısmetin azalacağı, evde tatsızlık oluşabileceği, inanışlarıyla maya,

makas, yumurta, yağ, su, şeker, tuz, ekmek, un, elek, kömür ateşi verilmez (Bağışkan 1997: 21-26).

Taşeli yöresinde de ev, ev eşyası, araç--gereç ve yiyeceklerle ilgili inanışlar Türk topluluklarındaki inanışlarla benzerlik göstermektedir. Ayakkabı çıkarılırken ayakkabının ters düşmesi birisinin öleceğine işarettir. Evdeki bir eşyanın (ayna, bardak, tabak vb.) kendiliğinden düşüp kırılması kötü bir olaya işarettir. Keserin keskin tarafının yukarıya bakması ölüm getir. Evden gece un, tuz ve ateş verilmez verildiği takdirde bir kötülüğün meydana geleceğine inanılmaktadır. Evin penceresinin, kapısının kendiliğinden açılıp kapanması kötü bir olaya yorumlanır. Gece geç saatlerde kapının çalınması, telefonun çalması kötü bir olay oluşuna yorumlanmaktadır. Bu gibi durumlarda *“hayırdır inşallah”* denilir. Mezarlıkta, mezarın üzerinde toprak atılırken kürek elden ele verilmez, verilirse ölümün olacağına inanılmaktadır. Mezarlıktan gelirken tabut ters çevrilmelidir yoksa başka birinin daha öleceğine inanılmaktadır (Mut, Anamur, Bozyazı, Gülnar, Silifke, Ermenek).

Bilinçaltında biçimlenen çeşitli görüntülerin simgesel bir takım çağrışımlarla da desteklenerek, gerek düşü gören gerekse yakınları için, bir ölüm belirtisi olarak yorumlanması (Örnek, 1971:25) Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde oldukça yaygındır. Rüyada görülen kimi unsurların ölümle ilişkilendirilmesini izah edecek eski Türk kültürüyle alakalı veriler oldukça azdır. Buradan hareketle bazı araştırmacılar, İslami dönemle birlikte Türklerde rüyaya ilişkin motiflerin türlü biçimlerde yorumlanmaya başladığı sonucuna varmışlardır. Ancak bu yorumların izah edemediği motif çeşitliliğinin sebebi olarak da bazı motiflerin Türk destanlarıyla ilişkilendirilmesi ve kişisel tecrübelerin zamanla anonimleşmesi prensibiyle izah edilebileceğini (Ersoy, 2002: 90-91) belirtmiştir. Dede Korkut destanında Salur Kazan rüyasında, on parmağını kanda görür ve rüyasının iyiye işaret olmadığından endişelenir (Gökyay, 1976:26).

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde en yaygın ölüm belirtileri, rüyada görülen olayların ve nesnelerin muhtemel hastalık veya ölüm ile gerçek hayatta bağdaştırılmasıdır.

Gagavuz Türklerinde; rüyada genç ağacın kırılması, tarla sürmek, siyah üzüm yemek, kış zamanı yaz mevsimin meyvelerini yemek; diş çektirmek veya dişlerin dökülmesi, kırılması; dişin kan akarak çıkması, düşü görenin yakın akrabalarından birinin öleceğinin işareti olarak kabul edilmektedir. Diş acımadan kansız çekilir ya da kırılırsa, uzaktan birinin öleceğinin işareti olarak kabul edilmektedir. Rüyada ön dişler dökülürse yakın akrabalarından birinin, arka dişler dökülürse uzak akrabadan birinin öleceğine inanılmaktadır. Rüyada karayılan, kara at, karakarga görmek; daha önce ölmüş birisini görmek, cenazeyi takip etmek; evin ya da duvarın yılması, evin orta direğinin yıkılması; bulanık su görmek, siyah renkte su görmek; gelinlik giymek, gelin alayı görmek, evin önünde kalabalık görmek ve tüfekte arkadan vurulmak birisinin öleceğine işaret olarak yorumlanmaktadır (Perçemli, 2011:154-158; Dinç, 2004: 91).

Irak Türkmenlerinde; rüyada çiğ et görmek, eve et getirmek, kurban kesmek, bir felaketin geleceğine veya evden bir ölü çıkacağına bir işaret sayılır. Rüyada ölüye para veya herhangi bir şey vermek kötü sayılır ve bir yakın akrabanın öleceğine inanılır. Bununla birlikte ölmüş bir insanı, birinin arkasından koşarken, onu tutmaya çalışırken görmek o kişinin yakın bir zamanda öleceğine işarettir. Rüyada düğün ve benzeri eğlenceleri görmek iyi sayılmaz; üzüntü ve kederin geleceğine inanılır. Bina veya ev yaptığını gören kişinin yakın bir akrabasının öleceğine inanılır. Ayrıca rüyada ev görmek bir mezara delalettir. Bununla beraber ev kapısının koparılması, düşmesi ve ev direğinin yıkılması evin bir ferdi, özellikle babanın öleceğini düşündürür. Rüyada insanın ön dişinden birisi düşerse evinden, yan dişlerinden birisi düşerse komşularından

birisinin öleceğine inanılır. (Murad, 2009:370-371). Azeri Türklerinde de rüyada dişlerin düşmesi ve çürümesi ölüme yorulmaktadır (Ünal, 1996: 153).

Kırgız Türkleri arasındaki inanca göre; insanlar öleceğini rüyasında görmektedir. Rüyada daha önce ölen kişilerle yemek yemek, ölü olan kişinin rüya görenin evinden bir şeyler götürmesi, ölen birisinin gelip, yasayan adamı kendisiyle beraber götürmesi veya onu çağırması ölümün habercisi olarak görülmektedir (Jumabaev,2006:57; Dıykanbayeva, 2009:220).

Kaşkay Türklerinde; düşünde ön dişlerin düşmesi yakın akrabasının ölümüne, arka dişlerin düşmesi uzak akrabasının ölümüne işaret etmektedir. Rüyada ölmüş kişileri görmek, düğün yapıldığını görmek ölüme işarettir (Karaaslan, 2010:314-315).

Bulgaristan Türklerinde, insan rüyasında dişinin acıyarak çekildiğini, çıkartıldığını ya da kırıldığını görürse ecelinin yaklaşmış olduğuna inanılır. Ancak, insan dişinin acımadan çekildiğini görürse, kendisi yerine çevresinde bulunan bir kişi ölecektir. Bunun yanında kişi ön dişlerinden birinin çekildiğini görürse ailesinden birinin, yan dişlerinden birinin çekildiğini görürse komşularından ya da uzak akrabalarından birinin öleceğine yorulur. Aynı şekilde azı ve ön dişlerinin döküldüğünü gören kişinin ailesinden biri ölecek şeklinde bir inanış vardır. Rüyada düğün görmek, gelin ve gelinlik görmek, kalabalık görmek, mezar kazıldığını görmek; rüyada ölmüş birisini görmek ölüme yorumlanmaktadır. Rüyada evin duvarının içe doğru yıkılması aile içinden bir kişinin; dışa doğru yıkılması aile dışından birinin öleceğine; rüya sahibinin yıkılan duvarın altında kalması ise kendisinin öleceğine yorulmaktadır. Rüyada toprakla uğraşmak, tarla işi yapmak, toprağa yakınlaşmak; mevsimi olmadığı halde rüyada yaş ya da kara üzüm yemek ölüme yorulmaktadır (Kaderli, 2004: 342-343; Karaoğlu, 2013:222-223).

Kıbrıs Türklerinde; ön dişlerden birinin çekilmesi aile fertlerinden birinin ölecek olması şeklinde yorumlanmaktadır. Bir ölüyü rüyada görmek ölüme yorumlanır. Ölen kişiye bir şey verilmesi, ölen kişinin verilen şeyi alması, rüya sahibiyle konuşması ve ölünün rüya sahibini çağırması ölüme yorumlanmaktadır. Bir evin duvarının, temelini veya damının yıkıldığını görmek aile reisinin veya aileden bir kişinin öleceği şeklinde yorumlanmaktadır. Kıbrıs Türklerinde, rüyada bulanık su, bataklık, çamurlu su görmek ölüme yorumlanır. Rüyada toprakla uğraşmak, tarla işi yapmak, toprağa yakınlaşmak; düğün görmek, gelin ve gelinlik görmek ölüme yorumlanmaktadır (Bağışkan, 1997:28-30).

Türk toplumlarında görülen rüya ili ilgili inanışların benzerleri hatta aynı diyebileceğimiz rüyayla ilgili inanışlar Taşeli yöresinde de görülmektedir.

Rüyada çocuk doğduğunu görmek yakın birisinin öleceğine işarettir. Rüyada ölen birisini görmek, hanenin yıkıldığını görmek, kar yağdığını görmek, yangın çıktığını görmek, ekin dermek, ağaç yıkıldığını görmek ölüm getirir. Rüyada ortadan ikiye yarılmış kütük görmek haneden birisinin öleceğine yorumlanır. Rüyada diş çekildiğini görmek, dişin çekilirken kanaması yakın birinin öleceğine yorumlanır. Rüyada ön dişin çekilmesi yakın birinin öleceğine, azı dişin çekildiğini görmek uzak birinin öleceğine yorumlanır. Rüyada silah atılması birinin öleceğine işarettir. Mevsimsiz yiyecekler yendiğini görmek; yılan görmek; düğün ve gelinlik giydiğini görmek; tarla sürdüğünü görmek; rüyada çamurlu su, bulanık su görmek ölüme yorumlanmaktadır (Anamur, Silifke, Bozyazı, Gülnar, Ermenek, Mut).

Türk toplumlarında ve Taşeli yöresinde insanda görülen bir takım fizyolojik ve psikolojik değişiklikler de ölümü düşündüren ve ölümün belirtisi olarak görülen inanışlar içerisine girmektedir. İnsanda görülen bu değişiklikler toplumların tarih boyunca tecrübeleri sonunda ortaya çıkarttıkları belirtilerdir.

Tarihsel olarak veya halkbilimsel olarak açıklanması pek mümkün görülmemektedir.

İnsanda görülen bu değişiklikler hastanın yakınları tarafından dikkatle izlenerek değerlendirilmektedir. Yakınları tarafından kişinin gidici olduğuna, artık sonunun yaklaştığına birer işaret sayılan bu değişikliklere ve isteklere önem verilmekte, buna göre hazırlık yapılmaktadır (Örnek, 1979:30).

Gagavuzlarda; hasta ayağa kalkmayı deneyerek, gitmem gerek demesi, güvendiği ya da sevdiği birini görmek istemesi, ölümden söz açması, borçlarının verilmesini istemesi, vasiyetini yapmak istemesi, uzaktaki akrabalarını görmek istemesi, evine ya da doğduğu yere gitmek istemesi; aile üyelerinin, akrabalarının, dostlarının başucunda toplanmalarını isterse, gözünü tavana dikerek sürekli aynı yere bakması, arada bir konuşup, eliyle garip işaretler yapması, cenneti veya cehennemi gördüğünü söylemesi gibi psikolojik belirtiler ölümünün yaklaştığının işareti olarak görülmektedir. Bedeni soğumaya başlaması, burnunun ve yüzünün sararması; ellerinin, ayaklarının, tırnaklarının beyazlaşması, iştahının kesilmesi, dalgınlaşması, gözünün aşağıya bakması, gözlerinin canlılığının kesilmesi, bedeninin şişmesi, sürekli burnuyla oynaması ise ölümünün yaklaştığının fizyolojik belirtileridir (Perçemli, 2011:159-161).

Irak Türkmenlerinde; hasta yatağından kalkıp gitmem gerekir derse; güvendiği, sevdiği birini görmek isterse, ölümden söz açarsa, hoca, mola vb. din adamını çağırırsa, borçlarının verilmesini isterse, uzaktaki akrabalarını görmek, evine ya da doğduğu yere gitmek, aile üyelerinin, akrabalarının, dostlarının, sevdiği insanların başucunda toplanmalarını isterse, sorulara karşılık vermezse, gaipten ses duyduğunu, bir takım kimseleri gördüğünü söylerse, gözünü tavana diker, sürekli aynı yere bakar, arada bir konuşur, eliyle garip işaretler yaparsa, cenneti gördüğünü söylerse, ailesine, evine hasretle özlemle bakarsa, en ufak bir hareket ve davranıştan üzülür kederlenirse, bulunduğu

mahalle ve sokağın her tarafına göz dolandırırrsa, yakınlarından helallik isterse, nerede ve kimin yakınında gömülmek istediğini söylerse ölümünün yaklaştığına psikolojik birer belirti sayılmaktadır. Hastanın bedeni soğumaya başlarsa, elleri ayakları tırnakları beyazlaşırsa, iştahı kesilirse, güçlkle nefes alıp verirse, bedeni sararır veya morarırssa, ağzından köpük ya da kan gelirse, benzi sararır solar, soğuk ter dökerse; el ayak ve karını şişer, çok sayıklar, gözlerini bir yöne doğru bakarsa, dili tutulursa fizyolojik açıdan ölümünün yaklaştığına inanılır. (Murad, 2009:371-372).

Kırgız Türklerinde; hastanın uzaktaki akrabalarını yanına çağırması, onlarla helalleşmesi, bir şeyler vasiyet etmesi psikolojik açıdan ölümünün yaklaştığını; hasta kişinin gözlerini yummadan insanlara yalvarır gibi bakması, dudaklarının kuruması, yüzünün solması, dilinin yarılması, gözlerini bir noktaya dikmesi, ağzının tuhaf şekilde hareket etmeye başlaması, uzuvlarının katılaşmasıyla da fizyolojik açıdan ölümünün yaklaştığı düşünülmektedir (Jumabayev, 2006:57; Dıykanbayeva, 2009:222).

Kaşkay Türklerinde; hastanın gözleri anlamsız bir şekilde boşluğa bakarsa, gözü yere bakarsa, yemeden kesilir, rengi beyazlaşırsa, gözleri çukurlaşır, bedeni soğursa, burnunun eti zayıflar, kulakları çökerse kişinin fizyolojik açıdan ölümünün yaklaştığı düşünülmektedir (Karaaslan, 2010:318-319). Tatar Türklerinde; insanın boğazında görülen aşırı hareket, canın boğaza gelip uçup gitmeye hazır olmasına yorumlanır ve ağzının açık kalması buna delil olarak kabul edilmektedir. Ayaklarının ve ellerinin soğumasından ölümünün yaklaştığı anlaşılmaktadır (Zaripova Çetin, 2008: 157).

Kıbrıs Türklerinde; kişinin aile fertlerini görüşmek üzere yanına çağırması, vasiyette bulunması, değişik isteklerinin yerine getirilmesini istemesi psikolojik açıdan ölümünün yaklaştığı şeklinde yorumlanmaktadır. Hastanın rengin sararması veya morarması, burnunun incilmesi, iştahının kapanması kişinin

fizyolojik açıdan ölümünün yaklaştığı şeklinde yorumlanır (Bağışkan, 1997:78-80).

Bulgaristan Türklerinde; ölecek olan kişinin aklının değişmesi, anlamsız gülmesi, dalgın dalgın uzaklara bakması psikolojik açıdan ölümünün yaklaştığı şeklinde yorumlanmaktadır. Çok hasta olan kişinin son günlerde iyileşme belirtisi göstermesi, iştahla yemek yemesi, dudaklarının kurumaması fizyolojik açıdan ölümünün yaklaştığı şeklinde yorumlanmaktadır (Karaoğlu, 2013:225; Kaderli, 2004:345)

Türk topluluklarında görüldüğü gibi Taşeli yöresinde de insanın psikolojik ve fizyolojik olarak gösterdiği değişiklikler ölümün belirtisi olarak görülmektedir.

Ölecek insanın eskileri anması yani daha önceden ölmüş kişileri hatırlaması onlarla ilgili anılarını anlatması, eşini dostunu görmek istemesi ve onlarla helalleşmesi, nereye ve kimin yanına gömülmek istediğini söylemesi, kibarlaşması kişinin psikolojik açıdan ölümün yaklaştığı şeklinde yorumlanmaktadır. Kişinin başparmağının içine doğru düşmesi, dudaklarının morlaşması, boynun incelmesi, burun deliklerinin büyümesi ve incelmesi, nefesinin hırlamaya başlaması, teninin sararıp, nabzının düşmesi, göbeğinin şişip, ayaklarının soğuması, gözünün derinleşip, gözünden nur gibi damlalar akması, göz bebeklerinin kararması o kişinin fizyolojik açıdan ölümünün yaklaştığına yorumlanmaktadır (Mut, Ermenek, Gülnar, Anamur, Silifke, Bozyazı)

4.2. ÖLÜM SIRASI

Düşünen insan taş devrinden beri hayat ve ölüm sırlarını öğrenmeye ve anlamaya çalışmıştır. Büyük filozofları ve mütefekkirleri binlerce yıllar boyunca

düşündürten ve hâlâ çözülemeyen bu sırları, basit ve tatbikatçı olan topluluk, kendi dünya görüşüne uygun olarak halletmiştir. *İnsanı yaşatan nesneyi nefes, tın, rüzgâr, esinti kelimeleriyle ifade etmişlerdir. Yakutlar (Saha) ruh-can mefhumunu tın, kut, sür kelimeleriyle; Altaylılar tın, süne ve kut kelimeleriyle ifade ederler. Eski Türkler can ve ruh mefhumunu, genel olarak, tın (nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir. Doğu Türklerinde bu kelime hala nefes ve can manasına kullanılmaktadır; batı Türklerinde ise bu kelime ancak “dinlenmek” kelimesinde kalmıştır. Şamanist tasavvurlarına göre can, kanda yahut yürekte bulunur* (İnan, 2000: 176). Türkler ruhun ölümden sonra göğe yükseldiğine inanırlar. Göğe yükselmek için ruhun kanatlı bir varlık olduğu inancı hâkimdir. Dolayısıyla Türkler; herhangi bir kişinin ölümü kapalı bir mekânda gerçekleşmişse, bulundukları mekanın (kapı, pencere vb.) dışarıya açılan bölümlerini açarlar çünkü ölünün ruhunun rahat uçmasını isterler (Ersoy, 2002: 95). Ölümle birlikte ruh bedeni terk ederek öteki âlemdeki cisminde girer veya yeniden bedenleşmek için kıyamet günü bekler. Türklerde İslamiyet’e geçişle birlikte ölümle ilgili inanışlarda da İslamiyet’in etkisi görülmeye başlanmıştır.

Kutsal kitap Kur’an-ı Kerim’de ölüm: *“Yeryüzünde bulunan her canlı fanidir.”* (Rahman,26) ayetiyle belirtilmektedir. Bu sözden hareketle her canlı hayatının belli bir bölümünde ölümle karşılaşacaktır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de *“Nerede olursanız olun, tahkim edilmiş yüksek kalelerde bile bulunsanız ölüm sizi bulur”* (Nisa, 78) denilmektedir. Ölümün bulduğu kişinin bir geçiş sürecinde olduğu, yanında bulunanlar tarafından açık bir şekilde hissedilmektedir. Bir kişinin öleceğinin anlaşılması üzerine, yanında dinî uygulamaların yoğunlukta olduğu bazı ritüellere geçilmektedir. Bu uygulamalar o kişiyi ve yakınlarını ölüme hazırlamak için yapılmaktadır. Bununla birlikte bütün çaba, kişinin son nefesini inandığı dininin kurallarına uygun bir şekilde vermesi için, dinî gereklerle kuşatılan bir ortamın sağlanmasına yöneliktir. Bu sayede ölmek üzere olan kişi ebedi âleme rahat ve inancına uygun bir şekilde gidecektir.

Toplumsal aidiyet duygusunun en yoğun yaşandığı anlar, ritüeller, özellikle ölümle ilgili olanlardır. Kişinin içinde yaşadığı dünyadan, toplumdan ayrılmak üzere olduğu duygu ve düşüncesi, ölmek üzere olduğu düşünülen kişinin etrafında bir toplanmayı da beraberinde getirir. Aries'in ifadesiyle *“ölünün başında toplanılması ve rahatça ziyaret edilmesi, aynı zamanda ‘kamusal’ bir törendir. Ölmekte olan kişinin yatak odası serbestçe girilen kamusal bir alan haline gelmektedir.”* (Aries 1991: 11). Bu kamusal törenin çekirdeğini aile fertleri ve akrabaların oluşturduğu bu toplanma halkası; hısım, komşu, arkadaş gibi unsurların da eklenmesi ile çoğalır ve yoğunlaşır. Bu toplanma, hem toplumsal olanın hem de dinî olanın belirginleşmesini sağlamaktadır. Aile, akraba, komşuluk gibi ağlar toplumsal olanın çizgilerini belirginleştirirken; ölmek üzere olan kişi ile olan iletişim, özellikle dinî bir ton kazanır. Eylemlerin itici ana güdüsü toplumsal ve dünyevî olduğu kadar hatta bunlardan daha fazla dinî alana aittir. Dinî olan, bir yandan doğrudan doğruya referans alınarak, bir yandan da gelenek haline gelmiş davranışların belirleyici unsuru olarak insanların davranışlarını belirlemektedir (Eren, 2010: 91).

Ölüm anına ‘zekâret’ de denilmektedir. Zekâret kelimesi, Arapça *sekerât* kelimesinin tahrif edilmiş şeklidir (Devellioğlu, 1993:931). Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde, zekaret halinde bulunan kişiye yönelik bir takım uygulamalar görülmektedir. Örneğin; Kırgız Türklerinde, kişinin canının çıkmasının yaklaştığı anlaşıldığında yüzü kibleye çevrilmekte; genellikle imam, imamın olmadığı durumlar da ise yakın akrabalarından birisi tarafından ölmek üzere olan kişiye kelime-i şehadet getirilmektedir. Buna Kırgızlar *‘ıyman ayttıruu, ıyman aytuu’* demektedirler. Kırgız inancında *‘ıyman’* duymadan ölen kişi kâfir sayılmaktadır. Bu sebeple evde hasta, ölümü beklenen birisi varsa imam daha önceden çağrılmaktadır. Yaşça büyük birisi tarafından, son nefesini vermek üzere olan kişinin ağzına pamukla su verilmektedir, çünkü inanışa göre şeytan bu esnada bu kişiden su karşılığında imanını istemektedir. Daha sonra ise ağzına tereyağı

koyulmaktadır, burada ki amaçta öbür dünyaya kişinin aç gitmemesidir. Ölmek üzere olan kişinin yanında gürültü yapılmaz ve çocuklar yaklaştırılmaz. Eğer ölmek üzere olan kişi iyi birisiyse ruhunun kolay çıkacağına, kötü birisiyse ruhunun zor çıkacağına inanılmaktadır (Dıykanbayeva, 2009:222; Jumabaev, 2006:59; Mamitov, 2004:21).

Irak Türkmenlerinde; kişinin ölümünün yaklaştığı anlaşıldığında başucunda Kuran-ı Kerim özellikle Yasin Sûresi okunmakta, kelime-i şahadet getirilmektedir. Kişinin yüzü kibleye doğru döndürülerek ağzına pamuk ile su damlatılmaktadır. Varsa annesi, babası ailesi ve çocukları ölüm döşeğindeki kişinin bulunduğu odada toplanırlar. Fakat kötü ruhlar tarafından basılacağına inanıldığı için hamile kadınlar odaya alınmamaktadır. Hasta tebessüm ederek canını çabuk teslim ederse iyi bir insan ve günahının az olduğuna, yüzünün siması sarılarak ve bozularak canını zorla teslim ederse kötü bir insan ve günahının çok olduğuna inanılmaktadır. Ölüm döşeğindeki kişinin gözleri yukarı doğru bakarken gülerse cennetteki yerini, gözlerinde bir korku, telaş varsa cehennemdeki yerini gördüğüne inanılmaktadır (Murad,2009:376).

Kaşkay Türklerinde de; ölüm döşeğindeki kişinin başında Kur'an okunur ve yirmi otuz santimetrelilik bir ağaç dalı kişiye dokundurularak on iki imamdan peygamberinden ve sual olacağı başka şeylerden ona bahsedilir. Ölmek üzere olan kişinin ağzına *abgand* (şekerli su) ya da *badıyan* otunun sıcak suyla demlenmesiyle elde edilen çay damlatılmaktadır (Karaaslan, 2010:324-325).

Azeri Türklerinde; geçerli davranış tarzı ölümü beklenen hastaya iyi dileklerde bulunmak ve saygı göstermektir. Geleneğin bir gereği olarak aile fertlerinden ona hizmet edenler onun yüzünü kibleye doğru çevirmektedirler (Ünal, 1996: 155). Azeri Türklerinde, ölen kişi geç can verirse, eline toprak veya taş koyulur. Ölümü çok zor olanın, hortlayacağına inanılmaktadır (Arık, 2005b: 146).

Tatar Türklerinde; ölmek üzere olanın isteği ile onun ağzına tatlı kaşığı ile su dökerler. Tatar Türklerinde bir kimse *hakkında* “*Ölürken yanında su veren kimsesi bile olmamış*” demek, insanın yalnız, kimsesiz ölümüne işaret etmektedir (Zaripova Çetin, 2008: 157). Kıbrıs Türklerinde; can çekişen kişilerin yanında yakınları bekler ve can çekişen kişinin acısını hafifletmek amacıyla yanında Kuran okunmaktadır (Bağışkan, 1997: 82).

Bulgaristan Türklerinde ölmek üzere olan hastaya ‘*geçemenli*’ denilmektedir. Hastanın başucunda Kur’an-ı Kerim’den, ayetler okunmaya başlanır. Bunun yanı sıra, geçemenli de, tekrarlasın diye, yanında kelime-i şahadet getirilmektedir (Tacemen, 1995: 588; Kaderli, 2004: 344- 345). Bu şekilde, şahadet getirildiğini duyan kişi kendi irade ve isteğine göre içinden tekrar eder. Ancak hiçbir şekilde kişi bunu yapması için zorlanmaz. Şahadet getirmenin dışında ölmekte olan bir kişinin yanında sürekli olarak yüksek sesle ezan okunmaktadır. Kişinin ezan ve Kur’an sesleri eşliğinde can vermesine ‘*Ez’anlı Kur’anlı gitmek*’ denmektedir. Ezan, kişi ruhunu tam olarak teslim edene kadar okunmaktadır. Böylece rahat bir şekilde kişinin ruhunu teslim edeceğine inanılır. Ölüm döşeğindeki kişiye pamukla, varsa zenzem suyu yoksa su verilir. Bu, kişi imanını kurtarsın diye yapılmaktadır. Çünkü ölüm sırasında, kişi can derdine düşer. Bu yüzden hasta son nefesini verirken, ona su verilmelidir. Şeytanın, o sırada güzel bir testiyile geldiğine ve ölecek durumda olan kişiye: “*Sana su getirdim. Testinin içine su koydum. Bana imanını ver. Bende sana suyu vereyim.*” dediğine inanılmaktadır. Günahı az olan kişinin ruhunu Azrail’in can çekiştirmeden alacağına, günahı çok olan kişinin canını ise zor alacağına inanılmaktadır (Kaderli 2004: 345-346; Karaoğlu, 2013:226-228).

Kosova Türklerinde de; ölüm döşeğindeki kişinin yanında yakınları bulunur. Kişi rahat can versin diye, başında Kuran okunur, ağzı ara sıra ıslatılır veya su verilir. Kişiye son nefesinde imanıyla gitmesi için kelime-i şahadet

getirtmeye çalışılır. Eğer getirebilirse cennetliktir diye düşünölmektedir (Köktan, 2008:223-224; Eroğlu, 2008:242-243). Gagavuzlarda; son nefesini vermek üzere olan hastanın, varsa uzaktaki akrabaları çağrılır; başında dua okunur, yaşlılar tarafından mum yakılır. Canın çıktığı an, mumun yanması gerekir, mum her hangi bir sebepten dolayı yanmazsa, kiliseye gidip papazdan özel mum alınmaktadır, canın öbür dünyaya ışıhta gitmesi için bu mum kırk gün boyunca canın çıktığı odada yakılmaktadır (Perçemli, 2011:172). Ölünün odasında kırk gün boyunca mumun yakılması Müslüman Türk topluluklarındaki *kırk* inancıyla paralellik göstermektedir ki bu durum ister Müslüman, ister Hristiyan olsun Türk topluluklarında bulunan ortak kültürü açık bir şekilde göstermektedir.

Taşeli yöresinde de Türk topluluklarındaki uygulamalara benzer hatta aynı uygulamalar yapılmaktadır. Ölümünün yaklaştığına inanılan bir kimsenin başında Kur'an okunur. Kur'an okumanın ölüm döşeginde olan kişinin ruhunu rahatlatacağına ve bu kişinin ruhunu kolay teslim edeceğine inanılmasıdır. Ara ara ölüm döşeginde bulunan insana su içirilir. Bunun sebebi, ölüm döşegindeki kişi çok fazla susar ve şeytan ölüm döşegindeki kişiye su vermeyi teklif ederek onun ruhunu kandırmaya çalışacağına inanılmasıdır. Hastaya Kelime-i şahadet getirtilir; Müslümanların ölmeden önce söyleyeceğı son söz Kelime-i şahadettir. Uzakta bulunan yakınlarına durum hakkında bilgi verilir ve çağrılır. Ölüm döşeginde ki kişinin yattığı odanın penceresi açık tutulur (Ermenek, Anamur, Mut, Silifke, Gülnar, Bozyazı).

4.3. ÖLÜM SONRASI

Canlılarda yaşamsal fonksiyonların tamamen durması anlamına gelen ölüm, hayatın en önemli gerçeklerinden biri olup en eski dönemlerden bu yana insanoğlunu derinden etkilemiş ve onu bu konuda çeşitli düşüncelere sevk etmiştir. Ölüm olayı karşısında hissedilenler ve ölüm sonrasındaki bilinmezlik,

bütün toplumlarda çeşitli inanma, âdet, töre ve törenleri beraberinde getirmiştir. Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm, bir son gibi görünse de Türklerin günümüze kadarki bütün inanışlarında bir yok oluş olarak algılanmamış; ölümle her şeyin bitmediğine sadece bu dünyadan öbür dünyaya geçildiğine inanılmıştır (Çıblak, 2002: 605-606).

Türklerde de ilkel dönemlerden günümüze kadar geçen yüz yıllar boyunca oluşan ruh inancı ve bu inançtan kaynaklanan bir dizi uygulamalar, Şamanist dönem etkileri ile oluşmuş, İslam dininin ve değişen coğrafyada karşılaşılan farklı kültürlerin etkisiyle de belirli değişimlere uğramıştır (Cicioğlu, 2006: 3). Bu değişimler dâhilinde ölen kişinin ailesi, akrabaları ve yakın çevresi ölümden sonra da bazı ritüelleri gerçekleştirerek bu dönemin gereklerini gerçekleştirmiş olurlar. Gerçekleştirilen bu ritüeller aynı zamanda geride kalanlar ile fani dünyadan ebedi dünyaya geçen kişi arasındaki bağlantıyı kesmeye yönelik uygulamalarda içermektedir. Bu bağlamda ölüm sonrasında yapılan uygulamaların Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde görülen şekillerine değinilecektir.

4.3.1. Ölümden Hemen Sonra Yapılan İnanışlar

Türklerde ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra asıl görev ölen kişinin ailesine düşmekte ve ölünün gömüleceği yere kadar sürmektedir. Diğer halklarda olduğu gibi Türklerde de hâkim inanç, ölümden sonra geleneksel merasimlerin nasıl yapıldığının, ölünün öbür taraftaki kaderiyle ilgili olduğu kadar, bir şekilde de geride kalan yakınlarının kaderiyle bağlı olduğudur. Ölüye gösterilecek özenin özel bir anlamı, dikkat gerektiren önemli bir yanı vardır. Ailenin aldığı ilk önlemler, ölüyle olan iki taraflı bir ilişkiye dayanmaktadır. Bir

tarafta ölen kişiyle o hayattayken kurulan duygusal bağı alenicele koparmamak ve tehlikelerle dolu ölümler ülkesine geçmesini kolaylaştırmak; diğer bir taraftan da ölüme karşı duyulan korku ve bu nedenle ölünün kavranamayan yeniden ortaya çıkışı karşısında önlemler almak içindir. Bu iki unsurun hem ilk hem de ikinci aşamasında dini yaklaşımlar ön plandadır (Tryjarski, 2012:145).

Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra artık ölünün ebedi dünyaya gönderilmesi ile ilgili uygulamaların bulunduğu bir süreç başlamaktadır. Eş zamanlı olarak; ölünün gözlerinin kapatılması, çenesinin ve ayaklarının bağlanması, ellerinin birleştirilmesi; cesetin üzerine bıçak, makas, vb. koyulması; cesetin bulunduğu odanın penceresinin ve kapısının açık tutulması, ışığın sürekli açık bırakılması vb. uygulamalar bu sürece yönelik eylemlerdir. Özellikle ölen kişinin gözlerinin kapatılması bu dünyayla ve geride bıraktıklarıyla bağı koparmak için yapılan bir uygulamadır. Çünkü gözü açık şekilde ölen kişi için *'dünyaya doymamış, bir yakını beklediği, gözünün arkada kaldığı, arkasından birisini götüreceği vb.'* inanışlar Türk toplumlarında ve Taşeli yöresinde mevcuttur.

Ölüm olayının hemen ardından Türklerde ateş kültüne bağlı olarak yapılan mum yakma, çıra yakma, günümüzde ışıkların açık bırakılması vb. bazı uygulamalar da görülmektedir. Bu uygulamalar geride kalanların kötü ruhlardan korunmaları ve ölüm olayının gerçekleştiği yerde oluşabilecek kötülüklerden kurtulabilmek içindir. Türk kültüründe mevcut olan ve suyla birlikte arındırıcı bir özelliğe sahip olan ateş, bir anlamda yaşayanlar ve ölümler arasında koruyucu bir işlev üstlenmektedir. Ölüm olayının ardından hem ölen kişinin cesedini -insanda anlam ruha yüklenmiştir, ruhun bedeni terk etmesi geride kalan bedeni kötülüklerle açık bir hale getirmektedir- hem de ölenin ardında bıraktığı kişileri, yani yaşayanları zararlı ruhlardan korumak ve ölümün yol açabileceği çeşitli

zararlı etkilere arındırmak için ateş önemli bir araç olarak Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde kullanılmaktadır.

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir kısmı ölüyle ilgiliyken bir kısmının da ölüm olayının gerçekleştiği yerle ilgili olduğu görülmektedir.

Kırgız Türklerinde; kişi ruhunu teslim edince, gözünün dünyada ve geride kalanlarda kalmaması için gözleri kapatılır. Çenesi düşerek ağzı açık kalmaması için çenesi alt tarafından bir bez ile başının üzerine bağlanır. Bu bez daha sonra kapının üst kısmına asılır. Ağaçlardan biri meyve vermediği zaman onun dalına asılır. Çünkü ağaçlar da bazen yas tutabilmektedir. Bu işlemten sonra o ağacın meyve vermeye başlayacağına inanılır. Ceset soğuduktan sonra üzerindeki elbiselerin tümü çıkartılır ve yattığı evin bir köşesine elbiseleri asılır. Baş düzeltilir, elleri ve ayakları gevşetilerek yan yana getirilir. Ayak parmakları birbirine bağlanır ve elleri göğsünün üzerine koyulur. Yüzüyle beraber bütün bedeni beyaz ve hafif bir bezle örtülür. Ceset herkesin ziyaret edebileceği bir odaya koyulmaktadır. Cesetin bulunduğu odanın kapı ve penceresi açık tutulur ve Kur'an okunur. Cesetin başında sürekli birileri beklemektedir. Cesetin olduğu odada yiyecek veya ayna varsa üzerleri örtülmektedir. (Mamitov, 2004: 23, Jumabaev, 2006:60, Dıykanbayeva, 2009:224).

Kazak Türklerinde, ölüm gerçekleştiğinde ilk olarak ölünün yüzü kibleye çevrilerek yatırılır, yüzüne temiz bir örtü serildikten sonra etrafı perdeyle çevrilir (Ünal, 2008:106). Ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, ayakları yan yana getirilir, elleri yanlara ya da göbek üstüne konulur, elbiseleri çıkartılıp üzerine ak bez örtülerek, *'rahat döşegi'*ne alınır. Bulunduğu evin pencereleri açılır, aydınlatılır ve başucunda Kur'an okunur. Cenaze yalnız bırakılmaz, köy yaşlıları nöbetleşe beklerler. Işık söndürülmez ve yaşlılar, sabaha kadar uyumadan

sohbet ederler. Ölen biri elden geldiğince çabuk gömülmeye çalışılır (İsmail, 2002:221).

Tatar Türklerinde ölen kişinin çenesi bağlanır, gözleri açıksa kapatılır, başparmakları birbiri üzerine getirilerek bağlanır, ölü kibleye doğru yatırılır. Cesetin göğsünün üstüne bıçak veya makas gibi demir nesne koyulmaktadır. Günümüzde bir poşet tuz da koyulabilmektedir. Ölen, bayansa yüzü yazmayla, erkekse havluyla örtülmektedir. Ayrıca ölünün üzerine yıkayana verilmesi düşüncesiyle başka bir yazma, havlu veya kumaş da koyulmaktadır. Bu geleneğe '*östenä yabu*' (üzerini örtmek) denilir ve bu işlem ölün kişinin en yakını tarafından yapılmaktadır. Tatar Türklerinde, evde hemen bütün aynaların üzeri örtülür. Aynalarda ölünün sureti kalır diye inanılmaktadır, bu yüzden ölünün her gün kullandığı el aynalarını özenle toplanıp toprağa gömülür. Eski bir inanca göre, insan öldüğünde evde diz boyu kan olmaktadır. Bu kanın sıçradığı yiyecek de yeni bir can, yeni bir cenaze bekler. Bu yüzden biri can verdiğinde Tatarlar, kan sıçramasın diye evdeki bütün yiyecekleri ve yatakları toplayıp onların üzerini örterler. Ayrıca evin tüm kapıları açık bırakılır (Çetin, 2008:157-158).

Kıbrıs Türklerinde; ölümün gerçekleşmesinin ardından, önce ölünün başının altındaki yastık çekilir, gözler açık kalmışsa kapatılır, el ve ayak tırnakları kesilir, çenesi bağlanır, elbiseler çıkartılır ve üzerine çarşaf örtülür. Ölü kible tarafına çevrilir. Eller ve ayaklar yan yana getirilir. Ayaklar başparmaklardan bağlanır. Ölünün gözlerinin açık kalması dünyaya doymadan gittiğine, görmek istediği ve göremediği bir kişinin varlığına işaret olarak kabul edilir. Gözleri; açık gitmesin, gözleri arkada kalmasın inanışlarıyla kapatılır. Gözlerinin kapatılma nedenleri arasında cesetin çirkin görünmemesi, gözüne toprak kaçmaması gibi nedenler de bulunmaktadır. Cesedin bulunduğu odaya kedi girmemesine dikkat edilir. Kedi, ölünün üzerinden atladığı takdirde, ölünün hortlayacağı inancı bulunmaktadır. Kıbrıs Türklerinde, ölen kişinin bir gece evinde bekletilmesi

gelenek halini almıştır. Ölen kişi odasında yalnız bırakılmaz, üzerine bıçak, makas vb. demir cinsinden nesne koyulur , bulunduğu odada mum kandil ve buhur yakılır (Bağışkan, 1997: 91-110).

Irak Türkmenlerinde; ölüm olayı gerçekleşen kişinin gözü açık ise, gözü arkada kalmasın diye kapatılır, çenesi bağlanır, kolları ve bacakları uzatılır; ayakları yan yana getirilerek başparmakları birbirine bağlanır ve yüzü örtülerek odanın ortasına getirilir. Ölünün bulunduğu odanın kapı ve pencereleri açılır. Yıkayıcaya kadar çürümesin, koku çıkmasın, kötü ruhlar yaklaşmasın diye cesedinin üzerine soğan, bıçak ve bir parça ekmek koyulur. Ceset odada yalnız bırakılmaz, kadın ise başında kadınlar, erkek ise erkekler beklerler. Bu esnada Kuran-ı Kerim okunmaktadır (Murad, 2009:377).

Gagavuz Türklerinde de ölümden sonra yapılan uygulamalara büyük önem verilmektedir. Bu dünyada ve arkada bıraktıklarında gözü kalmasın, ardından birini götürmesin diye ölen kişinin gözleri kapatılmaktadır. Ölünün gözleri kapanmadığı zaman demir kuruş koyup kapatılmaya çalışılır. Aynı zamanda ağzı açılmasın, korkunç ve çirkin görünmesin ve çenesi sarkmasın diye ölen kişinin çenesi bağlanır. Daha sonra ayakucu kapıya doğru olacak şekilde çevrilir ve başucunda İncil okunur. Başucuna bıçak, makas vb. nesneler karnının üzerine yumurta, demir bir nesne koyulur. Ölünün bulunduğu odanın pencereleri açık bırakılır ve ölünün bulunduğu odada mum yakılır. Gagavuzlarda, ölü yatağı kaldırılırken yatağın yeri süpürülür, tütsülenir ve taş koyulur. Ceset yataktan sert bir tahta üstüne veya hazırlanmış olan tabuta koyularak ölü yatağı kaldırılır. O yatak evden çıkartılır, dışarıda tutulur. Döşeğe, yorgana 'ayazma' (kutsanmış su) ve fesleğen serpilir ve daha sonra bunlar ya bir fakire verilir veya evde kalır. Kırk gün ölü yatağın bulunduğu yerde kimse yatmaz (Perçemli, 2011:174; Dinç, 2004:93-94).

Kaşkay Türklerinde; ölen kişinin gözlerinin açık kalması beklediği bir kişi olduğu anlamına gelmektedir. Gözleri açık şekilde vefat eden birinin yakınlarından kim varsa hemen gözlerini kapatır ve gözünü bağlar. Bu uygulamayı yapmanın iki sebebi vardır: Öncelikle, eğer bu yapılmazsa ölüyü görenler “*bunun heçkesi yoğumuş ki gözünü bağlaya*” derler. Eğer ölen kişinin beklediği düşünülen birisi varsa ve ölümünün sonrasında yetişmiş ise gözlerini kapatmak onun görevidir. Gözü açık ölen kişinin gözleri kapatılmazsa arkasından birisini götüreceğine inanılmaktadır. Ayrıca ölen kişinin gözlerinin kapatılmasının bir sebebi de gözünün bu dünyada kalmamasıdır (mal, mülk, sevdiği insanlar...). Ölen kişi hemen o anda kıbleye çevrilir, çenesi ve ayak parmakları bağlanır. Ölen kişinin üzerine taş, bıçak, makas vb. nesneler koyulmaktadır. Ölen kişinin elbiseleri, üzerinden yırtılarak çıkarılır ve cesetin üzerine kilim örtülür. Üzeri bu şekilde örtülmüş ve başucunda ışık yakılmış kişi sabaha kadar yalnız bırakılmazdı. Genelde başında Kur'an okunmaktadır (Karaaslan, 2010:331-337).

Kosova Türklerinde; kişi son nefesini verdikten sonra başının altından yastığı alınır. Gözleri açık kaldıysa kapatılır, çenesi bağlanır. Ölüm hadisesinin ardından ‘*cenaze döşegi*’ hazırlanır. Cenaze döşegi; yere bir battaniye atılır, üzerine temiz bir döşek, üzerine bir battaniye ve çarşaf serilerek hazırlanır. Ölünün üzerine de temiz bir çarşaf örtülür. Ölen kişi yıkanıncaya kadar cenaze döşeginde kalır. Cenaze şişmesin diye karnına bıçak koyulur. Ölünün üzerinde vefat ettiği döşek daha sonra yıkanır. Ölünün diğer eşyalarıyla birlikte ihtiyacı olanlara dağıtılmaktadır. Vefat eden erkek ise, ayakkabıları cenaze evden çıkmadan kapını önüne koyulur (Eroğlu, 2008:243; Köktan, 2008:226).

Bulgaristan Türklerinde; ölen kişinin açık kalan gözleri, hoca veya ölünün yakınlarından birisi tarafından sağ elin işaret ve orta parmakları, beyaz badanalı bir duvara sürüldükten sonra kapatılır. Gözü açık ölenin, görüşemediği biri

olduğuna, inanılır. Bu durumda ölüñün gözleri o yakınıñın elbisesiyle kapatılır. Ayrıca ölen kişinin gözlerinin açık kalması, geride bıraktıklarına özlem duymasına da yorumlanır ve yakınlarından birini *öteki dünyaya* götürmesin diye gözleri kapatılmaktadır. Ölüñün yatırılacağı döşek, odadaki kilimin üzerine koyulur. Döşegın üstüne bir bez (çarşaf) serilir. Bu döşege '*rahat döşegi*', yatağa da bütün olarak '*rahat yatağı*' denilmektedir. Ölü, hafifçe temizlendikten sonra, *rahat döşegine* yatırılır ve üzerine bez örtölür. Çenesi çekilir ve tölbentle bağlanır. Erkekse, başına takke giydirilir; kadınsa başına yaşmak örtölür. Dar bir tölbentle, ayakları topuklarından bağlandıktan sonra, iki ayağın başparmakları birbirlerine bağlanır ve kıbleye karşı çevrilmektedir. Örtölünün üstüne bıçak, orak vb. demirden yapılmış bir nesne koyulur ve cesetin bulunduğu odada Kur'an-ı Kerim bulundurulmakta, yan odada ise Kur'an-ı Kerim okunmaktadır. Demir nesnelerin, ölüyü kötü ruhlardan koruyacağına inanılmaktadır. Bulgaristan Türklerinde, ölü mezara gönderildiğinde ölüñün yatırıldığı odadan döşek ve kilimler çıkartılır. Döşek, örtü ve ölüñün irtibatta bulunduğu benzeri eşyalar, eğer suya atılmayacaklarsa sökölür, içleri ayrı, bezleri ayrı olarak yıkanır. Kendileri kullanmayacak olsalar bile yine de yıkayıp, başka birisine vermektedirler. Bütün ev temizlenir ve ölüñün yatırıldığı oda kireçle badanalanır, zemin toprakla sıvanır. Ölüñün yatırıldığı oda, üç gün, yedi gün veya kırk gün aydınlatılır (Tacemen, 1995: 590-604; Kaderli, 2004: 358-360; Karaođu, 2013:229).

Türk topluluklarında göröldüğu gibi Taşeli yöresinde de fani dünyadan ebedi dünyaya göçen kişi ruhunu teslim ettikten sonra gözleri kapatılır, eli kolu düzeltilir, ölüñün ayak başparmakları bağlanır. Ağzının açık kalmaması için çenesi ile ağzı bağlanır. Ölüñün gözleri açık kaldığı zaman yakınları tarafından "gurbetten bir yakınıñı beklediği" düşünölür ya da "dünyaya doymamış" diye yorumlanır. Bunun içinde uzaktaki yakınıñın giysisi ölüñün üzerine konulur. Ölüñün azap çekmemesi için, arkasından ağlanmaması gerekir (Ermenek, Anamur, Gülnar, Mut, Silifke, Bozyazı)

Ölen insanın eğer gözleri açıksa kapatılır ancak bu işlem sıcaklığı sıcaklığına yapılmalıdır beden soğuduğu zaman ölünün gözleri kapanmayacaktır yoksa ölen insan gözleri açık şekilde gömülecektir. Gözleri açık olarak ölen insan için “gözü açık gitti” denir. Yani daha bu dünyadan umdukları, yapmak istediği, görmek istediği şeyler olduğuna veya bu dünyada ameli salih bir kişi olduğu için Cenab-ı Hakk’ın kendisine cennet bahçelerinden bir bahçe gösterdiği ve buna baktığına inanılır (Anamur, Gülnar, Bozyazı, Mut).

Ölen kişinin ayak başparmakları bir ip vasıtasıyla birbirine çatılır(bağlanır). Çenesinin açık kalmaması için çenesi, çenesinin altından başının üstüne bir bez ile bağlanır. Çenesi açık kalırsa kötü ruhların ağzından gireceğine inanılır. Kolları vücudunun iki tarafına uzatılır. Ölüyü üzerine koymak için odada bir yere beyaz çarşaf serilir. Ölünün üzerine beyaz bir çarşaf örtülür, başı kibleye gelecek şekilde yatırılır. Çarşaf örtüldükten sonra iki kişi tarafından cenazenin yanında günlük (kokulu bir baharat) yakılır ve çarşafın kenarları kaldırılarak üç kere dolaştırılır. Ölü yatırıldığı zaman başının altına yastık ve benzeri şeyler koyulmaz yoksa vücudu soğuduğu zaman başı yukarıda kalır. Bu işlemler cenazenin mezarda yatacağı şekilde donması için yapılmaktadır. (Anamur)

Cenaze yumuşaksa arkasından birisinin öleceği, kefene su değerse birinin öleceğine inanılır (Bozyazı, Anamur, Silifke, Gülnar, Ermenek, Mut)

Cenazenin üzeri örtüldükten sonra, ölünün üzerine makas, bıçak demirden bir şey veya hayvanların gemi, sabun koyulur. Üzerine yeşil yaprak atılır. Bunların cenazeyi kötü ruhlardan koruyacağına inanılır. Cenaze, muhafaza edildiği oda da yalnız bırakılmaz, ışıklar açık tutulur, geçmiş dönemlerde çıra vb. ateş yakılmış. Odanın köşesine bir taş koyulur. Taşın yanına da ölünün ruhu gelir içer diye bir tas su koyulur. Ölen çocuksa su üç gün koyulur. Bu su cenaze kalktığında taşın üzerine dökülür (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mut, Ermenek). Ölünün bulunduğu odaya su koyulması geleneği ve bu suyu ölünün ruhunun

gelip ieeği inancı, İslamiyet ncesi Türklerin inançlarının kalıntılarıdır zira ruhun su içmesi inancı İslamiyet ile bağdaşmamaktadır.

Cenazenin bulunduğu evin yakınına kedi yaklaştırılmaz. Cenazenin üzerinden atlanmaz, atlanırsa hortlak olacağı inancı vardır. Cenazenin yanında Kur’an okunur. Ölüm olayı akşam olduysa cenaze sabaha kadar evde bekletilir. Akşam veya sabah ölen kişi öğlen namazından sonra, öğlen öldüyse ikindi namazından sonra, ikindin lmsse ertesı günün öğlen namazından sonra toprağa verilir (Anamur, Bozyazı, Ermenek, Silifke, Mut, Gülnar) Bölgede inancıa göre Anamur dışında hayata gözlerini kapayan birinin cenazesi, Anamur’dan bir avuç toprak götürülüp cenazesinin üzerine serpilmediği takdirde getirilmez. Bu işlem yapılmadığı sürece cenaze getirilirken birçok aksilik olur bunun sebebi “İnsan yaratıldığı toprağa düşmek istermiş.” İnancıdır (Anamur).

4.3.2. Ölümün Duyurulması

Ölüm olgusunun, bireylerin ve toplumun zihinlerinde oluşturduğu olumsuz psikolojik etkiler Türklerde eski dönemlerden beri kendisini göstermektedir. Türkler ‘lmek’ kelimesi yerine; *uçmak*, *ua barmak*, *uçmağa varmak*, *kergek bolmak* kelimelerini kullanmışlardır. Kullanılan bu kelimelerin bir diğer göstergesi de Türklerin geçmiş dönemlerden itibaren ölümle birlikte ruhun yok olmadığına, göğe yükseldiğine yani ölümden sonra yaşamın varlığına inandıklarıdır. Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde yakın birisinin ölümünün bildirilmesinde de ölüm olgusunun psikolojisi kendisini göstermekte, direkt olarak ‘ld’ kelimesinin yerine *göçüp gitmek*, *gözünü yummak*, *uçup gitmek*, *sahibine vermek*, *ruhunu teslim etmek*, *Hakkın rahmetine kavuşmak* vb. kelimeler kullanılmaktadır. Sevilmeyen bir kişinin ölümü durumunda bile bu psikolojiden ıkılamamakta öldü yerine geberdi, canı çıktı, yerin dibine girdi vb. denilmektedir. Ölüm kelimesinin Türklerde kullanılmak istenmemesinin bir nedeni olarak da ölüm sözcüğünün

ölünün yeniden dünyaya gelmesini engelleyebileceği düşüncesi olduğu düşünülebilir (Roux, 2005:45).

Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi, ölenin yakınlarının ağlamalarıyla olmaktadır. Olayı duyan komşular ölü evine toplanarak ölünün yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları avutmaya, ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Bu arada ölü sahipleri ya da komşular gerekli yerlere ölüm olayını haber verirler (Örnek, 1979: 4).

Kırgız Türklerinde; bir insan öldüğünde etrafa henüz haber verilmeden ailenin çocukları ve yakın akrabalar toplanmakta, kendi aralarında istişare ederek ölünün nereye defnedileceği, cenazeye kimlerin çağrılacağı, cenaze törenine ne tür hayvan kesileceğini kararlaştırmaktadırlar. Ölümün duyurulması, oturlan yerleşim biriminin fiziki yapısına göre değişmektedir. Aile fertleri, ölenin eşi, kızı ve gelinleri ağlamaya başlarlar. Bu ağlama aynı zamanda ölüm haberini duyurma, komşuları çağırmak için bir ilan vazifesi görmektedir. Ölümün duyurulmasına Kırgızlarda *kabar berüü*, *kabar aytuu*, *kabar aytıruu* (haber vermek, haber göndermek) denilir. Bugünkü uygulamalar şehirlerde telefon, telgraf, yani iletişim araçlarıyla yapılmaktadır. Köylerde daha çok haber vermek için ailenin bir yakını görevlendirilmektedir. Cami ve mescitler de bu görevi yerine getirmektedirler. Kırgızlar, ölen kişi için *ölmek* fiilini doğrudan kullanmazlar. Özellikle söz konusu yakınları olduğu zaman daha çekingen davranmaktadırlar. Ölmek fiili yerine *kaza boldu* (*kaza oldu*), *köz cumdu* (*göz yumdu*), *ötüp ketti* (*göçtü gitti*), *eesine verdik* (*sahibine verdik*), *düynödön kayttı* (*dünyadan göçtü*) eğer çocuksa *uçup gitti* (uçtu gitti) veya *çarçap kaldı* (yoruldu) gibi fiiller kullanmaktadırlar (Jumabayev, 2006:61-62; Dıykanbayeva, 2009:224-226; Mamitov, 2004:24-27).

Kazak Türklerinde, ölüm olayından çevrenin haberdar edilmesinin ilk şekli geride kalanların ağlamasıdır. Olayı duyan komşular toplanarak ölüm acısını

paylaşırlar. Ölüm gerçekleştiğinde, ilk olarak ölen kişi adına ‘ak üy’ (ak çadır) kurulmaktadır. Çadırın rengi konusunda, eski Türklerle ilgili kayıtlarda açıklık olmamakla birlikte, Kazaklarda beyaz keçeden olduğu kesindir. Ölünün giyim kuşamı, hayatta iken kullandığı araç-gereçleri, silah ve eyer takımları vb. nesi varsa, her şeyi bu çadırdaki sergilenir, çocuklarında ve akrabalarında bulunan kıymetli eşyaları dahi bu eve konur, aşın sonuna kadar burada özenle muhafaza edilmektedir. Büyük aşın sonuna kadar taziyeler burada kabul edilir, ağıtlar ‘joktav’ burada yakılmaktadır. Bu günlerde yakın akrabaları ölü çadırında çıra yakıp, ölünün yanında nöbet tutarlar (İsmail, 2002: 219-221; Ünal, 2008: 107).

Irak Türkmenlerinde de ölü evinde bulunan tanıdık ve akrabaların ağlamaları ölüm haberinin yayılmasında önemlidir. Ölüm olayı gerçekleştiğinde ilk önce bir kişi ölü evinin damına çıkarak *sala çekmektedir*. Daha sonra cami hoparlörlerinden de ölüm olayı bir din adamı tarafından halka duyurulur. Evin damından ve caminin hoparlörlerinden yapılan bu duyurulara ‘*sala çekmeğ*’ denir. Ayrıca ölüm haberinin duyurusu, şehir merkezlerindeki duvarlara veya cami duvarlarına üzerinde ölen kişi hakkında bilgilerin yazıldığı siyah bir kumaşla da bildirilmektedir (Murad, 2009:378-379).

Gagavuzlarda ölüm olayının ardından, ilk olarak ölen kişinin yakınlarının ağlaması ve çığlıklar atmasıyla kişinin öldüğü çevreye duyurulmaktadır. Olayı duyan komşular ölünün evine toplanırlar ve ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Ölüm olayının duyurulması köylerde ve şehirlerde farklı şekillerle gerçekleştirilmektedir. Köylerde ölenin duyurulması akrabalar tarafından yapılmaktadır. Akrabalar, komşulara ölüm haberini duyurmaktadır. Kilisede çanlar vurulmaktadır. Evdeki tüm dış kapılar açılmaktadır, dış kapıya peşkir bağlanarak içine ufak para bırakılmaktadır, böylelikle evde cenazenin olduğu bilinmektedir. Şehirde ise telefon veya telgraf aracılığıyla ölüm olayı

duyurulmaktadır. Bağlanan bu peşkir kırk gün sonra peşkir çözülüp, mezara götürülmekte ve orada bulunan birine verilmektedir (Perçemli, 2011:163).

Kaşkay Türklerinde; ölmek fiili yerine ‘tapşirmek’ kullanılmaktadır. Ölüm haberi yakın mesafeye çocuklar tarafından, uzak mesafeye ise atlılar tarafından haber verilirken “*falan kişi tapşırdı*” denmektedir. Bu habercilerin getirdikleri ölüm haberine de ‘*siyahname*’ denilmektedir. Günümüzde bir kişi vefat ettikten sonra üzerinde fotoğrafının bulunduğu bir poster bastırılmakta ve yaşadığı şehrin muhtelif yerlerine bu poster asılarak vefatı duyurulmaktadır. Bu posterde kişinin fotoğrafının yanı sıra cenaze merasiminin yeri ve saati hakkında bilgi de bulunmaktadır (Karaaslan, 2010:330).

Kosova Türklerinde; ölüm olayı meydana geldikten sonra, vefatın yakınlarla duyurulmasına çalışılır. Ölüm olayını duyurmak için camilerde sela verilmemektedir. Ölüm olayı özel olarak hazırlanan ilanların asılması yoluyla da duyurulmaktadır. Hazırlanan ölüm kâğıtları evin kapısına, direklere, camilerin giriş kapısına, mezarlığa ve ilan panolarına asılmaktadır. Bu kâğıtlarda ölenin adı, yası, ölüm tarihi, cenazenin hangi camiden ne zaman kaldırılacağı gibi bilgiler bulunmaktadır. Fotoğraflı olarak hazırlanan ölüm kâğıtlarında aile üyelerinin isimleri de bulunmaktadır (Eroğlu, 2008:243; Köktan; 2008:226)

Kıbrıs Türklerinde; ölüm olayı genellikle sela okuyarak duyurulmaktadır. Geçmişte sela okunamayan köylerde ölüm olayı ağlamalar, haberci çıkarmalar veya ağızdan ağza yayılarak duyurulmuştur (Bağışkan, 1997: 110).

Ölüm olayının haber verilme şekilleri bazı farklılıklara rağmen büyük oranda benzerlik göstermekte ve ölümden haberdar etme ve edilme önemsenmektedir. Bu durum hem araştırma alanında hem de Türk dünyasında aynıdır. Camiden sala verdirilerek ölen kişinin kim olduğu ve cenazenin ne zaman, nereden kaldırılacağı ile nerede defnedileceği ahaliye duyurulur.

Akşamüzeri ölen kişinin salası sabah namazından sonra verilir. Sabah ölen kişinin salası da öğlen namazından sonra verilir (Anamur, Silifke, Mut, Gülnar, Bozyazı, Ermenek).

4.3.3. Defne Hazırlık Ritüelleri

4.3.3.1. Ölünün Yıkaması

Ölüm olayının gerçekleşmesiyle birlikte ruhun bedenden ayrılması, Türk düşüncesinde geride kalan bedenin kirlendiği algısını oluşturmaktadır. Bu algı geride kalan bedenin bir şekilde temizlenmesi düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Eski dönemlerde Türkler arındırıcı özelliği olduğunu düşündükleri için ateşle, cesetleri yakarak temizlemişlerdir. Türklerde ölü yakmanın âdet olduğu, o yıllarda da onlara mezar dikildiği; fakat bu mezarlara küllerin gömüldüğünün de anlaşılabileceği belirtilmiştir (Bonnefoy, 2000:131-132; Roux,1999:232). Belirli bir günde ölünün bindiği at, kullandığı bütün eşya ölü ile birlikte yakılır; külü ise bir kaba koyularak yılın belirli bir gününde mezara gömülür (İnan, 2000:177). Altay Türklerinin “[Ateş] sen ki göğün 99 katına doğru kıvılcımlar saçarsın... sen ki bulutlardan geçersin, ...” (Roux, 1999:154) şeklindeki yakarmaları ateşin kutsalla olan alakasını doğrudan göstermektedir. Ölü yakma uygulamalarında da ateşin bu kutsiyeti açıktır.

Semavi dinlerle birlikte Türkler arasında *ölü yakma* geleneği genelde ortadan kalkmış yerini Türklerdeki diğer bir arındırıcı özelliğe sahip *su* ile yıkama almıştır. Yeni doğan insanın suyla temizlenip arındırıldıktan sonra ait olduğu topluma kazandırıldığı gibi bu dünyadan ayrılarak yeni bir âleme geçen ruhun geride bıraktığı bedeni de su ile yıkanıp arındırılarak ait olduğu yere gönderilmeye başlanmıştır. Ölüm olayının gerçekleşmesinden, cesedin toprağa

verilinceye kadar olan süreçte ruh, bu dünya ile öteki dünya arasında bir konumdadır. Bu süreçte ruh, acı çeker ve bu acı genelde susuzlukla ifade edilir. İnanca göre ruhun acısı, cesedi yıkama ile giderilir (Eliade, 2003: 204 - 205). Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde cesetin bulunduğu odaya su koyulması da bu inancı destekler niteliktedir. Bu nedenle de cesedin yıkanması oldukça önem verilen ve özen gösterilen bir ritüel haline gelir. Bu ritüelin uygulanmasının her aşamasında son derece özenli davranılır. Yıkama araç ve gereçlerinden, cesedin yıkanacağı suyun özelliklerine ve ölüyü yıkayacak kişilerin özelliklerine varıncaya kadar birçok şeye dikkat edilmektedir.

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde cenazenin yıkanmasıyla ilgili uygulamalar ve inanışlar şu şekildedir. Kazak Türklerinde cenaze; çadırın içerisinde, cenazeyi yıkama işlemini bilen aile bireyleri ya da mollalar tarafından, yıkanmaktadır. Her sülâleden; erkek öldüğünde yedi erkek, kadın öldüğünde yedi kadın cenaze yıkamaya çağrılır. Cenaze yıkayacak olanlar ölünün yattığı eve girerek ölünün yıkanacağı yere tahta ve ot döşerler. En altına da suyun ayakaltında dağılmaması için çukur kazar ve leğen koyarlar. Ölü yıkayanlardan birisi yıkama işini idare eder, diğerleri de onun söylediklerini yaparlar. Meselâ biri su getiriyorsa, diğeri su döker, üçüncüsü ölüyü döndürmeye yardım eder, dördüncüsü ölü üzerine perde tutar, iki üç kişi de üst üste katlanmış beyaz sargı bezinden özel olarak dikilmiş bir eldivenle ölüyü yıkarlar. . Cenaze yıkayanlardan biri ölü yıkamak için hazırlanan suya kokulu sabun ezer. Cesedi üç kere çevirip temizce yıkarlar ve kuru bezle silerler. Bundan sonra erkek ölüyü üç kat, kadını beş kat kefene sararlar ve arkadan üç ayrı yerden beyaz bez ile bağlarlar (Ünal, 2008:107; İsmail, 2002:222).

Kırgız Türklerinde; erkekleri erkekler, kadınları kadınlar yıkar. Bunun yanında gelin kayın validesinin cenazesini yıkamaya giremez. Cenazeyi yıkamaya girenlerin yakın akraba ve eşinin akrabalarından olmasına ve onların içerisinde de namaz kılanların tercih edilmesine özen gösterirler. Ölen insanın

çocuklarının muhakkak cenazeyi yıkamaya katılmaları gerekir. Bazı yerlerde cenazeyi yıkayanların sayısının 3, 5, 7 gibi tek sayı olmasına özellikle itina gösterilmektedir. Bundan sonra mevtayı yıkamak için seçilen adamlar *bozüye* (çadıra) girerler, yıkama işine başlarlar. Bunlardan en büyüğü aksakallı ölünün basını yıkar, kalanları sırayla diğer yerlerini yıkarlar. Cenazenin yıkanacağı su odun ateşinde ısıtılmaktadır. Yıkama işlemi bittikten sonra kullanılan su ağaç altına dökülür. Cenazenin yıkandığı yere kırk gün basılmaz (Mamitov, 2004:30; Dıykanbayeva,2009:233-234; Jumabaev, 2006:63-64).

Tatar Türkleri; ölüyü mezarı hazırlandıktan sonra yıkarlar. Erkeği erkekler, kadını kadınlar yıkar. Suyu iki kovada, kimse ile konuşmadan, üzerini yazmalar ile örtüp getirirler. Öleni yıkamak için suyu doldurup, kepçenin sol tarafından dökmek gerekmektedir. Aksi hâlde yine birinin öleceğine inanılmaktadır. Yıkayanlara, ölenin yedinci gününde sadaka verilir. Ölünün yıkanması için su koyulan leğenin içine cenaze sahibi gümüş para koyar. Ayrıca, cenazeyi yıkayan insanlara gömlek, elbise ve ayakkabı dağıtılmaktadır. Ölüyü, yıkarken hoş koku gelsin diye ve kötü ruhlardan korunmak amacıyla ardıç; ardıç ağacı yetişmeyen yerlerde ise ağaç mantarı yakıp tütsülenmektedir. Cenaze yıkanan suyun da ayak basılmayan bir yere dökülmesi gerekmektedir (Zaripova Çetin, 2009:126).

Bulgaristan Türklerinde, ölüm olayı gerçekleştiğinde mezar kazıcılarla birlikte, ölü yıkayıcılara da haber verilir. Ölü yıkayıcılar, cenazenin bulunduğu eve, mezarcılar da mezarlığa giderler. Ölü yıkayıcılar geldiklerinde evde, mezarcılar da mezarı kazdıkları sırada veya kazdıktan sonra mezarlıkta doyurulurlar. Erkek ölüyü çoğunlukla imamlar yıkar; imamların olmadığı yerde, bu işleri ağzı dualı, fakir ve mütevazı kişiler üstlenmektedir. Ölen kişi kadınsa kadınlar tarafından, erkekse erkek tarafından yıkanır. Ölü yıkanırken, başının geleceği tarafta bir fincan tuz ile bir tas un bulundurulur. Ölüyü yıkamak için kefenden iki eldiven dikilir. Bu eldiven dikilirken, ipe düğüm atılmaz. Eğer

atılırsa, bundan sonra o evden ölecek kişi kolay kolay can veremez şeklinde bir inanış vardır. Ölen kişi kıbleye doğru yarılr ve gusül abdesti aldırılır. Ceseti yıkayanlara para verilmektedir. Ölünün yıkandığı yere, taş koyulur ve ölünün yıkandığı yerde üç günden, yedi güne kadar geceleri mum, kandil veya fener yakılır (Tacemen, 1995: 606-609; Kaderli, 2004: 368; Karaoğlu, 2013:231).

Kıbrıs Türklerinde, erkek ölüyü erkekler; kadın ölüyü kadınlar yıkar. İmamın bulunduğu yerde ölü imam tarafından yıkanır, imamın bulunmadığı yerde ise yıkama işini bilen kişiler tarafından ölü yıkanır. Cenaze evinde ölünün yıkanacağı suyu ısıtmak için de evin ocağının dışında ayrı bir ocak yakılır. Bu iş için evin ocağı kullanılmaz. Evin gündelik ocağının ölünün yıkama suyu için kullanılması iyi. Ocağı kuracak olan kişi önce abdest alır, ocağı üç taşla ve kıbleye bakacak şekilde kurar. Üç parça ince odun veya genellikle çalı kullanılır, yakılan odunların ocağa itilmesi sevap ve ölüye yardım sayıldığından, gerekme bile ocağa itilmeleri ya da itilir gibi yapılması adettir. Ocağa konan odunların tümünün yanmaması, başkalarının da öleceğine yorumlanır, ölü evinden tekrar ölü çıkmaması için, yanmayıp kalan odunlar tekrar başka bir için kullanılmayıp atılır. Cenaze suyunun ısıtıldığı kazan ocağa ters çevrilerek üç gün bekletilir (Bağışkan, 1997:128-143).

Kaşkay Türklerinde; Ölüyü yıkama işine '*kursunu vermek, ölü yuduk*' adı verilmektedir. Cenaze bu konuda tecrübelenmiş kişiler tarafından yıkanmaktadır. Ancak bu işi yapmak pek muteber sayılmamaktadır. Yıkama pratiğinde ölüye talkın verecek, dua edecek asıl imam yıkama esnasında bizzat yıkama işiyle uğraşmamakta, yanındaki yardımcıya tarif ederek bu işi yapması için onu yönlendirmektedir. Cenaze önce sadece suyla yıkanmakta daha sonra *setr*^{*} ve *kafur*^{**} karıştırılarak yıkanmaktadır. Yıkama sonrasında kafur adı verilen toz cesedin secde esnasında toprağa değen eller, alın, diz kapakları ve ayaklara da

* Bir tür toz.

** Kına renginde bir tür toprak.

sürülmektedir. Yıkama esnasında uygulanan bir diğer pratik ise vefat eden kişinin evli olmaması durumunda ellerine, ayaklarına kına yakılması ve gözüne sürme çekilmesidir. Ölü yıkandıktan sonra güzel kokması için *odgulan* adı verilen bir koku sürülür. Yıkama işleminin sonrasında cenazenin kollarının altına ağaç dalları konulmakta ve bu dallara ayet yazılı kâğıtlar asılmaktadır (Karaaslan, 2010:339-343).

Irak Türkmenlerinde; cenaze erkekse erkekler tarafından, kadınsa kadınlar tarafından yıkanmaktadır. Ölünün yıkandığı yere bir perde asılır, bazen de buhur^{***} yakılır. Genellikle ölü yıkama işlemine ölünün oğlu, kardeşi veya akrabası katılır. Büyük kazanların içinde temiz su ısıtılır. Suyun kokusu güzel olsun diye suyun içerisine gülsuyu, kâfur ve sedir katılır. Suya el değdirmemek gerekir. Ölü yıkama işini yapan kişinin temiz olması ve abdest alması gerekir. Yıkama işlemine sağ taraftan başlanır; sağ omuzdan sağ ayağa kadar, sol omuzdan sol ayağa kadar, sonra da ölü arkasına çevrilir, başından ayağına kadar yıkanır. Ölü üç defa yıkanır. Ölü yıkanırken Kuran-ı Kerim'den ayetler okunur, Bismillah denilir ve şahadet getirilir. Yıkama işleminden artan su rastgele bir yere dökülmez, Bismillah denilerek temiz bir yere dökülmektedir (Murad, 2009:380-382).

Gagavuzlarda temizlenme olarak kabul edilen çare ölünün yıkanmasıdır. Ölünün yıkanması evlerinin bahçesinde, avlusunda uygun bir yerde yapılmaktadır. Yıkamada kullanılan su ölü için biraz ısıtılır. Suyun içine biraz fesleğen, leğenin altına kamış koyulmaktadır. Ölü sabunla yıkanır. Kadınları ve çocukları yaşlı kadınlar, erkekleri yaşlı erkekler yıkamaktadır. Temizlenme töreninde kullanılan leğene ve bahçeye dokuz gün boyunca kimse yaklaşmamakta, yıkama işleminde kullanılan su da kimsenin basmadığı yere dökülmektedir. Yıkamada kullanılan eşyalar, sabun, tarak ve leğen içinde

*** Dinî törenlerde yakılan kokulu ağaç vb. maddeler.

bulunan bütün eşyalar ve otlar (kamış ve fesleğen parçaları) ölüyle beraber gömülmektedir. Yıkama töreninde kullanılan malzemeler cesedi yıkadıktan sonra ev sahibi tarafından toplanmazsa ve kötü ellere geçerse, insanlara mutsuzluk ve hastalık getireceğine inanılmaktadır (Perçemli, 2011:165).

Kosava Türklerinde; ölünün yıkanacağı suyu hazırlayanların abdestli olmasına özen gösterilir. Suyu çeşmeden iki kişi tarafından getirir. Getirilen bu su iki kazanda hazırlanır. Kazanların birinde ki su kaynatılır diğer kazanda ki su ise eli yakmayacak şekilde ılık olarak hazırlanır. Cenaze en yakınları tarafından taşınarak teneşirin üzerine yatırılır. Cenaze evin bulunduğu mahallenin cami hocası ve müezzini tarafından yıkanır. Bununla birlikte ölünün yakınlarından birisinin daha yıkama işine yardımcı olmasına izin verilir. Vefat eden kişi kadınsa kadınlar tarafından yıkanmaktadır. Artan yıkama suyu ayakaltı olmayan bir yere dökülür. Yıkama işlemi bittikten sonra su kazanı hemen ters çevrilmektedir (Eroğlu, 2008:247; Köktan, 2008:230).

Taşeli yöresinde, Türk topluluklarında olduğu gibi bir takım uygulamalarla yapılmaktadır. Yıkama ve kefenleme işlemi din görevlisi tarafından yapılmaktadır. Ölünün yıkama işlemi için ılık su hazırlanır. Ölü yıkanırken üç kazandaki sudan faydalanılır. Birinde sıcak su, birinde soğuk su, birinde de sabunlu su bulunmaktadır. Su kabağı (kefği) taze olarak sıyrılır. Onunla su dökülür. Sabun kesilir. Elbisesi çıkartılır. Taharet yaptırılır. Abdest aldırılır. Burnu ağzı, bezle silinir. Önce yüz, kollar, baş, ayaklar yıkanır, bir sefer tepeden tırnağa kadar yıkanır. Sol üstüne, sağ üstüne çevrilerek üç defa yıkanır. Tütsü okunarak tavaya konulur. Cenazenin üzerinde gezdirilir. Ölü yıkanırken salâvat getirilir. Ölen kişinin üzerlerinde hakkı kalmasın diye yakınları birer tas su döker. Yeniden abdest aldırılır. Ölünün yıkama suyundan kalan su ile elbiseleri yıkanarak bir yoksula verilir. Eğer etrafta kırklı çocuk varsa ölünün ruhu basmasın diye bu suyla o çocuk da yıkanır (Ermenek, Gülnar, Silifke, Mut).

Cenazenin yıkanması için bir ateş yakılır; kazana su doldurulur, bu kazan yakılan ateşin üzerine koyulur ve su ısıtılır. İçerisindeki suyla cenazenin yıkandığı bu kazan cenaze evden gidince yönü aşağıya çevrilir ve üzerine üç tane taş koyulur. Bu taşlar cenazenin; üç gün Kur'an'ı bitinceye kadar kazanla birlikte muhafaza edilir. Cenazenin yıkanacağı yerin üzeri iyice temizlenir, cenazenin yıkandığı yere “*yüneklik*”, cenazeyi yıkayana da “*yüyücü*” denir. Cenazenin yıkanacağı yere murt (mersin) yaprakları koyulur. Ölünün başı kibleye gelecek şekilde yıkanacağı yere yatırılır. Cenazenin yıkandığı suya el değdirilmez. Gerekli temizliği (koltuk altı, etek temizliği) yapılır. Tırnakları kesilir, gusül abdesti aldırılır, gerekli yerlerine pamuk koyulur; pamuk koyulmasının sebebi akıntı vb. şeylerin çıkıp cenazenin abdestini bozmaması içindir. Cenazeye yıkandıktan sonra cenaze yakınları cenazenin yanına çağırılır ve cenazenin üzerine üç tas su döküp, cenazenin elini öperler (Anamur, Bozyazı)

Cenazenin yıkandığı yere soğan, su, ekmek un koyulur. Bir de ateş yakılır. Cenazenin ruhu gezer inancı vardır (Mut, Bozyazı) Cenazeyi yataktan kaldırmadan önce bir tabak un getirirler. Unun yanında bir baş da kuru soğan vardır. Cenazeyi yataktan kaldırdıktan sonra, boş kalan yere geçici olarak tabaktaki unun üzerine ters çevirdikleri bir soğanı koyarlar. Cenaze evde bulunduğu sürede un içindeki soğan bekletilir. Cenaze evden alınarak mezara doğru götürülürken tabağı kapının dışına bırakırlar. Daha sonra bu soğanla unu köydeki yoksul birine verirler (Gülнар, Mut, Anamur).

Cenaze evden çıkarken ölünün yıkandığı su dökülür eğer dökülmezse ölümlerin devam edeceğine inanılır. Aynı şekilde cenaze evden çıkarken ölen kişiye ait bir ayakkabı sokağa bırakılır.

4.3.3.2. Ölünün Kefenlemesi, Giydirilmesi

Türk toplumlarında kefen kullanımı çok eski dönemlere dayanmaktadır. L.Bazın; Orhun yazıtlarında bulunan bir yazının tercümesinin “*kefeni getirdi ve onu dikti*” şeklinde olması gerektiğinden bahsetmektedir. Ayrıca, Minusinsk bölgesindeki bir yazıtta “*beni kefenle gömdünüz*” cümlesi yer almaktadır (Tryjarski; 2012:184). Ayrıca Kaşgarlı Mahmut’un 11. Yüzyıla ait olan sözlüğü Divanü Lügat-it-Türk’te kefenle eş anlamlı değerlendirilebilecek “*esük*” kelimesiyle önemli kişilerin ölümlerinin üzerine örtülen ipekli bir kumaştan bahsedilmektedir (Atalay, I.C.1985:72).

Müslüman Türk halklarında genel uygulama ölümlerin sade bir şekilde özel bir beyaz beze (kefene) sarılmasıdır, gayri Müslim Türk halklarının da ölenin bedenini sarmak için Şamanist veya Lamaist Tuvalılarda görüldüğü gibi keçe veya dokuma kullandıkları görülmektedir (Tryjarski; 2012:181). Bununla birlikte, Türklerde ölümlerin elbiseleriyle birlikte gömüldükleri de bilinmektedir (Dilek, 2013:148; Tryjarski; 2012:182-183; Roux, 1999:241).

Kefenleme işlemi Müslüman Türk toplumlarında İslam geleneğine göre yapılmaktadır. Erkek kefeni; *gömlek* (omuzdan ayağa kadar örtülen bez), *izâr* (baştan ayağa kadar örtülen bez) ve *lifafe* (yine baştan ayağa kadar örtülen bez) denilen üç parça bezden oluşmaktayken, kadın kefeni ise *himar* (başta örtülen bez), *dir* (göğse konulan bez), *hırka* (göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen genişçe bez) *izar* ve *lifafe* denilen beş parça bezden oluşmaktadır. Erkek ölünün, önce lifafesi temiz bir yere döşenerek üzerine gülsuyu veya haram olmayan diğer güzel kokulu bir su serpilir (bazı aileler hiçbir şey serpmezler bazı aileler de ölünün hayattayken sakladığı zemzem suyunu serperler), lifafenin üzerine de izar döşenip yine koku serpilir, onun üzerine *könek* (gömlek) döşenir ve kokulanır. Havlu ile kurulanmış olan ölü, geçici bir örtü ile örtülü olduğu halde gömlek üzerine yatırılarak gömleğe sarılır. Bundan sonra evvela sol, sonra da

sağ tarafında *izar* ve *lifafe* ile birbiri ardınca vücudu kapatılır. Kadın ölü için aynı işlemler yapılmakla birlikte gömleği giydirilmeden önce göğsü bir bezle bağlanır. Saçları da gömleğin üzerine çıkartılır, sonra başörtüsü, *izarı*, *lifafesi* ve *hırkası* ile sarılıp üzeri bez kuşakla bağlanır (Örnek, 1979:53).

Kazak Türklerinde, yıkama işleminin ardından ölü '*ahiret kebin*' diye adlandırılan ak kefene sarılır. Kefen, ölü için özel olarak beyaz bezden yapılır. Bir ucu ölünün boynuna bağlanır, ikinci ucu da ayak tarafına doğru gerilerek bağlanır. Cenaze erkekse üç kat; kadınsa beş kat kefene sarılır ve üç ayrı yerden beyaz bez ile bağlarlar. Kefenlenen cenaze, son olarak ak keçe, kilime veya halıya sarılarak defnedilecek yere götürülür. Kullanılan bu kilim veya halılar definden sonra mescide hibe edilmektedir (Ünal, 2008: 107; İsmail, 2002: 222).

Kırgız Türklerinde; kefen ölüye göre biçilirken makas ve iğne gibi eşyalar kullanılmamaktadır. Çünkü bu tür aletler ateşte dövülmüştür, öbür dünyada da bu kızgınlığını ölüye hissettirebileceği düşünülmektedir. Bu durumda bez, taş gibi sert şeylerle yırtılır. Kefenlik kumaşın beyaz, ucuz ve sade olmasına dikkat edilir. Erkeklerin kefeni beş kat, kadınların kefeniyse üç kattır. Kefen toplu iğneyle bağlanmaz, kefenden kesilen bez parçalarıyla bağlanır (Mamitov, 2004: 32-33; Jumabaev, 2006:64; Diykanbayeva, 2009:234).

Tatar Türklerinde, ölüye, yıkandıktan sonra '*ahret gömleği*' giydirilmektedir. Ahiret gömleği, yarıya katlanan ve kafaya geçirmek için orta yerinden delinen beyaz kumaştır. Kefenlerken, kafayı örtmek için kumaş parçası, bayanlar için duvak, erkekler için '*çalma*' (sarık) ve bedenin alt kısmını örtmek için ayrı bir kumaş parçası kullanılır. Astrahan ve Sibiryâ Tatarları, ahret gömleği ve kefenin yeşil renkte olmasına özen gösterirler. Defin için lâzım olan kefeni bayanlar hazırlar. Kefen, düğüm atılmadan, iğne dışarıya doğru tutularak dikilir. Cenazeye gelen her bayan bir kere de olsa iğneyi geçirmeye çalışır. Kefen dikilen iğneleri sayıp alırlar daha sonra bu iğneleri kullanmazlar ve

toprağa gömerler. Bu iğneler ve ölüyü yıkadıkları su ile insanlara ölümcül büyü yapılabileceğine inanılır. Astrahan ve Sibiryâ Tatarlarında, yaşlanıp ölen kimse için hazırlanan kefenin kalan kısmı dar parçalara bölünüp uzun ömür dileği ile cenazeye katılanlara dağıtılır. Kefenledikten sonra, ölen kişi battaniyeye veya haliya sarılmaktadır (Zaripova Çetin, 2008:160).

Irak Türkmenlerinde; kefenleme işleminde kullanılan kefen kumaşına dikiş vurulmaz, kefen makas ile kesilmez; kefen kumaşından alınan kumaş parçalarıyla ölünün başı, beli ve ayakları kefenin üstünden bağlanır. Hem erkek hem kadın ölü için namazlık olarak kefenden bir parça kumaş bırakılır. Şii mezhebine bağlı Türkmenler bu namazlığa bir de Kerbela taşı koymaktadırlar (Murad, 2009:383).

Kaşkay Türklerinde, kefen genelde Şia itikadınca kutsal sayılan yerlerden getirilmektedir. Yaşlı Kaşkaylar hacca giden tanıdıklarından kefen isterler ve Mekke'den gelmiş bu kefeni ölümlerinde kullanmak üzere saklarlar. Kefen beş altı parçadan oluşmaktadır. Kaşkaylarda erkekleri ve kadınları kefenlemek için aynı kumaş malzemenin kullanılmakta, ancak kadınlarda göğüs kısmının sarılması için ayrı bir parça bulunmaktadır. Cesedin ayakları, avret mahalli, kolları ve bacaklarını örtmek için ayrı parçalar kullanılmaktadır; bunlar sırasıyla *tene*, *şort*, *kol*, *göynek* adları verilmektedir. Bu parçalardan sonra her yeri örten bir büyük parçayla ceset son defa sarılmakta ve bu parçaya da *seraser* adı verilmektedir (Karaaslan, 2010:343).

Kıbrıs Türklerinde; kefen çadır adıyla bilinmektedir. Erkeklerin kefeni tek en (tek çadır), kadınların kefeni ise çift endir. Kıbrıs'ın bazı bölgelerinde kefenleme sırasında iplik kullanılmazken, çoğu bölgelerde iç gömleğin seyrek dikilmesi ve ipliğe hiç düğüm atılmaması sevap sayılmaktadır. Kefen ile gömleğin yakası ölünün üzerine konan makas veya kara saplı bir bıçakla, basın geçebileceği genişlikte kesilir. Ölünün üzerine kara saplı bıçak konmuşsa bu

bıçakla, makas konmuşsa bu makasla kesilir. Bazı bölgelerde gömlek yakasının makasla kesilmesi günah, kara saplı bıçakla kesilmesi sevap sayılmaktadır. Kefenlenen ölünün kokmaması için kefenin üzerine koku serpilir, ölünün kolay hesap verebilmesi içinde okunmuş taş, vasiyetname konulmaktadır (Bağışkan, 1997:149-155).

Kosova Türklerinde; Kefenlik bez olarak beyaz renkte bir kumaş alınır. Bazen kefenin çarşaftan hazırlanmaktadır. Ancak günümüzde kefen bütün malzemeleriyle birlikte hazır olarak alınmaktadır. Kefen alışverişini ölü sahibi yapmaz. Ölenin bir akrabası veya bir komsusu yapar. Kefenin ebatları parçaları Anadolu'dakilerle benzerlik göstermektedir. Kefenleme sırasında kafur sulandırılarak pamukla cenazenin ayaklarına, parmak uçlarına, koltuk altına sürülür. Kefenin üzerine de aynı kokudan serpilir. Bu uygulamanın amacı gömüldükten sonra haşeratı cenazeden uzak tutmaktır (Eroğlu, 2008:250; Köktan, 2008:232).

Gagavuz Türkleri de Müslüman olmadıkları halde ölülerine kefen giydirmektedirler. Ölü yıkandıktan sonra, beyaz bir bez kibrit veya ateşle azıcık yakılır ve o yakılan yer elle çekilerek ölünün başı kadar genişletilir. Bezi yırtarken asla bıçak ve makas kullanılmaz. Cenaze kefene sarıldıktan sonra bunun üstüne temiz ve yeni elbiseler giydirilir. Ölen kişinin Allah'ın huzuruna ak bir ruhla çıkması için beyaz kefen giydirilmektedir. Kefene, '*gömlek, boy bezi, ölümünük bezi*' de denilmektedir. Ayakları ve çenesi iple bağlanmaktadır. Ölünün ayakları kapıya doğru çevrilir ve yan yana getirilir. Sol el sağ elin üstüne koyularak göğüs üstüne bırakılmaktadır. Ayaklarına ve çenesine bağlanan ipin (*ölünün köstaa*) büyü karakteri taşıdığına inanılmaktadır, bazı inançlara göre genç çiftin evine bu ip bırakılırsa ayırabileceklerine veya insanlara iyileşmeyen hastalık getireceği inanılmaktadır. Ölü süslenmez, ancak saçları taranır; morluklar varsa hafif bir makyajla kapatılır. Boynuna kruça (haç) koyulur. Kadınlarda küpe, yüzük, kolye,

boncuk takılabilir. Gagavuz Türkleri, evlenmemiş genç kızları gelin gibi süsler; gelinlik giydirir ve başına taç koyarlar. Evlenmemiş genç erkekse damat gibi giydirilir ve cebine kırmızı çiçek koyulur. Ölünün cebine mendil, tarak, yanına sabun, parfüm koyulur ve evliyse parmağına yüzük takılır. Ölünün cebine mutlaka para koyulur. Bu para, Allah'a yetişene kadar kendisinin harçlığı olacak; melekler isterse onlara verecek; öbür dünyada kullanacaktır (Dinç, 2004: 95-96, Perçemli, 2011:167-169).

Bulgaristan Türklerinde; mevtanın yıkanmasından sonra beyaz renkli pamuklu bir kumaş ile kefenlenmektedir. Mevtanın sarılacağı kefen bezi kadınlar için 12m., erkekler için 9m.'den oluşmaktadır. Mevtanın kefen bezi, gerekli parçalara ayrılmadan önce buhur kokusu ile kutsanır. Yakılan buhur, tamamıyla açılan kefen bezinin altında tekbiir getirilerek 3 defa dolaştırılır, sonra uygun görülen ölçülere göre kefen biçilir. Kadının kefenlenmesinde şu kefen parçaları kullanılmaktadır: İç çadır ve dış çadır, 3 adet kolan bezi, gövdeye giydirilen gömlek, cinsel bölgeye-apış arasına konulan 7 katlı yedi bezi, beyaz çember (başörtüsü), duvak bezi, yeşil çember, büyük beyaz çember. Erkeklerin kefenlenmesinde ise şu parçalar kullanılmaktadır: 3 adet kolan bezi, iç çadır ve dış çadır, gövdeye giydirilen gömlek. Ölen kadınların kefenlenmesi sırasında gözlerinin çevresine sürme tozu sürülmektedir. Ölen kişi kadınsa kefeni kadınlar, erkekse erkekler kefeni biçmektedir (Kaderli, 2004: 373-379; Karaoğlu, 2013:232).

Türk topluluklarında görülen kefenlemeyle ilgili özellikler Taşeli yöresiyle ortaklık göstermektedir. Cenazenin boyuna göre ipi, kefeni kesilir. Kefen erkeklerde üç, kadınlarda beş parçadır. Kadınlarda ayrı olarak baş ve göğüs örtüsü vardır. Ölü yıkandıktan sonra şeytan gelmemesi için kafur sürülür. Kafur uçucu bir madde olduğu için, kavanoza koyulup, kavanozun ağzını karabiberle, mumla sıvanır. Kefenin içine, güzel kokması için; kına, tütsü, fesliken ve otçem

atılır. Kına erkeğin kefenine koyulmaz. Baş, bel ve ayaklarından olmak üzere üç yerinden bağlanır. Ölen kadınsa; çemberi, kefenin başına bükülü olarak koyulur (Ermenek). Cenaze kefenlenirken; kefenin içerisine otçam (çörekotu), gül suyu veya gül, murt yaprağı çilenir (serpmek). Daha sonra bakır bir tasın içerisine ateş yakılır ve üzerine günlük atılır. Kefenin ikinci katının arasına günlük tütsülenir. Bu işlemlerin yapılma sebebi cenazenin güzel kokması içindir. Kefen kadınlarda beş kat, erkeklerde üç kat olur ayrıca ölen kişi kadınsa başına tülbent (yazma) örtülür, alnına tülbent bağlanır ve gözüne sürme çekilir. Kefen ayağından ve başından bağlanır, ölen kişi kadınsa açılmaması için belinden de bağlanır. Ölen kişi erkekse cenazeyi imam yıkar, ölen kişi eğer kadınsa ölüyü yıkayanın din görevlisi olma zarureti yoktur. Yıkayıcı denilen, ölü yıkama işinden anlayan bayanlar tarafından yıkanır. Eğer ölen kişi şehitse cenazesi yıkanmaz (Anamur, Gülnar, Silifke, Mut, Bozyazı).

Tahtacılar da cenazeye bohça hazırlanır. Bohçanın içerisinde kefenden yapılmış döşek, yastık olur. Döşegın altına üstüne murt (mersin) dalı koyulur. Cenaze kıyafetle (pijama, kasket vb.) gömölür, eline mendil verilir. Kefenin uçları bağlanmadan gömölür. Bohçanın parçalarından yani kefenin parçalarından mezarın üzerine bir ip çekilir. Bu ipin bir daha ölüm olmaması için Azrailin yolunu bağlamakta olduğuna inanılır (Bozyazı, Mut, Anamur, Silifke).

Cenaze mümkün olduğu kadar kısa sürede gömölmalıdır. Bunun sebebi olarak ölünün şişmemesi, kokmaması ve bir an önce toprağa kavuşması gösterilebilir (Anamur, Gülnar, Bozyazı, Silifke, Bozyazı, Mut).

4.3.3.3. Ölünün Tabuta Yerleştirilmesi ve Taşınması

Türk halklarının tamamı ölümler için tabut kullanmamıştır. Hatta çoğunun tabutu hiç bilmedikleri söylenebilir. Bozkır bölgelerinde tabut yapımı için tahta bulmadaki güçlükler ve dini gelenekler bu durumun oluşmasında etkili olmuştur. Ancak bazı Türk topluluklarında cesedin, tahtaların birleştirilmesiyle elde edilmiş tabuta değil, bir şekilde içi oyulmuş bir ağaç gövdesine ya da kütüğün içine koyulduğu bilinmektedir (Tryjarsk, 2012: 190-202).

Türklerde tabut ile ilgili bilgilere ilk olarak Çin kaynaklarından ulaşılmaktadır. Çin kaynaklarında Hunların defin törenleri şu şekilde anlatılmıştır: *Hunlar ölümlerini tabut içine korlardı. Bu tabut iki katlı olup iç ve dış tabutlardı. Bu tabutları altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örterlerdi. Ağaçlar dikilmiş mezarlıkları ve matem elbiseleri yoktu. Ölen kişinin tabuta ne zaman konulacağını kesin bir tarihi olmamakla birlikte üç beş gün sonra bu işlem gerçekleştirilmektedir. Metalden ya da daha değerli madenden yapılabilen tabut, ölüyü yakma ya da sergileme işleminde de kullanılmaktadır* (Tryjarski, 2012:193; İnan, 2000: 177; Roux, 1999:241-242).

Cenazenin tabuta koyularak taşınması esnasında, tabutun arkasından 'selamet parası' adı altında para dağıtılması; 'kabir kurbanı' adıyla kurban kesilmesi ve bu kurbanın etinden cenazeyi götürenlere yemek hazırlanması kadınların cenazenin taşınmasına katılamaması Şamanist unsurların kalıntıları olarak görülebilir. Nitekim Şamanist Türklerde definden önce ölü için birçok hayvanın kurban olarak kesildiği muhakkaktır. *Şimdiki Müslüman Kırgızlar dahi defin töreni gününde birkaç hayvan 'hudayı' diye keserler. Adı hudayı olan bu âdet, şüphesizdir ki, eski Şamanlık kalıntısıdır. Bu âdete Yakutların (Saha) 'hayılga' dediklerini, sözde Hristiyan sayılan Yakutların bile bu kurbana çok önem verdiğini etnografçılar tespit etmiştir. Şamanın defin törenine Sagay kadınları iştirak etmezler* (İnan, 2000: 185). *Şaman Türk kadınlarının büyük*

ayinlere iştirak edemeyişi, son zamanlardaki gibi necs sayıldıklarından değil, belki de kabile tanrısı huzuruna gelinin hürmeten çıkmamasından ortaya çıkmış olması pek muhtemeldir (İnan, 1998; C.I: 275). Göktürkler de atlar ve koyunlar kurban ettikten sonra kafalarını kazıklar üzerine korlar (İnan, 2000: 177-178).

Eski Türklerde ölünün gömülmesi törenlerinin cenaze alayları tertibiyle gerçekleştirildiğinden söz edilmektedir (Roux, 1999: 260-261). Bu geleneğin diğer birçok gelenekle birlikte halen Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde devam ettirildiği görülmektedir.

Türkler, ölünün dışarı taşınması yöntemine de çok eskiden beri büyük önem vermişlerdir. Bunun yaşayanlar için anlamı, ölenin ortak yaşam alanına geri dönmesini engelleyecek çok önemli bir olay olmasıdır. Her ne olursa olsun ölü, yaşadığı yeri hayattayken kapıdan geçtiği gibi değil, farklı bir şekilde terk etmelidir. Yüzyıllardır uygulanan bu geleneğin temelinde, ölüyü aldatmak için kapıdan değil de yan duvardaki bir boşluktan dışarıya çıkarılmak suretiyle ölüye, kapının nerede olduğunun unutturulması ve bir daha geri dönmemesi isteğinin olmasıdır (Tryjarski, 2012:243). Ölüm olayı bekâr genç kız veya erkek, yeni evli çiftler vb. gibi toplumun beklentilerinin dışındaki kişiler için gerçekleşmiş ölümler belirtilmesi gereken bir ölüm olarak düşünülür ve bunu sembolize eden bazı uygulamalar gerçekleştirilir. Bunun dışında kadın ve erkek cenazelerinin ayırt edilmesi içinde bir takım uygulamaların yapıldığı görülmektedir.

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde, ölünün tabuta yerleştirilmesi ve taşınmasıyla ilgili bir takım uygulamalar yapılmaktadır. Kırgız Türklerinde; her iş tamamlandıktan sonra ölü, ağaçtan yapılmış ve hiç demir kullanılmamış bir tabuta koyulur. Tabutun altına kilim, halı, yorgan serilir. Ölü mezara götürülürken tabutun her yeri kapatılır. Böylelikle onun hiçbir şeyi görmemesi sağlanmış olmaktadır. Ölü, *boz üyden* çıkarılırken ayak tarafından çıkartılır. Tabutun üzerine ölenin elbiseleri koyulur. Bu işlem, cenazenin erkek mi kadın mı

olduğunu belirtmek için yapılmaktadır. Tabut içerisinde taşınmakta olan ceset ağırsa günahkâr, hafifse sevabı çok denmektedir. Cenaze mezara götürülürken yağmur yağar da yedi damla yere düşerse, ölen kişinin cennetlik olduğuna inanılır. Bu inanışların yanında tabutun altına serilen kilim, halı ve yorgan daha sonra kötülüklerden arındırılmak için kırk gün boyunca dışarıya asılır (Dıykanbayeva, 2009:236; Mamitov, 2004: 40-41)

Azeri Türklerinde; ölü evden çıkarılırken tabut üç kez yere koyulduktan sonra götürülmektedir. Bu işlem esnasında geri dönüp bakılmaz. Ölen kişi yaşlı bir kimseyse uzun, siyah bir örtü tabuta bağlanır. Ölen kişi genç ve evlenmemiş bir kişi ise kırmızı renkler tercih edilmektedir. Cenazeye katılan herkes bu süreç boyunca başlarının çevresine ölen yaşlı ise siyah, ölen kişi genç ve evlenmemiş biri ise kırmızı bir şerit bağlamaktadır. Ölüm sebebiyle ortaya çıkan kirliliği ortadan kaldırmak için de cenaze alayı boyunca su serpilmektedir (Ünal, 1996:145-156; Arık, 2005b: 145).

Kıbrıs Türklerinde, ölü tabuta koyulduktan sonra tabutun üzerine en yeni veya hiç kullanılmamış çarşaf veya battaniyesi; törenden sonra eve götürülmek üzere sevdiği bir elbisesi, ölenin durumuna göre gelinlik veya yazma, erkeğe tören sonrası mezar taşına bağlanmak üzere bir kuşak, seccade örtülür. Bunlardan herhangi biri konulduktan sonra ölüden gelebilecek kötü kokuları engellemek için dallar ve çiçekler konmaktadır. Cenazeyi taşımak sevap kabul edildiğinden cenaze omuzlarda değiştirilerek taşınmaktadır. Şehir merkezlerinde, özellikle zenginlerin cenaze merasimlerinde ölü arabalarla taşınmaktadır (Bağışkan, 1997:155-164).

Bulgaristan Türklerinde; tabutlarının üzeri açıktır ve bu tabutlar görünüş olarak düz bir sedyeyi andırmaktadır. Ölünün düşmesine engel olmak amacıyla tabutların çevresinde ahşap çıkıntılar vardır. Her ölü için ayrı tabut yapılmaktadır. Defin inancına göre ölünün tabut ile gömülmesi söz konusu

değildir. Ölü kefenlenince, kenarda bekletilen tabuta yerleştirilir. Tabutun kapağı kapanmadan önce, herkes ölünün başucundan birer birer geçer; böylece kadınlar son defa ölen yakınlarını görürler. Kefen bezi tam olarak kapatıldıktan sonra, mevta eğer kadın ise tabutun üzerine serilmiş olan cenaze kilimi ile kefen arasına bir ferace ya da bir pardösü örtülür, erkekse sarık veya fes koyulur. Bu işler yapılıncaya, tabut omuzlara alınarak evden, çıkarılır. Ölü, mezarlığa götürülürken yavaş yavaş götürülür. Tabutu taşıyanlar sık sık değiştirilir. Bir insan, tabutun taşımasına ne kadar fazla yardımcı olursa o kadar sevap kazanır. Ancak, ölüyü götürürken tabutun sallanmamasına dikkat edilir. Eğer tabut sallanırsa, yani istemeyerek de olsa, öteye beriye kaydırılırsa aynı evden, en yakın zamanda birisinin öleceğine inanılmaktadır. Mevtayı mezarlığa taşıyan cenaze alayı yalnızca erkeklerden oluşmaktadır (Kaderli, 2004: 380-382; Tacemen, 1995: 609-610).

Tatar Türklerinde; cenaze evden çıkarılırken kapı kenarlarına değerek evi huzursuz etmesin diye dikkatlice çıkarılır. Ölünün yattığı yere demir nesne koyulur, kapı önüne de odun koyulur, bu odunu da eve ilk girenin kaldırması beklenir. Evden cenaze çıkarken birinin uyuyakalması kötüye yorumlanır. Bir inanca göre ölü, böyle birisiyle ilgili olarak “*Son uykunu uyu!*” diye düşünmektedir. Tatarlarda, cenazeyi mezara genellikle özel sedyeye koyup elde taşırlar. Mesafe uzun ise, yaslı bir şekilde, arabada yavaşça götürürler. Cemaatte sadece erkekler bulunur (Zaripova Çetin, 2008: 160).

Irak Türkmenlerinde; genel olarak tabuta, *tabut* denilmekle beraber *salaca* kavramı da kullanılır. *Salaca* (tabut) ahşaptan yapılmaktadır. Cenazenin üstü bir battaniye veya bir çarşafa örtülür. Bölgede bu çarşafa *cecim*, *erhem*, *elham* denilmektedir. Cenazenin cinsiyetini belirlemek için kadınsa siyah aba, genç kız veya yeni gelinse rengârenk bir örtü, erkekse battaniye veya *cecim*, *erhem*, *elham*, örtülür. Bununla birlikte seyrek de olsa yaşlı kadınların başörtüleri

tabutun üzerine koyulmaktadır. Ayrıca düğün hazırlığı yapılan gelinin düğün fistanı da tabutun üzerine koyulmaktadır. Cenaze evden çıkarılırken evin eşiğinde veya avlusunda üç defa kaldırılır ve indirilir. İnanca göre bu pratik ölünün dünyadan boşanması anlamına gelmektedir. Tabut yerden alınırken daima ön taraftan alınır ve omuzların üzerinde taşınır. Tabutun taşınmasına herkes iştirak eder. Bu kişiler sürekli birbirleriyle veya cenaze alayına iştirak edenlerle yer değiştirirler. Cenazeyi herkesin en az bir defa taşıması, tabutu bir sefer omzuna alması gerekir. Cenazeyi taşımak sevap sayılır. Taşıyanlar yorulmamak için yedi adımda bir değişirler. Kadınlar cenaze alayına katılmazlar. Ölü fazla günah işlemişse cesedi ağır, günahı az ve iyi birisiyse hafif olacağına inanılmaktadır. Ölünün ailesi maddî durumu iyi ise cenaze evden çıkarılırken kurbanlık koyun kesilir. Cenaze mezarlığa götürülürken arkasından helva, *Fetir* ekmek dağıtılmaktadır (Murad, 2009:384-392).

Kaşkay Türklerinde; kapalı tabut kullanılmamaktadır. Bunu yerine gerektiğinde çabucak yapılabilecek iki uzun kalas arasına tahtaların sabitlenmesi yoluyla yapılan ‘*sal, ney’ler* kullanılmaktadır. Bu sallların üzerine yatırdıkları kefenlenmiş cenazelerin üzerine kırmızı renkli battaniyeler örtmektedirler. Cenaze götürülürken ölüm uzak olsun diye sal üç defa yol üstünde muhtelif yerlerde yere bırakılır sonra tekrar alınır. Cenazenin kaldırılması esnasında cenazenin götürüldüğü yol üzerinde bulunan çadırların bütün halı çoluk çocuk dahi ölü geçene kadar ayağa kalkıp beklerdi. Yoksa o ölünün ağırlığının bu ev üzerine düşeceği düşünülmektedir. Bir kimse vefat ettikten sonra defnedilmek için kabristana götürülürken hurmadan bir helva yapılarak bir çöreğin içine konur. İçinde helva olan bu çörek; kalabalık, cenaze ile birlikte kabristana ulaştığında ölünün arkasında duran bir kişi tarafından başının üstünden geriye fırlatılır. Bu çörek atıldıktan sonra insanlar: “*kişinin yanı sıra bu geliyor, culuğundan (arkasından) atılanı götürüyor başka hiçbir zat götürmüyor*” der (Karaaslan,2010:347-355).

Gagavuz Türklerinde; cenaze tabuta gömülmeden önce konulabildiği gibi genellikle yıkandıktan ve giydirildikten sonra koyulur. Dört kişi cenazeyi beyaz bir örtüyle tutup tabuta koyarlar. Geceleri tabutun kapağı kapatılmaz. Ölünün üzeri beyaz bir bezle örtülür. Tabutun kapağı defnedilirken kapatılır. Tabut boyanmaz, kırmızı kumaşla kaplanır. Tabutun kapağının üzerine siyah şeritle haç işareti yapılır. Kimi yerde tabut için, siyah, mavi renkler kullanılırken; kimi yerlerde erkek için siyah, kadın için renkli; gençlere mavi renkte kumaş kullanılır. Yaşlıların sandığı siyah bezle kaplanmaktadır, kapağın üstünde beyaz renkle haç çizilmektedir, gençlerin sandıkları kırmızı bezle kaplanmaktadır, kapağın üstüne beyaz renkten haç çizilmektedir. Ancak genelde rengin kırmızı olduğu; kadın ve erkek için farklı renklerin kullanılmadığı görülmektedir. Tabutun etrafına çiçekler koyulur. İnsanlar bu çiçeklerle dünyadan ahrete selam yollamaktadırlar. Tabutun içine önce saz/kamıştan hasır/yonga- talaş, üzerine halı/ev kilimi, sonra çarşaf; ölünün başının altına içi talaşlı yastık koyulur. Cenazenin bir kadına mı, erkeğe mi, çocuğa mı ait olduğu cenaze alayının önündeki ağacın üzerindeki ölüye ait giysiden anlaşılır. Kadınsa entari, erkekse gömlek gibi tanıtıcı giysiler koyulur. Cenaze alayında kazanla su taşıyan birisi bulunur. Bu kişi her köşe başında cenazenin önüne su döker. Cenaze arabasının dökülen suyun ve atılan paranın üzerinden geçmesi gerekir. Mum yerine bırakılan paralar, sonradan cenaze mezarlığa taşınırken yolda dağıtılmakta, yerden bu paraları çocuklar toplamaktadır. Genç yaşta ölenler ve evli olmayanlar için büyük ekmek yapılmakta sandığın önünde taşınmakta ve mezarlığa gelince kırılıp cenazeye katılanlara dağıtılmaktadır. Rahmetli evden ayakları önde olacak şekilde çıkarttırılmaktadır. Cesedi evden dışarı çıkarıldıktan sonra, rahmetlinin yatağı ters çevrilmekte ve yatağın olduğu yere bıçak, makas bırakılmaktadır. Koyun veya tavuğu sandığın etrafında gezdirme geleneği bulunmaktadır, sonradan o hayvan akrabalara veya fakir insanlara sadaka olarak verilmektedir. Ancak bu adet günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir. Tabutun altından veya üstünden kedi geçmemesine çok dikkat edilir. Altından veya üstünden kedi geçerse ölünün

'*hobur*' (obur/hortlak/vampir), olacağına inanılmaktadır (Perçemli, 2011: 168-179; Dinç, 2004:97-99).

Kosova Türklerinde; cenaze kadın ise tabutun üzerine kapak koyulur. Erkeklerin tabutu ise kapak yerine yeşil bir kumaş ile örtülür. Cenaze tabuta konulduktan sonra imam cemaate "*Merhumu nasıl bilirsiniz? Hakkınızı helal ediyor musunuz?*" diye sorar böylece helalleşme işlemini gerçekleştirir. Helallik alındıktan sonra dua edilerek cenaze namazının kılınması için camiye götürülür. Tabutun başında su dolu şişeyle birlikte genç bir kişi bırakılmaktadır. Tabut taşınırken önünden geçilmemesine dikkat edilmektedir (Eroğlu, 2008:251; Köktan, 2008:234)

Taşeli yöresinde yıkanıp kefenlenen cenaze "sal" denilen dört ayaklı taşıma tahtasının üzerine koyulur. Cenazenin üzerine kilim, seccade vb. şeylerle örtülür. Cenaze evden çıkarılacağında, cenaze kızsaa pencereden, erkekse kapıdan çıkarılır. Eğer cenaze erkekse ceket, kadınsa cember (başörtüsü) örtülür (Anamur, Gülnar, Silifke, Ermenek, Bozyazı, Mut).

Cenaze tabuta koyulup götürülürken arkasından bozuk para dağıtılır. Buna "selamet parası" denmektedir. Cenaze evden çıktıktan sonra bir kurban kesilir buna "kabir kurbanı" denir. Kesilen bu kurbanla cenazeyi götüren kişilere yemek hazırlanır (Anamur, Bozyazı).

Cenaze defnedileceği yere omuzlar üzerinde yavaş yavaş taşınır. Cenaze taşınırken, cemaat sırayla dokuz-on adım taşır, bu sevap olarak görülür. Kadınlar ne cenaze taşınırken ne de mezarlıkta bulunamazlar (Ermenek, Anamur, Gülnar, Mut, Silifke, Bozyazı)

4.3.3.4. Cenaze Töreni

Ölüler için yapılan törenlerin biçimi ve yapılma zamanı, ölenin ait olduğu toplumun inancına göre şekillenmektedir. Türk toplulukları içerisinde İslam dinini benimseyen toplulukların tamamında cenaze töreni, cenaze namazıyla gerçekleştirilmekteyken, diğer inanç sistemlerine mensup Türklerin cenaze törenleri kendi kural ve kaidelerine göre yapılmaktadır. Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde tören öncesi veya sonrasında yapılan devir çevirme, ıskat ve tespih çekme vb. gibi bir takım uygulamalarda görülmektedir.

Kırgız Türklerinde, ölü yıkanıp kefenlendikten sonra cenaze namazı kılınmadan önce molla ile birlikte 20-30 kişi abdestli alarak bir odaya girer ve ‘*ta’ilil taş*’ denilen tespih çekerler ve sevabını ölüye bağışlarlar. Bunun için de önceden yetmiş bin küçük taş toplanır, oraya gelenlere dağıtılır. İmam sesli olarak “*Lailahe İllallah*” diyerek tespih çeker, diğerleri de sessizce tekrar ederler. Mollanın bunu her söyleyişi oradakilerin sayısı ile çarpılır. Bu durum taşların sayısı yetmiş bin oluncaya kadar tekrarlanır. Sonra bu taşlar mezarlığa götürülür, ölü gömülüp mezarın üstü kapatılınca mezarın üstüne bu taşlar dökülür. Böylece sevabının ölüye ulaşacağına inanılmaktadır. Bazı kişiler ise ölmeden önce kendisi bu taşları okuyup hazırlamaktadır (Erdem, 2000:232; Dıykanbayeva, 2009:236). Kırgızlarda ki bir diğer uygulama da her ölüye, onun namaz, oruç, yemin borçlarıyla ilgili işlem yapılmasıdır. Bu işleme Kırgızlar ‘*dooron tūsürüü, dooran*’ demektedirler. Dooran işlemi dinî bir gelenektir. Bu işlemin amacı öleni günahlarından kurtarmaktır. Ölü yıkanıp, kefenlendikten sonra imamlar toplanıp ölünün bulunduğu yere gelirler. Cenazenin etrafına halka şeklinde otururlar. Cenaze erkekse on iki, kadınsa dokuz yıl çıkarılarak dooran işlemi yapılır. İmamlardan biri *dooron* işiyle görevlendirilir. Bu şahıs için aile reisi elinden geldiği kadar para, gıda, mal hazırlar. Dooron başlarken bu şahıs için hazırlanmış olan hayvanın yuları görevli hocaya verilir. Görevli hoca “*bu adamın*

yaptığı günahlarını kendi üzerinize aldınız mı?” diyerek yuları oturan imamlara tutturur. İmamlar da *“ölen kişinin günahlarını kendi üzerimize aldık”* diyerek cevap verirler. Sonra ortaya konulan mal, gıda, parayı orada bulunan imamlar bölüşür, alır. Böylece ölen kişi günahlarından, cenaze sahibi de kendi vazifesinden kurtulmuş olur (Dıykanbayeva, 2009:235-236; Jumabaev, 2006:66-67; Mamitov, 2004:37; Erdem, 2000:235). Kırgız Türklerinde, cenaze namazı mescitlerde, evin önünde veya uygun ve temiz yerde kılınmaktadır. Cenaze namazını kılmak için cenazenin konulduğu musalla taşı gibi özel bir yer yoktur. Cenaze namazına başlamadan önce cenaze, yüksekçe bir yere koyulur. Cenaze namazı, mollalar (imamlar) tarafından kıldırılır. Cenaze namazını erkekler kılar. Cenaze namazına ne kadar çok kişi katılırsa ölünün sevabının çoğalacağına inanılır. Onun ardında cenaze namazına katılanlar saf tutarlar. Cenaze namazı kılınmadan önce üç defa “es-salat” veya “salata cenaze” diye söylenir. Cenaze, dört tekbirden, sağ ve sola selam vermekten, Allah’tan ölen kimsenin günahlarını affetmesini dilemekten ibarettir (Mamitov, 2004:36-37; Dıykanbayeva, 2009:236; Erdem, 2000:233)

Kazak Türklerinde, cenaze namazı kılındıktan sonra, ölünün yaşarken işlemiş olduğu günahlar yaşayan bir kişiye aktarılır. Halk arasında buna ‘*devir döndürme*’ denilir. Ölünün baş tarafına çocuğu veya bir yakın akrabası, diğer tarafa elinde ala ip olan ve elinde Kur’an tutan bir imam oturur. İmam üç kere *“filanın (babanın, ağabeyinin, akrabanın vb.) günahlarını kabul ediyor (üzerine alıyor) musun?”* dediğinde ala ipin diğer ucunu tutan kişi (alıcı) *“alıyorum”* diye cevap verir. Daha sonra cenaze, kilim veya keçeye sarılır ve baş tarafı önde tutularak gömülmek üzere mezarlığa götürülmektedir. Kazak Türklerinde cenaze namazı; İslam dininin esaslarına göre dört tekbirle kılınır. Musalla taşına veya keçe üzerine koyulan cenazenin önünde imam durur, cemaat de imamın arkasında sıralanmaktadır (İsmail, 2002: 222-223).

Bulgaristan Türklerinde de ‘devriye’ adı altında ölen kişinin günahlarının bağışlanması ve oruç, namaz vb. borçlarının kapatılması için işlemler yapılmaktadır. Devir işlemi yapılırken erkeklerde on iki, kızlarda dokuz olan ergenlik yaşı, ölenin yaşından çıkarılarak hesaplama yapılmaktadır. Bu hesaplamada borç o yılın fitresine göre hesaplanmaktadır. Bu borç karşılığında verilen paraya da ‘*skat parası*’ denilmektedir. Bulgaristan Türklerinde; cenaze namazı mezarlıkta kılınır. Tabut musalla taşına koyulmakta, cenaze namazı kılındıktan sonra da tabutun kapağı açılmaktadır. Mevtayı son defa görmek isteyenler, mevtanın başucundan geçmektedirler (Karaoğlu, 2013:242-244; Tacemen, 1995:610; Kaderli, 2004:383).

Azeri Türklerinde, bir imam İslami geleneğe göre ölümün ardından namaz kıldırır. Yaşlı kadınlar, erkek saflarının ardında başlarını örterek cenaze namazına katılabilmektedirler (Ünal, 1996:156). Kıbrıs Türklerinde, cenaze namazı camilerde kılınabileceği gibi mezarlıklar dışındaki musalla taşlarında da kılınmaktadır. Cenaze namazı İslam dininin gereklerine göre kılınmaktadır (Bağışkan; 1997:172-174). Kosova Türklerinde; cenaze namazı İslami usullere göre kılınır. Vakit namazı camide kılındıktan sonra tabutun bulunduğu musalla taşının önünde cemaat saf tutar. İmam cenaze namazını kıldırır (Eroğlu, 2008:252; Köktan, 2008:235).

Irak Türkmenlerinde; camide bir molla, şeyh, din adamı cenazenin önünde durduktan sonra cemaat arkasına geçer, cemaat ayakkabılarını çıkarır ve üzerinde durur. Cenaze namazı dört tekbirden ibarettir. İmam, “*Allahu ekber*” diyerek birinci tekbiri alırken ellerini kulaklarının hizasına götürür, tekbirden sonra da ellerini göbeğinin altına bağlar. Cemaat de imamla birlikte ellerini kaldırarak içlerinden tekbir alıp ellerini göbekleri altında bağlarlar. Bundan sonra imam ellerini kaldırmaksızın açık sesle ikinci tekbiri alırken cemaat de içlerinden imama iştirak ederler. İmam ve cemaat üçüncü tekbiri alır. İmam ve cemaat yine

aynı şekilde dördüncü tekbiri alır almaz hiçbir şey okumadan ellerini iki tarafa salıverirler. Sonra evvela sağ tarafa, sonra sol tarafa birlikte selam verirler. Selam verirken de ölü, cemaat ve melekeler niyet edilir. Cenaze namazı kılındıktan sonra tabut tekrar omuzlarda taşınarak mezarlığa götürülür (Murad, 2009:387).

Kaşkay Türklerinde; cenaze namazı mezarlıkta kılınmaktadır. *Allahuekber* denilmesiyle namaza duran cemaat imamın yüksek sesle okuduğu duaları dinlemek dışında namaz esnasında bir şey yapmamaktadır. İmamın okuduğu dualardan sonra herkes salâvat getirip Fatiha okumakta ve daha sonra tekbir nidalarıyla cenaze yerinden alınarak kadınların olduğu bölgeye yaklaştırılmaktadır. Kadınlar arasında cenazenin birinci dereceden yakınları, örneğin bacıları ya da annesi cenazenin üzerindeki battaniyeyi aralamakta ve kefen üzerinden ölüye kadınların el sürmesine imkân sağlanmaktadır. Birkaç kadının bu şekilde cenazeye el sürmesine müsaade edildikten sonra yine tekbir sesleriyle cenaze, erkekler tarafından kabrine getirilmektedir (Karaaslan, 2010:345-346).

Gagavuz Türklerinde cenaze töreni, Hristiyan olmaları nedeniyle mensubu oldukları dinin ritüellerine göre yapılmaktadır. Ölüünün defnedileceği gün papaz eve çağrılır. Papaz ölüyü okuyup tütsüledikten sonra cenaze kiliseye götürülür. Cenazeye gelen kadınlar cenaze evine gelirken ölülerin ruhları için peşkir ve başörtüleri getirmekte ve sandığın ayakucuna bırakmakta, bunlar da cenaze kalkmadan önce cenazeye katılanlara dağıtılmaktadır. Havlular ve başörtüleri tüm cenaze törenine katılanların sol eline bağlanmaktadır. Cenaze alayı kiliseye yaklaşırken çanlar çalar. Papaz, cenazeyi kilisenin avlusunda elinde haç ile karşılar. Tabutun etrafında birkaç defa dönerek cenazeyi tütsüler. Dışarıda, ölü hakkında konuşur; daha sonra cenaze içeri alınır. Kilisenin içinde, tabutun dört tarafında mum yakılır. Uzun süren ayinde papaz, mezarlıktan getirilen toprağı

okur. Kiliseden tabut, cenazenin ayakları öne doğu olacak şekilde çıkarılır. Cenaze yine çan sesleri ile kiliseden uğurlanır. Önden papaz çıkar, kilisenin dışına kadar cenazeyi uğurlar. Köylerde papaz, mezarlıktaki törene de katılmaktadır (Dinç, 2004:99; Perçemli, 2011:274).

Cenaze evden çıkarıldıktan sonra cenaze namazının kılınması için camiye götürülür ve cemaat, ölünün cenaze namazını kılar. Cenazenin, namazının kılınması için camiye götürülmesi şart değildir; temiz, cenazenin koyulabileceği bir yerde de cenaze namazı kılınabilir. Cenaze namazı; ayakta kılınır ve dört tekbirlidir sadece erkekler kılabilirler. İmam, cemaatin önünde durur, cemaatte imamın arkasında saf tutarlar. İmam “Allah rızası için namaza, Resulullah için salâvata” eğer cenaze erkekse “‘er kişi niyetine’, cenaze kadınsa ‘hatun kişi niyetine’ duaya” diyerek ilk tekbiri alır. Tekbir alındıktan sonra eller göbeğin altından bağlanır. “Sübhanek” ,” Vecellesenaüke” ile beraber okunur; ikinci tekbir alınır “Allahümmesalli ve Allahümmebarik” duaları okunur, üçüncü tekbir alınır bilen duasını okur bilmeyen âmin der; dördüncü tekbirden sonra eller yanlara bırakılarak, sağa ve sola “Es-Salamü Aleyküm ve Rahmetullah” diyerek selam verilir namaz bitirilir. Namazdan sonra imam cemaate “merhumu/merhumeyi nasıl bilirsiniz” diye üç kere sorar, cemaatte “iyi biliriz” diyerek cevap verir. Cenaze namazı ölü için duadır (Anamur, Gülnar, Silifke, Mut, Bozyazı, Ermenek).

Ölen kişinin cenazesi defnedildikten sonra mezarı başında yapılabileceği gibi kişi kendi tespihini de çekebilmektedir, makbul olan da kişinin kendi tespihini çekmesidir. Tespih çekme, yetmiş bin defa “La ilahe illallah” denerek yapılır. Cenaze defnedildikten sonra imam cenazeye katılanların sayısını tahmini olarak hesaplar ve bu sayıyı yetmiş bine böler, çıkan sayı kadar “La ilahe illallah” der, cemaatte imamla birlikte tekrar eder. Tespih çekme işlemini kişinin kendisinin yapması da bu yüzden makbuldür çünkü “El, eliyle yılan ölmez”, cemaat

içerisinde tekrar etmeyen olabilir. Eğer kişi kendi tespihini çekecekse yine yetmiş bin defa “La ilahe illallah” der. Tespih çekilirken her yüz “La ilahe illallah” tan sonra “Muhammeden resulullah” denir. Tespih çekme, ruhun kabirde azabını azaltmak için yapılmaktadır (Anamur, Gülnar, Mut, Silifke, Bozyazı, Ermenek).

Devir çevirme işlemi cenaze defnedilmeden önce yapılmaktadır, ancak olası bir aksilik durumunda cenaze defnedildikten sonrada yapılabilmektedir. Devir işlemi ölen kişinin öteki dünyada rahat etmesi, azaplarının azalması için yapılır. Devir çevirme esasen, ölen kişinin yaşarken yerine getiremediği yükümlülükleri, öldükten sonra ölenin yakınları veya mirasçıları tarafından yerine getirilmesidir. Ölenin yaşarken kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediği yeminleri karşılığında, Allah katında affedilmesi için, mirasçıları tarafından ölenin yaşı hesaplanarak devir işlemiyle fakirlere para verilmesidir. Bu işlem yapılırken bir takım pratikler uygulanır. Devir çevirme işlemi yapılmadan önce ölen kişinin borcu hesaplanır, borç o yılın fitrine göre hesaplanır. Bu borç tek tek hesaplanır; şu kadarı namazından, şu kadarı fitrinden, şu kadarı zekâtından vb. bu hesaplama ölen kişinin yaşına göre yapılmaktadır ancak hesaplama yapılırken ölen kişinin ergenliğe girmeden önceki yaşı çıkarılır çünkü ergenliğe girmeyen kişinin dini sorumlulukları yoktur. Ergenlik yaşı kızlar için dokuz, erkekler için on iki olarak hesaplanır. Bu hesaplamadan sonra ortaya çıkan para miktarı eğer devralacak kişinin üzerinde bu para yoksa bu para karşılığı olacak şekilde altın, bir mendilin içerisine koyulur. Bu mendili imam devir alacak kişiye “filan oğlu/kızı falanın kefaletini aldın, kabul ettin mi ?” diye sorarak verir; devralacak kişi “aldım, kabul ettim” der. Bu işlem kırk kere tekrarlanır. Artık ölen kişinin borcu devralana geçmiştir, devralan bu parayı fakirlere dağıtır, dağıtırken de verdiği kişiye “aldın kabul ettin mi?” diye üç kere sorar, karşıdaki de “aldım, kabul ettim” diyerek cevap verir böylece devralan borçtan kurtulur ve devir çevirme işlemi biter, ölen kişinin borçları ödenmiş olur. Ölen kişinin tutamadığı, yerine getiremediği bir yemini olduğu düşünülerek ölen

kişinin arkasından, insanlara küçük hediyeler, para vb. şeyler “yemininden savımından” denilerek verilir ve bu işlem üç kere tekrar edilir (Anamur, Gülnar, Mut, Silifke, Bozyazı, Ermenek).

Ölünün tutamadığı oruçlar ve kılamadığı namazlar için; altmış sarım, yüz yemin miktarı hesaplanarak “devir işlemi” gerçekleştirilir. “İskat” ismi altında borcu paraya dönüştürülerek kefareti yapılır. Bu para ihtiyaç sahibi kişilere dağıtılır. İskat işleminde ölünün yaşı hesaplanır. Bir erkek kişinin akıl bali yaşı 12’dir. Ona göre hesaplanır. Fakire devredilir. Fakat verilmesi mecburi değildir. Vasiyeti varsa yerine getirilir. Bu işleme “alt-üst işlemi” denilmektedir (Anamur, Gülnar, Mut, Silifke, Bozyazı, Ermenek).

4.3.4. Ölünün Defnedilmesi (Toprağa Verme / Yataklama)

Eski Türklerde cenazenin defnedilmesi sırasında da törenler düzenlenmektedir. Bu törenlerde yapılan uygulamaların birçoğunun ölüm anında yapılanların bir tekrarı niteliğinde olduğu görülmektedir. Yakınmalar, yüzün çizilmesi, at yarışları, ölen kişinin methiyesi, kesilen kurbanlar, şenliklerle birlikte ya da şenliklerden sonra yapılan cenaze şölenleri, cesedin ve onunla birlikte eşyaların çukura indirilmesi, ayrılış sözleri ve mezarın kapatılması bunlardan bazılarıdır (Roux, 1999:261).

Ölen kişinin geride kalan bedeniyle ilgili yapılan uygulamalar inanç sistemine bağlı olarak değişebilmektedir. Hem ölenin geri dönerek insanlara zarar verebileceği korkusu hem de anılmaya, yiyeceğe, giyeceğe vb. ihtiyacı olduğu inancı ölü kültürünü oluşturan önemli etmenlerdir. Bu iki yanlı duygu, yani korku ve sevgi, ölüleri gömme biçimlerini de etkilemektedir; kimi yerlerde cesedin hemencecik gömüldüğü, ıssız yerlere bırakıldığı, hatta vahşi hayvanların yemesine terk edildiği gibi, kimi yerlerde de evin içine avluya, köy meydanına gömülmekte ve mezarına yiyecek, giyecek vb. bırakılmaktadır. Ölen

bir insanın cesedi yakılabilir, gömülebilir, bir yerde çürümeye terk edilebilir ya da mumyalanıp uzun yıllar muhafaza da edilebilir. Bunlar kültürlerle ve ölen kişinin sosyal statüsüne, cinsiyetine göre değişmekte ya da belirlenmektedir (Örnek, 2000b:93).

Türk kültür dairesi içerisindeki toplulukların bazılarında cenazenin yakıldığı konusunda bilgiler yer almaktadır. Orta Çağ ve klâsik çağlarda, yakma geleneğinin Tunguzlar, Kitanlar gibi Kuzey Türkleri ve Kırgızlar, olmak üzere özellikle üç toplum ya da üç toplum grubu tarafından uygulandığı düşünülmektedir. Cesedin yakılması, ateşin arıtma ve temizleme özelliğinden kaynaklanmaktadır (Roux, 1999:220-232; İnan, 2000:8; Tryjarski, 2011:272-278; Ögel,1988:761). Göktürklerin de ölülerini yaktıkları, ancak Göktürk devrine ait mezarlarda yanma izi olmayan iskeletlere de rastlanmış olmasından hareketle Türklerdeki defin töreni bağlamında ölüyü yakma, ağaca asma, toprağa gömme uygulamalarının aile ya da boy geleneklerine, her boyun dinî görüşlerine göre değişebileceği sonucuna ulaşmak mümkündür (İnan, 2000:181; Ögel, 1988:761). Özellikle önemli bir kişinin ölmesi hâlinde de ceset mumyalanmaktadır (Roux, 1999:259-260; İnan, 2000:178). Ölünün mumyalanmasındaki asıl amaç ise ölüyü defnedileceği güne kadar muhafaza etmektir. Cesetlerin mumyalanmasındaki bir diğer amaç ise yeniden dirilme olayının gerçekleşmesi için cesetlerin mümkün olduğu kadar sağlam tutularak kemiklerinin muhafaza edilmesi fikrine dayanmaktadır (Çoruhlu, 2004:245). En eski Türk devletlerinden olan Hun Türklerinde ise cenaze yakılmamakta, toprağa gömülmektedir. Türklerde daha sonraları görülen cenazenin yakılmasıyla ilgili uygulamanın nereden geldiği bilinmemektedir. Daha sonraki yıllarda ise Müslümanlığın etkisiyle cesedin gömülmesi uygulaması yaygınlaşmıştır (Roux, 1999:229-232).

Çok yaygın olmamakla birlikte bazı Türk topluluklarında cenazelerini gömme ya da yakma uygulamalarının dışında, Tunguzlar, Yakutlar (Saha) ve Kırgızlarda olduğu gibi ağaca asma uygulamasıyla da karşılaşmaktadır (Çoruhlu; 2004:246; Roux, 1999:220-223; Tryjarski, 2011:266-270). Beltir rivayetine göre ölüleri tabutlara koyup ağaçlara asmak yahut dört direk üzerine bırakmak âdeti Kuzey Altaylar'da ve Tayga ormanlarında yaşayan bazı oymaklarda XVIII. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir (İnan, 2000:187). Ölen kişiyi ağaca asma uygulaması Türklerdeki ağaç kültürüyle ilgilidir. Ölü'nün ağaca asılması, ruhun tanrının cennetine uzanan kutsal ağaç vasıtasıyla cennete gitmesini sağlamaya yöneliktir. Bu uygulamadan da '*cenaze kaldırma*' deyiimi ortaya çıkmıştır (Aça, 1999:32).

İnsan cesedinin kazılmış bir çukurun içine konulması hiç şüphesiz yaşayanların ölüleriyle ilgilenmelerinin en yaygın biçimidir. Yukarıda bahsedildiği gibi çeşitli defin teknikleri geliştirmiş olan Türk topluluklarında cesedin toprağa gömülmesi en yaygın defin tekniğidir (Tryjarski, 2011:278). Bu sebeple Türklerde toprağa defin etme geleneğinin İslamiyet'le birlikte başladığını söylemek doğru olmayacaktır ancak yaygınlaşması İslamiyet'le birlikte olmuştur. Türklerde ölümden sonra tekrar doğum ve hayatın devam edeceğine olan inanç, onların ölüyü mezara koyuş şeklinde de kendini göstermiştir. Ölüyü gömme olayının ana rahminin bir sembolü olan mağarada gerçekleştirilmesini veya ölü'nün toprağa başı ve ayakları içe bükey cenin pozisyonunda yerleştirilmesini yeniden doğuşun bir ön hazırlığı olarak düşünmüşlerdir (Roux, 1999:184). Topraktan yaratıldığına inanılan insanoğlu ölümüyle birlikte, ilk yaratılış unsuru olan toprağa tekrar kavuşmaktadır. Türklerin Yaratılış Destanlarında ve Kur'an'da insanın topraktan yaratıldığı söylenmektedir (İnan, 2000:19-21; Kuran-ı Kerim:3/59; 18/37; 22/5; 30/20; 35/11; 40/12-14-67). Türk düşüncesinde bulunan bu şuur, onu cenazenin defni sırasında bir takım uygulamalara sevk etmiştir.

Çin kaynaklarında Hunların defin törenine ait verilen bilgiler İsa'dan önce III. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu bilgilere göre *Hunlar ölülerini tabut içine korlardı. Bu tabut iki katlı olup iç ve dış tabutlardı. Bu tabutları altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örterlerdi. Ağaçlar dikilmiş mezarlıkları ve matem elbiseleri yoktu, ölü ile beraber öldürülenler yüz, hattâ yüzden fazla* olmaktadır. Yine, Çin kaynaklarında Göktürklerin defin töreni de şu şekilde anlatılmaktadır: *Ölüyü çadıra korlar. Oğulları, torunları, erkek-kadın başka akranası, atlar ve koyunlar keserler. Ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşe yakarlar; külünü, yılın muayyen bir gününde, mezara gömerler. İlkbaharda ölenleri sonbaharda, otların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın veya güzün ölenleri çiçekler açıldığı zaman (ilkbaharda) gömerler. Defin gününde ölünün akrabası, tıpkı öldüğü günde yaptıkları gibi, at üzerinde gezer ve yüzlerini keser, ağlarlar. Mezar üzerinde kurulan yapının duvarlarına ölünün resmini, hayatında yaptığı savaşları tersim ederler. Bu ölü ömründe bir adam öldürmüş ise mezar üzerinde bir taş korlar. Bazı ölülerin mezarında bu taşlar yüze, hatta bine baliğ olur. Atlar ve koyunlar kurban ettikten sonra kafalarını kazıklar üzerine korlar* (İnan, 2000:177-178; Esin, 2001:167; Roux, 1999:257).

Altay Türklerinde, insan öldükten sonra onun möñkü / mejigini (mezarını) yakın akrabaları kazmaz. Böyle yapılırsa aileden başka birinin daha öleceği düşünülmektedir. Mezara tırnaklı hayvanların derisinden yapılmış eşya veya altın koyulmaz. Ölünün başının ve gözünün açık şekilde gömülmesi uygun görülmemektedir. Mezara, ölüyle birlikte yiyecek, tütün içiyorsa piposu, *kalta* adı verilen tütün torbası ve kapacak bırakılmaktadır. Bu bırakılan şeyler bütün halinde değil parçalanarak koyulmaktadır. Ölen kişinin başı batıya gelecek şekilde gömülmektedir. Cenaze, ölümün gerçekleşmesinden üç gün sonra,

güneş tepeye yükseldiğinde öğle vakti defnedilir. Mezara gidilen yoldan geri dönülür. Kazılan mezardan taş, kaya çıkmazsa kişinin kaderiyle ve kolay öldüğüne, aksi durumda ise kişinin ruhunun zor çıktığına inanılır. Mezar taşı ölünün ayak kısmına dikilir. Definden dönen insanlar kendilerini ardıçla alaslarlar*. Eşi ölen erkek, mezara iki kadınla, kocası ölen kadın ise erkekle gider. Buradaki amaç ölü yakınının ölünün ruhundan korumaktır. Hamile kadın öldüğünde karnındaki çocuk çıkarılıp ayrı ayrı gömülür (Dilek, 2013:148-149). Ayrıca, Altaylıların defin işini gizlice ve hiçbir merasim yapmadan icra ettikleri belirtilir. Altaylılar ölülerini umumiyetle dağ üzerindeki gizli yerlerde toprağa gömerler. Ölü tam giyinmiş vaziyette mezara koyulur ve yanına, yol için bir torba yiyecek de yerleştirilir. Ölünün dört değnek üzerine kurulmuş iskeleye yerleştirilmek suretiyle defni âdeti Altay'da ancak bazı yerlerde tatbik edilmektedir. Ancak ölü gömüldükten sonra akraba ve komşular yurttan toplanarak ziyafet tertip ederler. Ağaç kabuğundan ve kütüklerden yapılmış olan yurtlar, aileden birinin ölümü üzerine Şamana temizlettirildikten sonra terk edilerek olduğu yerde bırakılmakta ve aile kendisine başka bir yerde yeni bir yurt yapmaktadır (Radloff, 1976: 181).

Müslüman Türk topluluklarında defin sırasında ölüye *telkin** uygulaması yapıldığı görülmektedir. Telkin uygulaması, insanın ölüm öncesinden başlayarak, definle son bulan bu dünya ve öteki dünya arasındaki çatışmanın ölü lehine sonuçlanması için girişilen çabalarının son sahnesidir. Telkin ritüeli ölü odaklı olmakla birlikte, telkinin insanlarda toprak atmayla dağılan ortam ve bilinci tekrar ölüm düşüncesi ve gerçeği etrafında güçlü bir şekilde birleştirmesi bakımından da toplumsaldır. Urenha-Tuba'lar, ölüyü çadıra çıkarıp keçe veya deri ile örterler daha sonra bir koyunu meledikten sonra keserler. Şaman, koyunun en iyi parçalarını ateşe atıp yakar ve ölüye hitaben: *"Bu yeri bırakıp*

* Basit anlamda temizlemek.

* Ölü gömüldükten sonra mezar başında imamın söylediği dinî sözler.

gidenlerin birincisi sen değilsin! Düşünme, üzülme! Et ye, rakı iç, darı ye, çay iç!” der. Törende bulunanlar ateşe tütün atarlar. Törenin ardından ölüyü çadırdan çıkarıp götürürler (İnan, 2000: 183). Şamanist bir Türk boyunda uygulanan bu ritüelde hitabın, ölüye yönelik oluşu, bir din adamının töreni yönetmesi gibi benzer yönlerin olması, tam olmasa da telkini anımsatmaktadır.

Kazak Türklerinde; yakınları tarafından kabre konan cenazenin başı güneye, ayağı kuzeye, yüzü de kibleye getirilir ve üzeri tahta ile kapatılır. Kabir başında olanların tamamı, usulen ölünün üzerine bir parça toprak atar ve cenazenin üzeri toprakla kapatılır. Kazakların eski âdetlerine göre, erkeklerin mezarının başına kargı, kadınlarınkine yayık, yetişkin kızınkine *bakan* (gelinlik), yeni doğmuş çocuğun kabrinin başına ise beşik koyulur. Herkesin durumuna göre ölenin kimliğini, cinsini, mesleğini, yazgısını belirtmek amacıyla mezar taşlarına yazılar yazılması ve simgeler, işaretler, ya da diğer tür yazılar arap harfleri ile yazılır. Mezar başında okunan Kur'an-ı Kerim'den sonra ölü çadırına dönülmekte ve cenazeye katılanlara çeşitli ikramlarda bulunmaktadır (Ünal, 2008:109; İsmailov, 2002:223).

Kırgız Türklerinde; mezar, erkekler için bel, kadınlar için ise göğüs hizasına kadar derin kazılır. Sonra kible yönüne doğru yuvarlak bir hazne oyulur, mezar boyunca büyütülerek içine mağara şekli verilir. Mezar, içinde iki adamın rahatça dönebileceği şekilde geniş kazılmaktadır. Eğer kabri kazarken mezar yerinden fazla taş çıkmaz, mezar kolay kazılırsa, bu durum ölen insanın iyi bir insan olduğunun işareti sayılmaktadır. Ceset mezara ölünün yakınları, veya defin işlerini iyi bilen kimseler tarafından konulur. Cenaze önce mezarın ayvan (giriş) kısmına yavaşça indirilir. Ölünün önce ayakları sonra başı koyulur. Ölünün baş tarafı biraz yukarıya doğru kaldırılır. Kefen bağları çözülür. Ölünün dizleri birbirlerine yapışmaması için dizlerinin arasına toprak koyulur. Eğer ceset yumuşak ise, bazı yerlerde cesetle onun en sevdiği meyve dalı beraber defin

edilir. Ölü mezara koyulduktan sonra orada bulunanlar avuçlarına toprak alarak şahadet getirirler. Daha sonra “sevabı değsin” diyerek toprağa üflerler ve tutulan leğene atarlar. Bu toprak ölü­nün etrafına serpilir. Bu işleme ‘*toprak salma*’ adı verilmektedir. Herkes toprağı attıktan soma, iç mezarın ağzı kerpiç ve tahta gibi malzemeler ile kapatılır. Mezarın büyük bir kısmı toprakla doldurulur. Başta ölü­nün yakınları olmak üzere oraya gelenler sırayla toprak atarlar. Kürekler el değiştirirken, önce yere bırakılır, sonra başkası kullanır. Bu durumda toprak ölü­nün üzerine değil, yan tarafına atılmış olur. Mezarın üzeri belli olması için toprakla yüksekçe yapılır. Mezar üzerindeki toprağa devenin çöküp yatmış şekli verilir. Defin işlemi tamamlandıktan sonra toprağın üzerine *ta’lil taşları* serpilir. Bütün işlemler bittikten sonra herkes mezarlıktan döner. Sadece ölü­nün en yakınları orada bir müddet bekler ve Kur’an okuyup dua ederler. Çünkü bu sırada Münkir ve Nekir geldiğine inanılmaktadır. Yakınların orada bulunmasının ölü­nün şoka girmesini engellediğine inanılmaktadır. Eve dönüldüğünde yemekler yenilir, ölü­nün giysileri dağıtılır. Giysi alanlar aldığı giysileri üç gece dışarıda bırakırlar. Bunun nedeni ayın, yıldızın giysileri görmesi ve temizlemesi içindir (Mamitov, 2004:40-44; Polat, 2005:207-209; Jumabaev, 2006:70; Dıykanbayeva, 2009:239-241).

Azeri Türklerinde; ölen kişi erkeksen herkes ölü­nün mezara indirilmesine yardım eder, eğer değilse, yalnızca babası, kardeşleri, oğulları, amcaları, yeğenleri, yani mahrem olanları mezarın *elhed**inin içine yerleştirebilir. Aynı zamanda ölü­nün yüzünün üzerine bir ayna yerleştirilir. Ölü, sağ yanağı üzerine ve yüzü kıbleye dönük olarak uzatılır. Molla ve isteyenler telkin için ayağa kalkarlar. İlk olarak mezara yardım edenlerin tamamı yüzlerini mezardan aldıkları yumuşak toprakla kaplarlar. Sonra molla telkin vermeye başlar. Molla telkini icra ederken mezarda bulunan bir kişi ölü ne söylediğini işittiği için

* Mezarın iç kısmında ölü­nün koyulması için açılan kısım, Anadolu’da ve yörede saptırma da denmektedir; bir diğer anlamı da mezar taşıdır.

yavaşça ölüyü sallar. Geçici bir mezar başı/taşı kabrin üstüne dikilir ve mezarın yeni oluşunun bir işareti olarak baş taşının çevresine bez bağlanır. Molla önce Yasin suresini ardından da Fatiha suresini okur. Telkin seremonisinin ardından yedi veya dokuz kişi mezardan uzaklaşır ve aniden geri dönerler. İnanişâ göre bu hareketle ölüm meleği Azrail'in şaşırtılacağına ve belli bir süre aileden uzak duracağına inanılır. Azerbaycan'da cenaze töreninde *ihsan* dağıtılır. İhsan, bir kurban kesip etini en az yedi komşuya dağıtmakla olmaktadır (Ünal, 1996:157-158; Arık, 2005b:143).

Tatar Türklerinde; mezar, ölenin boyuna göre kazılmaktadır. Mezar kazarken kürek elden ele verilmez, önce yere koyulur, daha sonra yerden alınarak işe devam edilir. Aksi halde ölenin arkasından yine ölüm olacağına inanılır. Kabrin iç kenarında lâhit yapılır. Hazır olan mezarı yalnız bırakmazlar; yanında biri kalır veya kabrin içine demir nesne koyulur (balta, kürek vb.). “*Cir İyasenä*” (Yer İyesine) adayarak kabre madenî para atarlar. Mezarı kazmaya başlayan kişiye havlu ve ekmek sunulur. Kabir kolayca kazılırsa, toprak yumuşak olursa, kaymazsa, taş ve su çıkmadan açılırsa, ölen kimsenin imanlı biri olduğuna inanılır. Ancak mezar toprağı kayarsa, su, taş çıkarak kazma işi zorlaşırsa ölen kimsenin imansız biri olduğuna inanılır. Mezar kazılırken kar veya yağmur yağarsa, ölenin hayırlı biri olduğu; fırtına veya rüzgâr çıkarsa ölenin çok günahkâr birisi olduğu düşünülür. Cenazeyi mezara ölenin en yakın akrabaları indirirler. Cenazeyi mezara koymayı Tatarlar ‘*mezara indirme*’ olarak adlandırılır. Bazı yörelerde öleni mezara koydukları zaman cenazede bulunanlara, bazı yörelerde ise cenazeyi taşıyanlara, yırtılarak bu durum için özel olarak hazırlanan kumaş veya havlu dağıtılır. Bir inanca göre bu *yırtışlar*, günahları üstlenerek cehennem ateşini söndürmektedirler. Ölünün başucuna ve kenarına tahtadan destek yaparlar. Herkes kabre bir avuç toprak atar. Mezar, yerle aynı düzeyde olmaz, tepe şekline getirilir. Yeni mezarın üzeri kötü ruhları kovma özelliğinden dolayı ıhlamur ağacı kabuğu ile örtülür. Tatar Türklerinde,

herkes evine dağıldıktan sonra kabrin başında imam Kur'an okumak için kalır. Bir inanca göre, mezarlıkta kimse kalmadığında, ölüden cevap almak için hemen yeri sarsarak melekler gelir. Bu sarsıntıyı ancak hayvanlar sezerler. Kabir başında kalan hoca da ölüye, meleklerle cevap verirken yardımını olsun diye Kur'an okur, dua eder (Zaripova Çetin, 2008:159-160).

Kaşkay Türklerinde; mezar kazılma esnasında toprağın zor kazılması ya da taş çıkması vefat eden kişinin niyetinin kötü oluşunu, bu dünyada günahlarının fazla olduğunu göstermektedir. Mezarı kazanları yormadan kolayca kazılan mezar ise ölünün iyi niyetli ve günahsız olduğunu göstermektedir. Kabir genelde ölen kişinin boyuna bakılmaksızın bir buçuk arşın kazılır. Ölünün defnedileceği mezarın derinliği cinsiyete göre değişir. Kadın mezarı erkek mezarına göre biraz daha derin kazılır. Defnedilecek ölü kadın ise onu kocası, oğlu ya da damadı kabre indirir. Mezara indirilen ölünün başının altına namaz kılarken üzerine secde edilen bir taş olan '*mühr*' ya da seccade bırakılır. Ölünün üzerine yeşil yapraklar bırakılır. Bu yeşil yaprakların daha ziyade *murt* ağacından olması tercih edilmektedir. Ölüyle birlikte, arkadan başka ölümler gelmemesi için ölünün ayakkabısı ya da yumurta gibi bazı eşyaları da gömülmektedir. Ölü mezara indirildikten sonra mezarın başında talkın vermek için bir dua okuyan hoca bulunur. Hocanın okuduklarını işitmesi için mezarın içinde ölüyü mezara indiren kişi sürekli olarak ölünün başını hafif hafif sallamaktadır. Vefat eden kişi kadın ise bir küçük ağaç parçasının başının önünde sallanması sureti ile söylenenleri daha iyi anlayacağına inanılmaktadır. Bu ağaç parçasına '*terke*', yapılan bu işleme de '*lerz vermek*' denilmektedir (Karaaslan, 2010:348-352).

Irak Türkmenlerinde; kadının mezarı erkeğin mezarından daha derin kazılır. İmamın veya din adamın huzurunda ölüyü kardeşleri, varsa babası, çocukları veya akrabaları mezara indirir. Ancak ölü kadın ise, kocası ona namahrem sayıldığı için kardeşi veya çocukları tarafından mezara indirilir. Ölü mezara

indirilirken önce ayakları sonra başı indirilir ve kefen bağları çözülür. Ölü mezara indirildikten sonra başı batıya, ayaklar doğuya, yüzü de kibleye gelecek şekilde yerleştirilir. Bu arada telkinci telkini okur. Telkinci, ölüye mezarda sorgu soran iki melekten korkmamasını söyler ve kendisine sorulacak soruların cevaplarını (Peygamberin Muhammet'tir, kitabın Kuran'dır, bütün Müslümanlar kardeşindir, Kâbe kiblendir, cennet haktır, cehennem haktır) hatırlattıktan sonra kendisine Allah'tan rahmet ve mağfiret diler ve bir avuç toprak atar. Telkinci bir avuç toprak attıktan sonra cemaat de birer veya üçer avuç toprak atar ve *"Allah affetsin"* derler. Daha sonra mezara kürekle toprak atılır, kürek elden ele verilmez, yere koyulur ve yerden alınır. Aksi halde bir başka birinin daha öleceğine inanılır. Mezara toprak atma işi bittikten sonra mezara bolca su dökülür. Cemaat, ölü yakınlarına başsağlığı dileyip dağılır. Herkes mezarlıktan ayrıldıktan sonra, ölünün varsa en küçük oğlu yoksa bir akrabası mezarın başından biraz geç ayrılır. İnanca göre ölü mezara indirildikten sonra biraz korkar, bu yüzden yanından yavaş yavaş ayrılmak gerekmektedir (Murad, 2009:393-394).

Bulgaristan Türklerinde; mezar, mezar kazıcıları tarafından kazılır. Kadın için kazılan mezarın derinliği boydan, kadının göğüs kısmına gelecek derinlikte, erkek için kazılan mezarın derinliği ise boydan, erkeğin göbek hizasına gelecek derinlikte kazılır. Mezarın içerisinde *'peşteracık'* denilen ölünün yatırıldığı bir kısım yapılır. Mezar kazıldıktan sonra üzeri açık olarak bırakılmaz. Mevtanın getirilmesine kadar geçen sürede mezarın üzerine çapraz şekilde kazma ve kürekler koyulur. Bunun nedeni mezara şeytanın girmesini önlemektir. Ölen kişi genelde en yakınları tarafından mezara indirilir. Ölü toprağa verilirken, ölünün ağzına veya başının altına ya da yatırılacağı yere bir demir para konur. Ölü, mahşerde, doğrulduğunda yüzü Kibleye gelecek şekilde *'peşteracık'* yerleştirilir ve üzeri tahtayla kapatılır. Defin sırasında, kürekle toprak atıldıktan sonra, kürek yere bırakılır ve başka birisi küreği yerden alır ve toprak atmaya devam eder. Elden ele kürek, dolaştırılmaz, verilmez. Mezar doldurulduktan sonra üzerine

tahıl saçılır ve su dökülür. Ölünün defin edilme işlemi bittikten sonra mezarlıkta sadaka dağıtma uygulaması yapılır. Çoğunlukla fakirlere, ölü için hayır duası almak amacıyla para dağıtılır. Herkes ayrıldıktan sonra hoca mezarın başında *talkın* verir (Tacemen, 1995:610-611; Kaderli, 2004: 383; Karaoğlu, 2013:235-237).

Kosova Türklerinde; mezar, iki metre boyunda, bir metre genişliğinde ve derinliği de göbek hizasına kadardır. Kadınların mezarı daha derin kazılır. Mezara ölüyü koymak için, ölünün en yakınlarından iki kişi iner. Cenaze kıbleye doğru yönlendirilerek mezara yerleştirilir. Mezara yerleştirildikten sonra kıyamette ayakları ve başı bağlı, gözleri kapalı olmasın diye cenazenin ayak ve baş bağları çözülür. Cenazenin üzerine tahtalar dizilir. Daha sonra toprak atılmaya başlanır. Toprak atılırken kürek elden ele dolaştırılmaz. Mezarın baş ve ayak ucuna birer ahşap mezar taşı dikilir. Mezar tamamen bittikten sonra üzerine su dökülür. Defin işlemi bittikten sonra Kur'an-ı Kerim okunur, dualar edilir. Dua bittikten sonra cemaat mezarlıktan ayrılırken cenazenin ailesine başsağlığı diler. İmam mezarın başından ayrılmadan önce ölüye *talkın* verir (Eroğu, 2008:256-257; Köktan, 2008:239)

Gagavuz Türklerinde; ölümün birinci günü bir işaret bırakılan mezar yeri, bir kadın tarafından tütsülenir. Mezarın dört tarafına haç ve bu yer satın alınıyormuş gibi para koyulur. Bazı yerlerde mezarlığı, ölüyü yıkayan erkekler; kadın ise kadının kız arkadaşlarının kocaları kazar. Mezar, iki metreye yakın derinlikte, 1,5 metre genişlikte ve tabutun uzunluğuna göre kazılır. Mezar, ölünün ayakları doğuya, başı batıya gelecek biçimde doğu -batı yönünde ve dikdörtgen biçiminde kazılır. Tabutun içerisine ölünün, küpe, basma, yüzük, gibi bazı şahsi eşyası koyulur. Ölünün cebine mutlaka para koyulur. Cenaze mezara indirilirken yağmurun yağması uğursuz kabul edilir. Yine inanışa göre defin esnasında yağmur yağarsa, 40 gün, günde bir defa mutlaka yağmur yağacaktır. Papaz üç defa avucuna aldığı toprağı okuyarak ve üfleyerek tabutun üzerine atar.

Arkasından herkes: “Allaa rahmet eylesin” diyerek tabutun üzerine üç avuç toprak atar. Hayır için mezarın üzerine ekmek ve şarap bırakılmakta ve mezarın üzerine su dökülmektedir. Cenaze evinde yemek yapılmaktadır ve cenazeye katılanlara ikram edilmektedir (Dinç, 2004:99-100; Perçemli, 2011:175-176).

Kıbrıs Türklerinde; mezar kadınlarda göğüs seviyesinde, erkeklerde ise göbek seviyesinde kazılmaktadır. Ölü mezara bir kuşak ve çarşafı indirilir. Kadınları namahrem sayılmayacak kişiler, etraftakilerin göremeyeceği bir şekilde indirmektedir. Mezarın tabanına yastık şeklinde yerleştirilmiş bir taşın üzerine yerleştirilen ölünün yüzü kibleye döndürülür. Mezara yerleştirilen ölünün kefen bağları çözülür. Ölünün üzerine taş veya sağlam ağaçlar bırakılır, aralarındaki boşluklar doldurulur. Ölüyü mezara yerleştirenler mezar çukurundan çıktıktan sonra mezara üç avuç toprak atarlar. Daha sonra herkes üç kürek toprak atar, kürek yeni ölümlerin olabileceği gerekçesiyle elden ele verilmez. Mezarların üstü tümsek şeklinde yapılır. Ölü gömülürken herkes ayakta dua okur. Ölü gömülüp de hoca duaya başlayınca herkes oturur veya çömelir. Bundan sonra meleklerin soruya geleceği inancıyla ‘*sorusunu verme*’ de denilen telkin yapılmaktadır (Bağışkan, 1997:177-210).

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de definle ritüeli ile ilgili bir takım uygulamalar ve inanışlar vardır.

Ölünün defnedileceği mezar ölüm olayının gerçekleşmesine müteakip kazılmaya başlanır. Mezarın kazılması sırasında mezarı kazanlar zorlanırsa, ölen kişinin dünyada amelinin salih olmadığına, eğer kolay kazılırsa amelinin salih olduğuna yorumlanır (Anamur, Gülnar, Bozyazı, Ermenek, Mut, Silifke).

Ölen kişiyi oğlu veya damadı mezara koyar. Erkeğin mezarı göbeğe kadar kazılır, bayanın mezarı göğsüne kadar kazılır. Kadının mezarı daha derin

olur. Mezarın içine leh tahtası* koyulur. Üstü toprak atılarak kapatılır. Mezara ilk kazmayı kim vurduysa ilk küreği de o atar (Mut, Ermenek).

Mezar 1,5–2 m derinliğinde kazılır, mezarın alt kısmına “saptırma” denilen, cenazenin koyulacağı bir odacık açılır. Bu odacığın meyli cenaze koyulduğunda yüzünün kibleye gelmesi için kible tarafındır. Cenaze kabre yakınları tarafından koyulur ve saptırmanın içerisine yatırılır. Cenazenin arkasına murt dalı koyulur. Murt yörede “cennet ağacı” olarak bilinmektedir, bu nedenle murt ağacından odun yapılmaz. Murt dalları cenazenin arkasına koyulduktan sonra “saptırma taşı” denilen taşlarla saptırma kapatılır. Daha sonra mezarı kapatma işlemi yapılır bu işlemde cemaat mezara üçer kürek toprak atar ve diğer kişiye verir, bu işlem mezarın üzeri tamamen kapatılıncaya kadar sürer. Mezarın üzeri tamamen kapandıktan sonra, mezarın başucuyla, ayakucuna murt yaprağı dalları sokulur ve mezarın üzerine su dökülür. Bu işlemlerin hepsine birden “toprağa verme” denmektedir (Anamur, Bozyazı, Gülnar)

Cenaze yataklandıktan sonra kurban kesilir gelenlere yedirilir. Cenaze yataklanmadan da kurban kesilir. Buna kabir kurbanı denir (Mut, Anamur) Tahtacılar da müsaipili kişiler öldüğünde cenaze kalkmadan kurban kesilir. Kesilen kurbanın kemikleri kırılmaz, bütün şekilde dağda ayak basmadık bir yere gömülür (Bozyazı, Anamur).

İmam mezarın başında, Yasin-i şerif, Tebareke, İhlâs, Nas, Felak, Bakara surelerini okur ölünün ruhuna bağışlar daha sonra cemaatle birlikte, Fatiha okunur. Fatiha suresinden sonra imam dışında herkes mezarın başından ve mezarlıktan ayrılır. İmam mezarın başında kalır ve ölüye “talkım/ talkın/dalkım” verir, söyleyişler halk arasında değişmektedir; ölü, öldüğünü ancak talkım verildikten sonra anlamaktadır. Hoca burada sorgucu melekler geldiğinde ölünün

* Ceseetin koyulduğu saptırmanın üzerine kapatılan tahta.

dili dolaşmasın diye ölüye telkinde bulunmaktadır, bu telkine başlarken ölüye annesinin adıyla “ Ya filanın oğlu/kızı falan” diyerek üç kere çağırır, annesinin adıyla çağırılmasının sebebi kişinin annesinin kesin olmasıdır. Ölünün ismini söyledikten sonra hoca şu duayı okur: “Üzkuṛ mâkünte aleyhi şehâdate en leilâheillallah ve Muhammeden Resulullah ve enneke nadiyte billahi rabben ve bilislami dinen ve Muhammeden nebiyyen ve bil- Kur’an-i imanen.” Mealen: “Dünyadayken bağlı olduğun dinini, Allah’ın birliğine ve Hz.Muhammed’in (SAV) onun peygamberi olduğuna iman ve ikrarını hatırla.” Bu duayla beraber “talkın” verme işlemi bitmiş olur (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Silifke, Mut, Ermenek).

4.3.4.1. Mezar ve Mezarlıklar

Bilişsel gelişimi sayesinde ölümün başka hiçbir olguya benzemediğini fark eden ve onunla bir gün mutlaka ilişkisi olacağının bilincine varan insanın ölüme karşı geliştirdiği davranışlardan birisi de mezar yapmak olmuştur (Uhri, 2010:97). Arapça bir kelime olan mezarın ilk anlamı ziyaret yeri; ikinci anlamı ise ölünün gömüldüğü yerdir. Mezarlığa *kabirlik*, *kabristan* gibi isimler de verilmektedir (Devellioğlu,1993:640).

Bilindiği üzere tarihin en eski dönemlerinden bu yana atalara duyulan büyük bir saygı dolayısıyla Türklerde, mezarlıklara ayrı bir önem verilmiştir (Roux, 1999:188). Mezarlar, bu dünyadan göç eden insanların geride bıraktığı en önemli işaretlerden biri olup iki dünya arasındaki kapı olarak düşünülmüştür, soyut bir düşünce olan ölüm kavramı, mezarla somutlaştırılmış, bir mekân haline getirilmiştir. Türklerde mezar; yerleşim yerlerinden, bağlantı yollarından uzakta; yüksek platolarda, ırmak vadilerinde, yüksek dağlara ve dağların doruklarında yapılmıştır (Tryjarski, 2012:283; Roux, 1999:248-249; Roux, 2002:277). Türklerde mezar kültürünün ise ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı henüz bilinmemektedir. Ancak İsa’dan önce 5. yüzyıla tarihlenen Hun kurganlarının

gelişmiş yapısına bakılırsa bu kültün çok eskilere dayandığı söylenebilir (Boyras, 2003:13). Eski Türklere ait mezarlıkların az bulunması cesetlere özenle muamele edilmemesinden değil, aksine onlara gösterilen saygıdan dolayı yakılan cesetlerin veya ağaçlara asılan cesetlerin kemiklerinin gömülmemesi, gömülseler bile bu mezarların izlerinin sıklıkla silinmesi nedeniyledir (Tryjarski, 2012:495). Türklerin muazzam alan ve çeşitlilikteki dinleri ve törenleri göz önünü alındığında bu durum doğal görünmektedir.

Mezarlıklarda sosyal kurallar geçerliliğini yitirmekte, yerine kutsalın kuralları gelmektedir. Kutsal olana yapılan saygısızlık, bizzat kutsal tarafından cezalandırılır, bu sebeple mezarlıklarda çok kesin uygulamalar görülmektedir. Mezarlıklarda bulunan ve *hayat ağacı* olarak kabul edilen ağaçlar da kutsala ulaşmak için bir vasıtaadır. Tanrı katından kovulmaya neden olan ağaç, yine Tanrı katına ulaşmak için kutsal mekânın yanında karşımıza çıkmaktadır. Mezarlıklarda bulunan ağacın meyvesiz olması ya da meyvelerinin yenmesinin yasaklanmış olması da ağaç kadar dikkat çekicidir. İnsanoğlunun cennetten kovulmasına neden olan, Tanrı katındaki yani kutsal mekândaki meyvenin yenmesidir; bu sebeple burada yenecek olan meyve aynı günahın tekrar edilmesi anlamına gelecektir.

Mezara ağaç dikilmesi eski Türkler'de yaygın olarak görülen ağaç kültürüyle ilgilidir. Türk geleneğinde her mezarın başına bir ağaç dikilir ve eğer bu ağaç yeşerir, göğe doğru yükselirse mezarda yatan kişinin mekânının Tanrı katı olacağına inanılmıştır. Ağaç, yerin dibindeki kökleri, göğe doğru yükselen gövdesi ve gökyüzüne dağılan dal, budak ve yapraklarıyla olduğu kadar mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha birçok özelliğiyle en eski dönemlerden bu yana dinî bir yapıya sahip olmuştur. Ayrıca çoğu zaman hayatın ve ebediliğin sembolü olarak kabul edilmiştir. Özellikle meyvesiz ve ulu ağaçlar kutsal kabul edilmiştir. Kutsalı temsil eden ağaçlar, ruhları cennete ve

cehenneme götürme gücüne sahiptirler. Türklük alemi, kutsal ağaçlar vasıtasıyla ölen atalarının, yakınlarının ruhlarının Tanrı katına çıkmasını arzulamış, bunun için de her mezarın başına ağaç dikmişlerdir. (Çıblak, 2002: 605–614; Ergun, 2004:337). Ebedi statik yaşam mezar taşıdır; ebedi dinamik yaşam ise ağaçtır. Ağacın mezarın yanına dikilmesindeki amaç yeniden doğuşu kolaylaştırmaktır (Roux,1999:306). Ağaç, ölüm ve dirilişin simgesi olduğu için eski Türkler mezarın yanına ağaç dikmişlerdir (Roux, 2002:290).

Mezar taşlarına yazılan yazılar, çizilen semboller (ağaç, kuş ayağı* vb.) de toplumun sosyal hayatı hakkında ve ölüm karşısındaki tutumu karşısında da bilgiler vermektedir. Müslüman mezar taşlarında *el fatiha*, *ad soyad*, *hac suresinin 41. ayeti* gibi ibareler bulunmaktadır. Özellikle kadın mezarlarındaki hece taşlarına ölen kişinin babasının, çoğu zaman da kocasının isminin yazıldığı görülmektedir. Bu durum, bize Araplardan geçen, Arapça künye sisteminin varlığını hem de bizim ataerkil bir toplum yapısına sahip olduğumuzu göstermektedir. Ayrıca taşlarda kişilerin hangi memleketten olduğunun belirtilmesi, göç hareketlerinin nerelerden olduğu bilgisine ulaşmamızı sağlamaktadır. Mezar taşları her şeyden önce bulunduğu yere bir kişinin defnedilmiş olduğu mesajını taşıması, bilgisine işaret etmesi dolayısıyla da iletişimin *göstergesi* konumundadır (Boyraz, 2003: 101-112).

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde mezar ve mezarlıklar etrafında birtakım inanışların ve uygulamaların olduğu görülmektedir.

Kırgız Türklerinde; mezarlıklar kutsal yerlerdir. Genellikle her sülalenin kendi mezarlığı bulunmaktadır. Akralar genellikle yan yana defnedilir. Mezarlar, gelip geçenlerin Kur'an okuyup dua etmeleri için mümkün olduğu kadar yol kenarlarına, atalara duyulan saygı ve sevgiden dolayı da genellikle

* Doğumun, sonsuzluğun ve üremenin sembolüdür. Daha geniş bilgi için bk. Mehmet Ateş, Mitolojiler ve Semboller. Milenyum Yayınları, 2002, İstanbul.

yüksek yerlere, tepelerin üzerine ve etrafına yapılmaktadır. Ölen kişinin mezarı yapılmıyca kadar da mezarın belli olması için üzerine çapraz şekilde iki tane tuğla veya taş koyulur. Genelde mezarların baş tarafına taş dikilir, üzerine ölünün adı-soyadı, doğum ve ölüm tarihleri yazılmaktadır. Eğer bir yıla kadar mezar taşı koyulmadıysa o zaman hiç yapılmamaktadır. Çünkü mezarın yıl geçince yapılmasının aileye tekrar ölüm veya kötülük getireceğine inanılmaktadır. Mezar başlarına ölenin resmî koyulur ve geyik, koç kafası vb. boynuzları asılmaktadır. Eski Türkler mezarların üzerine kendilerini koruyacağına inandıkları hayvanların resimlerini yapmışlardır. Mezarların üstüne piyale (kâse), tabak vb. eşyalar ile ardıçtan yapılmış çiçek demetleri ve çelenkler konmaktadır. Mezarlıktan geçerken kelime-i şahadet getirip Kur'an okumak esastır. Ayrıca, mezar elle gösterilmez, mezara doğru taharet ve idrar yapılmaz ve üzerine basılmaz (Polat, 2005: 209-211; Dıykanbayeva, 2009: 255-257; Jumabaev, 2006:65).

Kazak Türklerinde; bir yıl içerisinde ölünün defnedildiği, *mola* olarak adlandırılan mezarın üzerine eski Türk geleneklerinde olduğu gibi taştan oba yapılmaktadır. Kazaklar buna *kümbet*, *zîrat*, *kesene* veya ev manasına gelen ve Arapça bir kelime olan *beyit* demektedirler. Kazak toplumunda saygın kişilerin kabri taştan, yuvarlak veya kenarlı Kurgan şeklinde inşa edilir ve uçlarına köşe yerleştirilir. Meşhur kişilere, bütün halk toplanarak, taş tuğladan minareli, gösterişli kümbetler de inşa etmektedir. Bu tip kurganların içi, ölen kişinin diğer akrabalarının da defnedilebileceği şekilde geniş yapılmaktadır. Mezar yapıldıktan sonra küçük bir aş verilir. Kazaklar bunu *beyit aş*, *beyit baş* diye adlandırmaktadırlar (Ünal, 2008: 116-117). Kazakların eski âdetlerine göre, erkek mezarının başına kargı, kadınlarınkine yayık, yetişkin kızlarınkine değnek, yeni doğmuş çocuğun kabrinin başına ise beşik koyulmaktadır. Herkes kendi durumuna göre ölenin kimliğini, cinsini, mesleğini; yazgısını belirtmek amacıyla da mezar taşlarına yazılar yazmakta ve simgeler, işaretler çizmektedir. Kazaklar

mezarlara son derece saygı duymaktadırlar. Mezarın yanından geçerken attan inip Kur'an okumaktadırlar. Eğer arabadaysa içinden bir şeyler söyleyip, iki elini yüzüne sıvazlar. Mezara doğru abdest almamak, onu parmakla göstermemek gibi inançlar titizlikle uygulanmaktadır (İsmail, 2002: 223-224).

Tatar Türklerinde; mezarın üzerine ölenin baba ismi, kendi ismi, soyadı, doğduğu ve öldüğü tarihleri içeren *başağaç* (tahta direk), sonra da onun yerine mermerden veya nehir taşından mezar taşı dikilir. Eski dönemlerde, ölen insanın mezardan çıkacağına inanılmış ve bu nedenle de kabrin üzeri taşlarla kapatılmıştır. Çepets Tatarları ise mezarın üzerine *başbata* ismi verilen, ardıç ağacı gövdesinden yapılan heykel dikerler. Bu heykelin üzerine, ölenin ait olduğu aile mührü oyulur. Onun şekline bakarak ölenin cinsiyetini de belirlemek mümkün olmaktadır. Mezarın üzerine genelde kayın ağacı dikilmektedir. Mezarlıklar etrafında: mezarlıktan çiçek toplamak yasaktır. Mezarlığın yanından geçerken ellerini sallarsan insanların ruhlarını incitirsin, akşam mezarlığa gidersen ömrün kısalır, mezarlığı parmak ile gösterirsen kendine ölümcül bir hastalık çekersin (Böyle bir durumda "Ben göstermedim, şeytan gösterdi" demek ve parmağı ısırarak göstermek gerekir), mezarlıkta ağaç kırılır ve düşerse cenaze çıkacak, mezarlıkta yeraltı delikleri açılmışsa, mezarlığı hortlaklar sahiplenmiş demektir gibi birçok inanç bulunmaktadır (Zaripova Çetin, 2008: 161-164).

Bulgaristan Türklerinde; mezarlık son derece kutsal bir mekân olarak kabul edilmektedir. Kazılması esnasında mezardan çıkarılan toprak, mezarı kapatmak için geri atıldıktan sonra her iki ucuna birer kazık takılmaktadır. Daha sonra, mezar taşının dikileceği yerdeki kazığa, ölen genç kızlar ve gelinler için al veya yeşil duvaklık tülbentler bağlanmaktadır. Mezarlıklarının çevresi çitler ile çevrilidir ve mezarlıklara ağaç dikmek oldukça yaygındır; belirgin şekilde mezarlıklar ağaçların arasında kalmaktadır. Mezar taşı anlayışlarına göre mezar ve mezar taşı oldukça basit, küçük ve yer kaplamayacak şekilde olmalıdır.

Mezarın üzerine *çaşka* (mezar taşlarında, kuşların su içmesi için yapılan küçük oyuklar) yapılmaktadır. Mezar taşı, mevtanın gömülmesinden sonraki ilk Kurban Bayramının arifesinde dikilmektedir. Ölü için kesilen kurban da yine Kurban Bayramının arifesinde kesilerek dağıtılmaktadır. Mezarlık ile ilgili çeşitli inanışlar mevcuttur. Buna göre mezarlık içinde yürürken, mezarın üzerine basılmaz, mezarlığa selâm vermeden girilmez, mezar ya da mezarlık el ile gösterilmez, eğer gösterilir ise parmak kanayınca kadar ısırılır; kadınlar mezarlığa başlan açık şekilde giremezler, kadınlar mezarlık yanından geçerken başları açık ise ellerini başlarının üzerine koyarlar; mezarlık yanından geçerken ısıklık çalınmaz ve şarkı söylenmez; mezarlıktan bir yemiş yendiği zaman yemişin çekirdeği ya da sapı mezarlık içerisinde bırakılmaktadır (Kaderli 2004: 393-400; Tacemen, 1995: 611; Karaoğlu, 2013:241).

Kaşkay Türklerinde; mezarlar yüksek yerlere inşa edilmekte ve buralara *kunar ağacı* adı verilen bir tür çalı dikilmektedir. Ayrıca her tirenin* kendisine ait bir damgası bulunmaktadır, mezar taşları bu damgayla işaretlenmektedir. Mezar taşlarında ölen kişinin yakışıklı olduğunu ya da genç vefat ettiğini göstermek için tarak ve ayna figürleri bulunmaktadır. Yine vefat eden kişinin cesaretini ve iyi avcı-nişancı olduğunu göstermek için mezar taşına tüfek figürü kazınmaktadır. Ölen kişi kadın ise mezarının başına, sonuna bir de göbeği üstüne yani ortasına taş bırakılmaktadır. Erkek mezarında bir başta bir sonda iki taş bulunmaktadır. Mezarlık çevresinde de bir takım inanç ve kaçınmalar bulunmaktadır: Gece vakti mezarlıktan geçmemek, el ile işaret etmemek ve mezarlığa temas edilmesi durumunda gusül abdesti almak vb. (Karaaslan, 2010:392).

Irak Türkmenlerinde; mezar ve mezarlık kültürüne çok önem verilmekte, onlara kutsal bir mekân gözüyle bakılmaktadır. Ölünün kırkı çıkmadan mezarı yapılmalıdır. Mezarların başına ağaç dikilmektedir. Ölenin kimliğini, cinsini,

* Sülale.

yazgısını belirtmek amacıyla mezar taşlarına yazılar yazılmakta ve işaretler yapılmaktadır (Murad, 2009:415).

Gagavuz Türklerinde; mezarlar kutsal yerler kabul edilmekte ve sık sık ziyaret edildiğinde ölülerin mutlu olacağına inanılmaktadır. Cenaze defnedildiği zaman mezarın baş tarafına ağaç/tahtadan geçici bir haç koyulur. Kırkından sonra haç değiştirilebilir. Mezarın başına ağaç, taş, demir bir haçla, mermer haç ya da *pametnik* denilen abide biçiminde taşlar dikilmektedir. Mezar taşında çoğunlukla ölenin fotoğrafı bulunur. Cinsiyetini belirtir bir işaret konmaz; yalnız askerler ve gençler, işaretler koyulur. Mezar taşına ölünün ismi, doğum ve ölüm tarihleri yazılır. Bazı mezar taşlarına güzel sözler, İncil'den ayetler, ailenin ağzından yahut ölünün ağzından yazılar, şiirler yazılmaktadır. Ölenin mesleğine göre mezar taşına; mesela: öğretmen ise kalem veya kuş, çiçek vb. fotoğraflar yapılmaktadır. Ölümün birinci yılında mezarın üstüne gül, lâle, fesleğen, zambak ekilir; ölüye gölge olsun diye söğüt gibi ağaçlar veya meyve ağaçları dikilmektedir. Mezarın üzerine basmak günah sayılmaktadır. Gagavuzlarda mezar ziyaretleri cenazenin gömülmesinden sonraki günden başlayarak, özel günlerde, cumartesi günleri ve bayramlarda yapılmaktadır. Mezar ziyaretlerinde, mezarı sulamak şarap dökmek, kışın kar atmak, baharda bayramlarda mezar düzeltmek, süpürmek, yazın kuruyan otları temizlemek, ölünün ruhu için orada bulunanlara yemek, ekmek, tatlı dağıtmak, şarap ikram etmek mezarın üstüne dökmek, mum ve ateş yakmak gibi işlemler yapılmaktadır (Dinç, 2004: 103; Perçemli, 2011:194-195).

Kıbrıs Türklerinde; mezarlıklara, genellikle de mezarların baş ve ayak uçlarına selvi, çam, akasya, ölümsüz anlamına gelen ahanadu isimli ağaç, sabır ağacı veya ölünün vasiyet ettiği bir ağaç ekilmektedir. Kıbrıs'ta yaygın olarak 'baş taşı' olarak adlandırılan mezar taşları *hece taşı*, *binek taşı* ve *çelenk taşı* adlarıyla da bilinmektedir. Mezarlıklar kandillerde, arife günlerinde, dini

bayramlarda ve perşembe günleri ziyaret edilmektedir bu ziyaretlerde mezarlara su dökülüp, dua edilmektedir (Bağışkan 1997: 214-313). Kosova Türklerinde de mezarlıklar önemli ve kutsal yerlerdir. Cenaze defnedilirken başına ve ayakucuna tahta dikilmektedir. Dikilen tahtalar daha sonra taş ile değiştirilmektedir. Mezar taşına ölenin kim olduğu, doğum ve ölüm yılı yazılmaktadır. Mezar taşlarında “Ruhuna Fatiha” ve “Hüvel Bakî” ifadeleri yer almaktadır. Cenaze evindeki kadınlar yedi gün boyunca her gün mezarlığa gitmektedir. Mezar ziyaretleri genellikle dini bayramlardan bir gün evvel veya bayramın birinci günü yapılmaktadır. Kandil gecelerinde mezarlıklar ziyaret edilmesi sevap kabul edilir. Ölümün 7. ve 40. günlerinde de mezarlıklar ziyaret edilmektedir (Eroğlu, 2008:286; Köktan, 2008:264).

Taşeli yöresinde de Türk topluluklarında olduğu gibi mezar ve mezarlıklarla ilgili çeşitli uygulamalar ve inançlar görülmektedir.

Ölen kişinin kim olduğunun bilinmesi açısından, mezar yapılır. Mezara ölü konduktan sonra, mezarın yerini belirlemek için baş ve ayakuçlarına bir tahta dikilir ve üzerine ölen kişinin ismi yazılır. Taşeli bölgesinin sınırları içerisinde mezarlıklarda aynı ailenin fertleri mümkün olduğunca yan yana gömülmektedir. Bu da mezarların üzerinde yazan soy isimlerinden anlaşılmaktadır. Yörede mezar başlarına ağaç (ladin, katran, çam) dikilir ve ağacın dibine su koyulur. Dikilen ağaçla ölen kişinin günahlarının affedilmesinde yardımcı olunacağına, kurtlar, kuşlar gibi bir canlı bu ağaçtan yediği vakit ise ölüye sevap yazıldığı, kabir azabını azalttığı ve ölünün ruhunun memnun edildiği inancı hâkimdir. Aynı zamanda dünya üzerindeki her canlının Allah'ı zikrediyor olmasından dolayı ölü de ağacın zikrini duyacak ve iştirak edecektir. Diğer bir sebepte ağaçların yapraklarının rüzgâr estikçe “Bismillah” kelimesini andıran bir ses çıkarması ve bunun ölüyü rahatlattığı inancıdır (Mut, Ermeneki, Anamur, Gülnar, Silifke, Bozyazı).

Mezarın etrafı, defin işleminin üzerinden bir kış geçtikten sonra yaptırılmaktadır bunun sebebini, kışın yağan yağmurlarla mezar toprağının iyice yerine oturmasının beklenmesidir. Mezar yaptırıldıktan sonra mezar taşının üzerine; orada yatan kişinin, kimin oğlu/kızı olduğu, adı, soyadı, doğum tarihi, ölüm yılı, bazen de çeşitli deyişler ve şiir dörtlükleri yazılmaktadır (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Silifke, Mut, Ermenek).

Yörede mezar ziyaretleri arife günleri, bayram sabahları, kandiller, perşembe ve cuma günleri gibi özel günlerde mezar ziyareti yapılmaktadır. Mezar ziyaretlerinde mezarın etrafı temizlenmekte, ölen yakınlar için dua edilmektedir. Mezar başlarına şeker, su vb. şeyler koyulmaktadır. Bunlar ihtiyacı olanların alıp yemesi veya kurdun-kuşun yemesi için bırakılsa da birer kansız kurbandırlar ve ölünün rahat etmesi için yapılan eylemlerdir (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mut, Silifke, Ermenek).

Tahtacılarda hıdırellez ve nevrüzda özellikle mezar ziyaretine gidilir. Mezarlıkta kömbe (hamurdan bir tür yiyecek) yapılır ve yenilir (Bozyazı, Anamur, Silifke, Mut).

Ölünün gömülmesinin ardından üç gün boyunca sabah namazından sonra sürekli mezarı ziyaret edilir. Genelde cuma günleri mezarlık ziyaret edilir. Mezarlığa ilk bayramının arifesinde ziyarete gidilir (Ermenek)

Mezar elle gösterilmez, mezarlıktan geçerken gürültü yapılmaz, mezarın üzerine basılmaz. Mezarlıktaki bir ağacın meyvesi yenilmez (Gülnar, Mut, Anamur, Ermenek, Bozyazı, Silifke).

4.3.5. Ölünün Defnedilmesinden Sonra Cenaze Evinde Yapılan Ritüeller

4.3.5.1. Başsağlığı/Taziye

Defin törenin arkasından mezarlıkta yapılan işlemlerden sonra, mezarlıkta olduğu gibi cenaze evinde de *başsağlığı* uygulaması yapılmaktadır. Başsağlığı dileme toplum içerisinde dayanışmayı arttırmakta ve ölümün toplumsal yönünü ortaya koymaktadır. Başsağlığı dileme, sözün etkileyici ve sağaltıcı gücünden yararlanarak hem acıyı, hem de yası azaltmaya yönelik bir âdettir (Örnek, 1979:92). Söz, özellikle arkaik toplumlarda dini olanla veya büyüsel olanla ilişkilidir. Eski Türklerde, başsağlığı dileme, özellikle resmi törenlerde, ölüm esnasında gerçekleştiği gibi, ölü için düzenlenen defin merasimi sırasında da dile getirilmekteydi (Roux, 1999: 30; 273). Başsağlığı ritüeli, Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde uygulanışının ana hatları itibariyle ortaktır. Başsağlığı ritüelinin temelini teselli verme ve yardımlaşma oluşturmaktadır. Başsağlığı sözleri, ölen kişiye dua içerdiği gibi ölü yakınlarını teselli eden ve ölünün yakınlarına ölümün bütün canlılar için kaçınılmaz bir gerçek olduğunu hatırlatan sözler içermektedir.

Kazak Türklerinde; ölenin yakınları, tanıdıkları, dostları, ölenin ailesinin acısını paylaşmak ve ruhsal sarsıntısını dengelemek için baş sağlığı dilemekte; Allah önünden mağrifet etsin; îmanı yoldaş olsun; merhumun yeri cennet, toprağı bol olsun; ölümden hiç kimse kurtulamaz; Allah'ın bu gününe şükür; geride kalanlar sağ olsun; ecel ortak vb. avutucu, teselli edici sözler söylenmektedir. Başsağlığı dileme, ölüm gününden başlayarak bir yıl kadar sürebilmektedir (İsmail, 2002: 224).

Kırgız Türklerinde, taziye (baş sağlığı) karşılığı olarak *kayrat aytuu*, *konul aytuu*, *bata* tabirleri kullanılmaktadır. Başsağlığı verme ölüye hürmet

göstermenin bir çeşidi olarak kabul edilmektedir. Bölgeden bölgeye ufak farklılıklar gösterse de genelde şu şekilde uygulanmaktadır: Ölü evinin önüne birkaç kişinin oturabileceği özel oturaklar hazırlanır. Ölünün yakınları olan kadınlar içerde ağlarken, erkekler kapının önünde bekler, taziye için gelenleri görünce sıraya girer ve ağlamaya başlarlar. Taziyeye gelenler onların birer birer ellerini tutup: Yattığı yeri güzel olsun; yazısı böyle yazılmış; Tanrı sizlere sabır versin; ölenin ardından ölecek değilsin; çok ağlamayın arkası hayırlı olsun; hayat olan yerde ölüm de vardır; biz de bir gün böyle olacağız; kadermiş, elimizden bir şey gelmez; ne yaparız hepimizin gideceği yer orası vb. sözler söylerler, oturaklarda otururlar ve bilen birisi tarafından Kur'an okunur. Kur'an bitince dua edilir ve gelenler ellerine su dökülerek içeri alınır. İçeride hazırlanmış bulunan sofranın etrafında oturulur. Yemekten sonra dışarıdaki oturaklarda oturulup, tekrar Kur'an okunup dua edilir. Böylece taziye işlemi tamamlanmış olmaktadır. Kırgızlar'da başsağılığına birinci gün ya da ilk üç gün gitmek daha makbul sayılmakla birlikte ölünün kırkına kadar baş sağlığı vermek mümkündür (Mamitov, 2004:54; Polat, 2005: 238-239; Jumabaev, 2006:72; Dıykanbayeva, 2009:233).

Azerbaycan Türklerinde; taziye için bir araya gelme geleneği, Azerbaycan halkı arasında hem ruhsal hem de maddi anlamda sosyal bağlılığı sağlaması bakımından önemli bir yere sahiptir. Onlar Kur'an'dan bölümler okuma yoluyla, dini öğütler aracılığıyla aile fertlerinin sakinleştirilmeye ve desteklenmeye ihtiyaçları olduğunu farkındadırlar. Taziye, Kur'an'ın bütünüyle okunmasını içeren Hatim icrası, Allah'a ve onun elçisi Hz. Muhammed'e övgüyü içeren dini şiirlerin veya ağıtların icrasının bitiminden sonra, kadınlar ve erkekler ölüye karşı güzel duygularını sunmaya başlamaktadırlar (Ünal, 1996:159).

Bulgaristan Türklerinde; ölü evinin çevresinde bulunan bütün komşular, başsağılığına gelip taziyelerini bildirmeyi bir görev bilmektedirler. Ölüm olmuş

eve girilirken, her zamanki gibi selâm verilir. Cenaze evinden olanlar başsağlığına gelenlere, “Hoş geldiniz” denilmemekte, bunun iyi olmadığına, bir hastalığa sebep olunacağına, inanılmaktadır. Ölenin elli ikinci gününe kadar başsağlığına gelinmektedir. Başsağlığı sırasında şu ifadeler kullanılmaktadır: Allah yerinde dinlendirsin; Allah kabir azabından kurtarsın; toprağı bol olsun; nur içinde yatsın; Allah daha beterinden saklasın/daha büyük acı vermesin; Allah uşaklarına uzun ömür versin; Allah sabır versin; Allah taksiratını affetsin; emir büyük yerden; Allah’tan gelene ne denir; ölenle ölünmüyor; hepimizin başına gelecek, bugün sana yarın bana; bu dünyada kim kalmış ki ?; Allah sevgili kulunu tez alırmış, Allah bizden çok sevdi, şeytan elini çekti vb. (Tacemen, 1995: 601; Kaderli, 2004: 408; Karaoğlu, 2013:238).

Kaşkay Türklerinde; başsağlığı, defin töreninin hemen ardından evde başlamakta ve yaklaşık bir hafta sürdürülmektedir. Başsağlığına gelmesi, düğüne gelmesinden daha önemli kabul edilmekte ve kesinlikle ihmal edilmeyen bir gelenek olarak görülmektedir. Başsağlığı sırasında: Huda rahmet etsin, nuru behişt osun, ruhu gede behişte vb. sözler cenaze yakınlarına söylenmektedir (Karaaslan, 2010:368-369).

Irak Türkmenlerinde; başsağlığı ölünün kırkı çıkıncaya kadar devam etmektedir. Sabahtan akşama kadar Kur’an-ı Kerim okunmaktadır. Cenaze evine gelenler, cenaze yakınlarına Başsız (başınız) sağ ossın; qalannar (kalanlar) sağ ossın; Allah’ın emridi (emridir); Allah sabır versin; Allah bir daha göstermesin gibi cümleler söyleyerek çadırdan ayrılmaktadırlar. Başsağlığına gelenler, *taziyelik*, *yaslık*, *yasamalığ* adı verilen uygulama doğrultusunda para vermektedirler (Murad, 2009:401-404).

Kosova Türklerinde; başsağlığı ziyaretleri üç dün sürmektedir. Cenazenin defnedilmesinden sonra mezarlıktan çıkanlar ölü evine gelmezler. Başsağlığı ziyareti bir gün sonra yapılmaktadır. Başsağlığına gidenler; Allah kalanlara ömür

versin; Allah sabır versin; makamı Cennet olsun; Allah günahlarını bağışlasın vb. gibi sözlerle cenaze sahiplerine teselli vermeye çalışmaktadırlar (Eroğlu, 2008:259; Köktan, 2008:241).

Türk topluluklarında görüldüğü gibi Taşeli yöresinde de defin işleminin ardından başsağlığı uygulaması görülmektedir. Cenaze evine halk arasında *örgülük* denmektedir (Anamur, Bozyazı). Taşeli yöresinde başsağlığı ziyaretleri ölünün kırkı çıkana kadar yapılmaktadır. Bu esnada cenaze yakınlarını teskin edici: Allah mekânını cennet etsin; ölümden başka yol yok; Alla cennette buluştursun; Allah sevdiği kulunu yanına tez alırmış; Allahın emri; vb. sözler söylenmektedir (Anamur, Bozyazı, Ermenek, Silifke, Mut, Gülnar).

4.3.5.2. Yemek/ Ölü Aşı

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde görülen diğer bir ritüel ise ölünün arkasından yemek verme uygulamasıdır. Ölünün arkasından yemek verme töreni, en eski Türk geleneklerinden biridir, bu yemek Divânü Lugâti't Türk'te, *'basan'* yani ölü gömüldükten sonra yenilen yemek olarak karşımıza çıkmaktadır (Atalay, C.I., 1985:398). Ayrıca *'yogladı'* şeklinde de geçmektedir: *ol ölügke yogladı*: O, ölünün ardından (ölü için) yemek verdi. Türklerin geleneği böyledir (Atalay, C.III., 1986:309); Kutadgu Bilig'de ise *"Bu ay Toldının kıldı oğlu yogı; Çıgayka üledi kümüz hem agı/ Oğlu, Ay- Toldı için ölüm aşı yaptı; Yoksullara gümüş ve ipekli kumaşlar dağıttı"* (Arat, 2006: 338–339) ve *"Yog aşı bolur ya ölüg atinga, Ya ol at bulup aş birür yatinga"* / Ya da bir ölü için yapılan yog aşısı olur, ya da biri bir rütbe alınca başkalarına ziyafet çeker"(Arat, 2006: 784–785) şeklinde geçmektedir. Dede Korkut Destanı'nda da ölünün arkasından aş verme âdeti karşımıza çıkmaktadır. Kazan Beyin oğlu Uruz'un tutsak olduğu boyda; Uruz, babası Kazan Bey'e hitaben, *"Üç ayda varmazsam öldüğümü o vakit bilsün/ Aygır atımı boğazlayıp aşımı versin"* (Gökyay, 1976:113) demektedir.

Uşun Koca Oğlu Seğrek boyunda Seğrek, tutsak olan ağabeyini kurtarmak için yola çıktığı zaman, arkada bıraktığı karısına: “*Kız sen bana bir yıl bak, bir yılda gelmezsem iki yıl bak, iki yılda gelmezsem üç yıl bak! Gelmezsem o vakit benim öldüğümü bilesin! Aygır atımı boğazlayıp aşımı ver!*” (Gökyay, 1976:210) demektedir.

Eski Türkler buna *yoğ töreni* yani *aş töreni* demektedirler. Defin töreniyle ve ölümler kültüyle bağlı en eski ve iptidai törenlerden biridir. Bu yemek doğrudan doğruya ölüye sunulmuş kurbanlardır. Ölümler için yemek verme; İskitlerden, Göktürklerle, Moğollara, Oğuzlara, Altay ve Yenisey Şamanist boylarına kadar birçok ulusta görülmektedir (İnan, 2000: 189). Eski Türklerde belli bir müddet, yaşayan insanların arasında dolaştığı düşünülen ruhu (Anohin, 2006, 214) rahatlatmak, onu memnun etmek, ondan gelebilecek tehlikeleri uzaklaştırmak için bizzat ölen kişinin kendisine aş veriliyordu. Ölen kişi defnedilirken mezara yiyecek ve içecek koyma geleneği, daha sonraki dönemlerde, yerini, insanların gelişmesine bağlı olarak defin sırasında ve anma günlerinde arkada kalanlara hayvan kesip, ziyafet vermeye, yedirmeye bırakmıştır (Aça, 1999:26).

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde cenazenin defninden sonra, cenaze evinde yemek verilmektedir. Kırgız Türklerinde; ölü defnedildikten sonra merasime katılanların hepsi ölü evine gelmekte ve onlara ev sahipleri tarafından *ölü aş* ya da *kara aş* denilen bir ziyafet verilmektedir. Bu tür ziyafetlerde et olarak, genellikle koyun ve at eti, yemek olarak ise, çorba ve pilav ikram edilmektedir. Cenazeye gelen bütün insanlar, ikram edilen yemekleri yedikten sonra ölenin ruhuna Kur'an okurlar ve ölünün yakınlarına sabırlı ve tahammüllü olmalarını söyleyerek dağılırlar (Mamitov, 2004: 39; Polat, 2003:196; Jumabaev, 2006:71; Dıykanbayeva, 2009:242).

Bulgaristan Türklerinde, ölü çıkmış evde ilk günlerde ateş yalnız ölünün ruhu için yakılmaktadır. Bu ateşle sadece yağ kokutulmaktadır. Bu günlerde, ruh

kendini çok aç hisseder. Kendine bağışlanan yiyeceklerin, içeceklerin kokularıyla, onlara edilen dualarla doyar. Cenaze evden çıktıktan sonra eve, komşular tarafından yiyecek, içecek getirilmektedir. Mezarlıktan dönenler, ölüyü çıkardıkları evin önünde, ölünün ruhu için, topluca dua ederek içeri girmektedirler. Hazırlanan sofraya otururlar, ölünün ruhuna değsin diye, yiyip içmektedirler (Tacemen, 1995: 614).

Kaşkay Türklerinde; cenazeden sonra *zevanguş* adı altında cenazeden gelenlere yemek verilmektedir. Cenazeden sonra yenilen ölü yemeği için koyun ya da koç kesilebildiği gibi genelde keçi eti tercih edilmektedir (Karaaslan, 2010:361).

Irak Türkmenlerinde, ölü için yapılan yemeğe *ölü aşısı*, *ölü yemeği*, *ölü arafatı*, *ölü sofrası*, gibi isimler verilmekle birlikte bazı Kerkük köylerinde *şavar* da denilmektedir. Şavar özellikle ölünün ilk yemeğine verilen addır. Bu yemeklerin yapılması ve fakir fukaraya dağıtılmasının amacı, ölünün ruhunu memnun ve rahat ettirmektir (Murad, 2009:399-400).

Taşeli yöresinde de Türk topluluklarında olduğu gibi; cenazenin defninden sonra veya akşamında yemek verilmektedir. Yemekten sonra Kur'an okunmaktadır (Anamur, Bozyazı, Gülnar, Mut, Silifke, Ermenek).

4.3.5.3. Ölünün Gömülmesi Sonrası Zamana Bağlı Ritüeller

Ölümünden sonraki üçüncü, yedinci, kırkıncı, elli ikinci günlerde ve yıl dönümlerinde ölen kişinin öbür âleme geçişi sırasında güçlkle karşılaşmaması ve günahlarının affedilmesi için ölen kişinin yakınları, yemek vermek, dua etmek gibi bazı eylemler içerisine girmektedirler (Potapov, 2012:85). Abdülkadir İnan, bu tarz törenleri *ölü aşısı töreni* olarak tanımlamaktadır (2000, 189). İnan, ölü

aşının en iptidai şeklinin Tayga ormanlarındaki Şamanist boylarda müşahade edildiğini belirtmektedir. Bu boylarda eğer koyunlara ya da çocuklara bir hastalık gelirse, bu hastalığın ailenin ölüleri tarafından geldiğine inanılır. Böyle bir durumda yemek ve içki alıp mezara koyulur ve “*Ye, iç! Bize dokunma! Hain seni! Hâlâ doymadın*” denilir (İnan, 2000, 189). Bu uygulama, ölünün ruhunun zaman zaman yaşayanlara zararının dokunduğuna, onun zararını bertaraf etmek için de ölüyü doyurmak gerektiği inancına dayanmaktadır; yiyecek ve içecek doğrudan doğruya mezara koyulmaktadır. Bu törenin biraz daha tekâmül etmiş şekli Beltirlerde görülüp, törende ölü için sunulan yiyecekler ateşte yakılmaktadır. İlk tören, definin üçüncü günü evde gerçekleştirilip, hazırlanan yiyecek ve içeceklerin yarısı ölünün ruhu için ateşe (ateş iyesine) sunulur. Definin yedinci günü mezarlıkta gerçekleştirilen törende ise, mezarın sağ tarafına yakılan ateşe getirilen yemek ve içkilerden “*Bu rakıyı iç! Bu yemeği ye! Bunlar sana yukarıdan tayin edilmiş yemek ve içkilerdir*” denilerek atılır. Definin yirminci günü de evde bir tören gerçekleştirilerek ateşe rakı dökülüp yemek atılır. Kırkıncı gün ve altı ay sonra da mezarda yapılan törenin aynısı tekrar gerçekleştirilir (İnan, 2000, 189-190; Katanov, 2004, 62-63).

Eski Türklerde ölümden sonra, ölünün ruhunun bir süre yurt içinde bulunduğuna inanılmaktadır. Ruhun, serserice yurt içinde dolaşımını önlemek ve ruhlar âlemine göndermek için ruh gütme yapılmaktadır. Ruh gütme gününe kadar ölü diğer dünyanın yollarını bilmediğinden ve bu dünyayı da bırakmak istemediğinden yurttan dolaşır. Ruh gütme, ölümden üç, yedi ya da kırk gün sonra yapılır. Şamanın ölü ruhu ile iletişime girerek, onun öte dünyaya gitmesine ve diğer körmöslere katılmasına yardımcı olması amacı ile yapılır. Şaman ölüleri köyündekileri, yeni geleni kabul etmeleri için ikna eder. Ölüler köyünde önce ölünün akrabalarını bulur. Ölüyü akrabalarına teslim ettikten sonra orayı terk eder ve bu dünyaya varınca orada gördüklerini anlatır. Yaşayanlara, ölmüş yakınlarının selamını iletir (Eliade, 1999:241- 242). Ölüyü anma merasimlerinin

amacı veya hedefi, sadece ölüyle vedalaşmak değil daha çok bu dünyadan ayrılıp ölüp ülkesine geçen ölüye destek olmaktır (Tryjarski, 2012:350).

Eski Türklerde ölen kişi için yapılan anma törenlerinin gömülme veya ölüm gününden sonraki üçüncü, yedinci ve kırkıncı günü ile yılsonunda yapıldığı düşünülmektedir (Roux, 2002:225). Ölü'nün üçüncü gününde, yedinci gününde yapılan uygulamaların ruhla ilgili inançlardan kaynaklandığı düşünülebilir. Türk topluluklarında, kişinin canının ölümünden ancak üç gün sonra çadırın ya da evin tepesinden çıkıp gittiğine, ölü'nün ruhunun da yedinci gününde kendi çadırının tepesine ilk kez döndüğüne inanılmaktadır. Kırkıncı günündeki uygulamaların ölen kişinin cesedinin durumuyla ilişkili olduğu görülmektedir. Türk topluluklarındaki inanca göre ölen kişinin cesedi, ölümün kırkıncı gününe kadar mezarda bozulmadan durur ve ancak kırk birinci günden itibaren bozulmaya başlamaktadır. Yıl dönümüyle ilgili uygulamaların ise hem ruh hem de bedenle ilgili olduğu görülmektedir. Türk topluluklarında yıl dönümünde yapılan uygulamaların, ölen kişinin ruhuyla ilgili olduğu söylenebilir. Nitekim eski Türklerin ölen kişinin cesedinin yıl dönümünde tamamen çürüdüğüne ve ruhun ancak bir yılın sonunda bu dünyayla ilişkisini tamamen kesip öteki âlemdeki gerçek hayatına başladığına inanılmaktadır (Aça, 1999: 26-29). Ölü'nün bu dünya ile vedalaşması ve ölü'nün hayrına ortak bir yemekte yiyeceklerin tüketilmesi ölüyü anma merasimlerinin baş ve kesin unsurudur (Tryjarski, 2012:348).

Türkler, İslam'ı kabul ettikten sonra ölüyü anma âdetlerini daha belirgin hale getirerek İslam kültürü çevresinde devam ettirmişlerdir. Anadolu'da ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Bunların arasında ölü'nün üçüncü, yedinci, *kırkıncı*, *elli ikinci* günleriyle, halk arasında "*sene-i devriye*" adıyla anılan günler yaygındır. Bu günlerde ölü'nün hayrı için, ölenin ruhu için, yemekler verilmekte, mevlit okutulmaktadır. Belirli sayılarla anılan bu günler, bu

sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerinden dolayı önemsenmişler ve birtakım adetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. Yasamın çeşitli dönemlerinin çevresinde kümelenen adetlerin ve inanmaların çoğunun biçimsel ve işlevsel özelliğini oluşturan bu türden sayılar, baska toplumların halk kültürlerinde de önemli bir yer kapsamakta ve karşıladıkları günleri kutsal, törensel ve töresel alanın içine almaktadırlar (Örne, 2000:220). Anma törenlerinin işlevsel yönü ise insanlara yaşanan kayıptan ötürü duygularını ifade etme olanağı vermek ve duyguların biçimsel, resmî biçimde dışarı vurulmasına aracı olmaktır. Birçok insan sevdiklerinin anısını yâd edeceklerine ve kendilerini rahatlatacaklarına olan inançla bu törenlere sahip çıkmaktadırlar (Constance, 2004: 370).

Kırgızlarda ölüyü anmanın, Kur'an okutmanın çeşitli zamanları vardır. Onlar genelde ölüyü defnettikten sonra üçüncü, yedinci, kırkinci günleri yapılmaktadır. Son olarak tam bir yıl sonra ölünün yıllığı verilmektedir. Ölünün üçü genelde akşamleyin yapılmaktadır. Buna daha çok yakın akrabalar çağırılır. Üçü için ayrıca sığır kesilmez. Kişi öldüğü gün *kara aş* için kesilen hayvanın etlerinden sofraya koyulur. Ölenin üçünden sonra onun mal-mülkü mirasçılara geçer. Yemekten sonra, gelen imam ve misafirler ölünün ruhuna Kur'an okuyarak dağılırlar. Ölünün yedisi ölümün yedinci günü yapılmakla beraber genelde Perşembe gününe denk getirilmektedir. Koyun kesilir, yemek, pilav vb. yapıp komşular ve akrabalar üçlüğünden daha kalabalık olacak şekilde çağırılır. Ölü hatırlanır, Kur'an okunur. Ölümün kırkinci günü veya bundan bir iki gün önce *kırklığı* yapılır. İnanca göre ruh, kırk güne kadar göğe yükselmeden evin etrafında gezer. Kırkinci günü ruhun vedalaşma günü kabul edilir. Bu günde de at, inek ve koyun kesilerek uzak ve yakında bulunan tüm yakın ve tanıdıklar yemeğe davet edilmektedir. Kur'an okunduktan sonra misafirler dağılmaktadır. Bunların dışında ölünün mezar taşının konulduğu gün, doğum gününde, öldüğü günde, Kurban, Ramazan Bayramlarında da ölüyü anarak Kur'an

okumaktadırlar. Ölünün *yıllığı* bir yıl sonra verilmektedir. Ölünün *yıllığı*nda daha çok kişi çağrılır ve çok mal veya at kesilip ikram edilir. Bu sırada *yıllığa* gelen yaşlılar hatim okumak için evin içerisinde halka oluşturarak otururlar. Bu durumda önce imam, peygambere salâvat getirir ve Fatıha süresinden başlayarak birkaç süre okur ve dua eder. İmam, hatim duasını okuduktan sonra orada Kur'an okumasını bilenler de birer birer küçük sürelerden okurlar. Her sürenin bitişinde ölünün ruhuna bağışlanıp "yattığı yer cennette olsun" diye dua edilir. Hatim okunurken sofraya tuz, çay ve su koyulur. Hatim tamamlanınca herkes su ile tuzdan tadarlar. Daha sonra ev sahipleri imama özel olarak ve bütün Kur'an okuyanlara para ve hediye dağıtır. Bunun ardından yaşlılar sofrada bulunanları kendi aralarında paylaşarak evlerine götürürler. Sofrada hiçbir şey bırakmamak adettir (Mamitov, 2004: 57-59; Polat, 2005: 240-242; Jumabaev, 2006:73; Dıykanbayeva, 2009:242).

Tatar Türklerinde, ilk aş definden üç gün sonra verilir. Sonra da yedinci, kırkinci günlerinde ve yıl dönümünde uygulanır. Aşa, ölen bayan ise bayanlar, erkek ise erkekler çağrılır. Sofraya '*tuqmaçlı aş*' (erişteli çorba), et, çay koyulur. Çaya özel olarak '*älbä*' (helva) hazırlanmaktadır. Ölen kimsenin üçüncü ve yedinci günlerinde yumurtayı unla karıştırıp '*qoymaq*' (krep) pişirip bakarlar. Krep güzel pişmişse demek ki ölenin ruhu razı, memnun kalmış demektir. İyi pişmemişse, ölen memnun değil demektir. Aşa gelen herkes, birbirine (etrafta dolaşan çocuklara da) sadaka verir. Sadaka olarak genelde madenî para, mendil, sabun ve kaşık dağıtılır. Sadaka parasına öleni hatırlatacak bir eşya, nesne alınır; tabak, kaşık, fincan, kâse vb. Yiyecek asla alınmamaktadır. Ölünün kırkında da yine aş verilmektedir. Aş vermenin dışında Keräşen Tatarlarında, ölen kimsenin kırkında üç kurban kesilmektedir. İlk kurbanı (koyunu), ölenin kendisine adarlar. İkincisini (tavuk), ölen akrabalarına adanır. Üçüncüsü de (balık), bütün ölenlerin ruhuna adanır. Kurban için kesilen malın boyun kemiğini saklarlar, çünkü boyun kemiğinin büyücüler tarafından çalınıp büyü yapmada

kullanılabileceğine inanmaktadırlar. Kazan Tatarlarında yaşayan bir inanca göre de ölünün canı kırkına kadar evine her gün, kırkıdan sonra ise ancak Perşembe günleri kuş veya kelebek kılığında dönmektedir. Ölünün senesinde de aş verilmektedir (Zaripova Çetin, 2008:165-166).

Azerbaycan Türklerinde, üçüncü gün ölü için *ihsan* verilir. Yedinci gün ölünün *yedisi* verilir ve mutlaka bir kurban kesilir. Kurban kesilemezse yerine helva pişirilir. Hem Müslüman hem de Yahudi Azeri Türkleri ölünün *kırkına* özel bir önem verirler. Ölünün kırkı verilene kadar ölü çıkan evde gece gündüz ışık yakılır. Geleneğe göre ölen kişinin ruhu kırk gün evinin civarında gezinir. Eğer ruh için yemek pişirilmemişse onlara dadanır. Bu durumu önlemek için yemekler hazırlar ve ölmüşlerinin ruhu için dağıtırlar. Ölünün yakınları kırkıncı güne kadar her cuma gecesi küçük yemekler ve ritüeller organize ederler. Fakat bu tören oldukça önemli kabul edildiği için oldukça görkemli olmasına çalışılır. Bu ailenin halk arasındaki onurunun göstergesidir. Ölümün birinci yılında aile ölmüşlerinin ruhu için büyük bir ziyafet verir. Bu ziyafet bazı özellikleriyle daha önce yapılanlardan farklılaşır. Aile fertleri daha önce yapılan törenlere katılmazken, bu ziyafeti aile fertlerinin kendisi düzenler. Bununla birlikte isteyenler bu törene de katkıda bulunurlar. İkinci olarak aile fertleri özellikle hazır bulunmasını istedikleri kişileri özel olarak davet ederler. Bu törenin yanında bazı aileler halka açık yerlere, özellikle yol kenarlarına, bazı tür meyve ağaçları dikerler veya ölen kişinin ruhunun hayrına çeşme, hayrat inşa ederler. Bütün bu törenlerden sonra çoğu aile yastan çıkar ve normal yaşantısına geri döner. Siyah elbiselerini değiştirirler, tıraş olurlar ve artık düğün törenlerine ve öteki eğlencelere katılırlar. Yası kaldıran kişiler yastan çıkmanın ve normal hayata dönmelerinin işareti olarak ellerine ve saçlarına kına yakmaktadırlar (Ünal, 1996:162; Arık, 2005b:145).

Kıbrıs Türklerinde; ölünün üçüncü günü pişirilen yemekler çağrılan davetlilere ikram edilmektedir. Ölünün helvası da üçüncü veya yedinci gün yapıp dağıtılmaktadır. Ölünün kırkıncı günü ekonomik durumlarına göre yemek verir ve helvasını yapıp dağıtırlar. Yemekten önce mevlit veya Yasin okutulmaktadır (Bağışkan, 1997:237).

Bulgaristan Türklerinde; ölünün gömülmesinin üçüncü günü ölü anılmaktadır. Bu nedenle de, '*Üçüncü Gün*' merasimi düzenlenmektedir. Evde ateş yakılır. Yemekler pişirilir. Komşulara, mevlitli ziyafet verilir. Yedinci gününde 'un hamurlanarak' (mayalanarak) ondan kızgın yağda 'çörek' veya 'kulaç' pişirirler. Ayrıca helva da pişirilmektedir. Bütün bunlar, merasimlere gelemeyecekler, genelde çocuklara dağıtılmaktadır. Mevtanın toprağa verilmesinden sonra cenaze töreni sırasında gönüllü olan bir kişiye mevtanın ruhu için ilk yedi gece boyunca Kur'an okuma görevi verilir. Bu kişi ilk gece dâhil olmak üzere mevtanın toprağa verilmesinden sonraki yedi akşam boyunca kendi evinde Kur'an okuyarak ölünün ruhuna bağışlar. Ölünün kırkıncı günün son dört günü yani 37.,38.,39. ve kırkıncı günü helva yapılır ilk üç gün helva dışarıya dağıtılmakta, son gün ise eve gelen misafirlere ikram edilmektedir. Bu günde Kur'an okunmaktadır. Elli ikinci günde mevlit okutulmakta ve misafirlere gül şerbeti dağıtılmaktadır (Tacemen, 1995:615; Kaderli, 2004:391-392, Karaoğlu, 2013:244-247).

Kosova Türklerinde; ölümün yedinci günü mezar ziyaret edilir. Yedi tane küçük taş toplanarak mezara koyulur ve su dökülür. Cenaze evinde mevlit okutulur ve gelen misafirlere yemek verilmektedir. Ölümün kırkıncı günü mezar ziyaret edilir. Kırk tane küçük taş toplanarak mezara koyulur ve su dökülür. Cenaze evinde mevlit okunur. Gelen misafirlere yemek ve helva ikram edilir. Ölüm olayının kırkıncı gününde cenazenin burnunun düştüğüne inanılır. Ölümün elli ikinci gecesinde de mevlit okunur. Katılanlara sadece helva ikram edilir.

Ayrıca elli ikinci gecesi *çelime* (kelime) adı verilen bir uygulama da yapılmaktadır. Çelime de 55 bin veya 75 bin defa *La ilahe illallah* denmesi gerekmektedir. Bu sebeple oldukça fazla sayıda kişinin katılması gerekir. Bu günde cenazenin eklem yerlerinin koptuğuna, birbirinden ayrıldığına inanılmaktadır. Ölümün altıncı ayı ve yılı dolduğunda ölenin ruhu için mevlit okutulur. Ölümünden sonraki ilk Ramazan veya Kurban bayramında ölenin ailesi, akraba, dost ve arkadaşları tarafından mezar ziyaret edilmektedir (Eroğlu, 2008:269; Köktan, 2008:247).

Türk topluluklarında olduğu gibi Taşeli yöresinde de ölü için belirli zaman aralıklarında çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasından sonra bu işlemler İslami değerler kazanmış ve ölülerin ruhu için yapılan bir yemek verme işlemine dönüşmüştür.

Cenazenin toprağa verilmesinden itibaren üç gün boyunca cenaze evinde Kur'an okunur, gelen misafirlere şerbet, meşrubat, çikolata ikram edilir, buna üç gün Kur'an'ı denir, üç gün Kur'an'ında taziyeler kabul edilir. Taziyeye gelenlere yemek verilir. Cenazenin kaldırılmasından yedi gün sonra bir Kur'an daha okutulur buna yedisi Kur'an'ı denir. Yine bu günde de yemek verilir. Cenazenin kaldırılmasından kırk gün sonra okunan Kur'an'a da kırkı denir, kırkı Kur'an'ında; kırk pişisi yapılır ve helva dağıtılır. Gelen misafirlere yemek verilir. Ölü için elli iki gün sonra bir Kur'an daha okutulur bu Kur'an'a da "elli ikisi" denir. Ölünün elli ikisi Kur'an'ı diğer okutulan Kur'an'lara göre daha büyük yapılır. Yemekler yapılır, sofralar kurulur gelen misafirlere yemek verilir. Bunun sebebi cenazenin eti, kemikten elli ikisinde ayrılmaya başlayacağı, et-kemikten ayrılırken ölünün çok acı çekeceği içindir. Elli iki Kur'an'ı ne kadar kalabalıksa o kadar iyi olur çünkü ne kadar âmin diyen varsa o âminler ölüye melekler tarafından altın tas içinde götürülecek; ölü, etinin kemiğinden ayrıldığını o taslara bakarken unutacak ve acısı hafifleyecektir. Elli ikisi Kur'an'ı bir bakıma ölünün ruhu için

verilen yemektir. Cenazenin yıl dönümünde, mevlit okutulur ve yemek verilir (Silifke, Gülnar, Mut, Anamur, Bozyazı, Ermenek).

4.3.6. Yas Tutma

Yas; kaybedilenin gerçekliğini kabul etme, onsuz bir hayatı yaşamaya alışma dönemidir. Aynı zamanda ölüm sonrasında insanların hissettiği karmaşık bir duygu ağı olan kederin dışavurumudur. Yas tutmak, kederin geçmesini sağlamak açısından önemlidir. Mutsuzluk, yas tutmanın en önemli etkenidir. Mutsuzluk dışında yas tutmanın inkâr, karışıklık, öfke, suçluluk, pazarlık, depresyon, korku, kabullenme, fiziksel belirtiler gibi yanları da bulunmaktadır (Constance, 2004:346-369). Kaybedilenin bir daha yerine getirilmeyeceğinin acısı bütün toplumlarda yasin antropolojik temelini oluşturmaktadır. Yas, toplum tarafından bizim için önemli olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içinde ifade etmektir (Örnek, 1979:81)

Yası tutan kişiler özellikle ölünün en yakınlarıdır. Yas süresince yapılmasından kaçınılan birtakım unsurlar vardır. Yasla ilgili ritüellerin uygulanması ölüye duyulan ve onun için gösterilen saygının gereği kabul edilir. Yas süresi ailelere, ölen kişinin yaşına, erkek veya kadın oluşuna, konumuna, çevresi tarafından sevilip sevilmemesine göre değişebilmektedir. Kentleşmenin artması ve iş hayatının yoğunluğu, geniş ailelerin çekirdek aileye dönüşmeleri vb. sebepler yas süresinin kısalması ve yas tutan çevrenin daralmasına neden olmuştur.

Yas tutma eski Türklerden beri var olan bir süreçtir. Türk kültürüyle ilgili geniş bilgilere ulaşabildiğimiz Dede Korkut Hikâyeleri'nde ve (Duha Koca oğlu Deli Dumrul Boyu, İç-Oğuz Dış-Oğuza Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Boyu ve Kam

Büre Bey oğlu Bamsı Beyrek Boyu), Orhun Abidelerinde de yas töreniyle ilgili bilgiler mevcuttur. Yasın ifade ediliş şekillerine dair kurallar, ailenin yeni duruma uyum sağlamasına, ölüm acısının bir davranışla hafifletilmesine, ölenlerin hatırlanmasına ve nihayetinde ölüm sebebiyle oluşmuş olan üzüntülü durumun hafifletilmesine hizmet etmektedir (Tryjarski, 2012:148). Eski Türkler'in ve başta Orta Asya uluslarının yas tutma âdetlerine dair Çin kaynaklarında bazı kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre, yas tutanlar bağıra çağıra ağlarlar, yüzlerini parçalarlar, saçlarını keserlerdi. Kaynaklar, ölünün çadırı etrafında yedi kez dönüldüğünden ve bu dönüşün gök ve gezegenlerle bağıntılı olduğunu belirtmektedir (İnan, 2000: 195-197; Roux, 1999: 244-245; Esin, 2001:166).

Pek çok toplumda ölen için gerçekleştirilen yas törenlerinde veya yas süresinde yas rengi olarak siyah ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte; mavi, yeşil ve beyaz renkler de yas göstergesi olan renklerdir (Durmuş, 2009:171; Tryjarski, 2012:150-156) yasın sona ermesi için belli bir sürenin geçmesi ve bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Yasla birlikte toplumdan ayrılan aile yasın kalkmasıyla birlikte tekrar sosyal hayata dönmektedir.

Türk topluluklarında ve Taşeli yöresinde ölünün arkasından yas tutulmaktadır. Bu süreç topluluklar arasında küçük farklılıklar gösterse de genel itibarıyla aynıdır.

Altay Türkleri'nde; eşi ölen kişi bir yıl boyunca evlenmez, avlanmaz, düzenlenen ayin ve törenlere katılmaz, ardıc ağacı koparmaz, *kıyra* bağlamaz. Kırkıncı günden sonra ev *alaslanıp* temizlenir. Bu süre sonunda, ölen kişinin giyimi ve kullandığı eşyaları evden çıkarılıp *ak çam* ağacına asılır. Bazı eşyaları insanlara dağıtılır veya yakılır. İnsanın ölümü öbür dünyadaki ölmüş yakınları için sevinç kaynağıdır (Dilek, 2013:149).

Tuva ve Hakas Türklerinde yas alametlerinden biri de saçlarıdır. Dul kalan kadının saçları kocasının defni esnasında akraba olmayan bir yaşlı tarafından örükleri çözülerek yarıya kadar kesilir. Kadın yedi gün boyunca saçlarını öremez. ölen kişinin yas tutan karısı, bir yıl sonra yapılan son anma töreninde, onun mezarı etrafında doğudan batıya doğru üç kere döner. İcra edilen bu son törenle birlikte kadın ölen kocasına, «Artık seni bıraktım.» der. Dul erkek veya kadın, eşinin ölümü üzerinden bir yıl geçmeden bir bankasıyla evlenemez. Son zamanlarda bu geleneğe artık uyulmadığı isteyenlerin bir yılı beklemeden yeniden evlendikleri gözlenmektedir. Hanımı ölen erkek, küçük baldızıyla evlenebilir ama, ablasıyla evlenemez. Ölen eşinin ablasına adıyla bile hitap edemez. Ancak, kayınvalidesine ve kayınpederine isimleriyle hitap edebilir. Dul kalan kadın da eşinin ağabeyiyle değil ama, küçük kardeşiyle evlenebilir (Özkan, 2002: 607-608; İnan, 2000: 197).

Kazak Türklerinde, yas alametlerinden ilki, ölü çadırına kara bağlamadır. Kara ve ak renklerinin her ikisi de Türklerde matem alametleri arasında göze çarpar. Kazaklarda ölü çadırının ak olması, ölen kişinin eşinin *ak bürkey* (beyaz börk) bağlaması, erkek evlatların *ak belbev* (beyaz kuşak) kuşanmaları, tertemiz ve onurlu bir hayatın sona erdiği anlamını taşımaktadır. Bununla birlikte Kazaklarda yas alameti, umumiyetle karadır. Ölüyü defnettikten sonra ölünün çocukları ve yakınları toplanarak, ölü çadırının eşiğine matem alameti olarak sırik veya mızrak üzerine üç köşeli kara kumaş veya keçeden kara bir alem bağlanmaktadır. Kazaklar buna *kara turgızuv* denir; *karalı üy* tabiri, Kazak Türkçesi'nde ölü evini ifade eder. Kazak Türklerinde ölen kişi, eğer alelaide halktan ve genç biri ise kızıl renkli, yaşlı ise ak, orta yaşta ise bir tarafı kara bir tarafı kızıl renkli alem bağlanır. Karayı, erkekler çadırın eşiğine itina ile diktikten sonra, onun tertip ve düzeni ile kızlar ilgilenir. Matem alameti olarak kara turgızuv, aş vermenin başlangıcı ve işareti sayılır. Ölünün yakınları sığağı sığağına *kara turgızuv*'a karar vermez ise, daha sonraları aş vermelerine pek

rastlanmaz. Bunun için ölünün kederli yakınları, namının yürümesi için vakit kaybetmeden karar vermek durumundadır. Kara bağlamanın sebeplerinden diğeri ise, işareti görenlerin gelip Kur'an okuması, açlığını, susuzluğunu gidermesi ve bütün bunların sevaplarının ölünün ruhuna ulaşacağı inancıdır. Kazaklar arasında ölü çıkan ev, bu işareten dolayı *karalı üy* olarak adlandırılmakta ve "*karnı acıkan karalı çadıra gitsin*" sözü bu sebeple söylenmektedir (Ünal, 2008: 109-110).

Kırgız Türklerinde; yas tutan ölenin yakınları olan kadınlar kırk gün cenaze çıkan evden çıkmazlar. Sadece akşam kimsenin görmediği durumlarda yakın yerlere gidip gelmektedirler. Bu durum ölünün kırklığı geçinceye kadar devam eder. Ölümün kırkıncı günü ölenin en yakın erkek akrabaları yasını tamamlarlar, kadınlar yas tutmaya devam ederler. Ölenin çocuğu evli ise, kırk güne kadar çocukları ve hanımı ile beraber kalmaz. Kırk güne kadar ölü yıkanan eve kimse girmez, o evdeki eşyalar kullanılmaz (Polat 2005: 241-242; Mamıtoev 2004: 57-58). Ölenin erkek veya kadın olmasına göre yasin içeriği değişmezken, yas tutan erkek ve kadınların, yas tutma süresinde farklılık vardır. Erkekler kırk gün yas tutup kırk birinci gün tıraş olarak yası bitirirlerken, kadınların yası bir yıl sürmektedir. Yas tutan kadınlar bir yıl kara veya mavi elbise giymeye devam eder, düğün vb. eğlence meclislerine katılmazlar, belirli bir süre ağlayarak ağıt yakar, mümkün olduğu kadar evden çıkmazlar. Bir yıl sonra ölünün yıllığı töreninde kara veya mavi elbiselerini çıkararak beyaz elbise giyerler. Böylece yas dönemi biter, bu dönemdeki yasaklara da serbestlik gelir. Kocasını vefat eden kadının yas tutarak yılına kadar zaman zaman ağlaması gelenek haline gelmiştir. Kırgızlar'da *aş verme* âdeti vardır. Aş, ölünün hatırası için yapılan büyük ziyafettir. Geleneğe göre ölümden altı ay sonra aş verilebilirse de genelde bir yıldan sonra yıllığıyla beraber veya bundan sonra verilir. Aş verilip halk dağıldıktan sonra kadınlar, kocasını öldüğü için kara giyen kadını aş pişirilen ocağın başına götürüp, "Erinin toprağı bol, yattığı yer geniş olsun" diyerek ocağa

yağ koyarak dinî merasimlerini yapmaktadırlar. Karalı kadının, kocası öldüğünde dağıttığı saçlarını arkadan ikiye bölerek örerler ve kadına beyaz *leçek** bağlarlar, “bundan sonra ak tülbentin başından düşmesin” diye dua ederler. Böylece kadının yası kaldırılarak normal hayatına geri döner (Polat, 2005:242-243; Mamitov, 2004: 58-59; Dıykanbayeva, 2009:246-251; Jumabaev, 2006:70-72).

Azerbaycan Türklerinde; yas ritüelinin gerçekleştirilmesi için bütün aile fertleri, akraba ve dostlar bir araya gelir. Ailenin kadın fertleri ve komşu kadınlar acı bir şekilde feryat ederek, kontrol edilemez bir şekilde ve coşkuyla ağlarlar. Kendi kendilerine vururlar, yüzlerini tırmalarlar. Saçlarını yolar, giysilerini parçalarlar. Ritmik bir şekilde ve irticalen ağıt yakarlar. Fakat bu ağıtların çoğu İslami motifler içerir. Yas süresi ölen kişinin yaşına göre değişir. Kimi aileler kırk günden önce bazen ölünün yılı tamamlanıncaya kadar düğünlere, bayramlara ve diğer eğlencelere katılmazlar. Dahası tıraş olmazlar, yeni giysiler satın almazlar. Gece kimsenin haberi olmadan banyo yaparlar. Gençken ölenler için aile, Şii geleneğinde kutsal olarak kabul edilen Muharrem ayında özellikle de Aşure günü yiyecek, içecek ve sadakalar dağıtılır; aynı zamanda güzel bir davranış örneği olarak ve bu günlerde dağıtılmak üzere koyun kurban ederler. Bunların yanında ölen gencin ailesi ölüye ait bir araba veya atı süslerler ve her Muharrem ayının sonunda bu süslenen atla veya arabayla komşularını ziyaret ederler. Bu törene ‘*şah bezemek*’ veya ‘*elem gezdirmek*’ denilmektedir (Ünal, 1996: 161).

Gagavuz Türklerinde; yaşlı erkekler kırk gün ceket cebine veya koluna küçük bir siyah bez bağlanmaktadır. Kadınlar, siyah giyinir, siyah eşarp bağlarlar. Gagavuzlarda yas süresi kırk gündür. Yakınların hepsi 40 gün yas tutarlar. Bu süre içerisinde, radyo, televizyon ve diğer müzik çalan cihazlar açılmazlar. Erkekler 40 gün tıraş olmazlar. Kırk gün içerisinde dışarı çıkılır ancak düğüne gidilmez. Yas süreleri, akrabalık derecesine göre kırk gün, üç ay, altı ay,

* Başörtüsü.

bir yıl sürer. Kadın veya erkek, eşi ölmüşse bir yıl başkasıyla evlenemez; bir yılı beklemek zorundadır. En çok yası tutulanlar, ana, baba, kardeş, çocuk, evlenmemiş genç kız, evlenmemiş delikanlı, karı ve kocadır. Gagavuzlarda yasa en çok kadınlar riayet ederler. Kadınlar yas süresince siyah elbise, siyah örtü ve siyah eşarp kullanırlar. Akrabalar, en azından dokuz gün renkli ve süslü giyinmezler, yüzlerini süslemezler, erkekler tıraş olmazlar, tokalaşmazlar, evden dışarı çıkmazlar, gezmeye, eğlenmeye gitmezler, her çeşit zevk ve eğlenceden kaçınırlar, yıkanmazlar (Dinç, 2004: 104; Perçemli, 2011:201).

Tatar Türklerinde; yas rengi beyazdır. Siyah renkli kıyafet asla giyilmez ve bu tür yas tutulmaz. Sadece Astrahan Tatarlarında kadınlar, siyah elbise giyerek *ker* (yas) tutar ve bir yıla kadar düğün gibi eğlenceli yerlere gitmezler. Yas tutan kadını herkes evine çağırıp avutmaya çalışır, bir yıl geçtiğinde beyaz kumaş hediye eder ki bu, yasin tamamlanmasını bildirir (Zaripova Çetin, 2008: 161).

Bulgaristan Türkleri, kara rengi matem rengi olarak kullandıklarında kendilerine Hıristiyan denileceğinden, korkmaktadırlar. Erkekler bir süre saç-sakal kesmezler. Matemde olan dul kadınlar, saçlarını örmezler. Ölü için, genel olarak, kırk gün yas tutulur. Ailede matem havası ise, ilk bayrama kadar devam etmektedir. Yas süresi olan kırk gün, bağlayıcı sayılırken kırk günün sonundan bayrama kadar olan günler bağlayıcı sayılmazlar. Ölüye ağlamalarda, herhangi birinin bunalıma girip kendinden geçtiği vakit, ölen kişinin mezarından toprak getirilir. Bu toprak, suyla karıştırılıp fenalaşan kişiye üç yudum içirilir. Böylece, kendinden geçen kişinin ölenin yokluğunu kabul edeceğine inanılır. Yas süresi, kırkıncı gün dolduğunda, bütün ev bir temizlikten geçirilir. Sonra, aile fertleri *sudan geçerler*, yani yıkanmaktadırlar (Tacemen, 1995: 599-600, Karaoğlu, 2013:239).

Kıbrıs Türklerinde, yas rengi siyahtır. Ölüm gününde acıyla ağlar ve doğaçlama ezgilerle ölenin acısını terennüm eden sözler söylerler. Bazı

bölgelerde ise ölünün rahatsız olacağı düşüncesiyle bu uygulama yapılmamaktadır. Yas, ölen kişiye olan yakınlığa göre üç gün ile kırk gün arasında sürmektedir. Bu günlerde süslenilmez, yeni elbiseler giyilmez, sakal traşı yapılmaz. Radyo çalınmaz, televizyon izlenmez. (Bağışkan, 1997: 280-286).

Kaşkay Türklerinde; yas rengi siyahtır. Ölen kişinin önemine, genç olup olmamasına göre yasın süresi ve yas tutan kişilerin sayısı değişmektedir. Eğer ölen kişi bir kalenter ise bütün oba yas tutmaktadır. Yas tutan bir kimse bayram günleri hariç üzerindeki siyah libası çıkarmaz, düğünlere eğlencelere gitmez, erkekler saçını, sakalını kesmez, kadınlar perçemlerini örür ve televizyon, radyo gibi eğlence araçlarını kullanmazlar. Bu yas tutma kırk gün, genelde bir yıldır. Kadim Kaşkay geleneklerinde bir obada şayet ölü var ise cenazenin özellikle kırkı çıkana kadar o obada toplumsal bir eğlence tertip etmek ayıp karşılanmaktadır. Cenaze yakınları bir yıl siyah gömlek giyerek yas tutar. Bu bir yılın sonunda ya komşularından biri ya da bir akrabası yaslı kişiye renkli gömlek getirerek onu giydirir ve böylelikle *yas götürülür*. Yapılan bu işe *yas götürdük* adı verilmektedir. Yas götürdük esnasında yaslı kişi erkek ise sakalı kesilir, kadın ise saçını yıkanır. Bu işi yası götürmeye gelen komşu ya da akrabaları yapmaktadır (Karaaslan, 2010:383-390)

Irak Türkmenlerinde; kadınlar, süslenmez, renkli elbiseler giymez, makyaj sürmez, gülmez, şaka yapmaz ve fazla konuşmazlar. Erkekler ise, bazen ölünün haftası bazen de kırkına kadar tıraş olmaz, yeni elbiseler giymez, eğlenceli mekânlara gitmezler. Kocasını ölen Türkmen kadınlarından bazılarının hayatı boyunca siyah giymektedir. Babası ölen kızlar ise siyah elbiselerini evlenince çıkarırlar. Bazen arkadaşları taziyeli kıza renkli bir entari getirerek yastan çıkartmaktadırlar. Erkekler ise, yaygın olmamakla birlikte bazen kırk gün siyah gömlek giyerler. Ancak Şii mezhebine bağlı Türkmenlerin Muharrem aylarında

kırk gün siyah gömlek ve pantolon giymeleri çok yaygındır. Akrabaların veya komşuların getirdikleri yeni ve renkli elbiselerle yastan çıkılmaktadır (Murad, 2009:405-406).

Kosova Türklerinde; yasın belirli bir süresi yoktur. Ancak en az yedi gün süren yas süresi, kırk güne kadar da uzayabilmektedir. Yas süresince eğlence ve kutlama ortamlarına gidilmez, yas tutan kadınlar makyaj yapmaz ve süslenmezler. Evde televizyon açılmaz Eski dönemlerde yas tutanlar siyah giyinmekteyken bu uygulama günümüzde geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır (Eroğlu, 2008:281; Köktan, 2008: 260) .

Bu dönemde yöre halkı arasında kıyafetten, davranışa kadar bir takım uygulamalar görülmektedir. Ölü yakınları bu dönemde mümkün olduğunca renkli giysiler giymezler daha çok koyu renkli giysiler giyerler, gülmezler, mümkün olduğunca az konuşurlar; evin annesi kırk gün siyah tülbent takar, ellerine kına yakmaz. Düğünlere gidilmez, eğer yakın tarihte kendi düğünleri varsa ya ileri bir tarihe ertelerler ya da düğünü çalgısız olarak Mevlitli yaparlar. Cenaze sahibi kişilerin eş-dostlarından birinin düğünü varsa cenaze yakınlarından izin alarak ve özür dileyerek yaparlar (Anamur, Gülnar, Bozyazı, Silifke, Mut, Ermenek).

Tahtacılar da kırk gün cenaze yakınları sakalını, saçını kesmez, düğüne gitmez, eğlenmez. Kırkıdan sonra dede ve 12 hizmet sahibi tarafından yas çözülür (Anamur, Bozyazı, Silifke, Mut).

SONUÇ

Kültür, toplumların geçmişı ile geleceği arasında bir köprü görevindedir. Halk kültürü ürünleri de bağlı bulunduğu toplumun maddî ve manevî unsurlarına bağlı olarak oluşur ve gelişir. Her toplumun sahip olduğu sosyal yapılar birbirlerinden farklı olduğundan, her toplumun kendine özgü bir halk kültürü geleneği oluşmuştur. Sosyal yapı, halk kültürünün değişimi, gelişimi ve şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Bu yapı, toplumu oluşturan insanların birbirleriyle olan ilişkilerini, törenlerini, edebî ürünlerini, kısaca kültürlerini belirler. Aynı zamanda yaşayan halk kültürü değerlerinin oluşumunda bağlı bulunulan kültür dairesi ve inanç sisteminin de önemli bir etkisi vardır.

İnsan yaşamındaki geçiş dönemlerini doğum, evlenme ve ölüm oluşturmaktadır. İnsan yaşamında önemli bir yer tutan bu geçiş dönemleri etrafında birçok âdet ve inanış oluşmuş ve toplumda önemli bir yer tutmuştur. Taşeli Bölgesi geçiş dönemlerinin incelendiği bu araştırmada, Taşeli Bölgesinin sınırları içerisinde yer alan Anamur, Bozyazı, Aydıncık, Silifke, Mut, Gülnar, Ermenek, Sarıveliler ve Başyayla'da yaşayanların, yörüklerin, tahtacıların doğum, evlilik, ölüm inanışları araştırılmış ve Türk boyları arasında karşılaştırılması yapılarak farklılıklar ve benzerliklerden bahsedilmiştir. Ayrıca geçiş dönemi inanışlarının sadece bir tören olarak önem arz etmediği, Türk kültürü ile ilgili pek çok öğeyi de içinde bulundurduğu görölmüştür.

İnsan hayatının son derece önemli anlarından biri olan geçiş dönemleri, hemen hemen bütün bölgede ve diğer Türk boylarında beşikten mezara kadar önemini koruyarak bugünlere gelmiştir. Geçiş dönemi inanışları sergilenirken yapılan yemekler, giyilen kıyafetler, sunulan ikramlar Türklerin hayatı ile ilgili pek çok bilgiyi de muhtevasında barındırmaktadır.

Yapmış olduğumuz araştırmada geçmişten günümüze kadar incelemiş olduğumuz geçiş dönemi inanışları sadece bireyi ilgilendirmekle kalmamış, toplumun tamamını ilgilendiren toplumsal bir olay olarak görülmüştür. Anne babanın çocuk isteğinden, çocuğun cinsiyet tayininden, bekârların kısmetinin açılmasından, evliliklerde eşlerin seçimine, bir kişinin ölüm anındaki halinden, ölünün ardından yapılan uygulamalara kadar bütün inanışlarda halkın felsefesini, sosyolojisini, psikolojisini gösteren örneklerle karşılaşılmıştır.

Toplumların hayatını, doğumdan ölüme bütün dünyalarını değiştiren dinî inanç sistemleri doğal olarak hayatın geçiş dönemlerinde de etkisini açıkça göstermiştir. Dinî inançlar açısından baktığımızda bölgemizde ve Türk boyları arasında geçiş dönemi inanışlarının eski Türk dinî ile İslam dinî inanç sisteminin etkisi altında kaldığını görürüz. Eski Türk dini; geçiş dönemlerinde etkisini şekil olarak değiştirmiş, ancak felsefe, inanç ve amaç bakımından sürekliliğini devam ettirmiştir. Türklük âleminin büyük çoğunluğunun kabul etmiş olduğu İslam dinî ise hayatın geçiş dönemleri içerisinde eski Türk dini inanç sistemi ile zaman zaman benzerlik göstermiş, bazen de onlardan bazılarının unutulmasına veya ortadan kalkmasına neden olmuştur. Genel olarak baktığımızda bölgemizde eski Türk dinînin de İslam dinînin de izleri sürmektedir. Ancak günümüzde dünyada var olan popüler kültür özellikle evlenme adetlerinde etkisini belirgin bir şekilde hissettirmektedir. Bunun en önemli sebebi yapılması zor olan bazı inanışların dünya toplumları tarafından önümüze kolaylaştırılmış olarak sunuluyor olması ve bizlerin de kolay olanı tercih ediyor olmalarıdır. Yani bugünkü hayat standartları ve dünya kültürünün bazı inanışlarımızı ve bu inanışlara bağlı uygulamalarımızı değiştirip dönüştürdüğü hatta ortadan kaldırdığı şeklinde öne sürülebilir. Bölgede düğünler eskiden dört gün sürerken, bugün ise ekonomik şartlar ve zorluklar nedeniyle kına gecesi ve düğün günü şeklinde sadece iki günle sınırlı kalmış. Eskiden gelin almaya atla gidilirken, motorlu araçların kullanılması ile gelin alma merasimi kolaylaşmıştır. Hatta böyle bir uygulama yapılmamaktadır. Bu inanç

sistemleri girmiş olduğu toplumda kendisine yer bulabilmekle birlikte, eskisinin devam etmesini engellemiştir.

Doğum ve doğum çevresinde yapılan âdet ve inanışlar geçiş dönemleri içerisinde en hızlı ve değişkeni çok olma özelliği taşımaktadır. Tıpta yaşanan büyük gelişmeler ve sağlık kuruluşlarının yaygınlaşmasıyla beraber geleneksel unsurlar da büyük oranda değişip ortadan kalkarken yerini modern tıpa bıraktığı görülmektedir. Bunda şehir hayatı ve eğitimin büyük bir payı vardır. Çocuğun olması için yapılan uygulamalarda, hamile kadının yönelimleri ve kaçınmalarında, çocuğun cinsiyetinin anlaşılmasında, çocuğun tuzlanmasında, albasma ve kırk basma inancında toplumda yaşanan değişimi görmek mümkündür. Doğum ile ilgili inanış ve uygulamaların hemen hemen bütün bölgede aynı olduğu söylenebilir.

Sünnet inanışları da diğer geçiş dönemi inanışları gibi aile fertlerini ve çevrede yaşayan insanları bir araya getirerek toplumsal bağı kuvvetlendirmektedir. Yukarıda doğum için ifade ettiğimiz değişim ve dönüşüm sünnet için de söz konusudur. Bölgede sünnet töreni yapmaya eskiden çok fazla önem verilmezken günümüzde önem verilmeye başlanmıştır. Önceleri sünnet Abdallar tarafından köy meydanında yapılırken, günümüzde doktor tarafından hastane ortamında yapılmakta, Abdallar sadece düzenlenen eğlencelerde davul ve zurna çalmaktadırlar.

Bölgedeki evlilik modellerinde eskiye göre farklılıkları ve benzerlikleri izlemek mümkündür. Evlenme yasakları çoğu yerde son derece esnek bir hâl almıştır. Akraba evliliği, aynı aileden evlenme gibi şartlar esnetilmiş durumdadır. Bunda bölgeye dışarıdan gelen göçler ve nüfus hareketleri kadar, bölge insanın da tahsil ve ticaret gibi çeşitli nedenlerle diğer şehirlere gitmeleri de etkili olmuştur. Günümüzde evlenen kişilerin birbirlerini beğenip anlaşmasıyla yapılan evlilikler, beşik kertmesi, berder ve kız kaçırma şeklinde yapılan evlilikleri büyük

oranda bitirmiştir. Ayrıca evlenecek kız ve erkek daha öncesinden evlilik kararı aldıklarından eşin seçilmesinde aranan özellikleri, görücü gitme uygulamasını sembolik bir hâle sokmuştur. Kız ve erkeklerdeki evlilik yaşı şehirleşmeyle birlikte okuma-yazma oranındaki artışa paralel olarak yükselmiştir. Eskiden 18-20 yaşında yapılan evlilikler, bu gün 25-30 yaşını bulmuştur. Evlenen çiftler ayrı bir evde yaşamaya başladıklarından düğüne hazırlık bağlamında alınan eşya sayısını oldukça arttırmıştır. Düğünde yapılan geleneksel eğlenceler şehirleşme ve düğün sayısındaki artışla birlikte büyük oranda ortadan kalkmış, köy meydanında yapılan düğün yerini salon düğünlerine, kokteyllere bırakmıştır. Zaman içerisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak yapılan törenin adı da bu şekilde değişmekte, törende sunulan ikrama göre isimler almaktadır. Örneğin nişan yerine daha öncesinde şerbet içmek, tatlı yemek tabiri kullanılmaktaydı. Sünnet, nişan, cenaze inanışları gibi düğün inanışları da eskisine göre daha kısa bir zamanda bitirmeye başlanmıştır. Karı koca ilişkileri, kaynana ve kayınbabanın aileye yeni katılan geline karşı takındığı ciddî tavır da yerini daha rahat bir iletişime bırakmıştır.

Ölüm ve yas ile ilgili âdet ve inanışları da geleneksel unsurlarla birlikte daha çok din kurallarının geçerli olduğu ve din adamlarının yönettiği bir geçiş dönemi olarak değerlendirmek mümkün olmaktadır. Ölümü düşündüren ön belirtiler ve bunlardan kaçınmalar, belirli günlerde düzenlenen törenler, yemek vermeler, ağıt söyleme, yas tutma biçimlerinde geleneksel unsurların devam ettiğini, geçmişten günümüze bir süreklilik gösterdiğini görmek mümkündür. Ölen kişiyi, yıkama, kefenleme, defin gibi işlemlerde ise din adamlarının söz sahibi oldukları görülmektedir. Ölünün nasıl yıkanacağı, nasıl kefenleneceği, mezara nasıl gömüleceği, gömülürken yönü, nasıl gömüleceği gibi konular din adamları tarafından dinî kuralara göre belirlenmektedir. Ölen kişinin hatırasını yaşatmak, onu unutmamak için mezarlar yapılmakta, bunlar ziyaret edilmekte, ölen kişinin yaşarken kullandığı saat, tespih, mendil vb. eşyalar saklanmaktadır.

Ölen kişi ölümünden sonraki belirli günlerde anılmakta, bu zamanlarda yemek verilmekte, mevlit okutulmaktadır.

Çalışmamız paralelinde elde ettiğimiz bilgilerin tamamının günümüzde de işlevini devam ettirdiğini söylemek zordur. Değişen sosyo-kültürel ve ekonomik yapı, geçmişte yaşanmış ve belirli bir işlevi üstlenmiş bu âdet ve inanmaları gereksiz konumuna düşürmüştür. Zaman içerisinde toplumda görülen büyük değişimle birlikte bazı uygulamalar bırakılmış, geçmişte bu uygulamaya bizzat başvuranlar da bunların yetersiz olduğunu ya da cahillikten kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda dinî düşünceden dolayı da dinde yeri olmayan uygulamalar bırakılmaya başlanmış, bırakılması için toplumsal baskı da söz konusu olmuştur.

Taşeli Bölgesinin geçiş dönemi inanışlarını tespit ederek bu malzemeleri Türk kültür coğrafyasındaki yerine oturtmak amacıyla çıktığımız bu yolculuk, sözlü kültürün hakettiği değeri ona vermek adına bizim için önemliydi. Yaptığımız bu çalışmayla Taşeli bölgesinde geçiş dönemleri etrafında kümelenmiş uygulamaları ortaya koymaya çalıştık. Eski Türk kültürü ile olan bağlantılarına değindik ve değerlendirdik.

Araştırmamızda bölge içerisinde tespit ettiğimiz âdet ve inanmaları, Türklerin yaşadığı diğer bölgelerdeki âdet ve inanmalarla karşılaştırdığımızda büyük benzerlikler ve yakınlıklar taşıdığını görmek mümkündür. Bu da Türklerin farklı coğrafyalarda yaşamalarının bazı küçük değişikliklere neden olmakla birlikte esasta kültürlerini yaşamaya devam ettirdiklerini, aynı kültür dairesi içinde yer aldıklarını göstermektedir.

Yapmış olduğum bu araştırmanın değerlendirilmesi, konunun özgün yanını ortaya koymaktadır. Her bir parçası hazine değerinde olan halk kültürü ürünlerinin derlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda pek çok çalışma

yapılmıştır. Bu çalışmaların her biri koca bir hazinenin bir parçasını tamamlar niteliktedir. Bu açıdan bakacak olursak yapmış olduğum bu çalışma, küçük de olsa bir boşluğu dolduracaktır. Bundan sonra bu konularda çalışacak araştırmacılara yararlı olacaktır.

Taşeli Bölgesi geçiş dönemi inanışlarını tespit ederek bu malzemeleri Türk kültür coğrafyasındaki yerine oturtmak amacıyla yapmış olduğumuz çalışma sözlü kültürün hakettiği değeri ona vermek adına bizim için önemliydi.

Çalışmamızın sonucunda Taşeli Bölgesinde doğum, evlenme, ölüm gibi hadiselerde yaşanan âdet ve inanmaların eskisi kadar canlı olmasa da günümüzde de sürdüğünü tespit ettik. Bu şekilde günümüzde kaybolmaya yüz tutan ve her geçen gün unutulan bu halk kültürünü kayıt altına almaya ve gelecek kuşaklara aktarmaya çalıştık. Daha önceki çalışmalarıyla bize yol gösteren değerli araştırmacılara teşekkür ediyoruz ve çalışmamızın Türk halk kültürüne katkı sağlamasını umuyoruz.

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI , Orhan; **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Ankara, AÜ Yay.,1974.

AÇA, Mehmet, “Türk Destanlarındaki Aşerme Yerikleme Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata Ecdat İnancıyla Olan Bağlantısı”, **Milli Folklor** , S 34, 1997, s. 78-8.

AÇA, Mehmet, “Kazak Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)” , **Millî Folklor**, sayı 43, 1999, s.24 - 34.

AÇA, Mustafa; “Trabzon Şalpazarı Çepnileri İle Çuvaş Türkleri’nin Doğum Sonrası Etrafındaki İnanış ve Uygulamaları Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi”, **Karadeniz**, Yıl 1, sayı 1, Kış, 2008, s. 30-31.

AĞDEMİR, S.; “Aile ve Eğitim”, **Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Dergisi**, cilt 1, sayı 1, 1991, s. 11-14.

AHMETOVA, Şolpan K.; “XX. Yüzyılın Sonlarında Batı Sibiry’a’da Şehirli Kazakların Kültürü”, **Türkler Ansiklopedisi**, cilt 20, Ankara, 2002, s. 743-751.

AKSOY, Ömer Asım; **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, cilt 2, İstanbul, İnkılap Yay., 1998.

ALPTEKİN, Ali Berat; **Silifke/ Kırtıl-Korucuk Köyü Folkloru**, Erzurum, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1977.

ALTAY, Halife; **Anayurttan Anadolu’ya**, 2. Basım, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

ALTUN, Işıl; **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, İzmit, Yayıncı Yayınları, 2004.

ANOHİN, A.V.; **Altay Şamanlığına Ait Materyaller**, çev. Zekeriya Karadavut-Jannet Meyermanova, Konya, Kömen Yayınları, 2006.

ARAT, Reşit Rahmeti; **Kutadgu Bilig**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2006.

ARIK, Durmuş; **Hristiyanlaştırılan Türkler Çuvaşlar**, Ankara, 2005a.

ARIK, Durmuş; **Azerbaycan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları**, Ankara, Öztepe Matbaacılık, 2005b.

ARİES, Philippe; **Batılının Ölüm Karşısında Tavrıları**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Gece Yayınları, 1991.

ATALAY, Besim; **Divanü Lügati't Türk Tercümesi II. Cilt**, Ankara, TTK Basımevi, 1985

ATALAY, Besim; **Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi I cilt**, TDK yayınları, Ankara, 1985.

ATAMAN, Sadi Yaver; **Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Ritleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

AYNAKULOVA, Gülnisa; "Kırgızlarda Evlilik ve Evlenme Törenleri", **Millî Folklor**, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 72, 2006, s.95-106.

BACON, E. Elizabeth; **Esir Orta Asya**, çev. Tansu Say, Tercüman 1001 Temel Eser, 1965.

BAGAVOS, C. ,MARTIN, C.; “ What Happens to the European Family. Family Observer, European Observatory on Family Matters”, **European Commission Employment and Social Affairs**, S 3, 2002, s. 20–28.

BAĞIŞKAN, Tuncer; **Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe; “Adana Halk Kültüründe Aydaş Aşı ve Köstek Kesme”, , **ÇÜ Türkoloji-Makale Bilgi Sistemi**, 2010.

BAYAT, Fuzuli; **Korkut Ata Mitolojiden Gerçeğe Dede Korkut**, Ankara, 2003.

BAYAT, Fuzuli; **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2006.

BAYAT, Fuzuli; **Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dişi-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji) Cilt: 2**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007.

BEKKİ, Selahaddin; “Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi”, **Millî Folklor**, S 62, 2004, s.58.

BEY, Abdülaziz; **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, Yay. Haz. Duygu ARISAN GÜNAY- Kâzım ARISAN, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

BEYOĞLU, Ağacan (Ağa Niyazi Begliyev); **Türkmen Boylarının Tarih ve Etnografyası**, İstanbul, 2000.

BONNEFOY, Yves; **Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü**, I. Cilt A-K, Hzl. Levent Yılmaz, Ankara, Dost Kitabevi, 2000a.

BORATAV, Pertev Naili; **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1994.

BOYRAZ, Şeref; **Türkiye’de Mezar Taşı Sözleri**, Ankara, Akçağ Yay., 2003.

CEMİLOĞLU, Mustafa; **Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi**, Bursa, Vipaş A.Ş., 1999.

CHYLINSKI, Ewa A; “Sovyet Orta Asya’sında Aile Hayatının Bir Ritüeli: Sünnet”, çev. Ejder Çelik - Reşide Gürses, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 26, 1995, s.69-74.

CİCİOĞLU, M. Nurullah; **Geçit Ritleri Bağlamında Ölüm: Gaziantep Örneği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

ÇAĞATAY, Neşet; **Sorularla İslâm Dini ve İslâm Tarihi**, Ankara, 1997.

ÇEVİRME, Hülya, SAYAN, A.; “Alkarısı İnanmaları ve Bilim.” **Millî Folklor**, cilt IX, sayı 65, 2005, s.67-72.

ÇIBLAK, Nilgün ; “Anadolu’da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler”, **Türk Kültürü**, Y.XL, sayı 474, 2002, s. 605- 614.

ÇOBANOĞLU, Özkul; **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, 1.baskı, Ankara, Akçağ Yay., 1999.

ÇORUHLU, Yaşar; “Eski Türklerde Ölüm”, **Cogito**, S 40, Yaz, 2004, s.244- 268.

ÇORUHLU, Yaşar; **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, İstanbul, Kabalıcı Yayınevi, 2006.

DIYKANBAYEVA, Mayramgül; **Kırgız Atalar Kültü ve Kırgız Atalar Kültünün Yaşayan Kültüre Etkileri**, Gazi Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2009.

DİLEK, İbrahim; “Altay Türklerinde Çocuğun Doğması ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar”, **Bilig Dergisi**, sayı 1, Bahar 1996, s. 51-54.

DİLEK, İbrahim, **Altay Masalları**, Ankara, Alp Yay, 2007.

DİLEK, İbrahim; **Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay-Yakut)**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2013.

DİNÇ, Abdulkerim; **Gagauz Folklorunda Ölüm**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı 25, 2004.

DİVİTÇİOĞLU, Sencer; “Osmanlı Toplumunun Kuruluş Sürecini Açıklama” **Ortaçağ Türk Toplamları Hakkında**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.

DOĞANER, Ali; **Osmaniye Yöresinde Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Törenleri**, HÜ, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

DURDU, Aydın, DURDU, Bircan Kalaycı; **Geçmişten Günümüze Ölüm Adetleri ve Kemaliye Köyünde Ölüm**, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara, 1998.

DURMUŞ, Mustafa; **Türk Kültüründe Yas Rengi Olarak Mavi, Uçmağa Varmak Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali; Gülden Sağol-Yüksekkaya, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2009.

EKER, Gülin Öğüt; **Karakeçili Türkmen Düğünü**, Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara, 1998.

EKER, Gülin ÖĞÜT, “Küççe Düğünü’nün Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, **Millî Folklor**, S 42, 1999b, s.62-66.

EKER, Gülin Öğüt; “Türk Kültürü İçinde Kıbrıs Düğün Geleneğinin Değerlendirilmesi”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, sayı 1, 1999a, s.39-50.

EKREM, Mehmet Ali; “Nogay Türkleri’nde Kız İsteme, Söz Kesme ve Düğün Gelenekleri.” **IV. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri** IV. Cilt (Gelenek, Görenek ve İnançlar), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, 91-95.

ELİADE, Mircea; **Kutsal ve Dindışı**, Gece yayınları, 1991.

ELİADE, Mircea; Ebedi Dönüş Mitosu, çev. Ümit Altuğ, Ankara, İmge Kitabevi, 1994.

ELİADE, Mircea; **Dinler Tarihine Giriş**, çev., Lale Arslan, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2003.

ELİADE, Mircea; **Şamanizm**, çev: İsmet Birkan, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2006.

ERDEM, Mustafa; **Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları**, ASAM Yay., 2000.

ERDENTUĞ, Nermin; “Türkiye’nin Karadeniz Bölgesi Evlenme Görenekleri ve Törenlerinin Etnolojik İncelemesi”, *I. Uluslar arası Türk Folklor Semineri Bildirileri* (Ekim 1973), Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1974, s. 373-382.

ERDENTUĞ, Nermin; **Sosyal Adet ve Görenekler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, sayı 274, Ankara, 1977.

EREN, Metin; **Van Gölü Havzası Ölüm Gelenekleri ve Türk Kültür Ekolojisi İçerisindeki Yeri**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.

ERGİN, Muharrem; **Dede Korkut Kitabı**, c. I, Ankara, TDK Yayınları, 1964.

ERGUN, Pervin; **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.

ERKUL, Ali; “Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri”, **Türkler Ansiklopedisi 3. Cilt**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 90-107.

EROĞLU, Erol, **Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2008.

EROL, Aydil; **Şarkılarla, Şiirlerle, Türkülerle ve Tarihî Örneklerle Adlarımız**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1989.

ERÖZ, Mehmet; **Türk Kültürü Araştırmaları**, İstanbul, Kutluğ Yayınları, 1977a.

ERÖZ, Mehmet; **Türkiye’de Alevilik ve Bektâşilik**, İstanbul, Otağ Matbaacılık, 1977b.

ERSOY, Ruhi; “Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller”, **Milli Folklor**, Yıl 14, S. 54, Ankara, 2002.

ESİN, Emel; **Türk Kozmolojisi**, İstanbul, Edebiyat Fak. Matb., 1979.

ESİN, Emel; **Türk Kültür Tarihi**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1997.

FRAZER, James G.; **Altın Dal I-II**, Çev.Mehmet H. Doğan, İstanbul ,Payel Yayınları, 2004.

GÖKALP, Ziya; **Türk Medeniyet Tarihi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

GÖKYAY, Orhan Şaik; **Dede Korkut Hikâyeleri**, Kültür Bakanlığı Yay., 1976.

GÖLPINARLI, Abdülbâki; **Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1995.

GÖNEN, Sinan; “Dede Korkut Hikâyeleri’nden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri”, **Milli Folklor**, cilt 9, Yıl 18, sayı 69, 2006, s.62-71.

GÖNÜLLÜ, Ali Rıza; “Bulgaristan Türklerinin Halk İnançlarından Örnekler”, **Erciyes Dergisi**, cilt 208, 1995, s. 6.

GÜLSEVİN, Selma; **Günümüz Karay Türkçesi**, İzmir, 2012.

GÜNAY, Ünver, GÜNGÖR, Harun, KUZGUN, Şaban vd.; Kayseri’de Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Kayseri, 1996.

GÜNAY, Ünver, GÜNGÖR, Harun; **Türk Din Tarihi**, Kayseri, Laçın Yay., 1998.

GÜNAY, Ünver, GÜNGÖR, Harun; **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi**, İstanbul, Rağbet yayınları, 2009.

GÜNİNDİ, Yunus, GİREN, Songül; “Aile Kavramının Değişim Süreci ve Okul Öncesi Dönemde Ailenin Önemi”, Selçuk **Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 31, 2011, s.349-361.

HACILI, Asif; İDRİSİ, Habib Hüseyinoğlu; **Ahıska Türklerinin Örf Ve Adetleri**, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.1, 1994, s. 27-47.

HACIYEVA, Maarife; “Azerbaycan Türkleri’nde İnançlar”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s.217-222.

HACİLİ, Asif; **Geribim Bu Vetende-Ahıska Türklerinin Etnik Medeniyeti**, Bakü, 1992.

İNAN, Abdulkadir; **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul, Kültür bakanlığı Yayınları, 1976.

İNAN, Abdulkadir, “Altay Yenisey Şamanlığında Eski Unsurlar”, **Makaleler ve İncelemeler**, 3. Baskı, Ankara, TTK Yay, 1998.

İNAN, Abdulkadir; **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

İSMAIL, Zeyneş; **Kazak Türkleri**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

JAMESON, Raymond Delay; "Rites de Passage." M. LEACH ve J.FREAD (Ed.), **Standart Dictionary of Folklore, Mythology and Legend**, New York, Funk&Wagnals, 1972, 945- 946.

JONES, Constance; **Huzur İçinde Yatsın – Ölüme Dair Her Şey**, çev., Mehmet Gürsel, İstanbul, Dharma Yayınları, 2004.

JUMABAYEV, Maksat; **Kırgız Gelenek ve İnanışlarında Dini Ritüeller**, AÜ, SBE, Ankara, 2006.

KADERLİ, Zehra Deliorman; **(Bulgaristan) Türk Sözel Kültüründe Geçiş Törenleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış YLT, Ankara, 2004.

KALAFAT, Yaşar; **Kuzey Azerbaycan – Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1998.

KALAFAT, Yasar; "Uluğ Türkistan'da Halk Sufizmi (Kırgızistan)-II", Milli Folklor, Cilt 4, Yıl 8, Sayı 31-32, 1996b, s.90-94.

KALAFAT, Yaşar, MURATOĞLU, M., TÜRKEROĞLU, C.; **Özbekistan-Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1996.

KALAFAT, Yaşar; “Nahçıvan Seyahati ve Halk İnançları Tespitleri”, **Azerbaycan Türk Kültür Dergisi**, sayı 304, Temmuz-Ağustos 1995, s. 14 -21.

KALAFAT, Yaşar; “Türk Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Toroslarda Kırk Motifi”, **Milli Folklor**, sayı 22, Yaz, 1994, s. 15-21.

KALAFAT, Yaşar; **Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları I**, Ankara, KB Yay., 2002.

KALAFAT, Yaşar; **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, AKM Yayınları, 1999.

KALAFAT, Yaşar; **Karşılaştırmalı Bayır-Bucak Türkmen Halk İnançları**, Ankara, Bayır-Bucak Türkmenleri Kültür .ve Dayanışma Derneği Yay., 1996.

KALAFAT, Yaşar; **Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000.

KARAASLAN, Mehmet; **Kaşkay Türklerinde Geçiş Dönemleri (Doğum- Evlenme- Ölüm)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2010.

KATANOV, N.F.; **Türk Kabileleri Arasında**, çev. Attila Bağcı, Konya, Kömen Yayınları, 2004.

KENİN-LOPSAN, Monguş; “Tuvaların Eski Gelenekleri”, Çev, Ekrem Arıkoğlu, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S 5, Bahar, 1998, s.303.

KÖKSAL, Hasan; **Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı**, Ankara, 1984.

KORKMAZ, Kürşat M.; “Elli Yıl Önceki Gaziantep’te Gelin Damat”, **Millî Folklor**, sayı 42, 1999, 92-96.

KOROTAYEV, Andrey; “Paralel-Cousin (FBD) Marriage, Islamization, and Arabization.” **Ethnology**, 39(4), 2000, s. 395-407.

KOŞAY, Hamit Zübeyr; **Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme**, Ankara, Maarif Matbaası, 1944.

KÖKTAN, Yavuz; **Gilan Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya, 2008.

KUŞDEMİR, Orhan Fatih; **Türk Dünyası Halk İnançlarında Karşılaştırmalı Doğum Motifi ve Dr. Yaşar Kalafat’ın Halk Bilimi Çalışmaları**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

MALINOWSKI, Bronislaw; **Büyük, Bilim ve Din**, 2. Baskı, çev., Saadet Özkal, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2000.

MAMITOV, Abdimuhamet; **Kırgızistan’da Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar**, Ankara, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı Yayınlanmamış YLT), 2004.

NİRUN, N.; **Sistematiik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Ankara, A.K.M. Yayınları, 1994.

ÖGEL, Bahaeddin; **Türk Mitolojisi II**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971.

ÖGEL, Bahaeddin; **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları, 1988.

ÖGEL, Bahaeddin; **Türk Mitolojisi II**, II. Basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002.

ÖRNEK, Sedat Veyis; **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara, Ankara Ün. Yay., 1966.

ÖRNEK, Sedat Veyis; **Anadolu Folklorunda Ölüm**, 2. baskı, Ankara, Ankara Ün. DTCF, Yay., 1979

ÖRNEK, Sedat Veyis; **Türk Halkbilimi, 2.bs.**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2000b.

ÖRNEK, Sedat Veyis; **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 2000a.

ÖZBAY, Ekrem; **Türkmenistandan Anadoluya Örf Adet ve Halk İnançları**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2007.

ÖZDEMİR, Nebi; **Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

ÖZGÜVEN, İ. E.; **Ailede İletişim ve Yaşam**, PDREM Yayınları, Ankara, 2001.

ÖZKAN, Fatma; “Sibirya Türklerinde Geçiş Törenleri”, **Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı**, 26-28 Mayıs 2000, Ankara, Hagem Yayınları, 2002.

ÖZÖNDER, M. Cihat; “Türkiye’deki Kazak Göçmenlerin Dinî Yapıları ve Samanlık Bakiyeleri”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt, Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Ankara, 1982, s. 421.

PERÇEMLİ, Valentina; **Gagavuz Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Âdetleri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi, 2011.

PESECHKIAN, N.; **Pozitif Aile Terapisi**, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1999.

POLAT, Kemal; **Kırgızlar’da Doğum, Evlenme Ve Ölüm Fenomenleri**, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

POLAT, K.; **Beşikten Mezara Kırgız Türkleri’nde Gelenek ve İnanışlar**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.

POTAPOV, L.P.; **Altay Şamanizmi**, çev. Metin Ergun, Konya, Kömen Yay., 2012.

RADLOFF, W.; **Sibirya’dan (Seçmeler)**, Çev. Prof. Dr. Ahmet Temir, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

ROUX, Jean Paul; **Eskiçağ ve Ortaçağ ‘da Altay Türklerinde Ölüm**, çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1999.

ROUX, Jean Paul; **Türklerin Ve Moğolların Eski Dini**, İstanbul, Kabalcı, 2002.

ROUX, J. P. ; **Orta Asya'da Kutsal Hayvanlar ve Bitkiler**, İstanbul, Kabalcı, 2005.

SALİH, Durmuhammed, KALAFAT, Yaşar; "Hazara Türklerinde Halk İnançları", **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 8, Sayı 20, 2000, s.31-52.

SARAÇOĞLU, Erdoğan; "Kıbrıs'ta Doğumla İlgili Gelenek-Görenek ve İnançlar", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Ankara, 1987, s. 329-340.

SELÇUK, Ali; **Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2008.

SEROŞEVSKY, V.L; **Saka Yakutlar**, Çev. Arif ALACAOĞLU, İstanbul, Selenge Yay., 2007.

SEVİNÇ, Necdet; **Eski Türklerde Kadın ve Aile**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., 1987.

SEYİDOV, M. A.; "Bazı Abidelerde Ad Koyma Adetinin Kalıntıları Hakkında Mülahazalar", **Köz Dergisi**, Erzurum, sayı 3, 1980, s. 65-70.

"Sünnet", **İSLAM Ansiklopedisi**, cilt 11, İstanbul, 1979.

TACEMEN, Ahmet; **Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği**, Ankara, 1995.

TAŞ, İsmail; **Türk Düşüncesinde Kozmogoni- Kozmoloji**, Konya, Kömen Yayınları, 2002.

TEZCAN, Mahmut; **Türk Aile Antropolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.

TRYJARSKİ, Edward; **Türkler ve Ölüm-Geçmişten Bugüne Türklerde Ölüm Kültürü**, çev. Hafize Er, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2012.

Türkçe Sözlük, T.D.K. Yay., cilt 1, Ankara, 1998.

TÜRKDOĞAN, Orhan, "Türk Ailesinin Genel Yapısı", **SosyoKültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Cilt 1, Ankara, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., 1992.

TÜRKÖNE, Mualla; **Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü**, Ankara, Ark Yay., 1995.

UHRİ, Ahmet; **Anadolu'da Ölümün Tarih Öncesi, Bir Geleneğin Oluşum Süreçleri**, İstanbul, Ege Yayınları, 2010.

ÜNAL, Fatih; "Kazak Türklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği", **Bilig**, Bahar, sayı 45, 2008, s.103-130.

ÜNAL, Mustafa, **A Comparative Study of Funeral Customs in Turkey and Azerbaijan with Particular Reference to the Pre-Islamic Turkic Aspects**, unpublished phd tesses, Birmingham, (Basılmamış Doktra Tezi), 1996.

VASİLYEV, Yuri, KİRİŞÇİOĞLU, M.Fatih, KİLLİ, Gülsüm; **Saha Yakut Halk Edebiyatı Örnekleri**, Ankara, AKM Yay., 1996, s.146.

VURUCU, Sema Kahraman; “Üsküp Yöresi Düğün Görevlileri”, **Folklor Halkbilim Dergisi**, cilt 6, sayı 65, 2007, s.10-16.

YEŞİL, Yılmaz; **Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Ve Bu Ritüellerde İcra Edilen Türler**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, 2012.

YILDIZ, Muharrem; **Dünü, Bugünü ve Yarınıyla Kafkasya’da Sosyo-Kültürel Hayat**, Konya, 2000.

YILMAZ, Reha; “Kültürler Kavşağı Dağıstan’da Aile İçi İlişkiler”, **Milli Folklor**, Cilt 5, Yıl 11, Sayı 41, 1999, s.47-53.

YOLOĞLU, Güllü; **Türklerin Aile Merasimleri**, Ankara, AKM Yay., 1999.

YUGUŞEVA, Nadya; KALAFAT, Yaşar; “Altay Kamizmi’nin Anadolu Türk Halk İnançlarında İzleri”, **Erciyes Dergisi**, sayı 270, Kayseri, 2000, s. 22-24.

YURİ, Vasilyev, KİRİŞÇİOĞLU, M.Fatih, KİLLİ, Gülsüm; **Saha Yakut Halk Edebiyatı Örnekleri**, AKM Yay., Ankara, 1996.

ZARİPOVA ÇETİN, Çulpan; **Tatar Türklerinin Gelenek ve Görenekleri**, Karadeniz Dergisi Yay., Ankara, 2009.

ZARİPOVA ÇETİN, Çulpan; “Tatar Türklerinde Cenaze Merasimi”, **Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi**, C. 17, sayı 1, 2008, s. 155- 168.

KAYNAK KİŞİLER

Aşağıda tezimizi hazırlarken bize yardımcı olan kaynak şahıslarımızın listesi yer almaktadır. Tezimizin derleme aşamasında her biri büyük gayret ve yardımlarını bizden esirgemeyerek bu çalışmanın ortaya çıkmasına katkıda bulundular. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Anamur, Bozyazı, Ermenek, Gülnar, Mut, Silifke ilçelerinde görüşülen kaynak kişileri kendi içinde gruplandırarak veriyoruz. Alfabetik olarak verdiğimiz listede; önce kaynak şahısların ad ve soyadları, doğum yeri ve tarihi, öğrenim durumu yer almaktadır.

Anamur Kaynak Kişiler

1. Kaynak Kişi : Aklime Özgeriş
Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1938
Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.
2. Kaynak Kişi : Ali Özgeriş
Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1942
Öğrenim Durumu : Üniversite
3. Kaynak Kişi : Aydın Doluoğlu
Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1944

Öğrenim Durumu : Üniversite

4. Kaynak Kişi : Ayşe Ehliz

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1918

Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

5. Kaynak Kişi : Ayşe Özgeriş

Doğum Yeri : Ortaköy/ Anamur

Doğum Tarihi : 1938

Öğrenim Durumu : İlkokul

6. Kaynak Kişi : Azmi Silah

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1940

Öğrenim Durumu : Eğitim Enstitüsü

7. Kaynak Kişi : Döne Koruk

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1947

Öğrenim Durumu : İlkokul

8. Kaynak Kişi : Duran Oktar

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1951

Öğrenim Durumu : Ortaokul

9. Kaynak Kişi : Esin Erdinç

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1959

Öğrenim Durumu : İlkokul

10. Kaynak Kişi : Eşşe Tüzmen

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1928

Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

11. Kaynak Kişi : Eyüp Çelik

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1919

Öğrenim Durumu : İlkokul

12. Kaynak Kişi : Fadime Erdem

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1945

Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

13. Kaynak Kişi : Fatma Tuğrul

Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1940
Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

14. Kaynak Kişi : Fehmi Ceylan

Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1933
Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

15. Kaynak Kişi : Feyzi Turhan

Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1956
Öğrenim Durumu : Yüksekokul

16. Kaynak Kişi : Feyzi Yıldız

Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1944
Öğrenim Durumu : İlkokul

17. Kaynak Kişi : Gazi Şimşek

Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1935
Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

18. Kaynak Kişi : Gaffar Özgeriş

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1932

Öğrenim Durumu : İlkokul

19. Kaynak Kişi : Gülçin Çelik

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1938

Öğrenim Durumu : İlkokul

20. Kaynak Kişi : Gülizar Kayabaşı

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : Yüksekokul

21. Kaynak Kişi : Güngör Türkeli

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1936

Öğrenim Durumu : Hava Harp Okulu

22. Kaynak Kişi : Habibe Çelik

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1936

Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

23. Kaynak Kişi : Hamdi İbret

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1952

Öğrenim Durumu : ortaokul

24. Kaynak Kişi : Hanim Ulu

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1925

Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

25. Kaynak Kişi : Hasan Tahsin Çelik

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1932

Öğrenim Durumu : İlkokul

26. Kaynak Kişi : Hatem Tüzmen

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1962

Öğrenim Durumu : İlkokul

27. Kaynak Kişi : Havva Özgeriş

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1945

Öğrenim Durumu : İlkokul

28. Kaynak Kişi : Havva Sarınc

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1930

Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

29. Kaynak Kişi : Hüseyin Sarı

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1949

Öğrenim Durumu : Lise

30. Kaynak Kişi : Hüsnü Çalışkan

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1957

Öğrenim Durumu : Ortaokul

31. Kaynak Kişi : İsmail Çay

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1929

Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

32. Kaynak Kişi : Mehmet Ali Yıldızgöz

Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1935
Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

33. Kaynak Kişi : Mehmet Dolu

Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1942
Öğrenim Durumu : İlkokul

34. Kaynak Kişi : Muhammet Özgeriş

Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1938
Öğrenim Durumu : İlkokul

35. Kaynak Kişi : Mustafa Yıldız

Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1937
Öğrenim Durumu : Okuryazar

36. Kaynak Kişi : Mümin Özgeriş

Doğum Yeri : Anamur
Doğum Tarihi : 1945
Öğrenim Durumu : Ortaokul

37. Kaynak Kişi : Nazire Solgun

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1949

Öğrenim Durumu : İlkokul

38. Kaynak Kişi : Nihat Gazel

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1949

Öğrenim Durumu : Ortaokul

39. Kaynak Kişi : Osman Doğan

Doğum Yeri : Çarıklar/ Anamur

Doğum Tarihi : 1930

Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

40. Kaynak Kişi : Ramazan Ars

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1964

Öğrenim Durumu : Lise

41. Kaynak Kişi : Sevim Şirin

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1958

Öğrenim Durumu : Yüksekokul

42. Kaynak Kişi : Şükray Güvenç

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1959

Öğrenim Durumu : Yüksekokul

43. Kaynak Kişi : Taliha Yıldız

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1948

Öğrenim Durumu : Okuryazar değil.

44. Kaynak Kişi : Türkan Tüzmen

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1961

Öğrenim Durumu : Lise

45. Kaynak Kişi : Türkan Yıldız

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1938

Öğrenim Durumu : Okuma yazması yok

46. Kaynak Kişi : Veli Temel

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1942

Öğrenim Durumu : İlkokul

47. Kaynak Kişi : Yakup Oktar

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1970

Öğrenim Durumu : Ortaokul

48. Kaynak Kişi : Zübide Görmez

Doğum Yeri : Anamur

Doğum Tarihi : 1960

Öğrenim Durumu : İlkokul

Bozyazı Kaynak Kişiler

1. Kaynak Kişi : Ahmet Akçura

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1960

Öğrenim Durumu : ilkokul

2. Kaynak Kişi : Ali Uysal

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

3. Kaynak Kişi : Ayşe Erol

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : okuryazar

4. Kaynak Kişi : Ayşe Güneş

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1961

Öğrenim Durumu : ilkokul

5. Kaynak Kişi : Döndü Akçura

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1960

Öğrenim Durumu : ilkokul

6. Kaynak Kişi : Döndü Oğuz

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1959

Öğrenim Durumu : okuryazar

7. Kaynak Kişi : Durdu Uysal

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1959

Öğrenim Durumu : ilkokul

8. Kaynak Kişi : Erdal Yılmaz

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1969

Öğrenim Durumu : ortaokul

9. Kaynak Kişi : Fatma Oğuz

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1945

Öğrenim Durumu : okuryazarlığı yok

10. Kaynak Kişi : Halil Güneş

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1972

Öğrenim Durumu : lise

11. Kaynak Kişi : Halil Oğuz

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1949

Öğrenim Durumu : ilkokul

12. Kaynak Kişi : Hasan Bayer

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1956

Öğrenim Durumu : ilkokul

13. Kaynak Kişi : Hidayet Çatal

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1962

Öğrenim Durumu : ilkokul

14. Kaynak Kişi : Hüsne Bayer

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

15. Kaynak Kişi : Mehmet Oğuz

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1957

Öğrenim Durumu : okuryazar

16. Kaynak Kişi : Mustafa Güneş

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : lise

17. Kaynak Kişi : Selim Erol

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1951

Öğrenim Durumu : okuryazar

18. Kaynak Kişi : Türkay Oğuz

Doğum Yeri : Bozyazı

Doğum Tarihi : 1974

Öğrenim Durumu : yüksekokul

Ermenek Kaynak Kişiler

1. Kaynak Kişi : Ahmet Erdoğan

Doğum Yeri : Fariske/ Ermenek

Doğum Tarihi : 1926

Öğrenim Durumu : ilkokul

2. Kaynak Kişi : Ahmet Gökçe

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1936

Öğrenim Durumu : ilkokul

3. Kaynak Kişi : Ali Köksoy
Doğum Yeri : Kazancı / Ermenek
Doğum Tarihi : 1932
Öğrenim Durumu : ilkokul
4. Kaynak Kişi : Ali Saydam
Doğum Yeri : Kazancı/ Ermenek
Doğum Tarihi : 1940
Öğrenim Durumu : ilkokul
5. Kaynak Kişi : Avni Savcı,
Doğum Yeri : Sarıvadi / Ermenek
Doğum Tarihi : 1962
Öğrenim Durumu : ortaokul
6. Kaynak Kişi : Ayşe Elti
Doğum Yeri : Ermenek
Doğum Tarihi : 1937
Öğrenim Durumu : öğrenim yok
7. Kaynak Kişi : Ayşe Yabancı
Doğum Yeri : Ermenek
Doğum Tarihi : 1937

Öğrenim Durumu : öğrenim yok

8. Kaynak Kişi : Ayten Keskin

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1957

Öğrenim Durumu : öğrenim yok

9. Kaynak Kişi : Durmuş Karataş

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1932

Öğrenim Durumu : öğrenim yok

10. Kaynak Kişi : Ebiş Tunç,

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1927

Öğrenim Durumu : öğrenim yok

11. Kaynak Kişi : Emiş Çalışkan

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1929

Öğrenim Durumu : öğrenim yok

12. Kaynak Kişi : Fadime Bülbül

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1922

Öğrenim Durumu : öğrenim yok

13. Kaynak Kişi : Fatik Toptaş

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1947

Öğrenim Durumu : ilkokul

14. Kaynak Kişi : Gülşen Berberoğlu

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1938

Öğrenim Durumu : öğrenim yok

15. Kaynak Kişi : Hatice Gerçek

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1951

Öğrenim Durumu : öğrenim yok

16. Kaynak Kişi : Kemal Berberoğlu

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1935

Öğrenim Durumu : ilkokul

17. Kaynak Kişi : Mehmet Sivri

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : ilkokul

18. Kaynak Kişi : Mehmet Sönmez

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1918

Öğrenim Durumu : üniversite

19. Kaynak Kişi : Murat Koruk

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1976

Öğrenim Durumu : üniversite

20. Kaynak Kişi : Mustafa Çetin

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1945

Öğrenim Durumu : ortaokul

21. Kaynak Kişi : Mustafa Serçe

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1979

Öğrenim Durumu : ilkokul

22. Kaynak Kişi : Mustafa Toptaş

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1946

Öğrenim Durumu : öğrenim yok

23. Kaynak Kişi : Mustafa Usta,

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi :1932

Öğrenim Durumu : ilkokul

24. Kaynak Kişi : Perihan Çetin

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1925

Öğrenim Durumu : lise

25. Kaynak Kişi : Salim Derbent

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1938

Öğrenim Durumu : ilkokul

26. Kaynak Kişi : Sedat Olcay

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1963

Öğrenim Durumu : lise

27. Kaynak Kişi : Şefika Seyran

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi :1957

Öğrenim Durumu : ilkokul

28. Kaynak Kişi : Tahsin Gerçek

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1930

Öğrenim Durumu : ilkokul

29. Kaynak Kişi : Vehbi Çetin

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1922

Öğrenim Durumu : lise

30. Kaynak Kişi : Vehbi Toptaş

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 1963

Öğrenim Durumu : ortaokul

31. Kaynak Kişi : Yaşar Yalçın

Doğum Yeri : Ermenek

Doğum Tarihi : 42

Öğrenim Durumu : lise

Gülnar Kaynak Kişiler

1. Kaynak Kişi : Ahmet Ali Tekin

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1941

Öğrenim Durumu : ilkokul

2. Kaynak Kişi : Bergüzar Kısa

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1934

Öğrenim Durumu :okuma yazma yok

3. Kaynak Kişi : Durmuş Ali Kılıç

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1941

Öğrenim Durumu : ilkokul

4. Kaynak Kişi : Halil Çetin

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1937

- Öğrenim Durumu : okuryazar
5. Kaynak Kişi : Hasan Kara
- Doğum Yeri : Gülnar
- Doğum Tarihi : 1946
- Öğrenim Durumu : ilkokul
6. Kaynak Kişi : İbrahim Kunt
- Doğum Yeri : Gülnar
- Doğum Tarihi : 1953
- Öğrenim Durumu : ilkokul
7. Kaynak Kişi : Kamer Bağcı
- Doğum Yeri : Gülnar
- Doğum Tarihi : 1930
- Öğrenim Durumu : okuma yazma yok
8. Kaynak Kişi : Mehmet Arslan
- Doğum Yeri : Gülnar
- Doğum Tarihi : 1941
- Öğrenim Durumu : ortaokul
9. Kaynak Kişi : Mustafa Çelebi
- Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1947

Öğrenim Durumu : ilkokul

10. Kaynak Kişi : Mustafa Geçgel

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1916

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

11. Kaynak Kişi : Mustafa Geçgel

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1945

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

12. Kaynak Kişi : Mustafa Kahraman

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1957

Öğrenim Durumu : ilkokul

13. Kaynak Kişi : Mustafa Özdemir

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1942

Öğrenim Durumu : ilkokul

14. Kaynak Kişi : Naime IŞIK

Doğum Yeri : Aşağı Köşeler/ Gülnar Gülnar

Doğum Tarihi : 1929

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

15. Kaynak Kişi : Nuri Malcağız

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1970

Öğrenim Durumu : ortaokul

16. Kaynak Kişi : Ramazan Tokuş

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1963

Öğrenim Durumu : ilkokul

17. Kaynak Kişi : Resul Kandemir

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1941

Öğrenim Durumu : ortaokul

18. Kaynak Kişi : Şeride Duman

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1932

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

19. Kaynak Kişi : Teslime Semiha Arslan

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1945

Öğrenim Durumu : ortaokul

20. Kaynak Kişi : Yahya Bağcı

Doğum Yeri : Gülnar

Doğum Tarihi : 1926

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

Mut Kaynak Kişiler

1. Kaynak Kişi : Ali Cılız,

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1938

Öğrenim Durumu : okuryazar

2. Kaynak Kişi : Ali Şahin

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1930

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

3. Kaynak Kişi : Fatma Şahin

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1916

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

4. Kaynak Kişi : Halil Çelik

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1950

Öğrenim Durumu : okuryazar

5. Kaynak Kişi : Hasan Ali Gezer

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1934

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

6. Kaynak Kişi : İbrahim Akay

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1937

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

7. Kaynak Kişi : İbrahim Usta

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1934

Öğrenim Durumu : okuryazar

8. Kaynak Kişi : Kadir Karagöz
Doğum Yeri : Mut
Doğum Tarihi : 1976
Öğrenim Durumu : okuryazar
9. Kaynak Kişi : Mehmet Ali Bulut
Doğum Yeri : Mut
Doğum Tarihi : 1951
Öğrenim Durumu : okuryazar
10. Kaynak Kişi : Mehmet Ali Can
Doğum Yeri : Mut
Doğum Tarihi : 1935
Öğrenim Durumu : okuryazar
11. Kaynak Kişi : Mehmet İmdat
Doğum Yeri : Mut
Doğum Tarihi : 1938
Öğrenim Durumu : okuma yazma yok
12. Kaynak Kişi : Mustafa Baykuş
Doğum Yeri : Mut
Doğum Tarihi : 1951

Öğrenim Durumu : okuryazar

13. Kaynak Kişi : Mustafa Koç

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1956

Öğrenim Durumu : okuryazar

14. Kaynak Kişi : Osman Gezer

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1937

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok.

15. Kaynak Kişi : Sabriye Cılız

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1939

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

16. Kaynak Kişi : Takı Özcan

Doğum Yeri : Köprübaşı / Mut

Doğum Tarihi : 1958

Öğrenim Durumu : okuryazar

17. Kaynak Kişi : Tuna Çelik

Doğum Yeri : Mut

Doğum Tarihi : 1939

Öğrenim Durumu : okuryazar

Silifke Kaynak Kişiler

1. Kaynak Kişi : Abdurrahman Kara

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : ilkokul

2. Kaynak Kişi : Abdurrahman Koçak

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

3. Kaynak Kişi : Abdurrahman Sağır

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

4. Kaynak Kişi : Adil Çelik

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

5. Kaynak Kişi : Ahmet Sezer

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

6. Kaynak Kişi : Ali Çelik

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1953

Öğrenim Durumu : ilkokul

7. Kaynak Kişi : Ali Melekoğlu

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : ilkokul

8. Kaynak Kişi : Ayşe İnceoğlu

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1956

Öğrenim Durumu : okuma yazma yok

9. Kaynak Kişi : Ayşe Koçak

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : ilkokul

10. Kaynak Kişi : Cennet Pehlivan

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1968

Öğrenim Durumu : ilkokul

11. Kaynak Kişi : Elif Özcan

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1957

Öğrenim Durumu : lise

12. Kaynak Kişi : Emel Karaoğlu

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1975

Öğrenim Durumu : önlisans

13. Kaynak Kişi : Emin Taş

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1957

Öğrenim Durumu : ilkokul

14. Kaynak Kişi : Erol Aydın

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1958

Öğrenim Durumu : lise

15. Kaynak Kişi : Eyüp Uçan

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

16. Kaynak Kişi : Fazlı Eren

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1963

Öğrenim Durumu : ilkokul

17. Kaynak Kişi : Ferdane Nizamoğlu

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1948

Öğrenim Durumu : ilkokul terk

18. Kaynak Kişi : Fikret Demir

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1964

Öğrenim Durumu : lise

19. Kaynak Kişi : Gafur Levent

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1958

Öğrenim Durumu : ortaokul

20. Kaynak Kişi : Habip Eren

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1977

Öğrenim Durumu : ilkokul

21. Kaynak Kişi : Halil Çelik

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1958

Öğrenim Durumu : lise

22. Kaynak Kişi : Hasan Özcan

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1958

Öğrenim Durumu : lise

23. Kaynak Kişi : Hüseyin Kaya

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : ilkokul

24. Kaynak Kişi : Hüseyin Levent

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1956

Öğrenim Durumu : ilkokul

25. Kaynak Kişi : Hüseyin Okdemir

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

26. Kaynak Kişi : Hüseyin Ünver

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

27. Kaynak Kişi : Hüsniye Boncuk

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1960

Öğrenim Durumu : lise

28. Kaynak Kişi : Kadir Uçan

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1960

Öğrenim Durumu : ilkokul

29. Kaynak Kişi : Lütfi Uğur

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : önlisans

30. Kaynak Kişi : Mehmet Gökmen

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

31. Kaynak Kişi : Muhammet Uçan

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : ilkokul

32. Kaynak Kişi : Mustafa Bilgen

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : ilkokul

33. Kaynak Kişi : Mustafa Eren

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1961

Öğrenim Durumu : ilkokul

34. Kaynak Kişi : Mustafa İnceoğlu

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1946

Öğrenim Durumu : ortaokul

35. Kaynak Kişi : Muttalip Uçan

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1960

Öğrenim Durumu : ilkokul

36. Kaynak Kişi : Nadire Ürkek

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1958

Öğrenim Durumu : ilkokul

37. Kaynak Kişi : Nasif Kıvrak

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1950

Öğrenim Durumu : ilkokul

38. Kaynak Kişi : Nihat Çabuk
Doğum Yeri : Silifke
Doğum Tarihi : 1942
Öğrenim Durumu : ilkokul
39. Kaynak Kişi : Önder Koçak
Doğum Yeri : Silifke
Doğum Tarihi : 1977
Öğrenim Durumu : lise
40. Kaynak Kişi : Saniye Sağır
Doğum Yeri : Silifke
Doğum Tarihi : 1970
Öğrenim Durumu : lise
41. Kaynak Kişi : Sultan Kocabıyık
Doğum Yeri : Silifke
Doğum Tarihi : 1956
Öğrenim Durumu : ilkokul
42. Kaynak Kişi : Şevket Aslan
Doğum Yeri : Silifke
Doğum Tarihi : 1955

Öğrenim Durumu : ilkokul

43. Kaynak Kişi : Teslime Uçan

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1954

Öğrenim Durumu : ilkokul

44. Kaynak Kişi : Zeynep Okdemir

Doğum Yeri : Silifke

Doğum Tarihi : 1966

Öğrenim Durumu : ortaokul

FOTOĞRAFLAR

Ali İhsan Dede (Mut)

Hürü Kızları Taş Beşik (Silifke)

Dede Goyağı Mağarası (Barcın/Ermenek)

Dede Goyağı Mağarası Kurban Kesilirken

Teke Düzü Dede (Bozyazı)

Umay Motifli Gelin Mendili

Kuşak Bağlama Töreni

Çeyiz Gösterme

Kaz ayağı motifli mezar taşı (Barcın/Ermenek)

Çınar Yaprak Motifli Mezar Taşı (Bozyazı)

Kaynak Şahıs (Anamur)

Kaynak Şahıs (Gülnar)

Kaynak Şahıs (Ermenek)

Kaynak Şahıs (Mut)

Kaynak Şahıs (Silifke)